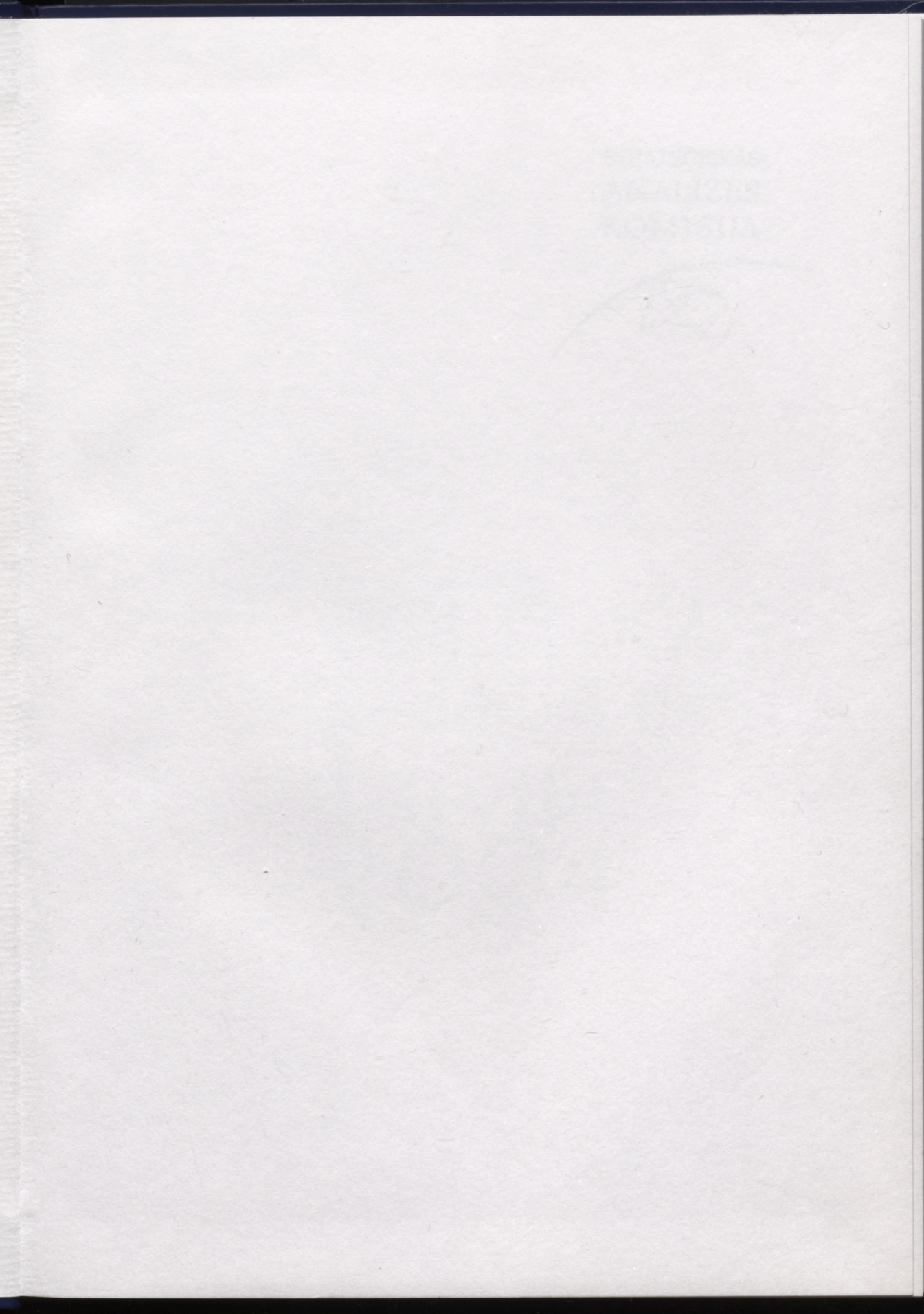
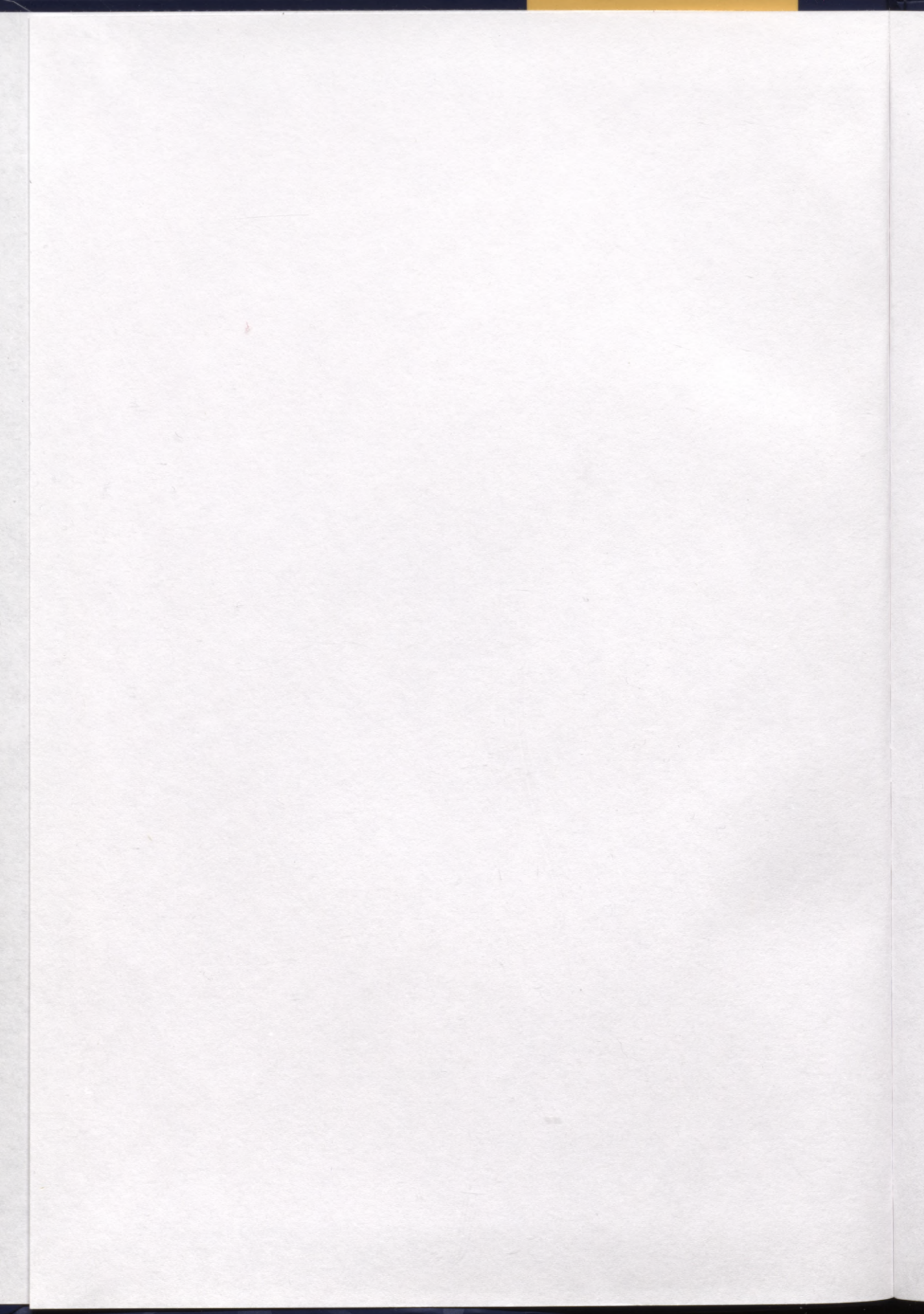

STRATĒGISKĀS
ANALĪZES
KOMISIJA

POLITIKAS
gadagrāmata

Latvija
2004

STRATĒGISKĀS
ANALĪZES
KOMISIJA

278947

STRATEGIJA
ANALIZES
KOMISIJA

2005-5

L 101

L
32

STRATĒGISKĀS
ANALĪZES
KOMISIJA

POLITIKAS gadagrāmata Latvija 2004

 ZINĀTNE

Latvian National
biblioteka

0305036548

UDK 32(474.3)(058)

La 805

Zinātniskā redaktore
ŽANETA OZOLIŅA

Redkolēģija:

JURIS EKMANIS, ZIGRĪDA GOŠA, ATIS LEJIŅŠ,
AIVARS STRANGA, KALVIS TORGĀNS, AIJA ŽĪGURE

Atbildīgā par izdevumu

BIRUTA FREIMANE

ANDRA NIKOLAJEVA

mākslinieciskais noformējums

No angļu valodas tulkojusi BIRUTA FREIMANE

Citējot atsauce uz izdevumu obligāta

ISBN 9984-767-38-8

© Stratēģiskās analīzes komisija, 2005

© "Zinātne", 2005

ANALĪSES
KOMISIJA

SATURS

Priekšvārds	7
-------------------	---

VALSTS POLITIKAS NOSTĀDNES

Mazas valstis jaunā globālā vidē: izaicinājumi un iespēja –

Viņas Ekselences <i>Dr. Vairas Viķes Freibergas</i> uzruna Maltas universitātes Starptautisko studiju centrā Valletā 2004. gada 18. februārī	9
--	---

Eiropas Savienības jauno kaimiņu politika. Latvijas skats –

Latvijas Republikas Ministru prezidenta <i>Induļa Emša</i> runa Eiropas Komisijas birojā Berlīnē 2004. gada 9. jūlijā	14
--	----

Latvijas ārpolitika pārmaiņu krustcelēs – Latvijas Republikas ārlietu ministres

<i>Sandras Kalnietes</i> runa Latvijas Universitātes 62. zinātniskajā konferencē Rīgā 2004. gada 27. janvārī	20
---	----

Latvijas ārkārtējā un pilnvarotā vēstnieka NATO *Imanta Lieģa* atvadu

uzruna Ziemeļatlantijas Padomē Briselē 2004. gada 8. jūlijā	33
---	----

STARPTAUTISKĀ POLITIKA:

SKATS NO ASV UN EIROPAS

ASV–Eiropas attiecības pēc Irākas – Stenfordas Starptautisko studiju centra

direktora <i>Koita D. Blekera</i> uzstāšanās Latvijas Universitātē 2004. gada 30. septembrī	36
--	----

Eiropas Savienība un eiropiešu kopējā nākotne – Eiropas Universitātes institūta

un Sjēnas universitātes profesora <i>Žana Blondela</i> runa starptautiskajā konferencē <i>Negotiating Futures—States, Societies and the World</i> Rīgā 2004. gada 12. novembrī	42
--	----

STRATĒGISKĀS ANALĪZES VĒRTĒJUMI

Latvijas sabiedrības demokratizācijas dinamikas izvērtējums	57
Latvija starptautiskās organizācijās	79
Latvijas ekonomiskā attīstība: ilgtspējīgas stratēģijas izstrāde	88
Zinātne Latvijā: potenciāls un iespējas	96
Demogrāfiskie procesi Latvijā	106

DOKUMENTI

Latvijas Nacionālā pozīcija nr. 2. Par Lisabonas stratēģiju – Augsta līmeņa darba grupas ziņojums (<i>publicēts saīsināts</i>)	114
Reģionālās politikas pamatnostādnes (<i>publicēts saīsināts</i>)	137
Latvijas Republikas attīstības sadarbības politikas pamatnostādnes (<i>publicēts saīsināts</i>)	149
Attīstības sadarbības plāns 2005. gadam (<i>publicēts saīsināts</i>)	160
LATVIJA SKAITĻOS	167

PRIEKŠVārds

Lasītājiem tiek piedāvāta Latvijas Valsts prezidenta kancelejas pārziņā izveidotās Stratēģiskās analīzes komisijas sastādītā pirmā gadagrāmata "Politikas gadagrāmata. Latvija 2004". Grāmatas izveides pamatā ir apņemšanās ik gadu nākt klajā ar vispusīgu pārskatu par nozīmīgākajiem notikumiem valsts un sabiedrības dzīvē. Šāds izdevums ir nepieciešams Latvijas iedzīvotājiem un starptautiskajai sabiedrībai. Iekšpolitiski tas var kalpot kā pašnovērtējums par padarīto. Savukārt starptautiski grāmata palīdzēs iepazīstināt lasītājus ar svarīgākajiem notikumiem un salīdzināt mūsu valstī notiekošo ar citu valstu aktualitātēm un prioritātēm. Viens no būtiskākajiem motīviem ir nepieciešamība palūkoties uz Latviju kā valsti, kurā notiek straujas pārmaiņas, un konstatēt šo pārmaiņu ietekmi uz valsts un sabiedrības kopējo attīstību.

Latvijai 2004. gads ir bijis vēsturiskiem notikumiem bagāts, it īpaši politiskajā jomā. 2004. gada pavasarī Latvija pēc vairāku gadu ilga sagatavošanās procesa kļuva pilntiesīga NATO un Eiropas Savienības dalībvalsts, tādējādi izpildot 90. gadu sākumā izvirzītās ārpolitiskās prioritātes. Ceļā uz dalībvalsts statusu nozīmīgās starptautiskās organizācijās Latvijai ļoti īsā laikā nācās ieviest iekšpolitiskas reformas, saskaņot esošo un radīt jaunu likumdošanu atbilstoši Eiropas Savienības un NATO kritērijiem. Iestāšanās ES un NATO būtiski ietekmēja visu iekšpolitisko struktūru pamatus. Viens no Latvijas turpmākajiem uzdevumiem ir formulēt nacionālās intereses šo organizāciju ietvaros, ņemot vērā notiekošās pārmaiņas gan starptautiskajā arēnā, gan Latvijas sabiedrībā. Otrs būtisks uzdevums ir turpināt iekšējās reformas, lai nostiprinātu jau sasniegto, turpinātu attīstīt tautsaimniecību, veicinātu sabiedrības labklājības celšanos un līdz ar to veiksmīgāk iekļautos pasaules attīstītāko valstu pulkā.

Šī gadagrāmata, neraugoties uz tās nosaukumu, nepretendē uz visaptverošu politisko norišu apskatu. Gadagrāmatas galvenais mērķis ir atspoguļot tās 2004. gada politiskās norises, kurām bija stratēģiska nozīme Latvijas dzīvē un kuras turpinās ietekmēt iekšpolitiskos un ārpolitiskos procesus arī turpmākajos gados.

Gadagrāmatas pirmajā nodaļā "Valsts politikas nostādnes" apkopotas Latvijas amatpersonu runas un uzstāšanās, kurās ieskicēti Latvijas nozīmīgākie panākumi, kā arī tālākā attīstības vīzija. Latvijas iekļūšana "spēcīgo klubā" ir saistīta ar jaunas atbildības uzņemšanos, jauniem pienākumiem gan attiecībā uz Latvijas iedzīvotājiem, gan sabiedrotajiem un starptautisko sabiedrību. Tādēļ būtisks ir jautājums, uz kādiem principiem Latvija balstīs savas attiecības ar citām valstīm, kāds ir Latvijas skats uz NATO un Eiropas Savienības nākotni.

Kā šajā gadagrāmatā, tā arī nākamajās tiks publicēti ārzemju akadēmiķu raksti, kuri atspoguļo tās starptautiskās aktualitātes, kuras ir nozīmīgas Latvijas nākotnei. 2004. gadā Latvijā viesojās divi starptautiski atzīti ārvalstu politologi Žans Blondels un Koits D. Blekers. Zinātnieki ieskicēja divas svarīgas mūsdienu problēmas, kuras vistiešākā veidā attiecas uz Latvijas nākotni. Profesors Blekers analizēja Eiropas un ASV attiecības, to kritisko stāvokli un nepieciešamību meklēt risinājumus problēmu pārvarēšanai. Savukārt profesors Blondels piedāvāja skatījumu uz Eiropas iekšējās attīstības perspektīvām. Abi raksti ievietoti šīs grāmatas otrajā nodaļā "Starptautiskā politika: skats no ASV un Eiropas".

Nodaļā "Stratēģiskās analīzes vērtējumi" publicēts Stratēģiskās analīzes komisijas ietvaros tapušā projekta "Demokrātijas audits Latvijā" rezultātu apkopojums, kā arī komisijas ekspertu darba grupu 2004. gadā sagatavotie valsts politikas vērtējumi ar secinājumiem ārpolitikas, ekonomikas, zinātnes un demogrāfijas jomā. Izdevumā iekļauti tikai īsi ziņojumi, jo paši pētījumi tiks publicēti atsevišķās grāmatās.

Grāmatas ceturtajā nodaļā apkopoti 2004. gada daži svarīgākie valsts politikas dokumenti. Redkolēģijas izvēli noteica vairāki motīvi. Latvijas attīstība nākotnē ir vistiešākā mērā saistāma ar valsts un ES konkurētspēju pasaulē. Tieši ES Lisabonas stratēģija ir dokuments, kurš uzskatāms par vienu no svarīgākajiem visām dalībvalstīm. Tādēļ Latvijas pozīcija ir atskaites punkts, kurš nosaka mūsu valsts iesaistīšanas kvalitatīvās iespējas šo stratēģiju izmantot Latvijas interesēs. Savukārt Reģionālās politikas pamatnostādnes ir nozīmīgs dokuments Latvijas iekšpolitikajā dzīvē. Attīstības sadarbības politikas pamatnostādnes un plāns 2005. gadam iezīmē jaunu Latvijas ārpolitikas virzienu: no valsts, kas ir saņēmusi starptautisko atbalstu, kļūstam par valsti, kas sniedz ieguldījumu vājāko valstu ekonomisko, politisko un sociālo grūtību pārvarēšanai. Izdevumu noslēdz nozīmīgākie statistikas dati, kas parāda Latvijas attīstības tendences.

Stratēģiskās analīzes komisijas vārdā pateicamies par sniegto profesionālo padomu gadagrāmatas tapšanā redkolēģijas dalībniekiem: Jurim Ekmanim (Latvijas Zinātņu akadēmija), Zigrīdai Gošai (Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes Statistikas un demogrāfijas katedra), Aijai Žigūrei (Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde), Kalvim Torgānam (Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedra), Atim Lejiņam (Latvijas Ārpolitikas institūts), Aivaram Strangam (Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes Latvijas vēstures katedra).

ŽANETA OZOLIŅA,

LU profesore, Stratēģiskās analīzes komisijas vadītāja

BIRUTA FREIMANE,

Stratēģiskās analīzes komisijas atbildīgā sekretāre

VALSTS POLITIKAS NOSTĀDNES

MAZAS VALSTIS JAUNAJĀ GLOBALIZĒTĀJĀ VIDĒ: IZAICINĀJUMI UN IESPĒJAS

Viņas Ekselences Dr. VAIRAS VĪĶES-FREIBERGAS uzruna

Maltas universitātes Starptautisko studiju centrā

Valletā 2004. gada 18. februārī

Prezidenta kungs!

Rector Magnificus!

Priekšsēdētāja kungs!

Ekselences!

Dāmas un kungi!

Man ir patīess prieks kā cilvēkam un kā akadēmiķei uzrunāt jūs šeit, šīs ievērojamās institūcijas cēlajās telpās ar gadsimtiem ilgo vēsturi, kuru caurvij centieni veicināt mācības.

Bez šaubām, šī institūcija tika radīta ar ļoti konkrētu mērķi – stiprināt Katoļu baznīcas doktrīnas Jezuītu ordeņa ietvaros laikā, kad norisinājās reformācija un kontrreformācija. Taču Maltas universitātes intereses sniedzās tālāk par tradicionālo Eiropas universitāšu fakultāšu vecāko māsu – teoloģiju. Kā mantojumu no Maltas bruņiniekiem un viņu darbības Svētajā zemē un citviet Vidusjūras reģionā Universitāte iekļāva medicīnu un, vadoties pēc Eiropas universitāšu tradīcijām un Eiropas kontinentam tik raksturīgās tradīcijas mācīties, arī citas fakultātes.

Viduslaikos universitātes bija mācību centri, kur profesori tika aicināti no daudzām zemēm un kas piesaistīja studentus arī no ārzemēm. Piemēram, Roterdamas Erasmus, kas pasniedza Oksfordas universitātē, Pjērs Abelārs, kas piesaistīja studentus no visa kontinenta, un šeit, Maltas universitātē, izcilie

zinātnieki, kas strādā kopā ar saviem kolēģiem no citām zemēm, kā arī ceļo no šejienes uz ārzemēm.

Daudzējādā ziņā šodienas un rītdienas globalizētā pasaule nav nesens izgudrojums, tā nav jauninājums. Tā vienkārši ir pasaule jaunā izskatā, bet tās pamatā esošajiem sadarbības principiem ir gadsimtiem gara vēsture.

Šādā pasaulē cilvēki tiecas uzskatīt lielumu par prioritāti. Zemeslode galu galā ir visaptveroša, ikvienam uz šīs planētas jābūt daļai no globalizācijas procesa. Tādā gadījumā jautājums ir: kurš vai kas šādā globālā jomā būs noteicošais spēks? Vai tas būs vienkārša vairākuma jautājums? Vai tas būs militāro spēju un masu iznīcināšanas ieroču vai konvencionālo spēku pieejamības jautājums? Vai tā būs pasaule, kurā valdīs rupjš spēks, līdzīgi kā tad, kad Eiropa kā kontinents tika dalīta un pārdalīta, veidota un pārveidota ar vienu iekarojumu pēc otra un ne tikai ar iekarojumiem, bet arī ar laulībām un aliansēm.

Pagājušais gadsimts zinātnes, tehnoloģijas un straujo izmaiņu ziņā pieredzējis bezprecedenta pārmaiņas, ko tas ienesis cilvēku ikdienas dzīvē visapkārt. Šīs pārmaiņas nav bijušas visur vienādas: mums tagad ir moderns pilsonis, kuram ir pieejams internets un kabatā zvanošs mobilais telefons pat simfoniskā orķestra koncerta vidū un kurš ir gatavs sazināties ar draugiem jebkurā diennakts laikā. Taču mums vēl arvien ir cilvēki, kas daudzviet džungļos mīt akmens laikmetā. Un diemžēl ir cilvēki, kas Brazīlijas džungļos tiek medīti kā dzīvnieki, lai iegūtu viņu teritoriju vai – kā Indonēzijā – lai izcirstu tropu mežus eksporta un ekspluatācijas nolūkos. Pasaule mainās, bet tās reģioni atrodas krasi atšķirīgos attīstības un gatavības līmeņos.

Eiropas kontinents savā ziņā ir privileģēts. Nav brīnums, ka to sāk saukt par "Eiropas cietoksni" – cietoksni, kurš, līdzīgi Valletai apkārtesošajam cietoksnim, cenšas sevi aizsargāt, saglabāt sevi vērtības, kas attīstījušās ne vien no Otrā pasaules kara laikiem un Eiropas Savienības ietvaros, bet arī tās vērtības, kas saglabājušās no kristietības pirmsākumiem, no romiešu ieviestās tiesību sistēmas, no grieķu pilsētvalsts un tās demokrātijas jēdziena.

"Eiropas cietoksnis", manuprāt, sastopas ar diviem izaicinājumiem. Pirmais ir stiprināt šo cietoksni tādu, kāds tas ir, nostiprināt tā pamatus, nodrošināt, ka tas spēj izturēt jebkādu aplenkumu, ka tas ir spējīgs uzplaukt arī turpmāk. Taču "Eiropas cietoksnim" jādomā, kā tas sapratīsies ar pārējo pasauli. Tas nevar tikai stāvēt uz vaļņa un dzīt visus prom. Mums drīzāk gribētos uztvert Eiropas

cietoksni kā sava veida ceļa zvaigzni vai kā bāku, kas pasaulē izplatītu savu gaismu nevis 19. gadsimta manierē, ar kolonizācijas palīdzību uzspiežot savas civilizācijas vērtības citiem, bet gan ar civilizāciju dialoga palīdzību, kurā Malta, būdama maza valsts, ir spēlējusi tik nozīmīgu lomu.

Jā, es patiesi domāju, ka šī ir tā loma, ko mazas valstis var uzņemties, jo tām ir īpaša dialogu pieredze un vajadzība pēc dialoga, par ko lielākām valstīm dažkārt nav apjausmas. Lielākas nācijas var maldīgi domāt, ka citas nācijas ir līdzīgas tām un ka tādēļ tās automātiski domā līdzīgi. Lielajām nācijām pat neienāk prātā, ka citi var domāt savādāk un ka nepieciešams dialogs.

Piederot pie mazas nācijas, es domāju, ka gandrīz kopš pašas dzimšanas mēs apzināmies, ka esam atšķirīgi, ka citi ir atšķirīgi. Domāju, ka mēs uzaugam ar cieņu pret atšķirībām un – kā prezidents de Marko norādīja – arī ar atšķirības apziņu bez mazvērtības izjūtas. Tas ir visbūtiskākais.

Esmu droša, ka prezidentam de Marko, līdzīgi kā man, žurnālisti ir uzdevuši jautājumus, sakot: jums nu ir šī paplašinātā Eiropa. Ko jūs tai sniegsiet?

Protams, mēs neesam trīs karaļi Betlēmē, kas Eiropas Savienībai dāvanās nes mirres, vīraku un zeltu. Mēs nākam ar savu gatavību būt par partneriem kopīgā uzņēmumā. Mēs nākam ar savu gatavību būt par partneriem Eiropas būvēšanā. Mēs sniedzam savas rokas, kājas un galvas, mūsu zināšanas un mūsu izpratni. Un, manuprāt, mazo nāciju – tādu kā Latvija un Malta, kuru vēsture devusi tām caur paaudzēm nodotu nepastarpinātu sapratnes, pretinieku samierināšanas mēģinājumu un tādu pārbaudījumu pārdzīvošanas pieredzi, ko citi uzskatītu par neiespējamu, – šādu mazu nāciju cilvēciskais gars, viņu spēja izdzīvot, viņu – savu tradīciju mantinieku – spēja iegūt dziļu uztveri un viņu iegūtā laika perspektīva ir unikāli un atšķirīgi no citām nācijām. Tas mazajām nācijām dod tās nianšes, kuras lielās nācijas ignorē.

Atcerieties tās Eiropas kartes, kurās ir iekrāsotas tikai lielās karaļvalstis, bet citi reģioni un mazākās valstis pat neparādās. Šeit mēs aizpildām tukšumus, mēs – mazās nācijas – zinām detaļas. Tas arī ir mūsu devums. Manuprāt, mūsu devums ir mūsu tautas izpratne, mūsu tautas īpašības un cilvēku gatavība stāvēt plecu pie pleca ar citiem, neatkarīgi no cik lielas nācijas viņi nāktu.

Man prātā nāk Maltas spēlētā vidutējās loma aukstā kara beigās. Maza sala Vidusjūrā kalpoja par tikšanās vietu Amerikas Savienoto Valstu un Padomju Savienības prezidentiem. Tā bija vieta, kur viņi tikās un konstruktīvi diskutēja,

vieta, kurā tik daudz kas tika iedarbināts, kas jāva Latvijai un citām "sagūstītajām tautām" beidzot atbrīvoties no tirānijas un apspiestības.

Šobrīd Malta ir iesaistīta dialogā Vidusjūras reģionā – dialogā starp Eiropu kā kontinentu un Āfriku kā kontinentu. Jūs atrodaties līdzīgā situācijā kā Maltas Miera dienās – uz robežas starp kristīgo pasauli un islāmu, uz robežas, kur nevajadzētu valdīt konfrontācijai, bet gan abpusējai sapratnei un dialogam.

No 1. maija Latvija kļūs par Eiropas Savienības ārējo robežu austrumos. Aiz šīs robežas ir nācijas, kas cietušas no tās pašas apspiestības un tirānijas sistēmas, bet ne reformu ziņā, ne sabiedrības struktūras izmaiņu un pat ne Eiropas pārstāvēto vērtību atzīšanas ziņā vēl nav spējušas tik daudz sasniegt kā mēs. Mums Latvijā patīk sevi uzskatīt par veiksminiekiem pārmaiņu īstenošanā. Mēs isā laikā esam tālu tikuši un esam centušies pieņemt ne tikai Eiropas Savienības *Acquis Communautaire* tehnisko pusi, bet arī centušies pielāgot savu sabiedrību tām vērtībām un principiem, kuru attīstīšana Eiropai ir prasījusi pagājušā gadsimta pēdējās desmitgades. Visa šī attīstība mums bija jāizdzīvo ļoti isā laikā. Bet mums tas ir izdevies.

Manuprāt, šie sasniegumi, šī pierādītā spēja piemēroties ir mūsu galvenais devums jaunajai Eiropai.

Mums ir mūsu pieredze, Maltai ir sava pieredze. Uzskatu, ka abas ir unikālas, vērtīgas un to pašu var teikt par visām citām kandidātvalstīm.

Paplašinātā Eiropa nebūs tikai ģeopolitiski plašāka, biezāk apdzīvota, tā nepiedāvās tikai lielāku kopējo tirgu un vairāk klientu tiem, kas investē Eiropā vai tur nodarbojas ar uzņēmējdarbību. Paplašinātā Eiropa būs kontinents, kur tajā dzīvojošo tautu unikālās un atšķirīgās pieredzes beidzot var tikt apvienotas, pārvarot gadu desmitiem ilgušo sadalījumu starp Austrumiem un Rietumiem, starp komunistiem un kapitālistiem, starp totalitārismu un demokrātiju.

Šī ir fantastiska iespēja. Manuprāt, tā ir lieliska pieredze. Nekad agrāk kontinenta vēsturē mums nekā tāda nav bijis. Ir bijis Romas impērijas *Mare Nostrum*, ziemeļos ir bijusi Hanzas savienība, taču tagad viss ir apvienots – un mēs visi esam gatavi nākt un piedalīties šajā jaunās Eiropas būvēšanā.

Pēc manām domām, tas ir apbrīnojams izaicinājums. Šī mums ir brīnišķīga izdevība dzīvot šajā vēsturiskajā brīdī, iespēja to piedzīvot, dot ieguldījumu un piedalīties procesā, kura viduslaiku ekvivalents bija katedrāles celšana. Mēs ceļam šo jauno katedrāli rītdienas Eiropai. Esmu pārliecināta, ka katrs no

mums nāks ar savu ieguldījumu, kas būs patiesi bagātinošs. Mēs nedrīkstam uztvert šo jauno nāciju kopumu kā vietu ķildām un nespējai pieņemt lēmumus. Mums vienmēr jāatceras, ka tieši dažādo nāciju garīgie resursi ir tie, kas bagātina, un tie ir mums dota privilēģija.

Dāmas un kungi, es patiesi ceru, ka šis forums, kā prezidents de Marko norādīja, ir tikai viens piemērs šādam dialogam. Mums jārunā vienam ar otru, mums jāsaprot vienam otru, lai mēs varam kopā labāk strādāt. Strādāt kopā vienu mērķu labā.

Liels paldies.

EIROPAS SAVIENĪBAS JAUNO KAIMIŅU POLITIKA. LATVIJAS SKATS

Latvijas Republikas Ministru prezidenta INDUĻA EMŠA runa
Eiropas Komisijas birojā Berlīnē 2004. gada 9. jūlijā

Jūsu ekselences!

Godātās dāmas un kungi!

Esmu gandarīts par iespēju būt Berlīnē, lai, cita starpā, varētu dalīties pārdomās par Latvijas interesēm un iespējām, veidojot paplašinātās Eiropas Savienības attiecības ar jaunajiem kaimiņiem.

ES Jauno kaimiņu iniciatīva ir loģisks turpinājums iesāktajai Eiropas Savienības paplašināšanās politikai. Paplašināšanās process ir *sācies un turpināsies*. Tomēr tas nav pietiekošs, lai ilgtermiņā projicētu stabilitāti un veicinātu dinamismu tās kaimiņos esošajās valstīs.

Līdz ar paplašināšanos ir radusies nepieciešamība atbildēt uz vairākiem jautājumiem.

1. Vai ES paplašināšanās ir robežas?
2. Kā nodrošināt, lai paplašināšanās nerada centrālās procesus un savstarpēji izslēdzošu valstu grupējumu veidošanos?
3. Vai ES rīcībā ir pietiekoši efektīvi līdzekļi, lai stimulētu pozitīvas pārmaiņas Eiropas valstīs, kuru dalība ES šobrīd nav tās dienas kārtībā?

Vēlos uzsvērt, ka Eiropas Savienība nav tikai ģeogrāfisks jēdziens. Tas pat nav tikai eiropēiskās identitātes jēdziens. Manuprāt, Eiropas Savienību veido vērtību un stratēģisko interešu kopums. Šos divus jēdzienus atspoguļo Kopenhāģenas kritēriji. Ikvienai Eiropas valstij neatkarīgi no tās izmēriem vai

ģeogrāfiskā izvietojuma ir jābūt iespējai pievienoties Savienībai – ja tā pilnībā izpilda Kopenhāģenas kritērijus.

Ikvienu paplašināšanās ir divu pušu sarunu rezultāts. ES pienākums nav sarunas pabeigt par katru cenu un priekšlaicīgi. Ikvienu kandidātvalsts nes arī savas atbildības daļu par pievienošanos. Vēlos uzsvērt – ja turpmākās paplašināšanās robežas ir novelkamas, tad tās vistīcāmāk novilks pievienoties gribošo valstu politiskā griba.

Priekšlaicīga un ļoti nepārdomāta paplašināšanās sevī ietver reālu risku, ka Eiropas Savienībā aktivizējas procesi, kuri ved uz ES iekšēju valstu grupēšanos un reģionalizāciju. Tā rezultātā var ciest ES struktūru efektivitāte, ko esam centušies paaugstināt nesen pieņemtajā ES Konstitucionālajā līgumā.

Manuprāt, īstenojot Jauno kaimiņu politiku, ir ārkārtīgi svarīgi apzināties tās *finalite*. Kaimiņu politikas mērķim ir jābūt ES kaimiņvalstu pakāpeniskai integrācijai lielākā ES iekšējā tirgū, kas novestu pie Integrēta Eiropas ekonomiskā reģiona.

Jauno kaimiņu iniciatīvas izvirzītā mērķa radīt, stiprināt un ilgtermiņā uzturēt ES kaimiņvalstīs patiesu vēlmi sadarboties, kas radītu pozitīvu pārmaiņu procesa vilni, sasniegšana ir atkarīga no tā, cik lielā mērā ES ievēros kaimiņvalstu intereses. Ikvienu pozitīvu politiska izmaiņa mūsu kaimiņvalstīs būs iespējama tad, ja Savienība spēs šīm valstīm piedāvāt tādu ekonomiskās sadarbības modeli, kas būs reāla alternatīva pašreiz dominējošai postpadomju tautsaimniecības sistēmai. Bez šīs alternatīvas demokrātijas stiprināšana būs lēna un nedroša.

Eiropas Savienības vēlme attīstīt stratēģisku sadarbību ar kaimiņiem rada reālas iespējas arī Latvijai dot savu ieguldījumu Eiropas kopējām interesēm. Kā "Zaļās" partijas biedrs īpaši vēlos uzsvērt vides jomu. Latvija ir gatava palīdzēt mūsu kaimiņiem attīstīt spējas ņemt vērā ekoloģijas apsvērumus, izstrādājot politikas citos sektoros. Mūsu interesēs ir atbalstīt stratēģiskās plānošanas vides jomā kapacitātes paaugstināšanos, kā arī nozīmīgu pārrobežas sadarbības projektu īstenošanu šajā jomā.

Uzskatu, ka Jaunā kaimiņu politika ir Eiropas interesēm tik stratēģiski svarīga, ka tās īstenošana Eiropas Komisijā būtu jāuztīc īpašam Eiropas komisāram. Vēlams – no kādas jaunās ES dalībvalsts.

Dāmas un kungi!

ES Jaunā kaimiņu politika atrodas tās pašā sākumposmā. Ir rastas atbildes uz virkni jautājumu, tomēr neatbildētā vēl ir visai daudz.

Pirmais jautājums ir saistīts ar nepieciešamību ievērot Ziemeļu – Dienvidu līdzsvaru. Pašreizējā stratēģija aptver ļoti atšķirīgas valstis. Pilnīgi atšķirīga ir šo valstu saikne ar Eiropas vēstures apziņu, Eiropas vērtībām. Atšķirīgi ir to stratēģiskie mērķi. Šo atšķirību nivelēšana būtu fundamentāla kļūda. Latvija to ņems vērā, kad diskutēs par Jauno kaimiņu iniciatīvai atvēlētā ES finansējuma sadalījumu. Šobrīd tas Austrumeiropas kaimiņiem nav labvēlīgs. Ir jāatrod iespēja būtiski palielināt finansējumu programmām, kuras domātas Ukrainai, Moldovai, Dienvidkaukāza valstīm un perspektīvā arī Baltkrievijai.

Otrs jautājums ir saistīts ar Krievijas faktoru. Veidojot sadarbību ar jauniem kaimiņiem, Krievijas faktora ignorēšana būtu kļūda. Tomēr kļūda būtu arī pārvērtēt tā nozīmi.

Turpinājumā daži vārdi par Ukrainu, Moldovu, Dienvidkaukāza valstīm, Baltkrieviju.

Ukraina sava ģeogrāfiskā izvietojuma dēļ ir valsts, kuras attīstība vistiešākajā veidā ietekmē ES Centrālās, Austrumu un Ziemeļeiropas reģionu iedzīvotāju labklājību un drošību. Eiropas Savienībai stratēģiski svarīgi ir pozitīvi reaģēt uz Ukrainas izteiktajām eiointegrācijas ambīcijām.

Tomēr vēlos atgādināt, ka ES ambīciju līmenis attiecībā ar Ukrainu ir atkarīgs no Ukrainas spējām stiprināt abām pusēm kopīgās vērtības un īstenot kopīgi izvirzītās prioritātes.

Latvija ir ieinteresēta un gatava sniegt mūsu rīcībā esošo atbalstu, lai nostiprinātu Ukrainas daļu Eiropas iekšējā tirgū. Tādēļ mēs atbalstām Ukrainas – ES brīvās tirdzniecības telpas veidošanu, kā arī pievienošanos PTO.

Kopīgas sadarbības rezultātā ES un Ukraina spēj pozitīvi ietekmēt saspīlējuma samazināšanu Piedņestrā.

Moldova: paralēli risinājuma meklējumiem Piedņestrā jautājumā ES ir jāsniedz Moldovai reāla palīdzība iekšējo reformu veicināšanai. Eiropas Savienībai jāveicina Moldovas ekonomiskā ieinteresētība sadarbībā. Ir jāpiedāvā asimetriski tirdzniecības režīmi, līdzīgi kā tas jau ir darīts Rietumbalkānu valstīs.

Dienvidkaukāzs: svarīgi, ka esam iekļāvuši Dienvidkaukāza valstis to kaimiņu skaitā, uz kuriem šobrīd tiek attiecināta ES kaimiņpolitika. Kaut arī

šobrīd reformu ziņā reģiona priekšplānā ir izvirzījusies Gruzija, ES kaimiņu politika Dienvidkaukāzā var kļūt par ievērojamu demokrātiskās reformas veicinošu stimulu arī Armēnijā un Azerbaidžānā.

Baltkrievija: neraugoties uz sarežģīto situāciju, Baltkrievija nedrīkst palikt ārpus ES uzmanības. ES ir jāizvirza ilgtermiņa plāni un jākoncentrē uzmanība sabiedrības pilsonisko spēku atbalstam. Mums ir nepieciešama mērķtiecīga un koordinēta ES darbība Baltkrievijā. Latvijai kā tiešajam Baltkrievijas kaimiņam ir konkrētas iestrādes pārrobežu sadarbības jomā, kuras turpināsim attīstīt kopējās ES Jauno kaimiņu politikas kontekstā.

Godātie klātesošie!

Noslēdzot savu uzrunu, vēlos teikt dažus vārdus par ES attiecībām ar **Krieviju**. Esam izvirzījuši mērķi izveidot stratēģisku partnerību. Tomēr vēl līdz šim brīdim Eiropas Savienībā viedokļi par to, kādai ir jābūt Krievijai, lai šī partnerība tiešām būtu stratēģiska, ir visai dažādi.

Eiropā ir grūti atrast valstis, kuras labās kaimiņattiecībās ar Krieviju būtu vairāk ieinteresētas nekā Latvija un citi tiešie Krievijas kaimiņi. Veidojot attiecības, ir jāņem vērā šodienas realitātes. Latvija ir Eiropas Savienības locekle. Savienības, kura ir viens no lielākajiem globālās ekonomikas spēkiem un kuras iekšējais tirgus aptver vairāk nekā 450 miljonu iedzīvotāju.

Latvija kā ES dalībvalsts un kā Krievijas kaimiņvalsts ir ieinteresēta attīstīt ciešu ES sadarbību ar Krieviju. Tāpat kā Vācija, arī Latvija uzskata, ka sadarbības pamatā jābūt tādām vērtībām kā demokrātija, cilvēktiesības, likuma vara. Šobrīd Krievija atrodas sarežģītā politisko, ekonomisko un sociālo pārmaiņu posmā. Atkārtoti stājoties amatā, Krievijas prezidents Putins deklarēja mērķi veidot un stiprināt daudzpartiju sistēmu Krievijā, attīstīt pilsonisko sabiedrību un nodrošināt preses brīvību. Tādēļ viens no galvenajiem ES uzdevumiem ir veicināt kā vārdos, tā arī darbos Krievijas attīstību demokrātijas virzienā.

Uzskatām, ka ES un Krievijas politiskajā dialogā var runāt par visiem abas puses interesējošiem jautājumiem. Latvija atbalsta regulāru ES dialogu ar Krieviju par cilvēktiesībām plašā spektrā – par cilvēktiesību situāciju visā Eiropas Savienībā un Krievijā.

Pirms gada Sanktpēterburgā ES un Krievija definēja jaunu ietvaru savām attiecībām. Tika nolemts veidot četras kopīgas sadarbības telpas (ekonomikas;

brīvības, drošības un tiesiskuma; ārējās drošības; izglītības, zinātnes un kultūras).

Ekonomiskajā telpā vērojama liela abu pušu stratēģisko interešu sakritība. Piemēram, enerģētikas jomā sadarbība *Galileo* satelītu programmas izstrādē. Kopīgā ekonomiskā telpa varētu būt līdzeklis ES un Krievijas ekonomikas konkurētspējas celšanai. Ir vērts apsvērt arī likumdošanas tuvināšanu tajos sektoros, kur ES un Krievijai ir cieša sadarbība. Jāizvairās no jebkādu šķēršļu radīšanas/uzturēšanas ES un Krievijas ekonomiskajā sadarbībā. Piemēram, tāda parādība kā rindas uz ES robežas ar Krieviju neiederas kopīgā ekonomiskā telpā. Arī diskriminējoša politika un prakse dzelzceļa tarifu jomā būtu jāatrisina, pirms Krievija iestājas PTO un mēs veidojam patiesi kopīgu ekonomisko telpu.

ES – Krievijas stratēģiskās partnerības pamatā jābūt demokrātijas vērtībām – likuma varai, personas brīvībai, cilvēktiesībām. Tas ir svarīgi, lai attīstītu kopīgo brīvības un tiesiskuma telpu. Jārada savstarpējas uzticības gaisotne. Bezvīzu režīms, piemēram, prasa, lai partneri spētu tikt galā ar visiem sarežģītajiem iekšlietu un tieslietu jautājumiem. Latvijas – Krievijas Robežas līguma parakstīšana, ratifikācija un īstenošana būtu stabils priekšnosacījums efektīvas cilvēku un preču kustības kontroles nodrošināšanai uz robežas. Tas jāpatur dienas kārtībā līdz pilnīgai atrisināšanai.

Ārējās drošības telpā ES ir ieinteresēta sadarboties ar Krieviju tādos jautājumos kā cīņa pret terorismu un masu iznīcināšanas ieroču izplatīšana. Krievija vēlas iesaistīties lēmumu pieņemšanā Eiropas Drošības un aizsardzības politikas jautājumos. Latvija uzskata, ka sadarbībai ar Krieviju Eiropas Drošības un aizsardzības politikas jautājumos jānotiek uz tādiem pašiem nosacījumiem kā pārējām trešajām valstīm. Latvija novērtē Krievijas lomu starptautiskajos centienos atrisināt tādas problēmas kā, piemēram, Tuvo Austrumu miera process. Šajā sakarā ir atbalstāma Eiropas Savienības un Krievijas sadarbība daudzpusējo attiecību formātos.

Godātie klātesošie!

Noslēgumā vēlos uzsvērt, ka ES un Krievijas dialogam ir jāattīstās un jāatspoguļo abu partneru intereses. Lai ES – Krievijas dialogā varētu sasniegt rezultātus, ES jāievēro vairāki principi.

Pirmkārt, jādefinē ES 25 dalībvalstu prioritātes attiecībā ar Krieviju. **Otrkārt**, ir jābūt kopīgai ES nostājai šajos prioritārajos jautājumos. **Treškārt**, dalībvalstīm un ES institūcijām ar Krieviju ir jārunā vienā balsī. **Ceturtkārt**, attiecības ar Krieviju un jaunažiem kaimiņiem Eiropas Savienībai ir jāveido ciešā sadarbībā ar saviem transatlantiskajiem partneriem.

Paldies par uzmanību! Esmu gatavs diskutēt un atbildēt uz jūsu jautājumiem.

LATVIJAS ĀRPOLITIKA PĀRMAIŅU KRUSTCELĒS

Latvijas Republikas ārlietu ministres SANDRAS KALNIETES runa
Latvijas Universitātes 62. zinātniskajā konferencē
Rīgā 2004. gada 27. janvārī

Augsti godātais rektora kungs!

Ekselences!

Dāmas un kungi!

Latvijas *de iure* atzīšanas diena ir nozīmīgi profesionāli svētki Latvijas diplomātiem un ārpolitikas pētniekiem. Taču šai dienai ir arī plašāka nozīme mūsu vēsturē un šodienā: starptautiskā atzīšana nozīmē to, ka Latvija tiek pieņemta valstu saimē kā līdzvērtīga partnere ar visām tiesībām un pienākumiem, kas no tā izriet.

Liels prieks un pagodinājums, ka šajos svētkos mūsu vidū ir arī V. E. Madlēna Olbraita, kas pildīja ASV Valsts sekretāres pienākumus Latvijai ļoti nozīmīgos gados pēc neatkarības atjaunošanas. Olbraitas kundze ir devusi ārkārtīgi lielu ieguldījumu Austrumeiropas un Baltijas valstu reintegrācijā demokrātiskajā pasaulē. Viņas vīzija par pasaules kārtību pēc dzelzs priekš kara izzušanas ir bijis iedvesmas avots daudziem diplomātiem. Atļaujiet man citēt Olbraitas kundzes vārdus, kas raksturo viņas personisko ieguldījumu starptautisko norišu attīstībā 20. gadsimta 90. gados:

"I had goals in mind on every continent. In Europe, I had three priorities: to manage the process of NATO enlargement successfully, so there would be no question about the continued value of the world's most effective military alliance; to promote the integration of Russia into the West, to minimize the risk of returning to the divisions of

the Cold War past; and to ensure that the Dayton Accords were fully implemented, to eliminate any danger of Bosnia erupting once again into flames."

Latvijas ārpolitikas uzdevums iepriekšējā desmitgadē bija nodrošināt valsts pastāvēšanas neatgriezeniskumu. Tas ir sasniegts. Tagad, 21. gadsimta sākumā, Latvijas ārpolitiskā virzība radījusi valstī principiāli jaunu situāciju. Pirmo reizi savā vēsturē Latvijai nav jādzīvo ārēja apdraudējuma ēnā, un tas paver iespēju straujai attīstībai.

Vēsturē var atrast tikai vienu brīdi, kad apstākļi mums bija tikpat labvēlīgi. Tā bija neatkarīgās Latvijas pirmā desmitgade, kad notika strauja valsts attīstība. Piepildījās Krišjāņa Valdemāra liberālās idejas par brīvas attīstības radītu pārticību un Ata Kronvalda vīzija par patstāvīgu latviešu nāciju, kas celta uz savas īpatnās valodas un kultūras pamata. Uzplaukumam bija divi būtiski priekšnoteikumi: demokrātija Latvijas valstī un drošība Eiropā. Un pat šādos apstākļos pagāja zināms laiks, kamēr tauta varēja just straujās attīstības rezultātus.

Iespējams vilkt zināmas paralēles ar šodienu. Kopš 1991. gada ir noiets ļoti tāls un grūts ceļš. Ir veiktas dziļas reformas, ir nostiprināta demokrātija, ir panākta drošība. Nākamās desmitgades virszuddevums būs tautas labklājības celšana. Katram pilsonim ir jāredz pozitīvas pārmaiņas savā ikdienā, un ārpolitika būs viens no instrumentiem sabiedrības labklājības celšanai.

Grandiozais reformu process prasīja no tautas, Saeimas un valdības ievērojamus spēkus un resursus. Latvija virzījās uz dalību ES un NATO, kamēr viss pārējais bija pakārtots šo divu mērķu sasniegšanai. Tas ir izdarīts. Tādēļ ir pienācis laiks atbildēt, kādi turpmāk būs mūsu ārpolitikas uzdevumi. Kāda būs Latvijas vieta Eiropā un pasaulē, kā veidosies Latvijas attiecības ar kaimiņiem, kā Latvija uzturēs saikni ar savu diasporu pasaulē.

Ārlietu ministrija ir pabeigusi darbu pie ārpolitikas pamatvirzienu projekta. To izstrādāja Ārlietu ministrijas speciālisti kopā ar sabiedrisko redkolēģiju, kurā bija pārstāvēti ārpolitikas eksperti, Saeimas deputāti, partiju ārpolitisko grupu vadītāji. Tuvākajā laikā pamatvirzieni tiks skatīti valdībā un iesniegti apstiprināšanai Saeimā. Šodien iepazīstināšu plašāku sabiedrību ar dokumenta būtību, taču, ņemot vērā laika ierobežojumu, no šīs tribīnes runāšu tikai par vispārīgajiem apsvērumiem, kas ir jaunā dokumenta pamatā, kā arī pievērsīšu uzmanību divām galvenajām tēmām – "Stipra un vienota Eiropa" un

“Drošība, NATO un transatlantiskās attiecības”. Pilns runas teksts ir pieejams zālē klātesošajiem, kā arī atrodams Ārlietu ministrijas mājaslapā.

Mēs dzīvojam 21. gadsimta sākumā, un to apliecina straujā paradigmas maiņa ārpolitikā. Latvijas atskaites sistēma vairs nav nedz bijušās padomju republikas, nedz Baltijas reģions. Latvija šodien ir daļa no pasaules, kurā risinās globāla vēriena procesi. Taču mēs neesam vieni – un mums nav vieniem pašiem jārisina visas problēmas, ar kurām saduramies globalizācijas apstākļos. Latvija pieder pie Eiropas Savienības un NATO, Latvija var droši paļauties uz saviem partneriem ES un saviem sabiedrotajiem NATO, starp kuriem īpaši vēlos minēt Amerikas Savienotās Valstis.

Mūsdienu pasauli raksturo objektīvi procesi, ar ko jārēķinās Latvijas ārpolitikas veidotājiem. Atļaujiet man minēt tikai dažus no tiem.

1. Drošības politikā priekšplānā iznāk jauni draudi (starptautiskais terorisms, masu iznīcināšanas ieroču izplatība, brūkošas valstis, organizēta noziedzība, reģionāli konflikti).

2. Nevienmērīga attīstība padziļina plaisu starp pārtikušo pasauli un nabadzīgajiem reģioniem.

3. Masu kultūras izplatība noplicina kultūras vērtības un apdraud tradicionālo identitāti.

4. Starptautiskas organizācijas un citas reģionālas struktūras paplašina savas funkcijas un tiešā veidā ietekmē pilsoņu dzīvi.

5. Valstis ar saviem tradicionālajiem politikas instrumentiem ne vienmēr spēj adekvāti reaģēt uz jaunajiem izaicinājumiem. Šajos apstākļos sekmīgas ārpolitikas veidošanai ir divi imperatīvi:

a) kopējo problēmu risināšanai ir nepieciešama kolektīva rīcība, izmantojot multilaterālus forumus un nodrošinot to efektivitāti;

b) sadarbības pamatā jābūt skaidrai vērtību orientācijai, kas valstu mijiedarbību padara harmonisku un produktīvu.

Izejot no šiem principiem, Latvija vēlas formulēt savas ārpolitikas prioritātes jaunā gadsimta pirmajām desmitgadēm. Mūsu politikas pamatā būs tās pašas vērtības, uz kuru pamata 20. gadsimta otrajā pusē tika uzcelta brīva, taisnīga un pārtikusi Eiropa. Šīs vērtības ir kopīgas gan Eiropas integrācijas procesam, gan transatlantiskajai sadarbībai ar Ziemeļameriku, gan postkomunisma valstu transformācijai pēc Austrumu bloka sabrukuma.

Vērtības ir svarīgas ne tikai Rietumu valstu savstarpējās attiecībās, bet arī mijiedarbībā ar citiem pasaules reģioniem. Šodien civilizētā pasaule spēj darīt to, ko nevarēja agrāk, – atbalstīt brīvību un demokrātiju ārpus savām robežām. Latvija ir daudz cietusi totalitārisma laikā, kad Amerika un Eiropa spēra izšķirošus soļus pretim arvien plašākai demokrātijai, stabilitātei, labklājībai.

Latvija nevēlas, lai šīs vērtības tiktu liegtas miljoniem un miljardiem cilvēku, kam šodien joprojām trūkst brīvības. Latvija negrib, lai totalitāri režīmi turētu par ķilniekiem savas tautas un kaimiņus, apdraudot mieru un stabilitāti.

Padomju bloka sabrukums nav atrisinājis visas problēmas. Pasaulē vajadzīgs tālāks progress. Pozitīvu pārmaiņu sasniegšanai nepieciešams savienot dažādus politikas instrumentus. Pats galvenais – vajadzīga konsekventa politika, kas balstīta uz mūsu vērtībām. Minētās atziņas ir radušas atspoguļojumu jaunajā Latvijas ārpolitikas pamatvirzienu dokumenta projektā. Dokuments izvirza piecas ārpolitikas prioritātes.

1. Īstenot Latvijas nacionālās intereses Eiropas Savienībā. Latvija iestājas par stipru, efektīvu un vienotu Eiropu, kur vadošais princips ir solidaritāte un kuras pamats ir vienlīdzīgu valstu savienība.

2. Attīstīt Latvijas ekonomiku, kas pārredzamā nākotnē Latvijas iedzīvotājiem nodrošinās attīstītu valstu labklājības līmeni.

3. Stiprināt nacionālo drošību ciešā sadarbībā ar pārējām ES dalībvalstīm, NATO sabiedrotajiem, kā arī sadarbībā ar citām valstīm.

4. Pastiprināt sadarbību Baltijas jūras reģionā ar mērķi stiprināt demokrātiju un ekonomisko stabilitāti.

5. Stiprināt latviešu diasporas ārvalstīs saiti ar Latviju.

STIPRA UN VIENOTA EIROPA

Kopš Berlīnes mūra sabrukuma nepārtraukti aug Eiropas Savienības svars pasaulē. Šo procesu nosaka ne vien ekonomiskā potenciāla pieaugums, bet arī Eiropas vēlēšanās uzņemties lielāku lomu pasaules politikā, miera un stabilitātes veicināšanā. Dziļāka integrācija izpaužas monetārajā savienībā un lielākā pārvietošanās brīvībā Šengenas zonas ietvaros. Taču tā nav robeža, pie

kuras Eiropas Savienība apstāsies. Ir radīti svarīgi priekšnoteikumi kopējas ārpolitikas un drošības politikas attīstībai, likts pamats kopējai aizsardzības politikai, kas izpaužas Eiropas miera operācijās.

Iepriekš teiktais nenozīmē, ka mazinās divpusējo attiecību nozīme Latvijas ārpolitikā. Divpusējās attiecības ir Latvijas ārpolitikas neaizstājams elements. Tā ir ābece, ka nacionālās valstu pozīcijas tiek gatavotas un pieņemtas ES galvaspilsētās. Mainīsies vienīgi divpusējo attiecību saturs, palielināsies mūsu iespējas.

ES paplašināšanās ietver gan ekonomisko, gan politisko dimensiju. Tādēļ Latvija atbalsta turpmāko ES paplašināšanos. Paplašināšanos, kas veicina stabilitātes un drošības pieaugumu Eiropā. Eiropa kļūst lielāka un ekonomiski spēcīgāka. Eiropa arī iegūst jaunus kaimiņus. Latvija var būt apmierināta, ka ES attiecības ar kaimiņiem tiek veidotas uz līdzsvarota pamata. ES jaunās kaimiņattiecības un dialogs ar Krieviju veido struktūru, kurā Latvija var attīstīt sadarbību ar kaimiņiem uz savstarpēja izdevīguma pamatiem. Protams, nekas nerodas bez darba, un 1. maijs pats par sevi neatnesīs pēkšņas pārmaiņas. Taču Latvija ir pārliecināta, ka ES valstu solidaritāte un kopējās institūcijas veicinās konstruktīvu attiecību veidošanos ar mūsu kaimiņiem austrumos.

Latviju īpaši interesē iesaistīties ES politikas veidošanā ar Ukrainu, Moldovu, Baltkrieviju un Kaukāza reģionu. Šīm valstīm ir suverēnas tiesības nepastarpināti veidot attiecības ar ES. Šajā ziņā minēto valstu iespējas ir tik lielas, cik liela ir to griba. Ir jānoraida jebkuras kādas trešās valsts "īpašo interešu" atzīšana šajā telpā. Tas kavēs nepieciešamo reformu veikšanu un mazinās Eiropas drošību.

Pagājušā gada Sanktpēterburgas galotņu sanāksmē tika definēti ES – Krievijas ilgtermiņa stratēģiskās sadarbības virzieni. Kopējas ekonomiskās telpas radīšana, ārējā un iekšējā drošība. Šie būs arī Latvijas sadarbības virzieni ar Krieviju. Tomēr Krievija nebūs viegls sadarbības partneris.

ES – Krievijas attiecību stiprināšana ir process, kurā svarīgs visu dalībvalstu viedoklis. Latvija aktīvi piedalīsies ES politikas formulēšanā un attiecību veidošanā ar Krieviju. Vēlos minēt dažus jautājumus, kas mums šķiet īpaši svarīgi, jo iezīmēs perspektīvu Krievijas attiecībām ar ES 25 valstu formātā:

1. ES – Krievijas politiskās un drošības sadarbības padziļināšanai jābūt balstītai uz demokrātijas un cilvēktiesību vērtībām, tuvināšanās var notikt uz ES akceptēto normu pamata.

2. ES – Krievijas sadarbības ietvaros šīs partnerības juridiskajai bāzei ir vienādi jāattiecas uz visām ES dalībvalstīm. Tāpēc Krievijas – ES partnerības un sadarbības līguma protokols ir jāattiecina automātiski uz visām jaunajām ES dalībvalstīm.

3. Krievijai jāatdod savs morālais parāds Eiropai – civilizēti un demokrātiski jāizvērtē sava loma pagājušā gadsimta traģiskajā vēsturē.

Latvija pievērš ļoti lielu uzmanību ES tālākajai attīstībai. Sabiedrībā izskan bažas par pagaidu grūtībām Starpvaldību konferences darbā, kas var izsaukt “divu ātrumu” Eiropas veidošanos.

ES attīstība šodien ir visu eiropiešu kopīgs jautājums. Ierēdņi un diplomāti, profesori un analītiķi var spriest par to, ka Vācijas un Francijas samierināšanās pēc Otrā pasaules kara deva impulsu integrācijai tālākajās desmitgadēs, ka kodolam var būt pozitīva loma arī šobrīd. Taču “divu ātrumu” Eiropas veidošanās nozīmētu to, ka subjektīvu iemeslu dēļ tiktu kavēta eiropēiskās apziņas attīstība jauno dalībvalstu iedzīvotājos.

No tā izriet jautājums – kas tad ir svarīgāks – solidāra Eiropa, kas rada drošu pamatu tālākai attīstībai, vai integrēts kodols, kas atsvešina jaunos līdzpilsoņus. Nav šaubu, ka Latvijas izvēle ir solidāra Eiropa. Ir svarīgi, lai 2004. gada 1. maijā Eiropā atgrieztos ne vien Latvijas valsts, bet arī tās iedzīvotāji.

“Divu ātrumu” Eiropa nozīmētu atteikšanos no solidaritātes idejas. Ja līdz šim spēcīgās ES valstis spēja palīdzēt spēcīgākām kļūt arī vājajām, tad divu ātrumu risinājums var nozīmēt vājo pamešanu, lai stiprie varētu virzīties tālāk. Šis ir bīstams scenārijs Eiropas attīstībai. Ja kopīgām pūlēm to nenovērsīsim, tad “divu ātrumu” Eiropa var novest pat pie trīs dažādu grupu veidošanās mūsu kontinentā:

- 1) ES 1. ātruma valstis;
- 2) ASV un 2. ātruma ES valstis;
- 3) Krievija.

Šāda iespēja liek domāt par 20. gadsimta ģeopolitiku, ar kuras sekām mēs cīnāmies vēl šodien.

Jāņem vērā arī tas, ka “divu ātrumu” modeļa attīstība vājinātu ES kā globālu spēlētāju. ES spēks ir dalībvalstu resursu sintēze. Spēcīgas valstis kopā veido vienotu spēcīgu Eiropu. Svarīgi, lai šajā procesā pilnā mērā piedalītos visi partneri.

Eiropas integrācijas attīstību daudz labāk būtu saistīt ar *pastiprinātas sadarbības* ideju, kas guvusi tālāku attīstību Konstitucionālā līguma projektā. Šis modelis nav pretrunā ar dalībvalstu vienlīdzības principu. Tas ļauj padarīt efektīvāku ES sadarbību konkrētās jomās. Eiropas kodola jeb avangarda radīšana ir attaisnojama tikai tad, ja avangarda mērķis ir attīstīt ES kopumā, nevis pamest vājākos vai sodīt nepaklausīgos.

Latvija iestājas par iespējami drīzu Starpvaldību konferences atsākšanu ar nolūku meklēt vienošanos par nedaudzajiem Konstitucionālā līguma jautājumiem, kuros netika panākta vienošanās Itālijas prezidentūras laikā. Latvija uzskata, ka paplašināšanās uzliek mums pienākumu pierādīt, ka ES 25 valstu formātā spēj darboties sekmīgi un uztur sasniegto integrācijas dinamiku.

ĀRPOLITIKAS EKONOMISKĀ DIMENSIJA

Iepriekšējā desmitgadē veiktās reformas ir nostiprinājušas privāto sektoru, ir radīti attīstībai labi makroekonomiskie apstākļi, uzlabojas uzņēmējdarbības vide. Latvija ir kļuvusi par vienu no valstīm ar visstraujākajiem attīstības tempiem Eiropā. Ekonomikas pieaugums Latvijā noris aptuveni divas reizes straujāk nekā ES. Izaugsme būs noturīga arī nākamajos gados. Ja nebūs ārēju satricinājumu, vidējā termiņā var sagaidīt ikgadēju IKP pieaugumu 5–7% apmērā.

Galvenais faktors, kas ietekmēs Latvijas tautsaimniecības attīstību pārredzamā nākotnē, ir valsts iestāšanās ES. Latvija varēs izmantot tās priekšrocības, ko dod plašs un stabils tirgus, brīva preču un pakalpojumu, darbaspēka un kapitāla kustība. Līdzdalība ES radīs iespējas mums pašiem piedalīties "spēles noteikumu" veidošanā, sniegs lielāku drošību Latvijas tirgum pret pasaules mēroga ekonomiskajiem riskiem, kurus nevar novērst neliela valsts vienatnē. Tā samazinās finanšu tirgus risku, radot Latvijas uzņēmējiem iespēju saņemt lētākus kredītus, un palielinās konkurētspēju attiecībā ar trešajām valstīm, jo Latvija starptautiskajos ekonomiskajos sakaros piedalīsies ES kopējās ārējās tirdzniecības politikas ietvaros.

Tas viss dos pozitīvu impulsu turpmākai izaugsmei. Protams, ir jāapzinās, ka pieaugs konkurence Latvijas tirgū. Bet, ņemot vērā globalizācijas tendences,

konkurences spiediens agrāk vai vēlāk pieaugs neatkarīgi no tā, vai Latvija būs ES dalībvalsts vai nebūs. Svarīgi, ka dalība ES Latvijai dod vairāk iespēju tautsaimniecības rekonstrukcijai un modernizācijai, zināšanu un tehnoloģiju attīstībai, uzņēmējdarbības vides uzlabošanai.

ES fondu atbalsts atvieglos tautsaimniecības strukturālās izmaiņas, palīdzēs mazināt sociālās un ekonomiskās disproporcijas. Aplēses rāda, ka Latvijas ikgadējie maksājumi ES budžetā nepārsniegs 1% no IKP. Savukārt no ES struktūrfondiem saņemtie līdzekļi var būt pat līdz 4% no IKP, turklāt jāpiešķaita līdzekļi, kas saistīti ar ES politikas realizāciju lauksaimniecībā un citās nozarēs. Ir aprēķināts, ka pirmajos gados pēc iestāšanās papildu finansiālie līdzekļi, kurus Latvija varēs izmantot, būs vidēji 170 milj. latu ik gadu. Kopumā Latvijas iekļaušanās Eiropas Savienībā uzlabos makroekonomisko vidi, kas radīs pamatu izaugsmes tempu kāpumam ik gadu vismaz 2–3% apjomā un attiecīgi palielinās nodarbinātību.

DROŠĪBA, NATO UN TRANSATLANTISKĀS ATTIECĪBAS

Pagājušā gadsimta Eiropas vēsture ir kontrastu vēsture. Gadsimta pirmajā pusē Eiropas nacionālo valstu attiecības izraisīja divus cilvēces vēsturē neželīgākos karus. Pretstatā tiem gadsimta pēdējie piecdesmit gadi kopumā bija mierīgi un bez šāda mēroga konfliktiem. Lielā mērā to nodrošināja ASV iesaiste un klātbūtne Eiropā.

Transatlantiskā saite arī turpmāk būs Eiropas drošības pamats, cik tālu skarti militārie draudi. Latvija iestāsies pret jebkādiem mēģinājumiem mazināt NATO nozīmi Eiropas drošībā. Taču Latvija atzīst, ka ES ir jāuzņemas lielāka atbildība par savu drošību, attīstot EDAP un uzlabojot ES – NATO sadarbību. Svarīgs drošības jautājums ir mūsu spēja atbildēt uz jaunajiem draudiem – terorismu, masu iznīcināšanas ieroču izplatību, organizēto noziedzību, nelegālo migrāciju –, kas prasa dažādu starptautisko organizāciju sadarbību un novatorisku pieeju.

Neatkarīgās Latvijas atjaunošanas sekmju stāsts varēja notikt, lielā mērā pateicoties līdzšinējām Latvijas attiecībām ar ASV. Pēc Madrides posma

Latvijas-ASV attiecību pamatu ir veidojusi ASV-Baltijas Harta. ASV ir bijušas un būs uzticams Latvijas politisks un militārs sabiedrotais. Latvija stiprinās transatlantisko saiti un veicinās ASV iesaisti mūsu reģionā.

Iestāšanās ES dos jaunu dimensiju mūsu attiecībām ar ASV. Šajā aspektā pēdējā laikā ir vērojama pozitīva attīstība. Ir tuvinājusies ES-ASV draudu izpratne. ES jaunajai drošības koncepcijai ir jāseko ES dalībvalstu lielākam ieguldījumam militāro kapacitāšu jomā. Šķiet, ka abas puses sāk labāk izprast viena otras pozīciju multilaterālisma jautājumā.

Daudzu pārpratumu pamats bieži ir tas, ka savlaicīgi nav ticis diskutēts. Latvijai ir svarīgi, ka transatlantiskās sadarbības ietvaros tiek attīstītas jaunas ES-NATO, ES-ASV dialoga formas. Ir iezīmējušās jomas, kurās abas puses varētu attīstīt jaunu dialogu – ES-ASV politikas plānošanas dialogs, konsultācijas PTO jautājumos, terorisms. Būtu nepieciešamas savlaicīgas ES-ASV konsultācijas par attiecībām ar Krieviju.

Protams, Latvijas politiskais dialogs ar ASV tiks īstenots arī divpusēji, ASV-Baltijas valstu sadarbības ietvaros, ASV – Ziemeļu astotnieka sadarbības ietvaros, kā arī daudzpusējo organizāciju ietvaros. Ir virkne jautājumu, kur skaidri iezīmējas sadarbības perspektīva. Stabils, demokrātiskas un miermīlīgas Irākas izveidošana ir transatlantiskās ģimenes stratēģiska interese. Tādēļ tā ir arī Latvijas stratēģiska interese.

Ir skaidrs, ka veiksmīga Tuvo Austrumu reģiona renesanse nav iespējama bez ASV un ES valstu ciešas sadarbības. Latvijai šeit iesaistīties liek ne tikai pienākums pret sabiedrotajiem, bet arī konkrētas intereses:

- pirmkārt, nestabilitāte, kuru rada ekonomiskā un sociālā atpalcība (kā arī politiskā plurālisma trūkums), ir pamats jauna veida draudu izplatībai. No šiem draudiem arī Latvija nav pasargāta;
- otrkārt, nestabilitāte šajā reģionā ilgtermiņā tieši ietekmēs ES, ASV un Krievijas ekonomiku. Globālā tirgus apstākļos problēmas šajās valstīs nozīmē problēmas arī Latvijas ekonomikā;
- treškārt, sniedzot atbalstu mūsu sabiedrotajiem, mēs nodrošinām transatlantiskās saites nostiprināšanos arī mūsu reģionā.

BALTIJAS JŪRAS REĢIONS

Sadarbība ar tuvākajiem kaimiņiem – Baltijas valstīm un Ziemeļvalstīm – joprojām būs nozīmīgs Latvijas ārpolitikas virziens. Tie ir kaimiņi, pie kuru durvīm varam klauvēt jebkurā diennakts laikā. "Pelnušķītes" Latvijas sekmju stāsts lielā mērā ir īstenojies, pateicoties baltiešu plecam un skandināvu atbalstam. Kultūrvēsturiski Latvija ir daļa no Ziemeļeiropas. Gluži tāpat, kā Ziemeļeiropas kultūrvēstures telpai pieder Dānija, Somija vai Ziemeļvācija.

Astoņu Baltijas–Ziemeļvalstu sadarbība ir jāattīsta tālāk. 3+3 grupā pēc ANO atzinuma ir trīs valstis, kuru ekonomikas tiek ierindotas starp pasaules 10 konkurētspējīgākajām ekonomikām. Trīs Baltijas valstīm Eiropā ir augstākais ekonomiskās attīstības temps. Kopā ar Ziemeļvalstīm Latvijai ir lielākas iespējas tikt sadzirdētai gan Eiropā, gan ASV.

3+3 ietvaros reģiona valstīm ir līdzīgi viedokļi par daudziem ES attīstības jautājumiem, politikas attīstības virzieniem, prioritātēm. Konsultācijas 3+3 formātā dod pamatu valstu pozīciju harmonizācijai. Mūsu sadarbība šodienas apstākļos var palīdzēt panākt risinājumus arī Eiropas mērogā.

Ziemeļvalstis iestājas par liberālu, bet sociāli atbildīgu ekonomiku. Tajās ir zemākais korupcijas līmenis pasaulē. To demokrātiskās sistēmas ir caurspīdīgas. Tās aktīvi veicina uzskatu, ka sievietes un vīrieši iespējām sabiedrībā ir jābūt vienādām. Šo valstu industrijas ir modernas un videi draudzīgas. Šis ir vērtības, kuras mēs vēlamies nostiprināt Latvijā un Eiropā.

Ziemeļu astotnieks spēj īstenot aktīvu politiku tādos jautājumos kā kaimiņu politika, attīstības politika, vides politika, kuģošanas drošība Baltijas jūras telpā. Viens piemērs. Atmosfēras sākumā Ziemeļvalstis daudz līdzekļu investēja Baltijas valstu jauniešu izglītībā. Šodien šie jaunieši ir sasnieguši vidējās paaudzes sliekšni un bieži vien ieņem sabiedrībā augstus un redzamus posteņus. Šiem cilvēkiem nav sveša Ziemeļeiropas mentalitāte. Tā bija vienkārša un ilgam termiņam domāta politika.

Šodienas apstākļos pozitīvā pieredze ir jānodod tālāk. Latvija domā, kā to attiecināt uz mūsu kaimiņiem austrumos. Izglītības iespējas Baltkrievijas studentiem būtu gan laba ilgtermiņa investīcija, gan laba iespēja veidot personiskus kontaktus. Mēs esam izmantojuši tikai daļu potenciāla, kas piemīt Baltijas–Ziemeļu astotnieka sadarbībai. Līdz šim mēs esam attīstījuši tās sadarbības

formas, kuras noteica Baltijas–Ziemeļu astotnieka drošības un ekonomiskās intereses. Piederība vienam kultūrvēstures reģionam veidoja pozitīvu šīs sadarbības fonu. Tas, kas mūsu attiecībām kavē iegūt jaunu kvalitāti, ir atšķirīgais sociālās uzvedības modelis, valodu barjera, dažādā politiskā kultūra. Latvijas turpmākā ārpolitika ir jāvērs uz to, lai šīs atšķirības vai nu izzustu, vai arī tās tiktu uzskatītas par nebūtiskām.

DIASPORA

Jaunu akcentu Latvijas ārpolitikā veidos atbalsta programma latviešu diasporai, sakaru uzturēšana ar Latvijas izcelsmes cilvēkiem pasaulē. Tautieši ārzemēs ir devuši ļoti nozīmīgu ieguldījumu Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā okupācijas gados. Svarīgi, ka trimdas organizācijas šo jautājumu pastāvīgi atgādināja savām mītnes zemēm un pat tādām starptautiskām organizācijām kā ANO un EDSO.

Ārzemju latvieši deva arī lielu ieguldījumu Latvijas neatkarības atjaunošanā un nostiprināšanā. Daudzi cilvēki atgriezās Latvijā un personiski piedalījās reformu procesā 90. gados. Citi savās mītnes zemēs palīdzēja Latvijai. Īpaši jāatzīmē latviešu un citu baltiešu ieguldījums darbā ar dažādiem ASV varas līmeņiem, lai veicinātu pozitīvus lēmumus par NATO paplašināšanu.

Protams, sakaru uzturēšana ar diasporu ārzemēs nav ekskluzīva Ārlietu ministrijas atbildības joma. Šī uzdevuma īstenošanā būs iesaistītas arī citas iestādes – Iekšlietu ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija, Sabiedrības integrācijas fonds, Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts. Protams, līdzī strādās arī citas iestādes un organizācijas – gan valstiskas, gan nevalstiskas. Svarīgi apvienot visas ieinteresētās puses, lai panāktu mērķtiecīgu darbību.

Šobrīd ārzemēs dzīvo aptuveni 10% no visiem pasaules latviešiem. Tas ir liels spēks. Valstij jābūt atsaucīgai un ieinteresētai par katru ārzemju latvieti, kurš izrādījis labprātīgu interesi par piedalīšanos Latvijas kultūras, ekonomikas un politikas dzīvē.

Jāatzīst, ka šodien Latvijai ir arī jauna diaspora. Tie ir cilvēki, kas personiski vai profesionālu iemeslu dēļ dzīvo ārzemēs – Eiropā, Ziemeļamerikā un

citur. Šī diaspora pastāv un pastāvēs. Pieaugot labklājībai, izglītības līmenim un cilvēku mobilitātei, tā kļūs vēl lielāka. It īpaši tas attiecas uz Eiropas Savienības valstīm. Brīva darbaspēka kustība nozīmē to, ka daudzi cilvēki uz ilgāku vai īsāku laiku dosies strādāt ārzemēs.

Latvijai nepieciešams uzturēt kontaktus ar šiem cilvēkiem. Ir jārada apstākļi, lai viņi varētu atgriezties Latvijā ar iegūtajām zināšanām un profesionālajām prasmēm, kā arī nopelnītajiem līdzekļiem. Jādod iespēja uzturēt sakarus ar dzimteni arī tiem, kas paliek uz pastāvīgu dzīvi ārzemēs. Pieredze rāda, ka viņi var sniegt Latvijai svarīgu palīdzību, sākot ar tautas diplomātiju līdz pat organizētam lobijam.

Atbalsts diasporai kultūras un valodas saglabāšanā ir arī morāls pienākums. Visvairāk tas attiecas uz latviešiem, kas palikuši uz dzīvi NVS valstīs. Repatriācija ne vienmēr ir iespējama. Tāpēc vajadzīgs atbalstīt šo cilvēku centienus kultūras jomā, sniegt palīdzību latviešu skolām, kuru joprojām ir par maz.

NOBEIGUMS

Šodien mēs stāvam uz būtisku pārmaiņu sliekšņa. Latvijas dalība ES un NATO dos vajadzīgo drošību un ekonomiskam uzplaukumam piesaistīs ārējos resursus Latvijas attīstības stimulēšanai. Veidojas apstākļi, kas palīdzēs atraisīt mūsu sabiedrības radošo potenciālu, radīs priekšnoteikumus ilgstošai attīstībai un tālākam uzplaukumam gadu desmitu garumā.

Tajā pašā laikā Latvija sasniedz jaunu kvalitāti. Zūd stingra robeža starp iekšpolitiku un ārpolitiku. Sabiedrība atveras Eiropai un pasaulei. Līdz ar to ir vajadzīga jauna līmeņa ārējās attiecības. Tajās nepieciešams savienot valsts un pilsoņa vajadzības, atrast harmoniju starp nacionālajām interesēm un valstu sadarbību kopēju mērķu sasniegšanai. Latvijas attiecības ar Eiropu un pasauli nedrīkst būt antagonistiskas, mūsu skatījumu uz norisēm ārpusē nedrīkst aizmiglot neuzticības un aizdomu ēna, ko nesam sevī pēc divdesmitā gadsimta lielajiem pāridarījumiem mūsu tautai un valstij.

Eiropas integrācijas pieredze pēdējos 50 gados rāda, ka ir iespējamas harmoniskas attiecības, kas balstītas uz kopējām interesēm. Valstis neatkarīgi no to lieluma var konstruktīvi sadarboties kā līdzvērtīgi partneri. Mazā Luksemburga

savu panākumu atslēgu ir ietvērusi zīmīgos vārdos – “kas ir labi Eiropai, tas ir labi Luksemburgai”. Arī Latvijai, domājot par 21. gadsimtu, vērts skatīt savas intereses caur kopējā labuma prizmu.

Taču mēs nedrīkstam aizmirst, ka minētās pārmaiņas uzliek noteiktus pienākumus. Ne vien pienākumus pret mūsu partneriem un sabiedrotajiem, bet arī atbildību par starptautiskiem procesiem plašākā mērogā. Ja Latvija ir demokrātiska un pārtikusi valsts, tad mūsu pienākums ir uzņemties atbildību un iestāties par Rietumu vērtībām visā pasaulē.

Cilvēktiesības, personas brīvība, cīņa pret trūkumu, palīdzība jaunattīstības valstīm ir jautājumi, kas arvien vairāk ienāks mūsu ārpolitikas dienas kārtībā un pakāpeniski arī sabiedrības apziņā. Rietumu vērtības ir universālas, to īstenošana visā pasaulē ir mūsu kopīgs uzdevums.

Latvijas ārlietas un pilnvarotā vēstnieka NATO
IMANTA LIEĢA atvadu runa Ziemeļatlantijas padomē
Briselē 2004. gada 8. jūlijā

Kad jūs pagājušajā nedēļā šeit, Briselē, uzrunājāt Latvijas vēstniekus, kas, starp citu, bija mūsu tikšanās spilgtākais moments, jūs pieminējāt pašreizējo, ar Latvijas pievienošanos aliansei saistīto notikumu vēsturisko aspektu.

Apspiestības garā ēna, kas pagājušā gadsimta vēsturisko pretstatījumu rezultātā pārklāja mūsu valsti, beidzot ir izgaisusi. Latvija ne reizi savā vēsturē nav bijusi tik droša kā šodien. Tas izskaidro to, kādēļ mūsu prezidente Stambulā tik kaismīgi pauda apmierinājumu par iespēju sēdēt pie NATO galda.

Man šī ir bijusi patiesa privilēģija kalpot savai valstij laikā, kad veidojas tās nesenā vēsture. Redzot tuvplānā, kā Latvija no drošības pelēkās zonas pārgāja alianses dalībvalsts drošības zonā, var vilkt paralēles ar to, kā Latvija pēc padomju okupācijas atjaunoja brīvību. Pievienošanās NATO bija pēdējā nodaļa Dāvida cīņā ar Goliātu.

Taču, nonākot tur, redzēju, ka cerības pārmāc izmisums, ko apvaldīja daži atgādinājumi par realitāti. 1999. gadā izredzes bija nelāgas. Taču kādus trīs gadus vēlāk, sekojot dzelžainai apņēmībai, konsekventiem politikas mērķiem un Rīcības plāna dalībai NATO (MAP) stingrajām prasībām, mūsu pūles tika atalgotas. Tas izrādījās galvenokārt laika jautājums – nevis 'vai', bet gan – 'kad'. Protams, tas bija saistīts arī ar 19 valstu politisko gribu un piekrišanu.

Vēl šobrīd ir cilvēki, kas pastāvīgi noliedz šodienas alianses vērtību. Kolektīvā aizsardzība, viņi saka, ir aukstā kara relikts, NATO nozīmība – jau sen mirusi un apglabāta.

Par spīti šiem apgalvojumiem, pie šī galda pārstāvētās demokrātijas ir izrādījušās daudz elastīgākas par redakcijas sleju rakstītājiem. Šī elastība pārdzīvoja auksto karu, un tā pavada aliansi šajā jaunajā gadsimtā. Paplašināšanās,

Kosova, 11. septembris, transformācija, Afganistāna – tie ir tikai daži atgādinājumi, kas norāda uz NATO nozīmību šodien.

Līdz ar Latvijas pāreju no kandidātvalsts uz uzaicinātās valsts statusu un tad uz pilntiesīgas dalībvalsts statusu ļaujiet man dalīties ar jums dažās pieticīgās pārdomās par jaunpienācēja skatu uz mūsu aliansi.

1. Transatlantiskajai saitei jāsiglabājas kā neatņemamai NATO nākotnes sastāvdaļai. Jebkāda šīs saites pārraušana būtu katastrofāla ne tikai Latvijai, bet arī Eiropai. Ja ASV un Kanāda novērsīsies no NATO vai pieļaus, ka tiek atstumtas no iesaistīšanās, tas nozīmēs alianses beigas.

2. Paplašināšanās ir palielinājusi spēku un vitalitāti. Lai cik nepiemērots un problemātisks būtu bijis tas brīdis, vai mēs šodien varētu iedomāties tās sekas Eiropas stabilitātei, ja netiktu uzņemtas desmit jaunas dalībvalstis? Vēl arvien valda vienprātība, un, kā mēs zinām, jaunpienācēju vidū fundamentālas uzskatu atšķirības parasti neparādās. Turklāt tās tradicionālās vērtības, uz kurām alianse balstās, tikušas no jauna apstiprinātas skaļi un skaidri. Nemaz nerunājot par nevalstisko organizāciju sektoru – Atlantijas Līguma asociāciju (ATA) –, kas paplašināšanās iespaidā pieredzējis dalībnieku vidējā vecuma samazināšanos un nelielas izmaiņas dzimumu līdzsvarā.

3. Nesaskaņu pārvarēšana stiprina vienotību. Vārdu karš vienmēr ir labāks par kara vārdiem. Pagājušā gada uzticības krīze vismaz tagad ir pārvērtusies par sava veida *modus vivendi*. Turpmāka brūču dziedēšana, raugoties no alianSES 55 gadu ilgās vēstures aspekta, būs tikai laika jautājums.

4. Politikas noslēpums, pēc Oto fon Bismarka vārdiem, ir noslēgt labu līgumu ar Krieviju. NATO līgums ar Krieviju – 1997. gada Pamataktis – ir stingrs pamats NATO un Krievijas attiecību turpināšanai. Paturēsim Krieviju uz borta, taču neļausim tai šūpot NATO laivu. Balss, nevis veto – tā ir mantra, ko Latvija dzirdēja, kad gatavojās dalībai aliansē. Šodien, uzmanīgi ieklausoties šajā balsī, turpināsim nejaukt fikciju ar faktu un atbildēsim ar tiešumu, stingrību un skaidrību.

Kāda ir mana jaukā atmiņa par mūsu Ziemeļatlantijas padomes sanāksmēm? Neapšaubāmi tā ir šī gada 31. marta tikšanās. Jutos tā, it kā saņemtu olimpisko zelta medaļu, kad jūs, Jāp, apgājāt galdam apkārt un pasniedzāt man un sešiem citiem kolēģiem mūsu zaļās pieejas kartes.

Mūsu organizācija nevarētu eksistēt bez mūsu valstu bruņoto spēku uzticības savam pienākumam, un tiem es izsaku savus cieņas apliecinājumus. Viņi ir pirmajās rindās, aizstāvot mūsu sabiedrību ideālus un vērtības. Es gribētu arī no sirds pateikties par atbalstu un sadarbību, ko es un mana delegācija saņēmusi gadu gaitā, visiem civilajiem un militārajiem darbiniekiem, kas kalpo NATO. Jūsu padoms ir bijis nenovērtējams. Vēlos īpaši pateikties NATO Drošības birojam (NOS), jo tā ieteikumi bija un turpina būt izšķiroši.

Jāp, dārgie kolēģi, nobeigumā – tikai īss, bezrūpīgs brīdinājums. Gadījumā, ja kāds no jums turpmākajās nedēļās pamana vēstnieka Lieģa līdzinieku klīstam pa NATO koridoriem, nesatraucieties – tas nebūs mans spoks. Mana istā aizbraukšana no Briseles pēc ģimenes brīvdienām nebūs ātrāk kā augusta beigās.

STARPTAUTISKĀ POLITIKA: SKATS NO ASV UN EIROPAS

ASV-EIROPAS ATTIECĪBAS PĒC IRĀKAS

KOITA D. BLEKERA uzstāšanās

Latvijas Universitātē 2004. gada 30. septembrī

Paldies par uzaicinājumu dalīties pārdomās par ASV-Eiropas attiecībām pēc Irākas krīzes. Man šodien ir patīess prieks un gods būt kopā ar jums.

Ļaujiet man sākt ar ieskatu secinājumos. Esmu pārliecināts, ka pēc Irākas krīzes beigām – lai kad tas notiktu – ASV un Eiropas attiecību saturs un tonis būs tādi, kādi tie bija pirms ASV vadītās invāzijas, t. i., saspringti, dreifējoši, bez loģiskas sakarības un abpusēji neapmierinoši.

Visticamāk, ASV attiecības būs labākas ar tām valstīm, ko Aizsardzības sekretārs Donalds Ramsfelds nosauca par “jauno Eiropu”, nevis ar “vecu Eiropu”. Iemeslus līdz zināmai robežai mēs varēsim apspriest pēc manas uzstāšanās oficiālās daļas.

Eiropa un Amerikas Savienotās Valstis, man šķiet, atrodas fundamentāli atšķirīgās trajektorijās. Tas nav nedz labi, nedz slikti; tā vienkārši ir realitāte, ar kuru mēs saskaramies. Galvenais jautājums ir, vai mēs spējam konstruktīvi un produktīvi risināt savas nesaskaņas, saglabājot to, ko esam kopīgi sasnieguši gadu desmitu gaitā. Vai arī mūsu dažādie mērķi, konkurējošās (un bieži pārklājošās) intereses turpmākajos gados mūs atsvešinās arvien vairāk?

Protams, atbildi nezina neviens. Taču mūsu attiecību virzību lielā mērā, kā vienmēr, ietekmēs katras puses līderu raksturs un kvalitāte. Pie šīs domas es atgriezīšos savas uzstāšanās beigās.

Kādēļ tik relatīvi drūms nākotnes novērtējums? Iemesli ir vairāki. Tie atspoguļo autonomus procesus, kas noris abās Atlantijas okeāna pusēs. Taču

sākumpunkts abām pusēm ir vienāds – t.i., Padomju Savienības sabrukums un līdz ar to bipolaritātes beigas.

Padomju Savienība un drauds, par kādu tā tika uzskatīta plaši definētām Rietumu interesēm, bija līme – tā nozīmīgā saistviela, kas saturēja kopā Ameriku un Rietumeiropu četrdesmit aukstā kara gadus. Tajos gados tas mūs vairāk vienoja nekā šķīra. Mēs turējāmies kopā gan labos, gan sliktos laikos. Līdz ar padomju drauda izzušanu mēs varējām brīvi viens otram nepiekrīst, neapdraudot mūsu fundamentālo drošību un labklājību. 90. gados mēs tā arī darijām – lielākoties bez asumiem, atgādinot sev, ka mūs saista nezūdošas abpusējas simpātijas un savstarpējās atkarības saites, kuras var un vajag saglabāt.

Tomēr gluži tā tas nav iznācis. Kas notika? Ļaujiet man sākt ar amerikāņu skatu uz šo problēmu.

Šeit es vēlētos norādīt uz četriem galvenajiem faktoriem.

◊ Pirmais ir tas, ko es sauktu par “Amerikas izredzētības” atdzimšanu jeb daudzu amerikāņu, tai skaitā arī to vidū, kas pārrauga ASV ārpolitiku 2004. gadā, pārliecība, ka Amerikas Savienotajām Valstīm ir pienākums nodrošināt spēcīgu un apņēmīgu vadību laikā, kad notiek neierastas pārmaiņas un pasaules politikā valda neziņa.

Amerikāņi arvien vairāk pārliecinās: ja ASV nebūs gatavas uzņemties šādus pienākumus, neviens cits to nespēs un nedarīs. Kā vienmēr, kad ASV pārliecina sevi, ka tās ir – pēc Madelēnas Olbraitas neaizmirstamās frāzes – “neizvietoājama nācija”, ASV politikas paziņojumos iezogas sava veida moralizējošs, gandrīz evaņģēlisks tonis dialogā ar pārējo pasauli – līdzīgi, kā tas notika pēc Pirmā un Otrā pasaules kara. Ideoloģija ir un paliek ideoloģija, lai kādā vārdā arī to sauktu, un tas, ka Amerikas varas patiesais mērķis ir nest brīvību un brīvus tirgus visur pasaulē, kur vien iespējams, ir un būs mūžīga tēma Amerikas ārpolitikā; šodien ne mazāk kā 1917. vai 1947. gadā. Savā būtībā tā ir revolucionāra pārliecība. (11. septembra notikumi, kuriem es tūlīt pievērsīšos, tikai pielēja eļļu šai ugunij.)

◊ Otrais faktors ir pieaugošā Amerikas bezgalīgā aizraušanās ar sevi. Pēkšņās aukstā kara beigas un relatīvi mierīgie 90. gadi (vismaz no ASV viedokļa) deva iespēju amerikāņiem novērsties no pasaules un koncentrēt enerģiju tam, ko cilvēki Amerikā dara vislabāk – smagi strādā, rūpējas par savu ģimeni, veido savu vidi un pelna cik vien iespējams daudz naudas. Tā

tas vienmēr Amerikā ir bijis, izņemot brīžus, kad parādās kāds negaidīts drauds, kas piespiež amerikāņus nopietni padomāt par notikumiem ārpus savas valsts robežām.

- Trešais faktors ir pēdējā laikā vērojama tendence, kas pārveido Amerikas politiku un kam būs tālejoša ietekme uz ASV politiku nākamajos gadu desmitos – vārda tiešā nozīmē mainās Amerikas seja.

Līdzīgi kā citos Amerikas dzīves aspektos, Kalifornija, no kurienes es nāku, ir šo pārmaiņu vadībā. Līdz 2010. gadam manā dzimtajā štatā puse iedzīvotāju pašidentificēsies kā baltie. Kādi 30 procenti būs spāņu izcelsmes, bet afroamerikāņi un aziātu izcelsmes amerikāņi sastādīs pārējos daļu. Līdzīga tendence jau veidojas visā valstī, lai gan pārmaiņu temps ir lēnāks nekā Kalifornijā. Tas nozīmē, ka arvien mazāk amerikāņu uzlūko Eiropu kā savu senču mājvietu. Visticamāk, viņi lūkosies uz dienvidiem, uz Latīņameriku (it īpaši uz Meksiku), un uz austrumiem – uz Ķīnu, Dienvidaustrumāziju un it īpaši uz Indiju. Grūti pārvērtēt šo neparasto demogrāfisko pārmaiņu ilgtermiņa nozīmi Amerikas iekšienē. Šajā kontekstā gribētu piebilst, ka Amerikas tautai, nemaz nerunājot par pārējo pasauli, vēl ir jāizprot šo pārmaiņu nozīme.

- Ceturtais faktors ir 2001. gada 11. septembra teroristu uzbrukumi. Šajā sakarā diez vai iespējamas lielākas nesaskaņas starp Amerikas Savienotajām Valstīm un lielāko daļu Eiropas kā šobrīd. Lielais vairums amerikāņu, ieskaitot Džordžu Bušu, tic, ka Amerika kārtējo reizi piedalās karā – karā, kas ir tikpat īsts kā pārējie kari ASV vēsturē, sākot ar Amerikas Neatkarības karu līdz karam Vjetnamā.

Lai arī amerikāņi strīdas gan par Sadama Huseina militāras gāšanas saprātīgumu, gan par to, vai tiek pietiekoši darīts, lai novērstu *Taliban* atgriešanos pie varas Afganistānā, viņi lielākoties neapstrīd Administrācijas apgalvojumu, ka Amerikai jāiesaistās šajā jaunajā "globālajā karā pret terorismu", izmantojot visus pieejamos līdzekļus, ieskaitot, protams, tiešu militārā spēka lietošanu. Viszināmākais no tiem, kā noteikts 2002. gada septembrī publiskotajā Nacionālās drošības stratēģijā, ir ASV tiesības izmantot spēku "preventīvi" – citiem vārdiem, negaidot, kad mums uzbruks, bet iznīcināt tos, kurus turam aizdomās par savvērestību pret mums. Pēc manas pieredzes, tieši šī vairāk nekā jebkura cita mūsdienu ASV ārpolitikas iezīme aizkaitina eiropiešus un sarežģī mūsu abpusējās attiecības.

Pievērsoties eiropiešu skatam uz šīm lietām, es izteikšos ļoti piesardzīgi divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, es ļoti labi apzinos, ka nepastāv vienots eiropiešu viedoklis par šo problēmu. Latviešu viedokļi atšķiras no franču uzskatiem, kuri savukārt atšķiras no itāļu domām, utt. Otrkārt, runājot eiropiešu pilnā zālē, būtu ārkārtīgi iedomīgi no amerikāņa puses izlikties, ka viņš var paust kādas īpašas gudrības par jebko, kas saistīts ar Eiropu. Tādēļ ļaujiet manis teikto attiecībā uz eiropiešu uzskatiem par ASV–Eiropas attiecībām raksturot kā “impresionistisku” – kāda izskatās situācija man kā amerikānim, kurš atrodas savas 5000 jūdzes no notikumiem.

Te es gribētu minēt trīs galvenās tēzes. Pirmkārt, eiropieši savā ziņā ir tikpat iekšēji vērsti kā viņu amerikāņu kolēģi, kaut gan gluži atšķirīgu iemeslu dēļ. Eiropai šobrīd vissvarīgākā ir Eiropas Savienības attīstība, agrāk nepieredzēta un visnotaļ fascinējoša nodaļa mūsdienu starptautiskajās attiecībās. Pūles vienlaicīgi paplašināt un padziļināt ES paņem Eiropas politikas veidotāju un politiķu enerģiju un uzmanību vairāk nekā jebkas cits visā Eiropas pēckara vēsturē. Neizbēgami paliek mazāk laika uztraukties un pievērsties attiecībām ar ASV. Kopumā, manuprāt, tas ir labi, jo signalizē par Eiropas politiskā slāņa un Eiropas sabiedrības apņēmību pārveidot aukstā kara perioda pasaules bipolāro struktūru.

Tai pašā laikā Eiropas veidošanās par kaut ko varenāku nekā brīva ārkārtīgi dažādu nācijvalstu apvienība – citiem vārdiem, par kaut ko, kas sāktu atgādināt “Eiropas Savienotās Valstis”, – ir radījusi jaunu saspīlējumu transatlantiskajās attiecībās – tādu notikumu attīstību, kurai neviena no pusēm nebija īsti gatava. Šis nebijušais saspīlējums izpaužas vairākos veidos.

Raugoties no ASV skatpunkta, bieži šķiet, ka mūsu Eiropas sabiedrotie nostājas opozīcijā mūsu politikai, tikai lai demonstrētu Vašingtonai un pārējai pasaulei, ka Eiropai, pateicoties savai ekonomiskajai un augošajai politiskajai ietekmei pasaulē, ir iespējas to izdarīt. Šķiet, eiropiešiem savukārt liekas, ka amerikāņi pilnībā dzīvo pašu izveidotā fantāziju pasaulē, kurā viņi soļo pa planētu tā, it kā nekas nebūtu svarīgāks par to, ko paši saka, ko grib un ko dara.

Savā ziņā mēs esam kā divi veci draugi, kas gadu gaitā zaudējuši kontaktus un kuru atmiņas vienam par otru ir sastingušas laikā. Tagad, kad mēs no jauna viens otru iepazīstam, mēs atklājam, ka tas otrs ir mainījies un – ne vienmēr tā, kā mums patiktu un mūs nomierinātu.

Otrkārt un saistībā ar pirmo punktu, mēs esam izveidojušies par ļoti atšķirīgām valstīm, un šīm atšķirībām ir tikpat liela nozīme kā tām īpašībām un vērtībām, kas savedušas un noturējušas mūs kopā. (Te es vispārinu, lai izteiktu analītisku domu: tas, ko es saku, ir vairāk vai mazāk precīzi atkarībā no tā, par kādu Eiropu es runāju.)

Mēs visi esam dzirdējuši aforismus: "Amerikāņi ir no Marsa, bet eiropieši – no Veneras", "Amerika karo, bet Eiropa mazgā traukus." Un tā tālāk. Tās, protams, ir aprobežotas karikatūras un stereotipi. Taču tie atspoguļo svarīgu skatpunktu atšķirību, kas sarežģī ASV–Eiropas attiecību vadību.

Amerikāņi ir vairāk tendēti lietot spēku nekā vairums Eiropas valstu; mēs vairāk ticamies dalīt pasauli "labajos" un "sliktajos" zēnos un izvairāmies no niansēm mūsu diplomātijā par labu "skaidrībai" un precizitātei; mēs jūtamies ērtāk, piesaucot mūsu vērtības, lai paustu savas politiskās vēlmes un lai attaisnotu savu rīcību. Vairumā gadījumu eiropieši labāk vestu sarunas, nevis cīnītos, nogludinātu nesaskaņas kā piesaistītu tām uzmanību un, cik vien cilvēku spēkos iespējams, attālinātu morāli iekrāsotus spriedumus no politikas teorijas un prakses.

Gan sīkumos, gan lielās lietās, citiem vārdiem sakot, tas, ko mēs sakām un darām, parāda, kādi mēs esam kā politiskas kopienas. Amerikāņiem viss saistās ar varu – varas izmantošanu, lai veicinātu mūsu vērtības un nodrošinātu mūsu intereses pasaulē, kura, mūsaprāt, labākajā gadījumā ir vienaldzīga pret mūsu izdzīvošanu.

Eiropiešiem piecdesmit gadu ilgās pūles, kas ieguldītas kvalitatīvi pilnīgi jaunas un atšķirīgas ekonomikas un politiskās kopienas veidošanā, ir devušas citas mācības un izpratni, nostādot jūsu politiķus – un mūsējos – sava veida, nezinu labāku terminu, normatīvā konfrontācijā. Nav tā, ka mēs viens otram nepatīktu dziļākā būtībā. Drīzāk mēs viens otru īsti nesaprotam. Iespējams, nekad neesam sapratuši. Taču vismaz uztveres līmeni mēs to uzskatām par gluži jaunu attiecību iezīmi.

Treškārt, kā jau minēju, mēs ļoti dažādi uztveram 11. septembra notikumus. Amerikas Savienotajām Valstīm uzbrukumi Pasaules tirdzniecības centram un Pentagonam bija šausmīgs trauksmes zvans un uzsaukums ķerties pie ieročiem. Kārtējo reizi amerikāņi bija iesaistīti karā un bija apņēmības pilni turpināt šo karu ar pilnu sparū.

Eiropiešiem uzbrukumi nozīmēja jau gadu desmitiem ilguša cīņina intensifikāciju un eskalāciju. Amerikāņi alkst pēc nokautējoša trieciena – apņēmīgas iesaistīšanās –, kas beigtos ar sabiedroto uzvaru un atgriešanos pie daudz mierīgākas globālās kārtības. Man šķiet, ka Eiropas tautas, to līderi tai skaitā, uztver cīņu pret terorismu kā laikā neierobežotu kampaņu, kas jāveic ar neparastu izveicību, neatslābstošu apņēmību un ārkārtīgu pacietību. Atšķirība uztverē ir dziļa un ir paguvusi sarežģīt attiecības daudz lielākā mērā nekā jebkura cita atsevišķa problēma mūsu dienas kārtībā. Minēšu tikai pašu acīmredzamāko piemēru – Irāku.

Vai novembra ASV prezidenta vēlēšanas mainīs Amerikas un Eiropas attiecību virzienu? Ļaujiet man beigt ar šo domu un aicināt jūs uzdot jautājumus un izteikt komentārus.

Manas analīzes pamatdoma liek saprast, ka neatkarīgi no tā, vai Džordžs Bušs vai Džons Kerijs novembrī uzvarēs, tam būs maza ietekme uz transatlantisko attiecību attīstību. Manā runā minētie faktori savā būtībā galvenokārt ir strukturāli. Tie atspoguļo spēkus, kas pārsniedz individuālu aktieru (abās Atlantijas okeāna pusēs) vēlmes – atgriešanos pie “spēku līdzsvara” politikas (lai arī labdabīgākā formā) pēc Padomju Savienības sabrukuma; dziļi iesakņojušās atšķirības starp ASV un Eiropas politiskajām kultūrām; un mūsu tik atšķirīgais terorisma un teroristu tiklu radīto draudu novērtējums. Runājot sociālo zinātņu valodā, rezultāts – ka būtiskos politikas jautājumos mēs ne vienmēr sapratīsim viens otru – ir “strikti noteikts”.

Tādējādi to, vai šīs atšķirības izvērsīsies atklātākos konfliktos – izņemot karu, protams, – noteiks mūsu – un jūsu – augstos amatos ievēlēto līderu kvalitāte. Neskatoties uz manu sociālo zinātņu izglītību, es ticu, ka indivīdi – nevis tikai laicīgas tendences un anonīmi spēki – spēj veidot un veido vēsturi. Labi līderi, citiem vārdiem sakot, vismaz vairumā gadījumu veido labu politiku, un slikti līderi gandrīz bez izņēmumiem taisa sliktu politiku.

Tagad, iespējams, vairāk nekā jebkad agrāk būs liela nozīme tam, ko mēs ievēlam. Lai katram no mums pietiek gudrības izvēlēties pareizos līderus abās ASV–Eiropas šķirtnes pusēs.

Paldies par uzmanību.

EIROPAS SAVIENĪBA UN EIROPIEŠU KOPĒJĀ NĀKOTNE

Eiropas Universitātes institūta un Sjēnas universitātes profesora

ŽANA BLONDELA runa starptautiskajā konferencē

Negotiating Futures – States, Societies and the World

Rīgā 2004. gada 12. novembrī

Vienlaicīgi ar tik daudzām Centrāl- un Austrumeiropas un Balkānu valstīm Latvija pieredzēja ārkārtīgi straujas pārmaiņas, no PSRS dalībvalsts kļūstot par neatkarīgu liberāldemokrātisku valsti ar tirgus ekonomiku un ar funkcionējošu (kaut ne katreiz pilnīgi stabilu) daudzpartiju sistēmu. Šāda pieredze var likt secināt, ka grandiozu apmēru pārmaiņas ir ātri sasniedzamas. Dažas var, citas – ne. Kontekstā, kādā Latvija kopā ar deviņām citām valstīm tikko pievienojusies Eiropas Savienībai (ES), ir svarīgi izvērtēt, uz kādu “kopīgu nākotni” mēs varam cerēt Eiropas “mājā”.

Negribu izklausīties pesimistisks jau pašā sākumā, sakot, ka šīs kopējās nākotnes “celšana” ir bijis un būs grūts uzdevums. Saku to tāpēc, ka Eiropas Savienība, iespējams, ir visoriģinālākā politiskā struktūra, ko cilvēce jebkad radījusi. Taču tieši savas oriģinalitātes dēļ Eiropas Savienība ir attīstījusies un attīstīsies diezgan lēni. Tādēļ mūsu “kopējās nākotnes” būtība zināmā mērā var palikt neskaidra. Nav ilgi jāpārdomā, lai apjaustu, ka ļoti dažādu kultūru tautu un nāciju saistīšana ar ilgtermiņa kopēju nākotni jau ir kas nebijis. Taču Eiropas Savienība ir vēl lielāks jaunums, pat unikāla, jo tā ir veidota, balstoties uz vienošanos starp tautām un nācijām, kas raizējas par nākotni gan tad, kad valsts pievienojas, gan tad, kad tās struktūrā un pilnvarās notiek izmaiņas.

Šai oriģinalitātei ir redzamas sekas attiecībā uz ātrumu, ar kādu visticamāk tiks sperti soļi “vēl ciešākas savienības virzienā”. Neapšaubāmi, tā kā šī “ciešākā

savienība" jāsasniedz ar iesaistīto tautu piekrišanu, jāpanāk vienprātība – kā ir norādījis Arends Lijpharts –, ar kuras palīdzību Savienība var virzīties uz priekšu. Taču vienprātību ir acīmredzami grūti panākt tieši kultūras atšķirību dēļ, kā arī šo atšķirību radīto dažādo politisko, sociālo un ekonomisko institūciju un uzvedības veidu dēļ. Tas var novest arī pie dažādiem mērķiem, un grūtības tikai papildina fakts, ka šie mērķi bieži var būt diezgan izplūduši un neskaidri.

Tādēļ nepārsteidz, ka šajā kontekstā, par spīti progresam, ko Savienība veikusi savas pastāvēšanas pirmā pusgadsimta laikā, ES saņēmusi ievērojamu kritiku gan no tiem, kas domā, ka Savienība uz kopēju nākotni virzās pārāk ātri un, iespējams, tai vispār nevajadzētu eksistēt, gan no tiem, kas domā, ka tās attīstība ir pārāk lēna, Savienības mērķi – aizmirsti un ka projekta 'dvēsele', tā sacīt, ir noslikusi tehnisko regulu purvā. Kritiku izsaka pat daži no tiem, kas fundamentālus jautājumus sev neuzdod, jo uzskata, ka Savienībai traucē 'demokrātijas deficīts', pamatojoties uz to, ka, piemēram, Eiropas Parlaments ir diezgan vājš un tikai daļēji leģitīms, lai arī ievēlēts tiešās vēlēšanās. Šīs problēmas kārtējo reizi parādījās 2004. gada pavasara vēlēšanās, kad daudzās dalībvalstīs vēlēt devās neliela daļa – tikai divas piektdaļas vai vēl mazāk vēlētāju. Patiesībā maz zināms, ko Eiropas Parlaments īsti dara, ja neskaita atsevišķus un sensacionālus, taču parasti triviālus izlēcienus, kuros tas protestē pret to, ko tam liek darīt. Rezultātā, par spīti tam, ka daudzu cilvēku acīs Eiropas vienotības ideja vēl arvien ir ideāla, gan ceļš, gan virzības temps uz šo vienotību ir strīda objekti pat starp tiem, kas šo ideālu atbalsta.

Šāda lietu kārtība tiek bieži uztverta kā sekas faktam, ka Eiropas projekta rašanās un tālākā attīstība tikusi uzskatīta par 'elites sazvērestības' produktu. Tehnokrātu iesākts, ar vēlmi saķēdēt Vāciju un Franciju tik cieši kopā, lai karš šo valstu starpā vairs nebūtu iespējams. Šis projekts pakāpeniskas paplašināšanas procesā sācis iespaidot arvien vairāk eiropiešu, pašiem eiropiešiem tā īsti neapzinoties, kas ar viņiem notiek. Rezultātā radās dziļš mulsums – un pilsoņiem parasti bija maz nojausmas par 'virs viņiem' notiekošo.

Progress patiešām bijis iespaidīgs. Varbūt vēl pietrūkst Eiropas identitātes izjūtas, taču Savienības simbolu ir daudz – no karogiem pie sabiedriskām ēkām līdz naudai cilvēku maciņos. 50. gadu mazais sešu valstu 'klubs' ir kļuvis par 'māju' eiropiešu vairākumam. Iespējams, vēl svarīgāk ir tas, ka ES paziņojumos ieklausās ārpus tās robežām tikpat daudz, ja ne vairāk, kā tās iekšienē.

Eiropas galotņu tikšanās funkcionē un veicina Savienības lomas palielināšanos. Komisija izdod regulas, kas kļūst par likumu visiem pilsoņiem. Eiropas Parlamenta pilnvaras ir manāmi augušas kopš pirmajām tiešajām vēlēšanām 1979. gadā. Eiropas Kopienu tiesa piespiež dalībvalstis pakļauties kopējiem noteikumiem, neskatoties uz nacionālo likumu un institūciju noteikto. Eiropas Savienība nestāv uz vietas ne dalībvalstu skaita, ne dalībvalstu savstarpējo lēmumu pieņemšanas veidu ziņā.

Tomēr, ja Savienība nestāv uz vietas, ir visai neskaidrs, kurp tā virzās un kāda būs eiropiešu 'kopējā nākotne'. Tādēļ nepārsteidz, ka, jautājot, kāda būtu viņu reakcija uz hipotētisku Savienības atlaišanu, liela daļa pilsoņu ir vienaldzīga. Kā pilsoņi reaģētu, ja iespējamība pārvērstos realitātē, protams, nav zināms, taču šāda attieksme atklāj daudz. 'Lieliskākais piedzīvojums', kurā eiropieši ir iesaistīti, šķiet, daudzus atstāj vienaldzīgus.

Savā būtībā Savienība ir ietvars. Kas norisinās šī ietvara iekšienē, tā saturs, konkrēti mērķi nekad netiek īsti atklāti. Dibinātāji paredzēja pakāpenisku Savienības lomas un pilnvaru palielināšanu. Eksistēja zināma apjausma, kurp Savienība virzās ekonomikā, taču, tiklīdz ekonomiskie mērķi tika sasniegti vai vismaz skaidri iezīmēti Māstrihtas līgumā, nākotne kļuva miglaina. Bija jātop politiskai savienībai, bet, ko tas nozīmēs, palika neizlemts; bija jātop 'sociālai Eiropai', taču, ko tāda 'sociāla Eiropa' sevī ietvertu, netika izklāstīts. Tādēļ nav brīnums, ka pilsoņu vidū valda pilnīgs apjukums par notiekošo. Mums ir visas tiesības jautāt: kāda būs eiropiešu 'kopīgā nākotne'?

Mans ierosinājums nav noteikt šīs 'kopējās nākotnes' būtību. Es tikai ceru piedāvāt dažus veidus, kā samazināt pašreizējo apmulsumu. Lai to izdarītu, pirmkārt, izklāstīšu Eiropas Savienības galvenos sasniegumus iepriekšminētā Eiropas attīstības ietvara kontekstā – tā ietvara, kuru parasti novērtē par zemu vai neņem vērā nemaz. Otrkārt, raksturošu pilsoņu mulsuma par mūsu 'kopējās nākotnes' būtību valsts ietekmes uz saviem pilsoņiem kontekstā. Treškārt, vērsot uzmanību uz to, ka projekta būtība un mērķi jāprezentē politiskajiem pārstāvjiem un ar viņu starpniecību – politiskajām institūcijām, es norādīšu, ka diemžēl šajā limenī vēl arvien pastāv ļoti liela plaisa un šāda plaisa apgrūtina 'kopējās nākotnes' dabas attēlojumu. Visbeidzot, es ierosinu, ka vēl ir pamats zināmam optimismam, pat ja mūsu kopējās nākotnes satura noteikšana būs lēna.

EIROPAS SAVIENĪBA KĀ 'CIVILIZĒTAS' POLITIKAS ZONA

Kā mēs visi zinām (kaut gan šī doma bijusi savā ziņā apslēpta), Eiropas Savienības galvenais mērķis nekad nav bijis ekonomiskas, bet gan politiskas dabas. Lai gan ekonomiskās integrācijas panākumi bijuši acīmredzami, politiskie panākumi savā ziņā bijuši pat vēl iespaidīgāki. Parasti tiek uzsvērts, ka karš starp Eiropas galvenajiem spēlētājiem, it īpaši Franciju un Vāciju, pirmo reizi pēc vairākiem gadsimtiem (iespējams, kopš Romas impērijas krišanas laikiem) tagad ir pilnībā izslēgts. Tomēr ES panākumi ietvara veidošanā sniedzas tālāk par karu neesamību: bieži tiek uzsvērts, ka, pateicoties Eiropas Savienībai, Dienvideiropas valstīs ir stabilas demokrātijas. Galvenais tomēr ir tas, ka Eiropas Savienībā politika tagad tiek īstenota civilizētā manierē, kas krasi kontrastē ar aso un patiesi nejauko politikas raksturu 20. gadsimta 20. un 30. gados, ne tikai starp tagadējām Savienības dalībvalstīm, bet arī to iekšienē. Šīs pārmaiņas veicinājuši četri galvenie iemesli.

Pirmkārt, ja pirms Otrā pasaules kara ekstrēmisms trakoja visā Eiropā, ES ir padarījusi par gandrīz neiespējamu ekstrēmistisku politisku partiju ietekmi nacionālajā politikā vai piespiedusi tās pieklusināt savus izteikumus un rīcību. ES vēsture ir piebārstīta ar tādām partijām, kas vai nu izgaist – kā tas notika ar republikāņiem Vācijā –, vai tiek marginalizētas – kā Francijas komunistu partija, vai arī tām tieši stājas pretī – kā gadījumā ar Austrijas Brīvības partiju Haidera vadībā. ES dalībvalstīs nav piemēru partijām, kuras varētu raksturot kā ekstrēmistiskas un kas kļūtu par nopietnu draudu liberāldemokrātiskajai kārtībai. Patiesībā nav gadījies, ka šādas partijas sabiedriskās domas aptaujās saņemtu vairāk par relatīvi neliela mazākuma atbalstu. Eiropas Savienība ir balstīta uz liberāldemokrātiskiem principiem, un tā guvusi panākumus, gādājot, ka politiskais process dalībvalstīs seko šiem principiem.

Otrkārt, paradoksālā kārtā, vēršot ekstrēmistu uzmanību uz sevi, Eiropas Savienība ir saglabājusi savu liberāldemokrātisko kārtību. ES ir devusi iespēju izteikties tiem, kas vēlējas paust savu aizkaitinātību, iespējams, savu riebumu pret pašreizējo Eiropas kārtību. Apbrīnojami, ka tie ES oponenti, kas gribētu Savienību atlaist vai vismaz redzēt savu valsti izstājamies no tās, ir spējuši koncentrēt uz ES visu savu atriebību, tai skaitā jautājumos, kuros Eiropas Savienībai pašreiz ir relatīvi ierobežotas pilnvaras, piemēram, par imigrāciju

un noziedzību. Tomēr šīm grupām nav ietekmes ES līmenī. Lai tās kļūtu daudz maz ietekmīgas, ekstrēmistu grupām būtu jādarbojas ciešā aliansē, bet tas nozīmētu spēlēt 'ES spēli'. Nav ticams, ka šīs grupas to jebkad darīs.

Treškārt, izskatās, ka līdzīgs liktenis piemeklējis šāda veida partijas arī Centrālaustromeiropā un Balkānos, pat bijušajā Dienvidslāvijā un Albānijā, kur kaislības tagad ir krietni rimušas. Citviet reģionā 'ārpusparlamentāras' dabas kustības ir bijušas ļoti ierobežotas. Vienubrīd Ungārijā parādījās šādas bažas, bet tās izrādījās nepamatotas. Tas pats notika ar Slovākijā valdījušo ilgāku satraukuma periodu. Centrālaustromeiropā gadās 'populisma' uzliesmojumi, bet, līdzīgi kā vairākās Skandināvijas valstīs vai Nīderlandē, šo uzliesmojumu efekts ir īslaicīgs. Tikai Rumānijā nacionālistu partija ir izrādījusi zināmu spēku, bet Rumānija vēl nav Eiropas Savienībā, un vēl jāredz, kas notiks, kad šī valsts pievienosies ES.

Ceturtkārt, kamēr Eiropas partiju sistēmas ne tikai Centrālaustromeiropā, bet arī 'vecajā' Piecpadsmītniekā cīnās ar būtiskiem sarežģījumiem, liberāldemokrātiskais 'civilizētās politikas' ietvars turpina pastāvēt bez traucējumiem. Daudzu 'klasisko' partiju norieta iemesli ir vairāki. Ekstrēmistisku vai mazāk ekstrēmu populistisku partiju parādīšanās ir tikai problēmas izpausme, nevis tās cēlonis. Sociālekonomiskās un sociālpsiholoģiskās pārmaiņas, kas norisinājās Eiropā (abās Eiropas daļās, taču visredzamāk Rietumeiropā laikā starp 50. un 90. gadiem), ir novedušas pie partiju lojalitātes erozijas un pie tā, ka liels skaits vēlētāju balso instrumentāli, nevis balstoties uz 'šķeltnēm', kuras četrdesmit vai piecdesmit gadu atpakaļ identificēja Lipsets un Rokkans. Patiesībā ES eksistence, iespējams, paātrināja šo pārmaiņu, radot, tā sacīt, jaunu 'šķeltni' un provocējot lielas plaisas dažās vispārāztītās partijās, it īpaši kreiso vidū.

Tomēr, par spīti – runājot Rokkana vārdiem – tradicionālo 'vēlētāju nogrupējumu' spēka kritumam, Eiropas Savienības eksistence ir šķietami aizkavējusi šo pārmaiņu eskalāciju līdz t.s. režīma krīzei dalībvalstu iekšienē, kā tas notika 20. un 30. gados. Viens no svarīgākajiem iemesliem, kas parasti netiek pietiekami atzīts, ir, ka ES lika valdībām, to līderiem un tādējādi arī šīs valdības un līderus atbalstošajām partijām aizstāvēt savas valstis ES institūcijās. Tādējādi 'maigāka' nacionālisma forma, tā sacīt, spieda partijas parādīt zināmu kohēzijas līmeni un noveda pie vadības nostiprināšanās jo sevišķi visās 'vecajās' ES dalībvalstīs; var pieļaut, ka tie paši cēloņi izraisīs tādas pašas sekas arī

'jauno' dalībvalstu starpā. Valdības nedrīkst pārāk bieži izrādīt vājumu, jo riskē ar nespēju spēlēt spēcīgu lomu ES sabiedrībā un līdz ar to adekvāti aizstāvēt savas valsts intereses. Trūkumi, kas reizēm atklājās, kā, piemēram, Francijā Ceturtās Republikas laikā, Beļģijā 60. un 70. gados vai Itālijā līdz 90. gadiem, tika ievērojami kompensēti, šķiet, daļēji tāpēc, ka šīm valstīm bija jāspēlē sava loma Eiropas Savienībā, ja tās vēlējas gūt labumu no ES piedāvātajām priekšrocībām vai arī ja tās negribēja tikt uzskatītas par 'nesekmīgām'.

Šīs galvenās izmaiņas politikas ietvarā ir būtiski ES sasniegumi gan piecpadsmit valstu Eiropā, gan Austrumeiropā. Tomēr šie panākumi attiecināmi tikai uz politikas ietvaru, lai cik nozīmīgs tas būtu, un šie panākumi ilgu laiku nav ņemti vērā. Eiropieši domā nevis par pagātņi, bet gan par tagadni un nākotni: kas attiecas uz tagadni un nākotni, lielāka nozīme ir ne tik daudz ietvaram, cik saturam, mērķiem, un šajā sakarā nav skaidrības, kas Savienība ir, ko tā vēlas darīt un kāpēc jāsekmē jaunievedumi kontekstā, kad eiropiešus daudz vairāk ietekmē valsts, nevis Savienība. Tādējādi paliek neskaidrs, kāda būs 'kopējā nākotne'.

EIROPIEŠI UN EIROPA: NESKAIDRA SAISTĪBA AR EIROPAS PROJEKTA BŪTĪBU

Eiropiešu kopējās nākotnes satura problēma ir liela, ja ņem vērā, ka eiropiešu dzīve turpina risināties galvenokārt valsts un nācijas paspārnē: jo valsts un nācija dominē ne tikai kultūrā (lielā mērā valodas dēļ, kas tiek lietota katrā valstī), bet arī sociālajās politikās, ikdienas politikā un daudzviet arī ekonomikā. Dalībvalstu pilsoņu reakcija ir viņu dzimšanas brīdī sāktā socializācijas procesa rezultāts, un šis socializācijas process ir saistīts ar valsti un nāciju, pat ir to abu radīts.

Satura problēmai ir divi aspekti. No vienas puses, nācijvalsts ir pilsoņu ikdienas dzīves sastāvdaļa; no otras puses, paliek neskaidrs, 'kādam vajadzībām' domāta ES. Turklāt tālākus sarežģījumus rada fakts, ka uzskatus, zināšanas, noskaņojumu par Eiropu dažādo dalībvalstu pilsoņu vidū veido informācija, kas nākusi caur valsts valdību, opozīcijas partijām, šīs valsts interešu grupām un sabiedriskajām kustībām, un to visu organizē un piegādā šīs valsts plašsaziņas līdzekļi. Tas nenozīmē, ka eiropiešiem ir tikai viens informācijas avots par

Eiropu: es tikai norādu, ka eiropiešiem pieejami ir galvenokārt nacionālie informācijas avoti.

Šādā situācijā eiropiešu vidū pastāvošā neskaidrība, nenoteiktība un pat neziņa par Eiropu nav īpašs pārsteigums. Tā kā eiropieši iepazīst Eiropu netieši – ar nācijas palīdzību, viņu attieksme pret Eiropu parasti ir abstrakta un teorētiska, turpretim viņu attieksme pret valsti un nāciju veidojas ikdienas saskarsmē. To lieliski parāda kontrasts atbildēs uz diviem dažādiem jautājumu kopumiem, kas tika uzdoti respondentiem par saturu jeb jomām, kurās, pēc viņu domām, vadošajai būtu jābūt Eiropas Savienībai, nevis nācijai. Viens standartjautājumu komplekts (piemēram, Eirobarometra aptaujas) uzskaita vairākas šādas jomas – ārlietas, aizsardzība, vide, lauksaimniecība, ekonomika utt. un vaicā, kuras no šīm jomām, pēc respondenta domām, būtu jāvada Eiropas līmenī, bet kuras – ne. Atbildēs parādās atbalsts Eiropas līmenim attiecībā uz ārlietām, aizsardzību vai vidi (interesanti, ka atbalsts nav tik izteikts attiecībā uz lauksaimniecību).

Situācija krasi mainās, ja līdzīgs jautājums uzdots netieši. 1994. gadā veiktajā aptaujā respondentiem vispirms jautāja, vai viņi uzskata, ka proporcija starp tolaik esošās Eiropas Kopienas atbildības jomām un valstu valdību atbildības jomām ir vai nav atbilstoša: vairums respondentu atbildēja, ka proporcijas ir atbilstošas, vai arī viņiem nebija viedokļa. Kad tiem, kas bija atbildējuši, ka proporcijas nav pareizas, jautāja, vai proporcijas vajadzētu mainīt par labu Eiropai vai nācijai, atbildes sadalījās līdzīgi starp abiem variantiem. Visbeidzot, kad tiem, kas bija izteikušies par labu vairāku jomu nodošanai Eiropas atbildībā, lūdza nosaukt šīs jomas, tikai neliela daļa (mazāk nekā piektdaļa) to spēja.

Šo atšķirību nevajadzētu uztvert kā norādi, ka atbildes uz standartjautājumiem ir bezvērtīgas: drīzāk tās ir "abstraktas" vai "teorētiskas" reakcijas uz tiešu priekšāteikšanu. Visticamāk, pirms viņiem tika uzdoti šie jautājumi, tikai neliela daļa respondentu par šo problēmu bija domājusi. Bez iepriekšējas sagatavošanās visdabiskāk šķita atbildēt pozitīvi un apgalvot, ka tādas lietas kā ārpolitika un aizsardzība ir "jāeiropēizē". Taču tas nenozīmē, ka šāda nostāja ir ilglaicīga. Patiesībā atšķirība atbildēs atklāj, ka daudziem, iespējams – vairumam no mums, pašos pamatos nav viendabīga viedokļa par Eiropu. Daļa no mums varbūt uzskata, ka viss ir 'labi', bet mums nav daudz iespēju par to domāt, un, ja esam spiesti vairāk pārdomāt, mēs kļūstam nedroši un

apzināmies savu nezināšanu. Iespējams, pat tiem, kas pauž stingru nepatiku pret Eiropu, nav īstas skaidrības par lietas būtību, tikai šoreiz – pretējā nozīmē, jo diez vai viņi noliegs visu, ko Eiropa pārstāv, jo daudziem no viņiem ir kontakti ar līdzīgu uzskatu personām ārpus savas valsts robežām.

Tādējādi neskaidrība attiecībā uz Eiropu lielā mērā rodas no tā, ka mēs visi esam ciešāk saistīti ar valsti, nevis ar Eiropu un mums ir maza nojausma, kāda būs mūsu "kopējā nākotne" Eiropā, kas bieži tiek uztverts, ka Eiropa, tā sacīt, "nozīmē mazāk". No šādas uztveres izriet arī izplatītais uzskats, ka Eiropas vēlēšanas ir "otrās šķiras" notikums un ir tikai pilsoņu iespēja sava viedokļa izteikšanai par nacionālo valdību: tā ir tikai daļēja taisnība, pirmkārt, tāpēc, ka daudzi balso, pamatojoties uz "izteiktiem" iemesliem, kā arī instrumentāliem iemesliem; otrkārt un daudz būtiskāk – tāpēc, ka cilvēkiem tomēr ir sava attieksme pret Eiropu, kā arī pret nacionālo valdību, pat ja šie divi uzskati rodas no nācijas līmenī apgūtā. Jebkurai "otrās šķiras" attieksmei ir tendence atklāt faktu, ka skaidras apjausmas, kurp Eiropa virzās, nav. Patiesībā, 1994. gadā veiktā analīze parādīja, ka atturēšanos no balsošanas Eiropas vēlēšanās noteica trīs savstarpēji saistīti faktori:

- 1) cik lielā mērā cilvēki interesējās par politiku;
- 2) cik daudz viņi zināja par Eiropu;
- 3) cik lielā mērā viņi bija pozitīvi noskaņoti pret Eiropas 'integrāciju'.

Šeit varētu izvirzīt hipotēzi, ka neskaidrība attiecībā uz Eiropu ir saistīta ar šiem trim faktoriem.

Tiem, kas ir negatīvi noskaņoti pret Eiropas integrāciju, ir arī vairāk neskaidrības attiecībā uz Eiropu. Iepriekšminētā socializācijas procesa rezultātā tie cilvēki, kuri par politiku interesējas maz vai nemaz, parāda arī lielāku viedokļu nenoteiktību attiecībā uz Eiropas integrāciju. Socializācijas ietekme nosvērs šo pilsoņu uzskatus par labu nācijai, nevis Eiropai. Tas pats, visticamāk, attiecināms uz tiem, kam ir mazāk zināšanu: zināt vairāk par Eiropu nozīmē to, ka cilvēks savā ziņā met izaicinājumu tam socializācijas veidam, kādam bijis pakļauts, un nācija zaudē daļu no savas 'automātiskās' ietekmes. Tomēr jāatzīst, ka eiropiešu meklējumos attiecībā uz Eiropas nākotni politisko aģentu un politisko partiju teiktais nepalīdz.

Tādēļ, vai nu mums tas patīk, vai ne, viedoklis par 'kopēju nākotni' eiropiešu vidū nav plaši izplatīts. Labākajā gadījumā tas ir teorētisks priekšstats,

un daudz izplatītāks ir uzskats, ka lielākā daļa politiskās, sociālās un ekonomiskās dzīves noris attiecīgās valsts kontekstā. Ja patiesi ir tā, ka iedzīvotāju vidū pastāvošās neskaidrības samazināšanas nolūkos krietni jāpaaugstina zināšanas un interese par Eiropu, mums jāvaicā – kā pārmaiņas var notikt. Tādēļ pievērsīsimies tam, kas šķiet esam šīs problēmas būtība, t.i., tam, ka no politisko aģentu puses nav gandrīz nekādu norāžu, gluži otrādi, ka šie aģenti ir pilnīgi piesaistīti savai dalībvalstij un ka, iespējams, viņiem ir tikpat nevien-
dabīgi uzskati un neskaidrība attiecībā uz Eiropas nākotni kā daudziem citiem pilsoņiem.

POLITISKO PĀRSTĀVJU IEROBEŽOTĀS NORĀDES PAR EIROPAS NĀKOTNI

Politiskajās partijās informācija par Eiropu ir trūcīga (pat Eiropas vēlēšanu laikā): partiju personāls parasti nav dziļi ieinteresēts. Kopš 90. gadiem informācijas daudzums par Eiropu plašsaziņas līdzekļos ir nedaudz palielinājies, taču tas vēl arvien ir nepietiekams, jo pastāv uzskats, ka lasītāji vai skatītāji nav ieinteresēti un ka partijas nepiedāvā masu medijiem pietiekami 'karstas' tēmas, ko būtu vērts publicēt. Gan partijas, gan masu mediji vaininieku meklē pretējā nometnē: mediji apgalvo – ja partijas celtu gaismā lietas, kas ir uzskatāmas par jaunumu, mēs tās publicētu; partijas apgalvo – ja mediji izrādītu interesi par Eiropu, tad uzzinātu, ka mēs darām svarīgas lietas. Lai kurš arī būtu 'pie vainas,' galarezultātā vidusmēra pilsonim ir ļoti ierobežotas iespējas gūt informāciju par tagadni, nemaz nerunājot par nākotni. Tādēļ nav pārsteigums, ka neskaidrība ņem virsroku.

Eiropas nākotnes saturs neskaidrība izvirza jautājumu, vai politisko partiju pārstāvji redz šo nākotni tikai nacionālā vai visas Eiropas līmenī. Pilsoņi ir jāinformē un viņiem jādod norādes par Eiropu un tās nākotni. Tā ir politisko partiju un tām piederošo politisko pārstāvju loma – sniegt šādas norādes un informāciju. Taču tas notiks tikai tad, ja politiskie pārstāvji paši būs patiesi ieinteresēti un viņiem pašiem būs skaidrība par projekta saturu. Nav nepieciešams veikt lielus pētījumus, lai secinātu, ka, iespējams, lielākā daļa politisko pārstāvju vēl arvien ir iestrēgusi savā nacionālajā kontekstā. Šo pārstāvju politiskā autoritāte izriet no līdzdalības politisko partiju dzīvē nacionālā kontekstā

(sākot ar nacionālo vēlēšanu rezultātā iegūto vietu parlamentā un beidzot ar nomināciju nacionālajā valdībā). Acīmredzami pārāk daudz prasīts, lai šie cilvēki pamestu savu nacionālo politisko bāzi un nodibinātu to tikai Eiropas līmenī. Šāda rīcība nozīmētu atdot savas iespējas pretiniekiem un pat konkurentiem savu partiju ietvaros, vienlaikus skaidri neizprotot savu vietu un lomu Eiropas līmenī.

Tādējādi lielai daļai Eiropas elites būs tikpat neviendabīgi uzskati un tikpat liela neskaidrība kā tautai kopumā, kādi soļi jāšper attiecībā uz Eiropas projektu un kad tie jāšper. Lielākā daļa politiskās elites šādi jūtas vairāku iemeslu dēļ: sākot ar personiskiem iebildumiem pret lielāku integrāciju līdz raizēm, cik liels būs atbalstītāju skaits, ja viņi spers ātrus soļus lielākas integrācijas virzienā. Šajā ārkārtīgi sarežģītajā jautājumā nevar būt nekādas vainas dalīšanas – tas nekādi nelīdzētu problēmas risināšanā. Jau iepriekš tika norādīts, ka Eiropas projekts bija neparasts pasākums gan vispārējo mērķu, gan šo mērķu sasniegšanas līdzekļu ziņā. Tā kā nav skaidri definēta atšķirība starp "starpvaldību" un "pārnacionālo", tad nepārsteidz, ka tiem, kas ir tieši saistīti ar Eiropas Savienību, nav skaidra viedokļa, kādi soļi būtu sperami Eiropas integrācijas virzienā un kuri būtu tie labākie. Politiskajā elitē nav vienprātības ne tikai par mērķiem, bet tā nav arī pārliecināta, kā viņu ieteikumus uztvers kolēģi un sabiedrība. Pat neskaitot 'skeptiķus', kas uzskata, ka ES būtu jāspēlē mazāka vai pat nekāda loma, 'vidusceļa' uzskatu cilvēkiem var rasties nopietnas bažas par būtiskas tālākas virzības iespējamību, un tādēļ viņi var neatklāt, kādai būtu jābūt šo soļu būtībai. Daži no viņiem personiski būtu ar mieru kaut ko darīt, taču pat viņi, bez šaubām, ir pamanījuši, ka citi politiskie pārstāvji (gan pašu valstī, gan, iespējams, vēl lielākā skaitā citās valstīs) nav līdzīgos uzskatos; viņi visticamāk arī apzinās, cik neskaidra un neviendabīga ir pilsoņu reakcija. Tādējādi viņi uzskata, ka veicināt pārmaiņas (vai vēl vairāk – ieteikt, kādām tām jābūt) būtu nereāli un pat panāktu pretēju efektu. Turklāt ir loģiski, ka viņi domā gan par savām karjerām, gan savām spējām ietekmēt notikumus. Šajā ziņā iespējams, ka daudzu lēmumpieņemšanas mehānismu saglabāšana bez izmaiņām ir viņu interesēs, jo viņi var piedalīties notiekošajā un viņiem nav jānodod 'Eirolitei' projekta īstenošanas pilnvara.

Līdz šādiem secinājumiem loģiski noved politisko pārstāvju legimitātes bāze. Šādos apstākļos patiesi ievērojami ir tas, ka, par spīti šiem trūkumiem,

Eiropas projekts ir progresējis un turklāt tik ātri; tomēr nav arī pārsteigums, ka progress noticis būtībā pa 'sētas durvīm': parasti tas radies tādu darbību rezultātā, kas notikušas ārpus 'parastajiem' politisko partiju, nacionālo parlamentu un dažkārt pat pašu valdību (vismaz kā kolektīvu vienību) politiskajiem kanāliem. Šādai lietu kārtībai jāmainās, ja gribam, lai Eiropas projekts būtu veiksmīgs mums visiem – vai vismaz lielākajai daļai no mums –, ka mums ir kopēja, nevis atsevišķa nākotne. Taču kā gan politiskajā elitē var notikt pārmaiņas, ja līdz šim sasniegts tik maz?

KĀ POLITISKOS PĀRSTĀVJUS MUDINĀT APVIENOT NACIONĀLĀS UN EIROPAS RAIZES

Ir ļoti maza iespēja, ka skaidrāka apjausma par mūsu 'kopējo nākotni' radīsies ātri. Uzskatu nenoteiktība un neskaidrība par šīs nākotnes būtību turpinās dominēt lielā daļā pilsoņu, gan arī politisko pārstāvju vidū. Eiropas Savienības agrīnie atbalstītāji kļūdījās, uzskatot, ka Eiropas projekts jau pati par sevi ir 'labā lieta'. Mums jābūt gataviem, ka process būs lēns un bieži vien mokošs.

Šķiet būtu prātīgi pieņemt, ka, lai gūtu skaidrāku vīziju par mūsu 'kopējās nākotnes' saturu, pilsoņiem nepieciešamas politisko pārstāvju norādes. Šādas norādes, protams, var tikt piedāvātas tikai tad, ja pašiem pārstāvjiem ir skaidrāks priekšstats par mūsu 'kopējās nākotnes' būtību. Tā kā līdz šim politisko pārstāvju vidū acīmredzami valda neskaidrība, tad galvenais jautājums ir, kādā veidā pārmaiņas politisko pārstāvju līmenī var patiesi notikt. Pastāv ievērojami šķēršļi. Maz ticams, ka risinājums nāks no politisko partiju puses. Lai arī pastāv gan oficiālas 'Eiropas' partijas, gan nacionālas partijas, Eiropas partijas ir pilnībā atkarīgas no nacionālajām partijām gan finanšu, gan kandidātu (to skaitā Eiropas kandidātu) nominēšanas ziņā. Tādējādi 'Eiropas' partijas labākajā gadījumā ir Eiropas Parlamenta līmeņa konfederācijas, bez pilnvarām piemērot sankcijas pret nepakļāvīgajiem brīdī, kad 'pārķūpums' tiek veikts, vai arī kārtējo Eiropas Parlamenta vēlēšanu laikā. Tas nozīmē, ka pat Eiropas parlamentārieši nav neatkarīgi politiskie pārstāvji, bet patiesībā sastāda daļu no nacionālās politiskās elites. Līdzīgā situācijā, protams, ir nacionālo parlamentu locekļi un vismaz šķietami arī nacionālo valdību locekļi, kā arī darba

grupu vadoši dalībnieki un plašsaziņas līdzekļi. Savā ziņā Eiropas politiskā elite parasti sastāv gandrīz tikai no ierēdņiem, kas strādā komisijās, tāpēc Eiropas politiskās elites attīstība līdz šim ir bijusi ļoti lēna.

Lai mainītu esošo situāciju, var izmantot divas dažādas stratēģijas. Pirmā ir pesimistiska – Eiropas politiskās elites rašanās notikumu ‘dabiskas’ attīstības rezultātā ietver specifisku Eiropas struktūru izveidi mērķu sasniegšanai, sākot ar Eiropas prezidenta posteņa radīšanu. Jādomā, tiek cerēts, ka, notiekot Eiropas prezidenta vēlēšanām, zināms skaits pazīstamu politiķu piedalītos konkursā un tādējādi iegūtu Eiropas mēroga ‘autoritāti,’ it īpaši uzvarētājs. Pilnīgi iespējams, ka dažas izmaiņas notiktu arī prezidenta kandidātus atbalstošo partiju līmenī.

Maz ticams, ka šāds priekšlikums vispār tiks pieņemts, taču, pat ja tā notiktu, tas, visticamāk, palielinātu spriedzi ap Eiropas ideju, nevis palīdzētu Eiropas politiskās elites attīstībai. Gan amatu dalīšanas mehānismu, gan lēmumpieņemšanas ziņā Eiropas prezidentūra nonāk pretrunā ar vienprātības garu, uz kuru ES ir jābalstās, ja gribam, lai Eiropas projekts turpinātu progresēt. Vienprātības princips nosaka, ka amati jāsadala, pamatojoties uz vienlaicīgu grupas locekļu izvēli, nevis uz vienas vadošās amatpersonas atlasīti: ja daļa grupas locekļu tiek iecelti amatā vienlaicīgi (kā tas ir Komisijas gadījumā), tad ir iespējams apmierināt daudzas un dažādas (pat ja ne visas) ‘nacionālās’ un ‘partiju’ intereses. Eiropas Savienība nav Amerikas Savienotās Valstis ne tagad, ne arī būs nākotnē. ASV kopš pirmsākumiem ir bijusi ievērojami lielāka kultūras viendabība. 1787. gadā trīspadsmit Amerikas štatu politiskās sistēmas bija arī krietni vienkāršākas nekā 21. gadsimta ES dalībvalstu politiskās sistēmas. Salīdzinājumam jābūt nevis ar ASV, bet gan ar Šveici, kur Federālā Padome tiek iecelta amatā kā grupa, pamatojoties uz komplicētām starpkultūru norunām.

ES prezidenta iecelšana amatā saasinātu spriedzi, nostājoties pret vienprātības principu, uz kuru jābalstās ES lēmumpieņemšanas procesiem. Nopietnu nesaskaņu gadījumā Eiropas līmenī politikas var akceptēt tikai tad, ja pieliktas patiesas pūles, lai satuvinātu atšķirīgos viedokļus: rezultātā neviena nozīmīga kultūras vai politiskā grupa nejustos nonākusi pastāvīgā mazākuma statusā; patiesībā ‘mazākuma’ un ‘vairākuma’ jēdzieni kļūtu diezgan izplūduši. Jāatzīst, lai novērstu spriedzes palielināšanos, prezidents varētu izmantot

vienprātības principu, ieklausoties dažādu grupu prasībās: taču, ja prezidents šādi rīkotos, viņa postenis zaudētu savu izpildvaras statusu un vairāk atgādīnātu valsts galvas amatu parlamentārā sistēmā. Tiktu atmests institucionālo pārmaiņu mērķis.

Tā kā šis visai mākslīgais risinājums neliekas spējīgs sasniegt vēlamo rezultātu, jāmeklē daudz 'dabiskāks' (pat ja diezgan lēns) process pakāpeniskai nacionālās perspektīvas nomaiņai nacionālo politisko pārstāvju vidū ar eiropiešu nākotnes redzējumu. Tā vietā, lai uzsvērtu esošo dihotomiju starp nacionālo un eiropieško, jāakcentē vērtība, kas rodas, saplūdinot eiropieškos un nacionālos viedokļus.

Pastāv zināmas cerības, ka šāds solis tiks sperts – visai paradoksāli –, pieaugot to jomu skaitam, kurās ir nozīmīgs Eiropas ieguldījums. Šāds palielinājums jau ir noticis daļēji neapzinātas un pakāpeniskas absorbcijas rezultātā: eiropiešu risinājumu attīstība vienā jomā dod ierosinājumus darbībai citā jomā. Kā piemērs var kalpot pirms daudziem gadiem izveidotie reģionālie struktūrfondi, kuriem daļēji ceļu bruģēja Kopējā lauksaimniecības politika. Līdzīgi soļi jau tikuši vai vēl tiek sperti. Bez šaubām, nākotnē tiks pieprasīta, piemēram, imigrācijas problēmu risināšanai (vai vismaz šo problēmu radītās spriedzes samazināšanai) paredzēto fondu sadale. Iespējams, fondi būs jāpiešķir, lai palīdzētu tām valstīm, kurām ir garas un sarežģītas robežas. Ņemot vērā līdz šim veiktos pasākumus, iespējamas arī zināmas aktivitātes aizsardzības jomā, kā arī ārlietās (lai gan, visticamāk, daudz lēnāk), jo šajā jomā grūti pārvarēt tradicionālo uzskatu atskaņas, ka ārlietām ir vislielākā nozīme, ja nācija 'patiesi' grib būt valsts. ES jaunpienācēji var būtiski ietekmēt veidu, kādā šis process attīstīsies: strukturālie fondi pēc būtības bija atbilde uz jauno dalībvalstu (it īpaši no Dienvideiropas) prasībām.

Šāda notikumu attīstība visticamāk novedīs pie skaidrākas apjaušanas par eiropiešu 'kopējo nākotni'. Līdz šim līdzās Kopējam tirgum un Kopējai monetārajai politikai lauksaimniecība un reģionālie struktūrfondi ir bijušas galvenās jomas, kurās notikusi ES intervence: šīs divas jomas ir Eiropas projekta 'būtības' vislabāk atpazīstamās daļas. Līdz ar būtības paplašināšanos, Savienībai pievēršoties jaunām jomām, tās arī arvien vairāk tiks atpazītas. Nenoteiktība un neskaidrība par Eiropas Savienības veikumu attiecīgi samazināsies (līdzīgi, kā lēca pakāpeniski fokusējās uz objektu). Lai gan politiskie pārstāvji

var saglabāt savu nacionālo raksturu principa pēc, valstu valdības locekļi arvien vairāk diskutēs par ES iesaistīšanos šajās jaunajās jomās, kaut vai tikai tāpēc, lai attaisnotu šo iesaistīšanos. Tādējādi viņi izskaidros ES aktivitāšu saturu.

Šī nākotnes aina balstās uz pilnīgi atšķirīgu modeli nekā tas, ko piedāvā Eiropas prezidentūras izveidošana. Tas nozīmē partnerību, nevis atšķirtību. Sasniegtie rezultāti struktūrfondu kontekstā ļauj izdarīt vispārēju secinājumu. Kamēr šis process norisēs eiropēiskā un nacionālā līmenī, dominēs vienprātība. Tomēr notiks arī zināma nacionālās elites eiropēizācija. Ne tikai bijušie un esošie Eiropas parlamenta locekļi, ne tikai bijušie un esošie Komisijas locekļi, bet arī bijušie un esošie dažādo Savienības 'ministru padomju' locekļi vairs piederēs tikai un vienīgi nacionālajai elitei: atsevišķi šo personu viedokļi būs arvien vairāk eiropēiski. Tai pašā laikā ir svarīgi saglabāt 'kopējo partnerību', tai skaitā politisko pārstāvju rekrutāciju, lai Eiropas līmenī attiecīgajās jomās pieņemtie lēmumi tiktu respektēti. Pārstāvjiem jāspēj 'pārdot' idejas nacionālajā līmenī – gan sabiedrībai kopumā (līdz zināmai pakāpei), gan tiem sabiedrības locekļiem, kuriem šis jautājums interesē. Tāpēc politiskajiem pārstāvjiem jābūt autoritātēm savā valstī, kā arī jābauda prestižs un ietekme ārpus tās. Tieši tāda arī ir 'kopējās partnerības' nozīme šajā kontekstā.

Tādējādi var sagaidīt, ka Ministru padome un galotņu sanāksmes turpinās pildīt galveno funkciju – vienot nacionālās un eiropēiskās sfēras. Lēmumpieņēmējiem jābūt savā valstī atzītiem politiķiem, lai gan viņi iegūs arī "Eiropas Savienības cienību". Protams, saglabāsies zināma nenoteiktība, bet tā tik ļoti neietekmēs projekta saturu kā pagātnē, taču būs saistīta galvenokārt ar Eiropas Savienības attīstības veidiem – tādas attīstības, kura būs atkarīga no nacionālā un eiropēiskā līmeņa kopējas darbības daudzu gadu garumā.

Eiropas Savienība ir oriģināla, pat unikāla. Nav brīnums, ka tā rada pārvaldes un lēmumpieņemšanas sistēmu, kas arī ir unikāla un kura kultūru acīmredzamu dažādību dēļ ļauj vilkt vistuvākās paralēles ar Šveices pārvaldes un lēmumpieņemšanas sistēmu, kur, kā mēs zinām, patiesi pastāv 'kopēja partnerība' un pat vienprātība ne tikai partiju starpā, bet arī starp kantonu un federālo līmeni. Mums nav nevienam jāattaisnojas, ka Eiropas Savienība attīstās šādā veidā. ES ir satuvinājusi Eiropas valstis, pat ja nākotne vēl arvien ir

neskaidra. Bez šaubām, tuvināšanās turpināsies pēc inerces, kura iegūta pirmajos piecdesmit ES eksistences gados.

Tādu attīstības līmeni, kādu Eiropas Savienība cer panākt, nevar sasniegt ātri. Pirmā ES pieredzes mācība ir, ka mēs nedrīkstam kāpināt ne šīs pieredzes veidošanās tempu, ne arī Savienības lēmumu pieņemšanas ātrumu. Tāda ir šīs organizācijas daba, tā dara darbu nesteidzīgi. 1958. gada mazās grupas pirmie piecdesmit gadi jau ir noveduši pie būtiskām pārmaiņām, kas ir daudz vairāk, nekā tie, kuri dzīvoja procesa sākumposmā, varēja cerēt.

Otrā mācība ir tā, ka mums jāatsakās no vienkāršotas dabas modeļiem, jo tie parasti iedzen stūrī iesaistītos cilvēkus un liek pieņemt tādu formulu, par kuras ķilniekiem viņi vēlāk kļūst. Nepastāv viena institucionāla formula, kas atbilstu veicamo pasākumu sarežģītībai; vienīgais un dzīvotspējīgākais risinājums ir jau līdz šim sasniegtais, t. i., divu galveno līmeņu – nacionālā un Eiropas – kombinācija vai apvienošana, kā rezultātā kļūst iespējams iegūt abu līmeņu labumus.

Trešā mācība, iespējams, ir vismagākā. Tā ir mācība, kas prasīs vislielāko pacietību un visvairāk laika. Tā kā Eiropas Savienības pilsoņu un pat dalībvalstu (vienalga, veco vai jauno) politisko pārstāvju prātos pastāv zināma viedokļu nenoteiktība attiecībā uz saturu, ES progress zināmā mērā ir tumsā tīts. Laika gaitā, palielinoties intervences jomu skaitam, daži no šīs neskaidrības elementiem mazināsies, kas no pirmā skata ir paradoksāli. Cīņa ar šīm neskaidrībām izlems ne tik daudz Savienības kā tādas likteni (grūti noticēt, ka pati Savienība tiks apšaubīta), bet gan ātrumu, ar kādu atrisināsies institūcijas problēmas. Ja mēs vēlamies, lai kaut dažas no šīm neskaidrībām lēnām izzūd, mums visiem sev jāuzdod jautājums, kādas ir politiskās un psiholoģiskās sekas, ja problēmas tiek risinātas ES līmenī vai kombinētā nacionālā un Eiropas Savienības līmenī. Tieši tāpēc, ka šāda izpēte ir ne tikai praktiski svarīga, bet arī intelektuāli izaicinoša, varam droši teikt, ka Eiropas Savienība ir patiesi unikāls pasākums un ka tā ir vislieliskākais piedzīvojums, ko gan šodienas, gan rītdienas eiropieši var pieredzēt.

BIBLIOGRĀFIJA

- Lipset, S. M., Rokkan, S, eds. (1967), *Party Systems and Voter Alignments*. New York, NY: Free Press.
- Lijphart, A. (1999), *Patterns of Democracy*. New Haven, CT: Yale University Press.

STRATĒGISKĀS ANALĪZES VĒRTĒJUMI

LATVIJAS SABIEDRĪBAS DEMOKRATIZĀCIJAS DINAMIKAS IZVĒRTĒJUMS

JURIS ROZENVALDS
(Latvijas Universitāte)

Demokrātija ir viens no populārākiem un reizē – viens no strīdīgākiem vārdiem mūsdienu politikā, turklāt diskusiju spraigums par demokrātijas jautājumiem ir būtiski pieaudzis pēdējos gados sakarā ar “reālā sociālisma” sistēmas sabrukumu un bipolarās pasaules kārtības aiziešanu nebūtībā. Demokrātija nav “visu vai neko” stāvoklis, pastāv demokrātijas gradācijas, dažādās sabiedrībās demokrātijas ideāli var tikt īstenoti atšķirīgos veidos atkarībā no vēsturiskās attīstības īpatnībām, kultūras tradīcijām un citiem faktoriem, tāpēc mūsdienu pasaulē jautājumam par demokrātijas līmeņa un demokratizācijas procesu dinamikas novērtējumu ir gan zinātniska, gan praktiska nozīme. Latvijā pēdējos gados parādījās virkne pētījumu par demokratizācijas procesu atsevišķiem aspektiem, taču līdz šim nav ticis veikts novērtējums, kas aptvertu visus galvenos demokratizācijas aspektus.

Par pamatu Latvijas sabiedrības demokratizācijas procesu gaitas izvērtējumam tika izmantota *Starptautiskā demokrātijas un vēlēšanu institūta* (IDEA) metodika, kuru no citām atšķir divas galvenās pazīmes – tā iekļauj visplašāko jautājumu loku un liek uzsvaru uz kvalitatīvu izvērtējumu pretstatā kvantitatīvajiem rādītājiem. Šis novērtējuma metodikas aizsākumi ir meklējami *Demokrātijas audita* metodikā, kas tika izstrādāta Esekssas universitātē Lielbritānijā un lietota demokratizācijas procesu izvērtējumam Lielbritānijā un Zviedrijā. Vēlāk starptautiskā *State of Democracy* projekta ietvaros tā tika pilnveidota, paplašināta un kopš pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu vidus ir lietota demokrātijas stāvokļa izvērtējumos vairākās zemēs, to skaitā Bangladešā,

Salvadorā, Itālijā, Kenijā, Malavi, Jaunzēlandē, Peru, Dienvidkorejā, Gruzijā u. c.

Metodes pamatā ir trīs pieņēmumi.

1. Demokratizācija ir nepārtraukts un nebeidzams process. Sabiedrības ar sen iedibinātām demokrātijas tradīcijām un sabiedrības, kas nesen nostājušās uz demokrātiskās attīstības ceļa, ir uz viena attīstības ceļa, tām ir kopīgas vērtības un arī līdzīgas problēmas, kas gan var būt vairāk akūtas vienās valstīs salīdzinājumā ar citām.

2. Pastāv vienota demokrātijas ideja, tās īstenošanas pakāpe var tikt noteikta pēc vairākiem nozīmīgiem kritērijiem neatkarīgi no dažādu sabiedrību attīstības pakāpes un kultūras tradīciju īpatnībām.

3. Vislabāk spriest par demokrātijas stāvokli savā zemē var tās iedzīvotāji un demokrātijas izvērtējuma pamatmērķis ir – rosināt sabiedrībā diskusiju par demokrātijas jautājumiem un tādējādi veicināt demokratizācijas procesus.

IDEA metodika balstās samērā plašā demokrātijas izpratnē. Tiek izdalīti divi galvenie demokrātijas principi – tautas kontrole un politiskā vienlīdzība. Šie principi realizējas trijās savā starpā saistītās jomās:

1) garantēts pilsoņa un politisko tiesību tīkls: vārda, biedrošanās un pulcēšanās brīvība, iespējas vērsties tiesās un likuma varā, galvenās ekonomiskās un sociālās tiesības, kas nodrošina iespējas realizēt iepriekšminētās brīvības;

2) brīvas un godīgas vēlēšanas, kas rada vēlētājiem patiesas izvēles iespējas, uz reprezentācijas un atbildības principiem balstīta pārvalde, kas līdzās vēlēšanām paredz arī citas procedūras, kas nodrošina vēlētu un nevēletu amatpersonu reālu atbildību tautas priekšā;

3) attīstīta demokrātiska pilsoniska sabiedrība, kas iekļauj brīvus un daudzveidīgus plašsaziņas līdzekļus, konsultatīvus procesus un citus pasākumus, kas nodrošina tautas politisko līdzdalību un veicina varas struktūru atvērtību sabiedriskās domas ietekmei un efektīvāku publisko funkciju īstenošanu.

Novērtējumā izmantotā metodika iekļauj atbildes uz vairāk nekā 70 jautājumiem par dažādām sabiedriskās dzīves jomām, kas atbilstoši iepriekšminētajai demokrātijas izpratnei tika sagrupēti trijās lielās daļās.

Pirmā daļa "Pilsonība, likums un tiesības" iekļauj jautājumus par politisko nāciju un pilsonību (1. nodaļa), likuma varu (2. nodaļa), pilsoniskām un politiskām tiesībām (3. nodaļa), kā arī par ekonomiskām un sociālajām tiesībām (4. nodaļa).

Novērtējuma otrā daļa "Reprezentatīva un atbildīga pārvalde" ir veltīta jautājumiem par brīvām un godīgām vēlēšanām (5. nodaļa), politisko partiju lomu demokrātijā (6. nodaļa), pārvaldes struktūru efektivitāti un atbildību (7. nodaļa), civilo kontroli pār karaspēku un policiju (8. nodaļa), kā arī par korupcijas mazināšanu (9. nodaļa).

Novērtējuma trešajā daļā "Pilsoniskā sabiedrība un tautas līdzdalība" tiek aplūkoti jautājumi par mediju lomu sabiedrībā (10. nodaļa), politisko līdzdalību (11. nodaļa), pārvaldes struktūru atsaucīgumu (12. nodaļa) un sabiedrības pārvaldes decentralizāciju (13. nodaļa).

Ņemot vērā arvien pieaugošo starptautisko faktoru ietekmi uz demokrātijas attīstību, novērtējums paredzēja atsevišķu demokrātijas starptautiskajām dimensijām veltītu daļu, kur tika aplūkoti jautājumi par ārējo faktoru ietekmi uz valsts politiku un valsts atbalstu demokrātijas attīstībai ārzemēs (14. nodaļa).

Projekta īstenošanai tika izveidota ekspertu grupa no Latvijā pazīstamiem attiecīgo problēmu speciālistiem (sk. 1. tabulu). Pie katras projekta sadaļas strādāja vismaz divi eksperti, kas neatkarīgi viens no otra sagatavoja atbildes uz visiem savas sadaļas jautājumiem, kas vēlāk kļuva par pamatu kopīgā ziņojuma sagatavošanai.

1. tabula

Novērtējuma sadaļa	Eksperti
1. Nācija un identitāte	Ilze Brands-Kehris, Ilvija Pūce
2. Likuma vara	Gita Feldhūne, Artūrs Kučs
3. Pilsoniskās un politiskās tiesības	Ilze Brands-Kehris, Ilvija Pūce
4. Ekonomiskās un sociālās tiesības	Feliciana Rajevska, Alfs Vanags
5. Brīvas un godīgas vēlēšanas	Jānis Ikstens, Andris Runcis
6. Politisko partiju loma demokrātijā	Daunis Auers, Jānis Ikstens
7. Pārvaldes struktūru efektivitāte un atbildība	Marija Golubeva, Iveta Reinholde
8. Civilā kontrole pār karaspēku un policiju	Ģirts Valdis Kristovskis, Anhelita Kamenska
9. Korupcijas mazināšana	Lolita Čigāne, Rasma Kārkliņa
10. Plašsaziņas līdzekļu demokrātiskā loma	Sergejs Kruks, Ilze Šulmane
11. Politiskā līdzdalība	Zinta Miezaine, Māra Šimane
12. Pārvaldes struktūru atsaucīgums	Dace Jansone, Inga Vilka
13. Decentralizācija	Dace Jansone, Inga Vilka
14. Demokrātijas starptautiskās dimensijas	Žaneta Ozoliņa, Ineta Ziemele

Kā papildinājums ekspertu vērtējumiem projekta ietvaros tika veikta uz novērtējuma jautājumiem balstīta sabiedriskās domas aptauja, kuru Brigītas Zepas vadībā īstenoja Baltijas sociālo zinātņu institūts. Iedzīvotāju aptaujas metode bija tiešās intervijas respondentu dzīvesvietā. Pētījuma atlases metode bija vairākpakāpju nejaušā stratificētā atlase, kas reprezentē visu Latvijas iedzīvotāju kopumu vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Aptauja tika veikta, atlasot 104 aptaujas punktus proporcionāli iedzīvotāju skaita sadalījumam visos Latvijas novados. Respondentu skaits – 1002. Intervijas veica 80 intervētāji. Aptaujas laiks: 2004. gada 30. septembris – 21. oktobris.

Veicot kvalitatīvi orientētus izvērtējumus, ļoti būtisks ir jautājums par vērtējuma kritērijiem. Latvijas sabiedrības demokratizācijas dinamikas izvērtējumā saskaņā ar starptautiskā demokrātijas izvērtējuma tīkla ietvaros publicētās rokasgrāmatas¹ ieteikumiem tika kombinēti “iekšējie” un “ārējie” kritēriji. Ar “iekšējiem” kritērijiem šajā gadījumā tika saprasti pašas sabiedrības ietvaros izveidojusies “koordinātu sistēma”, kuru veido salīdzinājums ar valsts pagātni, iedzīvotāju cerības attiecībā uz sabiedriskām institūcijām un procedūrām, kā arī pašu varas struktūru izvirzītie pārvaldes procesu pilnveidošanas mērķi un uzdevumi. Kā jau tika minēts, projekta mērķis bija ne tikai sniegt savdabīgu Latvijas demokrātijas pašreizējā stāvokļa “momentuzņēmumu”, bet arī iezīmēt attīstības tendences, tāpēc eksperti savās nodaļās sniedz demokratizācijas procesu dinamikas izvērtējumu, par pamatu ņemot laika posmu no 1999. līdz 2004. gadam, vajadzības gadījumā pievēršoties arī ilgākiem laika posmiem. Par “ārējiem” kritērijiem kalpoja gan salīdzinājums ar citām valstīm, kur attiecīgajos jautājumos tiek piekopta veiksmīga un starptautiski atzīta politika un ir sasniegti labi rezultāti starptautisku organizāciju dokumentos formulētajos kritērijos.

Šo izvērtējumu nekādā ziņā nevar uzskatīt par tīri akadēmisku pasākumu – tā galvenais mērķis ir sniegt plašai sabiedrībai un politikā profesionāli iesaistītiem cilvēkiem ieskatu Latvijas demokrātijas attīstības problēmās un aktualizēt sabiedriskajā domā jautājumus, kam līdz šim sabiedrība nav pievēršusi pienācīgu uzmanību. Tāpēc katras nodaļas beigās eksperti sniedz savu vērtējumu

¹ Beetham D., Bracking S., Kearton I., Weir S. International IDEA Handbook on Democracy Assessment. – The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2001. – P. 144.

par visiem aplūkotiem jautājumiem piecpakāpju vērtējumu skalā no "ļoti labi" līdz "ļoti slikti" un izdara kopsavilkumu par aplūkoto jautājumu kopumu, formulējot savu priekšstatu par vislielāko sasniegumu un visnopietnāko problēmu viņu aplūkoto jautājumu lokā, kā arī piedāvā pasākumus situācijas uzlabošanai.

Savās atbildēs uz IDEA jautājumiem eksperti ieguva šādus rezultātus:

1. NĀCIJA UN IDENTITĀTE

Vai sabiedrībā pastāv vienots priekšstats par pilsonības jautājumiem, vai tas ir brīvs no diskriminācijas?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	ļoti labi	labi	apmierinoši	slikti	ļoti slikti
1.1. Cik lielā mērā politiskā nācija un valsts pilsonība aptver visus valsts iedzīvotājus?		x ²		x ³	
1.2. Ciktāl tiek atzītas kultūras atšķirības, vai minoritāšu tiesības tiek labi aizsargātas?			x		
1.3. Cik liela vienprātība valda sabiedrībā jautājumā par valsts robežām un konstitucionālām normām?		x ⁴	x ⁵		
1.4. Ciktāl konstitucionālie un politiskie noteikumi veicina to, lai galvenās sociālās šķirtnes tiktu mazinātas vai likvidētas vispār?		x			
1.5. Cik taisnīgas un iekļaujošas ir konstitūcijas izmaiņas procedūras?		x			

Vislabākā iezīme

Satversmē noteiktie Latvijas valsts konstitucionālie pamati rada priekšnoteikumus visiem Latvijas iedzīvotājiem kopīgās valstiskās identitātes veidošanai un tādai pilsonības izpratnei, kas būtu atvērta visiem Latvijas

² Likumdošana.

³ Faktiskā situācija.

⁴ Konstitucionālās normas.

⁵ Robežas.

iedzīvotājiem un nodrošinātu indivīdu aktīvu iekļaušanos sabiedriskajos procesos. Līdzās pakāpeniskai likumdošanas liberalizācijai pilsonības jomā un cilvēktiesību standartu konsekventai piemērošanai tas veidotu stabilu pamatu tālākai demokrātijas attīstībai.

Visnopietnākā problēma

Visnopietnākā problēma ir nesamērīgi lielais Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju skaits, kam nav pilsonības (ne Latvijas, ne citu valstu), un ar to saistītie nepilsoņu politiskās līdzdalības ierobežojumi.

Ieteicamais uzlabojums

Veicināt naturalizāciju. Šajā nolūkā grozīt noteikumus attiecībā uz nepilsoņu un bezvalstnieku bērnu reģistrēšanu par pilsoņiem. Noteikt, ka jaundzimušo reģistrācija notiek automātiski un ka Latvijā dzimušie bērni arī pēc pilngadības sasniegšanas var tikt uzņemti pilsonībā reģistrācijas kārtībā.

2. LIKUMA VARA

Vai valsts un sabiedrība ir konsekventi pakļauta likumam?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
2.1. Cik lielā mērā valsts teritorijā darbojas likuma vara?		x			
2.2. Cik lielā mērā visas amatpersonas, veicot savas funkcijas, ir pakļautas likuma varai, un vai likumdošana ir caurskatāma?			x		
2.3. Cik neatkarīgas no izpildvaras ir tiesas un tiesneši, cik pasargāti tie ir no jebkāda veida iejaukšanās savā darbībā?			x		
2.4. Cik vienlīdzīga un droša ir pilsoņu piekļuve taisnīgai un savlaicīgai tiesai, un cik plašas ir viņu iespējas saņemt kompensāciju par vadības kļūdām?					x
2.5. Ciktāl kriminālprocess un sodu sistēma savā darbībā nodrošina neieinteresētu un vienlīdzīgu izturēšanos pret visiem?			x		
2.6. Cik lielā mērā cilvēki uzticas legālās sistēmas spējai nodrošināt godīgu un efektīvu tiesu?				x	

Vislabākā iezīme

Administratīvo tiesu darbības uzsākšana un likumprojekta izstrāde par zaudējumu atlīdzību personām valsts vai pašvaldības darbības rezultātā, kā arī valsts nodrošinātas juridiskās palīdzības likuma projekta pieņemšana, kas, ja tiks piešķirts atbilstošs finansējums likuma īstenošanai, sniegs iespēju realizēt tiesības uz taisnīgu tiesu ikvienai personai neatkarīgi no tās materiālā stāvokļa.

Visnopietnākā problēma

Tiesu varas finansiālā un institucionālā atkarība no izpildvaras un ilgstošie tiesu procesi, īpaši krimināllietās, ņemot vērā ieilgušo jaunā Kriminālprocesa likuma pieņemšanu.

Ieteicamie uzlabojumi

Pirmkārt, nodrošināt tiesu varas neatkarīgu pārstāvību attiecībās ar citām varām, izveidojot Tieslietu padomi vai izstrādājot citu mehānismu, un tiesu finansiālo un organizatorisko neatkarību no izpildvaras. Otrkārt, nodrošināt ikvienas personas neapgrūtinātu pieeju tiesu spriedumiem. Treškārt, piešķirt nepieciešamo finansējumu juridiskas palīdzības likuma īstenošanai un nodrošināt ikvienas personas tiesības uz efektīvu aizstāvību krimināllietās, arī pastāvošās sistēmas ietvaros.

3. PILSONISKĀS UN POLITISKĀS TIESĪBAS

Vai pilsoņu un politiskās tiesības visiem ir vienādi nodrošinātas?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
3.1. Cik lielā mērā visi cilvēki ir pasargāti no viņu personas fiziska aizskārums un aizskārums draudiem?			×		
3.2. Cik efektīva un vienlīdzīga ir pārvietošanās, izteikšanās, pulcēšanās un biedrošanās brīvību aizsardzība?			×		
3.3. Cik droša ir brīvība ikvienam piekopt savu reliģiju, valodu un kultūru?			×		
3.4. Cik lielā mērā indivīdi un to apvienības, kas darbojas cilvēktiesību jomā, ir pasargātas no iebiedēšanas un vajāšanas?		×			

Vislabākā iezīme

Pēdējo desmit gadu laikā ir pieaugusi valdības un valsts struktūru spēja neitrāli uztvert pret sevi vērstu kritiku, kā arī iesaistīties konstruktīvā dialogā, lai apspriestu un risinātu jautājumus (arī likumdošanas līmenī), kuros nepieciešami uzlabojumi.

Visnopietnākā problēma

Augstais vardarbības līmenis sabiedrībā un nepietiekošā valsts ieinteresētība šo problēmu apzināt un risināt. Vardarbīgu noziegumu līmenis ir augsts, arī policijas darbībā pārāk bieži nesamērīgi tiek lietots spēks. Cilvēku tirdzniecības problēma vēl arvien pastāv, un vardarbībai ģimenē valsts nepievērš pietiekamu uzmanību. Pilnīgi nepietiekošs ir valsts atbalsts cietušo rehabilitācijas institūcijām un programmām.

Ieteicamais uzlabojums

Neatkarīgu uzraudzības iestāžu izveide pār valsts represīvajām struktūrām un neatkarīgas tiesībsarga jeb ombudsmeņa institūcijas nostiprināšana. Lai mazinātu tiesisko nihilismu un paaugstinātu sabiedrības uzticību valsts sistēmai, nepieciešams, lai valsts cilvēktiesību uzraudzības iestādēm būtu ne tikai plašs teorētisks mandāts un deklaratīvs visaptverošs uzdevumu loks, bet arī reāla finansiāla un politiska neatkarība.

4. EKONOMISKĀS UN SOCIĀLĀS TIESĪBAS

Eksperti secina, ka Latvijā pastāv būtiska iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība, ienākumu, nodarbinātības un bezdarba atšķirības starp reģioniem, kā arī liels skaits sociāli atstumtu cilvēku. Džini koeficients Latvijā ir ievērojami pieaudzis no 0.25 1991. gadā līdz 0.30 1996. gadā un 0.36 2003. gadā. Reālais IKP Rīgā ir vairāk nekā divas reizes lielāks nekā Latgalē, savukārt reģistrētā bezdarba līmenis Latgalē aptuveni 3,5 reizes pārsniedz bezdarbu Rīgas rajonā. Tādējādi, kā rāda pieredze, lai gan pēdējo gadu laikā Latvija kopumā ir samērā veiksmīgi attīstījusies, ievērojama iedzīvotāju daļa nav guvusi labumu no šīs izaugsmes.

Vai ekonomiskās un sociālās tiesības ir garantētas visiem un vienādā mērā?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
4.1. Cik lielā mērā darba un sociālā aizsardzība ir pieejama visiem, bez diskriminācijas?			x		
4.2. Cik efektīvi un vienlīdzīgi cilvēkiem ir nodrošinātas dzīves pamatvajadzības, ieskaitot atbilstošu pārtiku, pajumti un tīru ūdeni?				x	
4.3. Cik lielā mērā iedzīvotāju veselība ir aizsargāta visās dzīves jomās un posmos?					x
4.4. Cik plašas un aptverošas ir tiesības uz izglītību, ieskaitot izglītību pilsoņu tiesībās un pienākumos?		x			
4.5. Cik brīvas ir arodbiedrības un citas ar darba jautājumiem saistītas asociācijas savu biedru organizēšanā un viņu interešu pārstāvēšanā?			x		
4.6. Cik stingri un skaidri ir korporāciju darbības noteikumi, cik efektīvi korporācijas tiek regulētas sabiedrības interesēs?			x		

Vislabākā iezīme

Likumdošanas sakārtošana un institūciju izveidošana sociālās aizsardzības jomā, kā arī ilgtermiņa bezdarba īpatsvara samazināšana kopējā bezdarbā no 58% 2000. gadā līdz 41% 2003. gadā reizē ar bezdarba līmeņa samazināšanos.

Visnopietnākā problēma

Iedzīvotāju veselības stāvoklis, kuru Kopējā iekļaušanas memorandā (2003) Latvijas valdība vērtē pēc dzīves ilguma un mirstības rādītājiem kā neapmierinošu. Satraucoša ir augstā mirstība darba spējīgā vecumā. Sociālajai aizsardzībai atvēlēto līdzekļu īpatsvara samazinājums IKP negatīvi ietekmē iedzīvotāju dzīves līmeni un veselības stāvokli.

Ieteicamie uzlabojumi

1. Kopējais nodokļu slogs (% no IKP) 2003. gadā Latvijā ir 29,1%, kas ir otrais zemākais ES valstu vidū (ES – 25–41,5%) un norāda uz vajadzību palielināt

pārdalāmo IKP daļu sociālām vajadzībām. Rekomendēt palielināt IKP daļu valsts budžetā veselības aprūpes jomā, it īpaši bērnu un jauniešu veselības profilakses pasākumu īstenošanai, kā arī veselības pakalpojumu pieejamībai.

2. Izglītības un zinātnes ministrijai stingri raudzīties, lai tiktu realizēts likums par obligātu pamatzglītību visiem jauniešiem vecumā līdz 18 gadiem, un uzsākt pāreju uz obligātu vidējo izglītību, kas ir pamats uz zināšanām balstītas sabiedrības veidošanā.

3. Darba samaksas sistēmas sakārtošana kopumā un konsekventa pieņemto normatīvo aktu (MK Noteikumi) pildīšana minimālas algas sakarā, jo pašlaik ir neproporcionāli augsts t. s. strādājošo trūcīgo (*working poor*) īpatsvars.

4. Saskaņā ar pašreizējo likumdošanu valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta lieluma regulāra palielināšana netiek paredzēta. Pabalsta lielums 2005. gadā ir 35 LVL. Rekomendējam to piesaistīt iztikas minimumam vai minimālai algai un/vai noteikt regularitāti (periodiskumu) tā lieluma pārskatīšanā.

5. Iedalīt valsts līdzekļus dzīvojamā fonda veidošanā, neatstājot šo jomu tikai pašvaldību un privāta sektora pārziņā.

5. BRĪVAS UN GODĪGAS VĒLĒŠANAS

Vai vēlēšanas ļauj cilvēkiem kontrolēt pārvaldes struktūras un to rīcībpolitiku?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
5.1. Ciktāl iecelšanu pārvaldes un likumdevējas varas amatos nosaka uz sāncensības principiem balstītu tautas vēlēšanu rezultāti, cik bieži valdošās partijas vai atsevišķi darbinieki tiek nomainīti vēlēšanu rezultātā?	×				
5.2. Cik aptverošas un visiem pilsoņiem pieejamas ir reģistrācijas un balsošanas procedūras, cik lielā mērā tās ir neatkarīgas no valdības un partiju kontroles, cik tās ir pasargātas no iebiedēšanas un ļaunprātīgas izmantošanas?		×			
5.3. Cik godīgas ir kandidātu un partiju reģistrācijas procedūras, un ciktāl tiem ir nodrošināta vērā ņemama piekļuve medijiem un citiem līdzekļiem saziņai ar vēlētājiem?				×	

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
5.4. Cik efektīvu izvēli vēlētājiem nodrošina vēlēšanu un partiju sistēma, cik vienlīdzīgi viņu balsis tiek ņemtas vērā, cik lielā mērā likumdevējas varas struktūra un izpildvaras uzbūve atspoguļo vēlētāju izvēli?		x			
5.5. Ciktāl likumdevēja vara atspoguļo vēlētāju sociālo sastāvu?			x		
5.6. Cik liela elektorāta daļa piedalās vēlēšanās, un cik lielā mērā visi politiskie spēki valstī un ārpus tās atzīst vēlēšanu rezultātus?	x				

Vislabākā iezīme

Pretēji vairākās attīstītajās demokrātijās novērotajai tendencei samazināties vēlētāju līdzdalībai Latvijā saglabājas pietiekoši augsta un stabila vēlētāju līdzdalība nacionālajās (Saeimas) vēlēšanās.

Visnopietnākā problēma

Vērienīgas politiskās reklāmas izvietošanas un publicitātes nodrošināšanas iespējas ir atkarīgas no katras partijas rīcībā esošajiem finanšu resursiem. Tā kā šie resursi visbiežāk koncentrējas nedaudzu, nereti Saeimā jau ievēlētu partiju rokās, ir grūti runāt par līdzvērtīgu politisko konkurenci partiju starpā.

Ieteicamais uzlabojums

Ņemot vērā plašsaziņas līdzekļu milzīgo nozīmi mūsdienu politiskajā komunikācijā (ne tikai priekšvēlēšanu kampaņās), būtu jāmeklē efektīvāki veidi, lai nodrošinātu partiju līdzvērtīgāku piekļūšanu publiskās komunikācijas kanāliem un tādējādi pilnveidotu saziņu ar vēlētājiem.

6. POLITISKO PARTIJU DEMOKRĀTISKĀ LOMA

Vai partiju sistēma atbalsta demokrātijas darbību?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
6.1. Cik brīvi partijas var veidoties, papildināties ar jauniem biedriem un cīnīties par amatiem?		×			
6.2. Cik efektīva ir partiju sistēma valdību veidošanā un to stabilas darbības nodrošināšanā?				×	
6.3. Cik brīvi opozīcija vai pie varas neesošās partijas var organizēties likumdevēja ietvaros, cik efektīvi tās var darboties, nodrošinot valdības atbildīgumu?		×			
6.4. Cik godīgi un efektīvi ir noteikumi, kas nodrošina partiju disciplīnu likumdevēja ietvaros?		×			
6.5. Cik lielā mērā partiju biedri var ietekmēt partiju politiku un kandidātu izvēli?				×	
6.6. Ciktāl partiju finansēšanas sistēma novērš partiju pakļaušanos citu spēku interesēm?					×
6.7. Cik lielā mērā partiju darbība sniedzas pāri etniskai, reliģiskai un valodu nošķirtībai?				×	

Vislabākā iezīme

Reaģējot uz sabiedrības spiedienu, Saeima 2002. gadā pieņēma grozījumus likumdošanā, aizliedzot juridisko personu ziedojumus politiskajām partijām un samazinot ziedojuma maksimālo summu viena gada laikā. 2003. gadā tika noteikti arī partiju tēriņu ierobežojumi priekšvēlēšanu kampaņās.

Visnopietnākā problēma

Neraugoties uz Saeimas veiktajiem grozījumiem partiju darbību regulējošajā likumdošanā un nevalstisko organizāciju centieniem novērot politisko organizāciju finanšu plūsmu priekšvēlēšanu kampaņās, joprojām saglabājas partiju finansiālā atkarība no šaurām interesēm. Daži no cēloņiem šādai situācijai ir saistīti ar priekšvēlēšanu kampaņu izdevumu straujo pieaugumu, sabiedrības kraso ekonomisko noslāņošanos, zemo uzticēšanos partijām un potenciālajiem

ieguvumiem no ciešām saiknēm ar ietekmīgākajām politiskajām partijām. Otra problēma ir Latvijas partiju mazais biedru skaits. Latvijā šis rādītājs ir viens no viszemākajiem Eiropā, neraugoties uz to, ka pēdējās desmitgadēs partiju biedru skaits ir samazinājies teju visās attīstītajās Eiropas demokrātijās.

Ieteicamais uzlabojums

Diskutabls, taču mērķtiecīgs un viegli administrējams uzlabojums partiju atkarības mazināšanai no finanšu līdzekļiem un dāsniem ziedotājiem ir apmaksātas politiskās reklāmas ierobežojums vienā vai vairākos plašsaziņas līdzekļos. Vienlaikus gan būtu paplašināma un pilnveidojama bezmaksas raidlaika piešķiršana sabiedriskajos plašsaziņas līdzekļos vēlēšanām reģistrēto kandidātu sarakstiem.

7. PĀRVALDES STRUKTŪRU EFEKTIVITĀTE UN ATBILDĪBA

Vai pārvaldes struktūras ir atbildīgas tautas un tās pārstāvju priekšā?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
7.1. Ciktāl vēlētās pārvaldes struktūras spēj ietekmēt vai kontrolēt to jautājumu risināšanu, kam ir būtiska nozīme cilvēku dzīvē, un cik informētas, organizētas un ar resursiem apgādātas tās ir šo funkciju veikšanai?			×		
7.2. Ciktāl sabiedrība uzticas pārvaldes struktūru un to politiskās vadības efektivitātei?					×
7.3. Cik efektīva un pārskatāma ir kontrole, ko vēlētie līderi un viņu pilnvarotās personas īsteno pār administratīvo personālu un citām izpildstrukturām?			×		
7.4. Cik plašas un efektīvas ir likumdevēja iespējas ierosināt, izvērtēt un labot likumdošanu?				×	
7.5. Cik plašas un efektīvas ir likumdevēja iespējas izvērtēt izpildvaras darbu un prasīt pārskatu par tās darbu?				×	
7.6. Cik stingras ir procedūras nodokļu politikas un valsts izdevumu apstiprināšanai un uzraudzībai?			×		
7.7. Cik aptveroša un efektīva ir likumdošana, kas piešķir pilsoņiem tiesības piekļūt informācijai par valdības darbu?				×	

Vislabākās iezīmes

1. Publisko pārvaldi reglamentējošās likumdošanas (Valsts pārvaldes iekārtas likuma, Valsts civildienesta likuma, Publisko aģentūru likuma, Administratīvā procesa likuma) izstrāde un pieņemšana.
2. Politikas analīzes un koordinācijas vienības izveidošana Valsts kancelejā.

Visnopietnākā problēma

Politiskās gribas pēctecības trūkums politiķu vidū attiecībā uz publiskās pārvaldes reformas īstenošanu, kā arī politiķu neieinteresētība valsts pārvaldes darbā.

Ieteicamie uzlabojumi

1. Nepieciešams konsolidēt sabiedrības pieprasījumu pēc pēctecības politiķu un valsts pārvaldes darbā. Valsts pārvaldes efektivitāte un demokrātiskā kontrole pār to ir tieši atkarīga no pilsoniskās sabiedrības kā prasīga klienta veidošanās – tāpēc tieši pilsoniskās sabiedrības spēks un kapacitāte lielā mērā ietekmēs turpmāko pārmaiņu virzību šajā jomā.
2. Nepieciešams turpināt izmantot starptautisko organizāciju veikto ekspertīžu piedāvātās iespējas un ciešāk sadarboties ar citu ES valstu valsts pārvaldes reformu politikas veidotājiem, kas ļautu uzturēt pārmaiņu kvalitāti un tempu atbilstoši ES kopējam līmenim.

8. CIVILĀ KONTROLE PĀR KARASPĒKU UN POLICIJU

Vai karaspēks un policija ir pakļauta civilai kontrolei?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
8.1 Cik efektīva ir civilā kontrole pār bruņotajiem spēkiem, un cik brīva no militārās iejaukšanās ir politiskā dzīve?		x			
8.2. Cik lielā mērā policija un drošības iestādes ir publiski atbildīgas par savu darbību?			x		
8.3. Cik lielā mērā armijas, policijas un drošības dienestu struktūra atspoguļo visas sabiedrības sociālo struktūru?		x			
8.4. Cik brīva ir valsts no paramilitāro vienību, privāto armiju, kriminālo grupējumu darbības un centieniem veidot militārās kļiķes?			x		

Vislabākās iezīmes

Ir radīts normatīvais pamats civilās kontroles pār bruņotajiem spēkiem nodrošināšanai. Pilnveidojas normatīvā bāze policijas un valsts drošības dienestu atbildības nostiprināšanai. Latvijas policijas etniskais sastāvs izlīdzinājies atbilstoši etniskajam sastāvam pilsoņu vidū, kaut arī vēl ir saglabājusies disproporcionāli liela mazākumtautību pārstāvniecība policijas darbinieku vidū. Pieaug valsts drošības iestāžu kompetence un darbības tiesiskums.

Visnopietnākās problēmas

Kvalitatīva bruņoto spēku civilā kontrole ir apgrūtināta kontroles īstenotāju nepietiekamas sagatavotības dēļ. Nepilnīgās iespējas izmantot praksē normatīvajos aktos noteiktās tiesiskās garantijas pret indivīda brīvību apdraudējumu no policijas un valsts drošības dienestu puses. Mazākumtautību pārstāvju, īpaši krievu mazais īpatsvars Nacionālajos bruņotajos spēkos.

Ieteicamie uzlabojumi

Pilnveidot valsts augstāko amatpersonu un institūciju pienākumus civilās kontroles pār bruņotiem spēkiem procesā. Policijas iekšējās un ārējās uzraudzības mehānismu kapacitātes stiprināšana. Veikt pasākumus, lai palielinātu mazākumtautību pārstāvniecību Nacionālajos bruņotajos spēkos, kā arī sekmēt to līdzdalību jaunveidojamajā profesionālajā armijā. Sekmēt sieviešu īpatsvara palielināšanos vadošos amatos policijā. Nodrošināt motivēta personāla darbību un tās stimulēšanas sistēmu policijas, prokuratūras un drošības iestāžu darbībā.

9. KORUPCIJAS MAZINĀŠANA

Vai valsts ierēdņi ir brīvi no korupcijas?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	ļoti labi	labi	apmierinoši	slikti	ļoti slikti
9.1. Cik efektīva ir valsts amatu nošķiršana no amatpersonu personiskā biznesa un viņu ģimenes interesēm?				×	
9.2. Cik efektīvi ir pasākumi, kuru mērķis ir pasargāt amatpersonas un sabiedrību no iesaistīšanās kukuļošanā?				×	

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
9.3. Ciktāl vēlēšanu, kandidātu un vēlēto pārstāvju finansēšanas procedūras pasargā tos no pakļaušanās atsevišķu grupējumu interesēm?			x		
9.4. Ciktāl tiek kontrolēta korporāciju un biznesa interešu ietekme uz publisko politiku, ciktāl korporācijas ir pasargātas no iesaistīšanās korupcijā gan pašu valstī, gan ārpus tās?					x
9.5. Cik lielā mērā sabiedrībā valda pārlicība, ka amatpersonas un valsts dienesti nav saistīti ar korupciju?				x	

Vislabākās iezīmes

NVO un plašsaziņas līdzekļu ietekmes pieaugums korupcijas jautājumu aktualizēšanā; KNAB darbības uzsākšana un izvērsšana; Partiju finansēšanas likuma sākotnējā ieviešana un jaunais teksts.

Visnopietnākās problēmas

Augsta līmeņa politiķu iesaistīšanās koruptīvos darījumos; tiesībsargājošo iestāžu nespēja šo darbību apkarot un novērst.

Ieteicamie uzlabojumi

Iedzīvotāju ienākumu deklarāciju efektīva kontrole. Veicināt likumu interpretāciju saskaņā ar to garu, nevis pieķeroties pie burta un gramatikas. KNAB, NVO un medijiem ieteicams vairāk izklāstīt reālos panākumus korupcijas apkarošanā, jo tā ir daļa no efektīvas tās novēršanas. Nepieciešami jauni labas kvalitātes pētījumi: reprezentatīvas aptaujas, mērķgrupu izmantošana, plašsaziņas līdzekļu un publiska diskursa analīzes.

10. PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻI DEMOKRĀTISKAJĀ SABIEDRĪBĀ

Vai plašsaziņas līdzekļi darbojas demokrātisko vērtību stiprināšanas vārdā?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
10.1. Cik neatkarīgi no valdības ir plašsaziņas līdzekļi, cik lielā mērā tie ir sadalīti starp dažādiem īpašniekiem, cik pasargāti ir plašsaziņas līdzekļi no citu valstu un starpnacionālo korporāciju ietekmes?			×		
10.2. Cik lielā mērā plašsaziņas līdzekļos ir pārstāvēti dažādi viedokļi, cik pieejami tie ir dažādām sabiedrības grupām?			×		
10.3. Cik efektīvi ir plašsaziņas līdzekļi un citas neatkarīgās struktūras valdības un korporāciju darbības izvērtēšanā?				×	
10.4. Cik pasargāti ir žurnālisti no viņu darbību ierobežojošiem likumiem, iebiedēšanas, kā arī fiziskās un garīgās ietekmēšanas?				×	
10.5. Cik pasargāti ir pilsoņi no plašsaziņas līdzekļu uzņēmēšanās un iejaukšanās viņu privātajā dzīvē?		×			

Vislabākā iezīme

Sakārtota likumdošana un mediju daudzveidība.

Visnopietnākās problēmas

Divu informācijas telpu pretnostatījums, dialoga trūkums starp tām, kas neveicina demokrātisku diskusiju publiskajā sfērā un integrētas pilsoniskas sabiedrības attīstību. Sabiedrisko elektronisko mediju atkarība no valsts finansējuma. Informācijas trūkums par mediju īpašniekiem. Pilsoniskas organizācijas trūkums, kas izskatītu pilsoņu sūdzības par žurnālista ētikas pārkāpumiem pret personu un kontrolētu likumdošanas ievērošanu. Analītiskās, pētnieciskās žurnālistikas vājums. Specializētu un kvalitatīvu izdevumu pastāvēšanas grūtības komercializācijas un ierobežota mediju tirgus apstākļos. Vienotas izpratnes trūkums par žurnālistikas lomu un funkcijām demokrātiskā sabiedrībā.

Ieteicamie uzlabojumi

Elektronisko mediju abonentmaksas ieviešanas veicināšana; Nacionālās radio un televīzijas padomes depolitizācija; žurnālistu pašregulējošas organizācijas radīšana; kopēju, visiem žurnālistiem pieņemamu profesionālo standartu izstrādāšana un pieņemšana (ētikas kodekss); pilsoniskas organizācijas radīšana, kas izskatītu pilsoņu sūdzības par žurnālista ētikas pārkāpumiem pret personu.

11. POLITISKĀ LĪDZDALĪBA

Cik plaša ir pilsoņu līdzdalība politiskajā dzīvē?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
11.1. Cik plašs ir brīvprātīgo asociāciju, iedzīvotāju grupu, sociālo kustību loks, un cik lielā mērā tie ir neatkarīgi no varas struktūrām?			x		
11.2. Cik plaša ir iedzīvotāju līdzdalība brīvprātīgajās un pašpārvaldes organizācijās, kā arī citās brīvprātīgās publiskās aktivitātes formās?			x		
11.3. Cik plaša ir sieviešu līdzdalība politiskajā dzīvē un visu līmeņu valsts dienestā?			x		
11.4. Cik vienlīdzīga ir dažādu sociālo grupu iespējas ieņemt valsts amatus, un cik taisnīga ir to pārstāvniecība valsts dienestā?	Nav atbildes				

Vislabākās iezīmes

Uz salīdzinoši lēna un nevienmērīga iedzīvotāju aktivitātes un līdzdalības pieauguma fona kā vislabākās iezīmes vērtējamas:

- 1) pieaugoša iedzīvotāju ticība iespējām kaut ko mainīt savā un sabiedrības dzīvē;
- 2) pirmie soļi valsts politikā pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai un dzimumu līdztiesību īstenošanai, kā arī sabiedrības iesaiste šīs politikas veidošanā.

Visnopietnākās problēmas

Ļoti zemais iedzīvotāju īpatsvars, kuri iesaistās brīvprātīgās aktivitātēs savās ģeogrāfiskajās kopienās un sabiedriskā labuma jomās – vides aizsardzībā, veselības veicināšanā, sociālajā palīdzībā, demokrātijas veicināšanā. "Neatkarīga" finansējuma trūkums demokrātijas veicināšanai.

Ieteicamie uzlabojumi

Apstiprināt un ieviest *Programmu pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai 2005.–2009. gadam* un ieviest *Programmu dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.–2006. gadam*; veikt pasākumus gan iedzīvotāju un nevalstisko organizāciju kapacitātes celšanai, gan arī valsts un pašvaldību atvērtības nodrošināšanai.

12. PĀRVALDES STRUKTŪRU ATSAUCĪGUMS

Vai pārvaldes struktūras ievēro iedzīvotāju domas?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
12.1. Cik atklātas un regulāras ir publisko konsultāciju procedūras attiecībā uz pārvaldes struktūru darbību un likumdošanu, cik vienlīdzīgas ir dažādu interešu paudēju iespējas piekļūt pārvaldes struktūrām?			x		
12.2. Cik pieejami vēlētajiem ir viņu ievēlētie priekšstāvji?		x			
12.3. Cik lielā mērā valsts un pašvaldību dienesti ir pieejami un uzticami tiem, kas tos izmanto, cik regulāri notiek šo dienestu izmantotāju viedokļu noskaidrošana jautājumā par dienestu darbu?			x		
12.4. Cik liela ir iedzīvotāju paļāvība un ticība jautājumā par pārvaldes struktūru spēju risināt sabiedrības būtiskākās problēmas un iedzīvotāju spēju to ietekmēt?			x		

Vislabākā iezīme

Tiesību akti paredz salīdzinoši daudz iespēju piedalīties dažādu līmeņu publiskās pārvaldes darbībā. Arvien vairāk iedzīvotājiem tiek skaidrots par šīm iespējām.

Visnopietnākā problēma

Joprojām iedzīvotāji ir nepietiekami zinoši par publisko pārvaldi, tai skaitā pašvaldībām. Informācija ne vienmēr tiek pasniegta saprotamā un uzskatāmā formā.

Ieteicamais uzlabojums

Jāapsver iespēja par vietējo referendumu rīkošanas atzīšanu likumdošanā. Jāizveido ombudsmēņa dienests.

13. DECENTRALIZĀCIJA

Cik lielā mērā lēmumi tiek pieņemti iedzīvotājiem vistuvākajā pārvaldes līmenī?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
13.1. Cik neatkarīgi no centrālās valdības ir pārvaldes vietējā līmenī pieņemtie lēmumi un cik liels ir vietējo pārvaldes struktūru rīcībā esošais varas un resursu apjoms, lai tās varētu pildīt nepieciešamās funkcijas?			x		
13.2. Ciktāl vietējā līmeņa pārvaldes struktūras ir atkarīgas no brīvām un godīgām vēlēšanām, ciktāl to darbība atbilst atklātības, atbildības un atsaucīguma kritērijiem?		x			
13.3. Cik plaša ir vietējā līmeņa pārvaldes struktūru mijiedarbība politikas veidošanā un īstenošanā un pakalpojumu nodrošināšanā ar atbilstošām asociācijām un kopienām?			x		

Vislabākā iezīme

Īstenojot valsts pārvaldes un pašvaldību reformas veiktās publiskās pārvaldes funkciju decentralizāciju, virkne centrālās valdības funkciju nodota pašvaldībām.

Visnopietnākā problēma

Latvijā ir zema pašvaldību finanšu autonomija. Pašvaldību finanšu resursi ir nepietiekami, lai veiktu visas obligātās pastāvīgās funkcijas. Latvijā nav noteikti pašvaldību nodokļi, pašvaldību budžeta ieņēmumos ir liels mērķdotāciju īpatsvars.

Ieteicamais uzlabojums

Nepieciešams palielināt pašvaldību finanšu autonomiju un ieņēmumu bāzi.

14. DEMOKRĀTIJAS STARPTAUTISKĀ DIMENSIJA

Vai valsts attiecības ar ārpusauli tiek veidotas saskaņā ar demokrātijas normām, un vai tā ir brīva no pakļaušanās ārējiem spēkiem?

Jautājumi	Ekspertu vērtējums				
	Joti labi	labi	apmierinoši	slikti	Joti slikti
14.1. Cik valsts pārvalde ir brīva no pakļaušanās ārējiem ekonomiskiem, kultūras vai politiskiem faktoriem?			×		
14.2. Cik lielā mērā valdības attiecības ar ārējiem donoriem un starptautiskām institūcijām ir balstītas uz partnerības un atklātības principiem?		×			
14.3. Ciktāl valdība atbalsta ANO cilvēktiesību politiku un veido savu politiku saskaņā ar starptautisko tiesību normām?		×			
14.4. Ciktāl valdība ievēro savas starptautiskās saistības attiecībā uz bēgļiem un patvēruma meklētājiem, un ciktāl tās imigrācijas politika ir brīva no patvaļīgās diskriminācijas?		×			
14.5. Cik konskventa ir valdība, atbalstot cilvēktiesības un demokrātiju citās zemēs?			×		

Vislabākā iezīme

Ir notikusi Latvijas iestāšanās ES un NATO, kas mazina negatīvo ārējo faktoru ietekmi uz iekšpolitiskajiem procesiem un palielina Latvijas iespējas izmantot iespējas, ko sniedz dalība 25 spēcīgāko un attīstītāko valstu apvienībā.

Visnopietnākā problēma

Latvija nav izstrādājusi vidēja un ilgtermiņa ārpolitiku, ņemot vērā jaunās iespējas, ko sniedz dalība ES un NATO. Joprojām dominē "aizstāvības" pozīcija, darbojoties starptautiskajās organizācijās, nevis mērķtiecīga interešu paušana un aizstāvēšana, kas balstītos uz vispusīgu situācijas un procesu analīzi. Netiek novērtētas starptautiskās tiesības kā starptautiskās politikas īstenošanas un regulēšanas līdzeklis.

Ieteicamie uzlabojumi

Uzsākt regulāras parlamentārās debates par Latvijas ārpolitiku; ārpolitika nav tikai Ārlietu ministrijas kompetence. Valsts sekmīga darbība starptautiskajā arēnā realizējama, tikai uzturot regulāru koordināciju starp nozaru ministrijām; akadēmisku pētījumu veikšana par valsts darbību starptautiskajā vidē; apmācības programmu starptautiskajās tiesībās izstrāde un valsts ierēdņu apmācība; lielāka uzmanība pievēršama valsts pārvaldes darbības koordinācijai krīzes situācijās; vienotu standartu lietošana demokrātijas atbalstam pasaules valstīs.

Latvijas sabiedrības demokratizācijas procesu izvērtējuma pilnais teksts un izvērtējuma ietvaros veiktās aptaujas materiāli tiks publicēti atsevišķā grāmatā latviešu un angļu valodā.

LATVIJA STARPTAUTISKAJĀS ORGANIZĀCIJĀS*

Stratēģiskās analīzes komisijas

Starptautiskās vides izvērtēšanas darba grupas vadītāja ŽANETA OZOLIŅA

*Dalībnieki: Ineta Ziemele, Toms Rostoks, Daunis Auers, Marika Laizāne-Jurkāne,
Dzintra Bungs, Atis Lejiņš, Aivars Stranga, Andris Sprūds*

Latvijas attīstība norisinās starptautiskajā vidē. Valsts iekšpolitiskie procesi ir reakcija uz procesiem starptautiskajā sistēmā, un tie savukārt kalpo valstij kā tās iekšējās attīstības līdzeklis. Starptautisko sistēmu veido daudzveidīgas politiskas vienības (valstis, organizācijas, valdības, starptautiskā sabiedrība) un to savstarpējā mijiedarbība. Valsts attīstības sekmīgums lielā mērā ir atkarīgs no spējas izvērtēt notiekošo ārējā vidē un izstrādāt politikas savu interešu nodrošināšanai. Mūsdienu starptautiskajā sistēmā ir iezīmējušās vairākas dominējošās tendences, kuras būtiski iespaido reģionu, valstu, sabiedrību un cilvēku attīstību. Tās ir globalizācija, reģionalizācija, integrācija un institucionalizācija. Tieši pēdējās tendences izvērtēšanai ir bijis veltīts pētījums par Latvijas politiku attiecībā uz starptautiskajām organizācijām, kas arī ir galvenais institucionalizācijas procesa elements.

Pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā un NATO ir mainījusies Latvijas vieta starpvalstu sistēmā. Latvija no postpadomju pārejas tipa valsts ir kļuvusi par vienu no 25 pasaules attīstītākajām un ietekmīgākajām valstīm, ko nosaka ne tik daudz pašas Latvijas spēcīgums, cik piederība spēcīgo valstu klubam. Tādēļ viens no svarīgākajiem jautājumiem ir saistīts ar Latvijas spēju efektīvi reaģēt uz pasaulē notiekošajiem procesiem, izmantojot tās iespējas, kuras piedāvā starptautiskās organizācijas.

* Pilnībā pētījumu rezultāti tiks publicēti Stratēģiskās analīzes komisijas rakstu krājumā.

Kopš neatkarības atjaunošanas 20. gs. 90. gadu sākumā Latvijas ārpolitikas viens no pamatuzdevumiem bija integrēšanās Rietumeiropas struktūrās, kuru neatņemama sastāvdaļa ir arī virkne starptautisku organizāciju. 2004. gadā ir izpildīta maksimālā programma un Latvija ir pabeigusi iekļaušanos starptautiskajās organizācijās. Taču iestāšanās institūcijās ir salīdzinoši vienkāršs ārpolitiskais solis. Daudz sarežģītāka ir valsts mērķtiecīga, nacionālo interešu vadīta proaktīva darbība tajās. Tādēļ pētnieku grupa veica Latvijai svarīgāko starptautisko organizāciju analīzi no valsts un sabiedrības interešu viedokļa, ņemot vērā šo organizāciju būtību, tajās notiekošās pārmaiņas un iespējamās attīstības scenārijus.

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJA

Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO) ir vienīgā globālā starptautiskā organizācija pasaulē. Latvija ir tās dalībvalsts no 1991. gada. ANO ir daudzfunkcionāla, bet pirmām kārtām tā ir zināma kā miera un drošības garantis pasaulē un vienīgā organizācija, kuras pilnvarās ietilpst spēka pielietošanas autorizācija, ja miers un drošība pasaulē tiek apdraudēta. Sākot ar 90. gadu vidu, ANO ietvaros norisinās diskusija par tās reformēšanu – lēmumu pieņemšanas efektivizēšanu un reaģēšanas spēju pilnveidošanu humāno krīžu situācijās, politisko instrumentu daudzveidību un citiem jautājumiem. Līdz ar to var runāt vismaz par trijiem būtiskiem virzieniem, kuriem Latvijai ir jāpievērš uzmanība:

1) līdzdalība diskusijās ar skaidri formulētu pozīciju par ANO reformu būtību;

2) to iespēju izmantošana, kuras ANO piedāvā nacionālā, reģionālā un starptautiskā līmenī caur savām specializētām institūcijām (Pasaules Banka, Pasaules Veselības organizācija, UNICEF, UNESCO u. c.);

3) piedalīšanās ANO pieņemto mērķu īstenošanā, kas skar gan sociālo un ekonomisko jautājumu risināšanu, gan arī militāru operāciju īstenošanu.

Latvijai ANO ietvaros nākotnē būs jāreķinās ar trim principiāliem jautājumiem, kuros jābūt precīzi definētai pozīcijai:

1) Krievija turpinās Latvijas nomelnošanas kampaņas, tādēļ Latvijai jābūt nevis gatavai atspēkot šos pārmējumus, bet jau iepriekš jānovērš nelabvēlīga konteksta iespējas;

2) ANO DP ir un būs galvenā institūcija, kuras pilnvarās ir lemt par spēka lietošanu un militāra rakstura akcijām;

3) ANO ir galvenā cilvēktiesību standartu pilnveidošanas un īstenošanas kontroles organizācija.

Šie jautājumi ir svarīgi ne tikai tādēļ, ka Latvija ir bijusi pakļauta šai kontrolei, bet tādēļ, ka pievienošanās ES uzliek papildu saistības rūpēties par cilvēktiesību ievērošanu gan pašā ES, gan citās pasaules valstīs, jo īpaši kaimiņvalstīs.

EIROPAS PADOME

Latvija ir Eiropas Padomes (EP) dalībvalsts no 1995. gada. Latvija ir pildījusi EP prezidentūras funkcijas. Neraugoties uz EP lomu demokrātijas un cilvēktiesību stiprināšanā Eiropā, tomēr pēc ES paplašināšanās (pirms tās EP kalpoja kā papildu instruments integrācijas procesā) arī EP piedzīvo institucionālās identitātes krīzi. EP ir pārāk daudz nevajadzīgu funkciju, kamēr tās darbs cilvēktiesību jomā ar grūtībām tiek galā ar jauniem izaicinājumiem. EP Sekretariāta fundamentāla reforma būtu Eiropas nākotnes interesēs. EP varētu saglabāt tikai divus ģenerāldirektorātus, iespējams, tos palielinot uz pārējo četru bāzes un atdodot pāri palikušo budžetu tiesai. Latvijai jārēķinās ar to, ka EP arī turpmāk tiks izmantota kā platforma Krievijas kampaņai pret Latviju, kura ir koordinēta ar darbībām ANO. Diemžēl Latvijai nav bijusi raksturīga izplānota un saskaņota darbība savas pozīcijas paušanā par Krievijas cilvēktiesību pārkāpumiem vai pārkāpumiem pret Latviju un tās iedzīvotājiem deportāciju laikā.

Ja attiecībā uz ANO reformām Latvijā ir vismaz iezīmējušās diskusiju pirmās aprises, tad EP ir gandrīz pilnībā pazudusi no Latvijas institucionālās kartes.

EIROPAS DROŠĪBAS UN SADARBĪBAS ORGANIZĀCIJA

Latvija ir tās pilntiesīga dalībvalsts no 1991. gada. EDSO bija liela loma Krievijas karaspēka izvešanā, cilvēktiesību jautājumu novērošanā un Pilsonības likuma izstrādē. Pēc aukstā kara beigām EDSO uzsāka aktīvu iekšējo reformu procesu, apņēmoties kļūt par krīžu brīdināšanas un novēršanas institūciju,

nezaudējot klasiskos, uz sadarbības veicināšanu vērstos mērķus, jo īpaši drošības un bruņojuma kontroles jomā. Tomēr iesāktā iekšējā pārveide nav vainagojusies panākumiem, bet ir vēl vairāk padziļinājusi tās pašidentifikācijas krīzi. Pirms iestāšanās ES un NATO tieši EDSO bija tā reģionālā organizācija, dalība kurā veicināja integrācijas procesa strauju norisi, bet pēc paplašināšanās ne tikai Latvija, bet arī citas valstis ir zaudējušas sākotnējo interesi par EDSO. Viens no iemesliem ir Krievijas loma EDSO. Līdz aukstā kara beigām Krievija un ASV bija noteicošās valstis šajā organizācijā. Kopš 90. gadu sākuma Krievija lika cerības uz savas ietekmes pieaugumu, ko arī izmantoja, izvirzot pretenzijas par stāvokli Baltijas valstīs. Taču pēdējo gadu notikumi arvien pārliecinošāk pierāda, ka Krievijai neizdodas sev pakļaut EDSO, jo bijušās PSRS ietekmes valstis un arī tās bijušās republikas izmanto iespēju novērst sev nepieņemamu lēmumu pieņemšanu, izmantojot balsojumu mehānismu.

Latvijai būtu jāizšķiras par politiku šajā organizācijā. Latvijai jāizvēlas, cik aktīvi tā iesaistīsies šīs organizācijas darbā. Latvija var darboties samērā pasīvi, kā procesu novērotāja un procesu minimāla virzītāja. Bet Latvija var darboties arī aktīvāk, konstruktīvāk, attīstot sadarbību ar līdzīgi domājošām valstīm, veidojot šīs organizācijas nākotni, iesaistoties tās darbā, atbalstot vai kritiski novērtējot dažādas iniciatīvas, veicināt demokratizācijas procesus bijušajās padomju valstīs un tādējādi ietekmēt Eiropas un pasaules nākotni.

Kaut arī EDSO nav tikai cilvēktiesību un mazākumtautību tiesību aizstāvības organizācija, Latvijai vēl joprojām jānostabilizē tās veidols un tēls kā cilvēktiesību un mazākumtautību tiesību respektējoša valsts; pirmie soļi būtu ratificēt Eiropas Cilvēktiesību konvenciju (ar atrunām) un Eiropas konstitucionālo līgumu. Būtu naivi sagaidīt, ka ar to visi pārmetumi no Maskavas un krieviski runājošiem aktīvistiem Latvijā izgaiss; tie acīmredzami turpināsies, bet Latvijai būtu vieglāk tos atspēkot, izmantojot EDSO forumu.

EIROPAS SAVIENĪBA

Latvijas iestāšanās ES bija viens no sarežģītākajiem uzdevumiem, kas prasīja visnotaļ būtisku saistību izpildīšanu, kas skāra valsts un sabiedrības struktūru pārveidi. Iekļaušanās ES ir saistīta ar virkni problēmjautājumu, ar kuriem nākotnē būs jāsarokas gan politiķiem, gan sabiedrībai kopumā.

ES attīstība no tās pirmsākumiem ir norisējusi vienlaicīgi ar diskusijām par Eiropas nākotnes modeļiem. Varētu pat apgalvot, ka ir pastāvējuši divi paralēli procesi, kuri viens otru ir papildinājuši: objektīvais integrācijas process, kura būtību noteica valstu savstarpējā izdevīguma loģika, un akadēmiskas debates par integrācijas attīstības virzieniem. Līdz ar to valstu attieksme pret tādiem diskusiju jautājumiem kā federeālisms un starpvaldību modelis, reģionu vai regionalizētā Eiropa, divu ātrumu Eiropa, Eiropa *a'la carte* ir tikusi formulēta ilglaicīgā periodā, no akadēmiskām diskusijām pārceļoties uz politiskiem lēmumiem. Savukārt Latvijai jābūt spējīgai īsā laikā ar skaidru pozīciju pievienoties jau vēsturiski attīstītai diskusijai. Taču situācijas problemātiskumu nosaka fakts, ka Latvijas pievienošanās ES notikusi laikā, kad ir atsākušās jaunas debates par ES attīstību, ko ietekmējis gan paplašināšanās process, gan pretrunas saasināšanās par integrācijas paplašināšanas un padziļināšanas robežām, gan Konstitucionālā līguma pieņemšana un tā iespējamās sekas. Sakarā ar to, ka Latvijas integrācija ES bija reducēta līdz tehnokrātiskam *acquis* pārņemšanas procesam, izpalika plašāka akadēmiska diskusija par ES dažādiem aspektiem, kas šodien traucē formulēt politikas ne tik daudz attiecībā uz aktuāliem jautājumiem, cik attiecībā uz nākotnes tendencēm. Situāciju sarežģī fakts, ka ES pati atrodas daudzu būtisku politiku reformēšanas procesā. Valsts spēja paredzēt politiku virzību sekmētu efektīvāku politisku un finansiālu mehānismu izstrādi. Kā piemēru var minēt faktu, ka Latvija ar lielu entuziasmu piemin Lisabonas stratēģiju un meklē ceļus tās īstenošanai, bet ES tajā pašā laikā diskutē par šīs stratēģijas efektivitātes palielināšanu un piemērošanu jauniem, daudz sarežģītākiem apstākļiem.

Nemot vērā ES straujo attīstības gaitu un sekas, kuras izraisīs lielais jauno dalībvalstu skaits, Latvijai īpaša uzmanība būtu jāvelta Eiropas nākotnes attīstības scenāriju izstrādei katrā svarīgākajā politiku jomā (ekonomiskā un fiskālā politika, ES institucionālās reformas un to īstenošanas sekas, tieslietu un iekšlietu jomas, ārējā un drošības politika, lauksaimniecības politika) un koordinācijas nodrošināšanai, lai minētās politiku jomas un tās politikas, kuras tieši ietekmē dalībvalstu iedzīvotāju dzīves kvalitāti, būtu savstarpēji integrētas.

ZIEMEĻATLANTIJAS LĪGUMA ORGANIZĀCIJA (NATO)

NATO ir ietekmīgākā starptautiskās un reģionālās drošības organizācija, par kuras biedru Latvija kļuva 2004. gadā. NATO ietekmes pamatā ir vairāki būtiski faktori. Pirmkārt, NATO kā kolektīvās aizsardzības organizācija ārēja uzbrukuma novēršanai ir veidojusies un attīstījusies attiecībā pret ārējo starptautisko vidi, nevis kā pašpietiekama un pašuzturoša alianse. Tādēļ NATO sekmīgums nākotnē būs atkarīgs nevis no alianses iekšējiem jautājumiem, tādiem kā efektivitāte, organizacionālie jautājumi, lēmumu pieņemšanas process un stratēģiju rakstīšana, bet spējā saskatīt savstarpēji pārklājošos (ekonomiskos, politiskos, sociālos, ekoloģiskos, militāros, kultūras un reliģijas) izaicinājumus, kuri rodas mūsdienu starptautiskajā sistēmā. Otrkārt, NATO ir spējusi precīzi noteikt draudu avotu un adekvāti izvēlēties to novēršanas līdzekļus. Mūsdienās un nākotnē palielināsies netradicionālo draudu veidi, kuru novēršanai nebūs iespējams vienmēr iepriekš sagatavoties, būs vajadzīga operatīva reaģēšana, bet NATO nav veidota kā "ātrās palīdzības" struktūra daudzveidīgu draudu novēršanai. Treškārt, saliedētība ir viens no NATO spēka un ietekmes faktoriem. Tomēr pēc aukstā kara beigām palielinājās sabiedroto atšķirīgie viedokļi par alianses lomu nākotnē. Latvijas interesēs ir saliedēta NATO, tādēļ Latvija varētu piedāvāt attiecību uzlabošanas un saliedētības atjaunošanas starpnieka lomu. Sakarā ar to, ka tieši jaunās dalībvalstis bieži tiek nostādītas kā vecā NATO atbalstītājas un jauno tendenču ignorētājas, iesaistīšanās saliedētības atjaunošanā palīdzētu pārvarēt šo stereotipu. Ceturtkārt, potenciāls. Visus iepriekšējos NATO ietekmes faktoros pasaulē un sāncenša atbaidīšanu nodrošināja militārā potenciāla faktors. To, ka NATO alianse tika uzskatīta par darboties spējīgu, noteica tās rīcībā esošais modernais un kaujas spējīgais bruņojums.

Mūsdienās NATO saskaras ar vairākām problēmām, kuras Latvijai jāņem vērā, definējot savu politiku: daudzveidīgo starptautiskās drošības jautājumu spektru ir aizstājusi situācija Irākā; kompleksie draudi tiek reducēti līdz terorisma briesmām, kas rada problēmas aliansei, jo NATO kompetencē nav terorisma avotu izpēte, konstatācija un attiecīgas politikas izstrāde (terorisma avoti nav bruņoti formējumi un to darbība), NATO rīcībā nav instrumentu terorisma avotu likvidēšanai (nabadzībai, reliģiskam fanātismam, analfabētismam

utt.); institucionālā daudzveidība rada problēmas identificēt savu vietu šajā spektrā; ASV lomai nākotnē starptautiskajos procesos (unilaterālisms vai multilaterālisms); alianses paplašināšanās radītās sekas; Krievijas un NATO attiecības.

Nākotnē iespējami vairāki NATO attīstības scenāriji, kuriem būtu jāpiemēro Latvijas politika. Patlaban ekspertu un politiķu diskusijās tiek minēti sekojoši scenāriji: NATO pastāvēšanas izbeigšana; alianse cietusi no nesaskaņām – tās atvēršanas scenārijs; alianses iesaldēšana un izmantošana tikai ierobežotām vajadzībām – “izvēļu koalīcija”; jaunu mehānismu izveide darbībai mūsdienu kompleksajā pasaulē – modernizēta NATO; ES un ASV izšķirsies par atšķirīgiem drošības garantēšanas organizacionālajiem ietvariem; vecās alianses saglabāšana bez būtiskām pārmaiņām.

Ņemot vērā pastāvošo saspīlējumu starptautiskajā sistēmā, ko izraisījis karš Irākā, kā arī starptautisko organizāciju un valstu apvienību sarežģīto adaptēšanās procesu kompleksajām pārmaiņām pasaules politikā, ir neiespējami izdalīt vienu vai pat dažus NATO attīstības scenārijus, uz kuriem vārst uzmanību un kuros investēt cilvēku un finansiālos resursus. Iespējams prognozēt, ka notiks vairāku scenāriju pārklāšanās vai to vienlaicīga attīstība, summējoties kādā jaunā attiecību formā. Tādēļ svarīgi ir sekot līdzi gan akadēmiskai diskusijai, gan objektīvai procesu gaitai, lai būtu iespējama operatīva politiska reakcija.

BALTIJAS UN BALTIJAS JŪRAS REĢIONA ORGANIZĀCIJAS

Latvija ir bijusi viena no aktīvākajām reģionālās sadarbības atbalstītājām jau kopš neatkarības atgūšanas 1990. gadā. Taču tieši ES un NATO paplašināšana, kurai līdz šim ir bijusi pakļauta reģionālā sadarbība, kļūst par to traucējošu faktoru. Pašreiz iespējams runāt par vairākiem problēmu lokiem. Pirmkārt, Baltijas valstu un Baltijas jūras reģiona valstu ilgtermiņa sadarbības stratēģijas trūkums un iesaistīto aktieru politiskā nespēja adekvāti reaģēt uz starptautiskās vides izaicinājumiem un jaunajiem apstākļiem. Otrkārt, Baltijas valstu reģionālās organizācijas pārāk koncentrējas uz jauno dalībvalstu integrāciju Eiropas Savienībā. Treškārt, korelācijas / mijiedarbības trūkums starp dažādajām

Ziemeļeiropas reģionālajām organizācijām un to īstenotajām politikām. Ceturtkārt, smagnējās Baltijas valstu un Baltijas jūras reģiona valstu reģionālo organizāciju institucionālās struktūras "bremzē" ātru problēmu risināšanu, viedokļu saskaņošanu un lēmumu pieņemšanu.

Vadoties no Baltijas valstu un Baltijas jūras reģiona valstu reģionālo organizāciju darbības problēmām un jaunajām tendencēm, var izvirzīt vairākus iespējamus attīstības scenārijus turpmāko 5–10 gadu posmā:

1) (sub)reģionālo organizāciju, to skaitā Baltijas valstu un Baltijas jūras reģiona valstu reģionālo organizāciju pašlikvidēšanās;

2) Baltijas valstu un Baltijas jūras reģiona valstu reģionālās organizācijas definē jaunus mērķus, uzdevumus un darbības virzienus, saglabājot iepriekšējo institucionālo struktūru. Taču institucionālās struktūras ir smagnējas un neelastīgas, tās lēni "izdzisis" vispārējā vājuma un nespējas dēļ;

3) Baltijas valstu un Baltijas jūras reģiona valstu reģionālās organizācijas tiks būtiski reformētas, tādējādi, pirmkārt, izvairoties no mērķu, darbības virzienu un funkciju pārklāšanās un dublēšanās; otrkārt, izstrādājot elastīgākus un vienkāršākus jautājumu izskatīšanas un lēmumu pieņemšanas mehānismus.

Kādam vajadzētu būt Latvijas stratēģijai un taktikai? Pirmkārt, Latvijai vajadzētu formulēt kompleksu un mērķorientētu (problēmorientētu) pieeju reģionālajai sadarbībai Baltijas jūras reģionā, akcentējot sadarbības organizāciju elastīgumu un manevrēšanas iespējas. Otrkārt, Latvijai šīs organizācijas nevajadzētu "izmantot" tikai darbības koordinācijai un interešu pārstāvēšanai ES ietvaros. Dienas kārtībā līdzās ES jautājumiem ir jābūt arī citiem, piemēram, Igaunijas–Latvijas robežpilsētu attīstība. Treškārt, jau šobrīd Latvijai aktīvāk jāiesaistās Baltijas valstu un Baltijas jūras reģiona valstu sadarbības organizāciju scenāriju apspriešanā un veidošanā gan parlamentārajā, gan izpildvaru līmenī, tādējādi panākot savu nacionālo interešu pārstāvēšanu un aizstāvēšanu, kā arī finansiālo un materiālu resursu optimālākas izmantošanas efektīvāko reģionālo organizāciju modeli. Latvijai vajadzētu atbalstīt elastīgākos reģionālos sadarbības modeļus. Šī brīža situācija skaidri norāda, ka visaktīvākie ideju generatori par turpmākajiem sadarbības modeļiem ir Vācija, Igaunija, Somija un Norvēģija. Pārējās Baltijas jūras reģiona valstis ir ieņēmušas nogaidošu pozīciju. Ceturtkārt, Latvijai vajadzētu attīstīt kompleksu pieeju

attiecībā uz Baltijas valstu sadarbības organizāciju un Baltijas jūras reģiona valstu sadarbības organizāciju attīstības scenārijiem, tādējādi veicinot nacionālo interešu pārstāvēšanas iespējas vienota reģionālā sadarbības procesa dažādos līmeņos.

SECINĀJUMI

Latvijas darbību starptautiskajās organizācijās tuvākajos gados visbūtiskāk ietekmēs pārmaiņu paradigma. To veido vismaz triju veidu pārmaiņas, kuras jāņem vērā politiku formulēšanā. Pirmā ir saistīta ar pārmaiņām starpvalstu attiecībās. Ir pilnīgi skaidrs, ka aukstā kara bipolārais dalījums ir beidzis pastāvēt, bet cita stabila starpvalstu attiecību forma vēl nav izveidojusies, kā rezultātā valstis meklē iespējamus savstarpējās ietekmēšanas veidus, kas rada problēmas ar starptautiskās situācijas attīstības tendenču prognozēm. Otrā pārmaiņa attiecas uz starptautisko organizāciju reakciju uz notiekošo pasaulē. Šodien pilnīgi visas institūcijas meklē optimālākos ceļus, kā piemēroties pārmaiņām starpvalstu sistēmā. Jaunu stratēģiju, jaunu reformu, jaunu uzdevumu definēšana – tie ir jautājumi, par kuriem tiek dedzīgi spriests gan ES un NATO, gan ANO, EDSO, EP un citās reģionālās organizācijās. Treškārt, pārmaiņas notiek pašās valstīs. Iekšpolitisko pārmaiņu dziļums dažādās valstīs ir atšķirīgs (piemēram, jaunajās ES un NATO dalībvalstīs tas ir būtiskāks nekā vecajās). Tomēr tas iespaido vienlīdz spēcīgi starptautisko sistēmu un starptautiskās organizācijas. Tātad tas, cik efektīvi Latvija darbosies starptautiskajās organizācijās, būs atkarīgs no spējas izvērtēt pārmaiņu būtību un izstrādāt politikas nevis attiecībā uz esošajām, bet uz pārmaiņu radītām situācijām.

LATVIJAS EKONOMISKĀ ATTĪSTĪBA: ILGTSPĒJĪGAS STRATĒGIJAS IZSTRĀDE

Stratēģiskās analīzes komisijas

Ekonomiskās attīstības darba grupas vadītājs ILMĀRS RIMŠĒVIČS

Dalībnieki: Helmūts Ancāns, Juris Birznieks, Mārtiņš Bitāns, Ingrīda Blūma,
Uldis Cērps, Mārtiņš Grāvītis, Roberts Ķīlis, Edvards Kušners, Vita Matīsa,
Aldis Pauliņš, Guntis Valujevs

Iesākot darbu, tika akceptēta sekojoša metodoloģija.

No maija līdz oktobrim tiek rīkotas četras diskusijas (*brainstorm*), kurās secīgi tiek apspriestas ar stratēģijas izstrādi saistītās jautājumu grupas: ekonomika un tās prioritārie virzieni; cilvēkresursu pieejamība; ar attīstību saistītie sociālie un dzīves kvalitātes jautājumi. Pēc tam gada nogalē tiek apkopotas izteiktās idejas un fiksēti sākotnējie secinājumi, kam nākotnē jāiegūst piedāvātās stratēģijas forma. Tai jāietver mērķa un laika perioda formulējums, prioritārie ekonomiskās attīstības virzieni un nosacījumi, kas valstij jārealizē, lai nospraustajos virzienos un laikā attīstība varētu notikt.

Pirmajā diskusijā 2004. gada 20. maijā tika:

- 1) definēti svarīgākie stratēģiskie jautājumi, kas ir apspriežami Latvijas saimnieciskās attīstības perspektīvu kontekstā. Starp tiem tika nosaukti: kas ir vēlamais / ideālais attīstības beigu stāvoklis (rezultāts), tā sasniegšanas laika nogrieznis, attīstības dažādie īstenotāji un ieguvēji, Latvijas resursu potenciāls, attīstības starprezultātu mērāmība;
- 2) apspriestas eventuālās stratēģiskās nostādnes trijās diskusijas dalībnieku vērtējumā svarīgākajās jomās:
 - a) labklājība un / vai dzīves kvalitāte (uz ko vērst attīstības modeli);
 - b) nepieciešamie parametri veiksmīgai tautsaimniecības attīstībai;

c) Latvijas kā valsts pozicionēšanās globālajā sistēmā (kā mēs vēlamies, lai citi mūs uztver);

3) aplūkoti galvenie riski un draudi, kas saistīti ar stratēģijas izstrādi un īstenošanu, kā arī Latvijas stiprās un vājās puses (iespējas, priekšrocības, objektīvie trūkumi) saimnieciskajai attīstībai.

Otrajā diskusijā 2004. gada 21. jūnijā apspriesta tēma "Latvijas ekonomiskais potenciāls: nosacījumi attīstībai". Šajā diskusijā tika

1) apspriestas valsts un ierēdniecības loma un iesaiste stratēģijas īstenošanā, valsts iesaistīšanās optimālās formas;

2) iezīmēta nodokļu politikas nozīme veiksmīgas attīstības nodrošināšanā;

3) aplūkota prioritāro nozaru / virzienu noteikšanas iespēja (vai vispār iespējams noteikt prioritārās nozares, vai arī tas atstājams tirgus spēku ziņā).

Kā prioritārai attīstībai teorētiski piemēroti virzieni tika nosaukti:

a) tādi, kur ir iestrādes / iedīgli / neizmantojami resursi (bet ar to vien var nebūt pietiekami);

b) meklējumi jaunos, neskartos laukos, kas ir zinātņu ietilpīgi un rada augstu pievienoto vērtību;

c) nozares, kuru attīstīšanā var iesaistīt pietiekami lielu sabiedrības daļu (nodarbinātības faktors).

Tika pārrunātas diametrāli pretējas iespējas: konveijertipa ražošana *vs.* jaunas izstrādes ar lielu pievienoto vērtību; kā arī apspriests iespējamais pakalpojumu eksports reģionālā un plašākā mērogā.

Trešajā diskusijā 2004. gada 30. augustā diskutēts par stratēģijas izpildei nepieciešamajiem cilvēkresursiem galvenokārt izglītības aspektā. Šajā diskusijā tika apspriestas:

1) cilvēkresursu kvalitātes un to izmantošanas efektivitātes problēmas, vispārējās un profesionālās izglītības kvalitātes jautājumi;

2) iespējas radīt efektīvu saikni (vai uzlabot pastāvošo) starp darba devējiem, izglītības iestādēm un studentiem, par pamatuzdevumu izvirzot darba tirgus pieprasījuma kvalitatīvu apmierināšanu;

3) darba tirgus un izglītības kopsakars un mācību iestāžu un apmācāmo orientēšanas iespējas reāli pastāvošā (nevis iedomātā) darba tirgus virzienā;

4) tālākizglītības un pārkvalifikācijas nozīme un iespējas darba tirgus pieprasījuma apmierināšanā.

Ceturtajā diskusijā 2004. gada 20. oktobrī apspriesta valsts sociālās un politiskās vides iespējamā ietekme uz saimnieciskās stratēģijas akceptēšanu un īstenošanu. Diskusijā tika runāts par:

- 1) sabiedrībā pastāvošā sociālā modeļa iespējamo ietekmi uz tās vai citas saimnieciskās stratēģijas potenciāli veiksmīgu īstenošanu, ņemot vērā, ka neviena stratēģija vai orientācija uz prioritāriem virzieniem nevar būt tieši un vienlīdzīgi izdevīga visiem sabiedrības slāņiem un sociālajām, profesionālajām vai politiskajām grupām;
- 2) dažādu sociālo grupu iespējamo motivāciju tās vai citas stratēģijas pieņemšanai, uzsverot ierēdniecības nozīmi (un iespējamo motivāciju) valsts stratēģijas īstenošanā; par nepieciešamo sociālo atbalstu cilvēkiem, kas objektīvu apstākļu dēļ īsā un vidējā termiņā nevar gūt tiešu labumu no saimnieciskās stratēģijas īstenošanas un nevar šajā procesā piedalīties;
- 3) valsts un politiskās elites atbildības un funkciju skaidru noteikšanu un iespējām nošķirt politiku no saimniecisko interešu pārstāvēniecības;
- 4) vides un materiālo resursu saprātīgas izmantošanas un saglabāšanas problēmām saimnieciskās stratēģijas īstenošanas procesā.

Kopsavilkuma diskusijā 2004. gada 8. decembrī tika apkopoti iepriekšējo diskusiju secinājumi un kopīgi akceptēts saimnieciskās stratēģijas tēžu projekts. Tika atzīts, ka patlaban formulētās tēzes uzskatāmas tikai par valsts tautsaimniecības attīstības stratēģijas izstrādes starprezultātu un nepieciešams turpināt darbu pie šo tēžu aprobēšanas un ekonomiskā pamatojuma izpētes.

Darba grupas dalībnieki diskusiju gaitā nonāca pie atziņām, kas uzskatāmas par stratēģijas izstrādes starprezultātu.

STRATĒĢIJAS MĒRĶI, INDIKATORI, FORMĀTS, NOSACĪJUMI

Latvijas valsts attīstības stratēģijai jābūt vērstai uz straujas un stabilas tautsaimnieciskās izaugsmes nodrošināšanu. Latvijas valsts stratēģiskais uzstādījums ir radīt ekonomisko aktivitāti stimulējošu vidi, kuru stratēģijas ietvaros definē ar skaidri izmērāmiem *parametriem un standartiem*, kas nosakāmi gan ilgtermiņā kā mērķi un attīstības tendences, gan to starpposmos (piemēram, 7–8% IKP pieaugums katru gadu, dzīves vidējais ilgums, Džini koeficients,

MVU skaits uz 1000 iedzīvotājiem, vidējie ienākumi uz iedzīvotāju vai mājsaimniecību utt.)*.

Vides parametri ir gan ekonomiskas, gan neekonomiskas iedabas un ietver gan attīstības indikatorus, gan tās ierobežojumus. Ierobežojumi galvenokārt attiecas uz resursu izmantošanu attīstībai (piemēram, vides un sociāldemogrāfisko), kuru atjaunošanās cikls ir samērā lēns, kā arī uz parametriem, kas atspoguļo pieaugošu dzīves kvalitāti (piemēram, darbadienas ilgums).

Šādas vides un valstiskas rīcības *iznākums* (nevis mērķis, par kura sasniegšanu valsts uzņemas atbildību) ir dzīves kvalitātes līmeņa (arī izmērāma) nodrošināšana Latvijas iedzīvotājiem. Dzīves kvalitāte vienlaicīgi tiek noteikta arī kā lēmumu un izvēļu izdarīšanas stratēģiska mēraukla, proti, izvirzot ekonomiskās attīstības mērķus, to formulēšanu un konkrētu resursu izvietojšanas lēmumus ierobežo dzīves kvalitātes apsvērumi (vide, veselība, dzīves ilgums, demogrāfiskie apsvērumi, kultūra, sociālā vienlīdzība, tolerance, cilvēku tiesības un brīvības). Stratēģija balstās uz atziņu, ka Latvijas attīstība nevar būt vienpusīgi vērsta uz ekonomisko izaugsmi, jo, kopumā ņemot, vienpusīga ekonomiska izaugsme ilgtermiņā var izmaksāt dārgāk (izdevumi vides resursu atjaunošanai, iespējamās sociālās spriedzes samazināšanai utt.).

Stratēģijas papildinošais uzstādījums ir tādas ekonomiskās un sociālās vides radīšana, kas *veicinātu to personisko un sociālo cilvēku īpašību kopuma dominēšanu*, kas Latvijas iedzīvotājiem vairotu *sociālo un ekonomisko aktivitāti*, nostāju rūpēties par savu labklājību, jo šādi cilvēki lielākā mērā arī ir noskaņoti līdzdarboties publiskā labuma veidošanā un uzturēšanā.

Stratēģijas neatņemama sastāvdaļa ir visu valstisko institūciju (ministriju, aģentūru utt.) un to struktūrvienību konkrētu izmērāmu mērķu un to sasniegšanas laika grafika noteikšana.

LATVIJAS IESPĒJAS UN SALĪDZINOŠĀS PRIEKŠROCĪBAS

Starp tām tika minētas: ģeogrāfiskais stāvoklis un Rīgas centrālais novietojums reģionā, Latvijas potenciālā iekļaušanās eiro zonā, kas samazinās daudzus ar valūtu saistītus riskus, pagaidām salīdzinoši lētās izmaksas, tautas

* Konkrētu rādītāju noteikšana ir speciālistu diskusiju tēma.

pacietība, unikāla spēja netransformēt iedzīvotāju materiālo situāciju politiskās preferencēs, tas, ka Latvijas iedzīvotāji vēl ir salīdzinoši izglītoti, vēl joprojām laba vidējā izglītība, samērā izdarīgi un paklausīgi ierēdņi, spējas saprasties gan ar Rietumiem, gan Austrumiem, valodu zināšanas, kvalitatīva, lai arī vēl neattīstīta kultūras industrija.

MOTIVĀCIJA STRATĒGIJAS ĪSTENOŠANAI

Ekonomiskās aktivitātes motivācijas sistēma Latvijā patlaban nav atbilstoša straujas un sabalansētas sociālekonomiskās attīstības mērķiem. Pirmkārt, gan individuālā, gan politiskās elites līmenī valsts resursu pārdale vai iespēja gūt labumu no/ietekmēt resursu pārdali dominē pār citām attieksmes formām. Otrkārt, izšķirošais motivācijas vai ieinteresētības denominators Latvijā pašlaik ir nauda.

Motivācijas sistēma, kas balstās uz ieguvumu kalkulāciju monetārā atskaites sistēmā, kas ir kā daļa no kopēji iegūto resursu pārdales, ir deģeneratīva un neoptimāla Latvijas vidējā un ilgtermiņa attīstības mērķiem. Latvijas izglītības sistēmai, tautsaimnieciskai, tiesiskai un legālai infrastruktūrai jātop vērstai uz tādu personisko īpašību kopuma attīstību, kas evolucionāri privileģētu cilvēkus, kas ir par sevi pārliecināti, gatavi pieņemt lēmumus, rūpēties par sevi un tuvākiem, orientētos uz savu konkurētspēju un panākumiem karjerā.

Politiskās elites līmenī tas nozīmē pārskatīt tās sastāva rekrutācijas un darbības mehānismus. Pašreizējā laika posmā politiskās partijas nav balstītas ideoloģiskos principos, bet konkrētu ekonomisku biznesa projektu īstenošanas praksēs. Lai veidotos kvalitatīvi jauns politiskās elites sastāvs un lēmumu pieņemšanas vide, acīmredzot nepieciešams pārskatīt politisko partiju finansēšanas principus (valsts finansējums) un ierēdniecības funkcionēšanas principus (tās depolitizācija, profesionalizācija, motivācija).

TAUTSAIMNIECĪBA

Stratēģiskais mērķis ir ekonomiskās vides optimizēšana un dažu prioritāru nozaru noteikšana. Stratēģijas izveidē sākumā tiek noteikti sasniedzami ekonomiskās attīstības rādītāji, tad virkne pasākumu virzienu, lai, optimizējot

uzņēmējdarbības vidi, šos rādītājus varētu sasniegt, un tad tiek formulēti neekonomiskie mērķi un ierobežojumi, kā arī to ievērošanas ekonomiskās izmaksas.

UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES OPTIMIZĒŠANA

Uzņēmējdarbības vides optimizēšanā būtiskākie pasākumu kompleksi ir tiesiskuma un tiesu darba efektivitātes radikāla kāpināšana, administratīvo procedūru vienkāršošana, valsts pārvaldes ierēdniecības depolitizācija un kvalitatīvas izglītības sistēmas, kas piesaistītas darba tirgum, visstraujākā attīstībā. Centrālais princips ir tas, ka valsts kardināli izvairās no vides tiesas ietekmēšanas (nodokļi, atvieglojumi) vai iesaistīšanās uzņēmējdarbībā. Šim nolūkam valstij ir skaidri jādefinē savas funkcijas un kompetences, pārējo atstājot individu un uzņēmumu rokās.

Stratēģiski būtiski ir izveidot *stabilu un prognozējamu nodokļu politiku*, neveidojot tirgu kropļojošu un administratīvi komplicētu nodokļu atlaizu vai atvieglinājumu sistēmu (atteikties no tās vispār).

Tiesiskie faktori būtiski ietekmē uzņēmējdarbības vidi (optimizē vai kropļo). Tiesu sistēmas attīstība – efektīva tiesvedība, ātri lēmumi, līmeņu optimizācija (šķīrējtiesas, administratīvās tiesas utt.), tiesiskuma apziņas un konvencijas veicināšana, uzticības kāpums tiesu sistēmai – ir stratēģisks darbības virziens.

Uzņēmējdarbības vides optimizēšanu būtiski kavē *administratīvo procedūru sarežģītība, ierēdņu politizācija* (īstermiņa atkarība no politiskā procesa sekām – valdību/kursu maiņām), suboptimāla darba motivācija un neprofesionalitāte. Stāvoklis maināms gan ar valsts struktūrvienību darbības mērķu/indikatoru definējumu attīstības stratēģijas ietvaros (iespējams, atsevišķa likuma veidā par Latvijas attīstības stratēģiju), gan motivācijas struktūras izmaiņu, gan ar politiskā procesa mehānismu izmaiņu, piemēram, politisko partiju finansēšanas kārtības izmaiņām. Jāizmanto arī taktiskie instrumenti – ierēdņu izglītošana, visāda veida dialogs ar uzņēmējiem.

PRIORITĀRĀS NOZARES TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBAI

Kritēriji prioritāro nozaru noteikšanai ir sekojoši:

1) tām jābūt nozarēm, kurās Latvijā jau *pastāv kādas iestrādes* (prioritātes netiek veidotas no nulles tukšā vietā);

2) nozarei jārada *augstas pievienotās vērtības* produkcija (preces, pakalpojumi), kas veiksmīgi konkurē globālā tirgū. Nozarēm jāietver Latvijas *salīdzinošās priekšrocības* aspekts;

3) prioritātēm jāpiemīt tālākas izplatīšanās (*spillover*) un *pozitīvas eksternālitātes* potenciālam (proti, jāspēj radīt attīstības klasterus – zinātniski pētnieciskā joma, izglītība, infrastruktūra) un/vai sociālai nozīmībai (darbvietu attīstība, stratēģisks uzstādījums vietējai izglītības sistēmai – vidējā, augstākā, tālākizglītība).

Konkrētu prioritāro nozaru noteikšanai nepieciešama papildizpēte, taču kandidātu sarakstā pašlaik ir biomedicīna, ķīmija un farmaceitiskā rūpniecība, koksnes pārstrāde, informācijas tehnoloģijas.

Prioritāras nozares izvirzīšana nenozīmē atklātu valsts protekcionismu tikai nosauktajām nozarēm, bet gan *sociālekonomiskās vides optimizēšanu* šo nozaru virzienā. Tas nozīmē gan kopējo uzņēmējdarbības vides apstākļu uzlabošanu, gan īpašas programmas cilvēku apmācībā, zinātnisko pētījumu veicināšanā, gan prioretizēšanu publiskās pārvaldes līmenī, gan investīciju piesaistē. Prioretizēšana nenozīmē nodokļu atvieglinājumus vai valsts subsīdijas kādai konkrētai nozarei. Nevar tikt izvirzīta tikai viena prioritāte ar tās masveida atbalstu, lai nepakļautu Latvijas ekonomiku pārāk lielai atkarībai no šīs vienas prioritātes panākumiem vai likstām.

CILVĒKRESURSI

Tautsaimnieciskās attīstības stratēģijas ietvaros izglītība, veselība un demogrāfija tiek uzskatītas galvenokārt par produktivitātes faktoriem. Lai arī diskusijās daudz laika tika veltīts cilvēkresursu dažādu aspektu apspriešanai, tika atzīts, ka konkrētus secinājumus/rekomendācijas šajā jomā būs iespējams formulēt tikai pēc potenciālā kopdarba ar citām valsts attīstības stratēģijas darba grupām, kas prioritāri izstrādā šos attīstības virzienus.

Tautsaimniecības attīstības stratēģijas izstrādē turpmāk veicamie uzdevumi:

- 1) attīstības indikatoru un dzīves kvalitātes ierobežojošo standartu (vide, veselība utt.) formulēšana;
- 2) prioritāro nozaru izvirzīšana (tai skaitā to atbilstības iepriekšminētajām prasībām izpēte);

- 3) cilvēkresursu iespējamās attīstības virzienu apspriešana ar šajos virzienos strādājošām darba grupām;
- 4) valsts funkciju/kompetences definēšana un indivīdu brīvību un izvēles tiesību apjoms;
- 5) stratēģijas nostādņu izvērsums un kritisks vērtējums dialogā ar dažādiem privātā sektora spēlētājiem, NVO un ekspertiem.

ZINĀTNE LATVIJĀ: POTENCIĀLS UN IESPĒJAS

Stratēģiskās analīzes komisijas
Izglītības, zinātnes, tehnoloģiskās attīstības un inovāciju (IZTI)
darba grupas vadītājs ELMĀRS GRĒNS

Dalībnieki: Juris Ekmanis, Juris Jansons, Edvīns Karnītis, Indriķis Muižnieks,
Uldis Osis, Maija Bundule. IZTI darba galvenā tēma ir "Zinātnes, tehnoloģiskās
attīstības un inovāciju stratēģija Latvijā"

STĀVOKĻA NOVĒRTĒJUMS

Kā Latvijas galvenais resurss valsts attīstības mērķu sasniegšanai parasti tiek norādītas zināšanas, jaunrade, inovācijas, gudrība, tātad prasme izmantot savas zināšanas visa veida darbību veikšanai un savu mērķu sasniegšanai, līdz ar to izvēloties uz cilvēku centrētu un bāzētu attīstības ceļu. Pretstatā daudzām valstīm, kurām ir iespēja izvēlēties no vairākiem resursiem vai kombinēt tos, mūsu valstij faktiski nav alternatīvas.

Kopš 1990. gada bieži uzsvērtais lētais darbaspēks noteikti nav uzskatāms par resursu tālākai dzīves kvalitātes paaugstināšanai. Latvijai nav tādu dabas bagātību, kas varētu ilgtermiņā kalpot par ekonomiskās attīstības pamatu, to skaitā tik populārā koku izciršana. Uzsvars uz daudzu, savstarpēji saistītu nozaru attīstību ir raksturīgs lielām ekonomikām. Zināšanas un to racionāla un mērķtiecīga izmantošana ir vienīgais mūsu iespējamais resurss, ja gribam sasniegt attīstītajām valstīm raksturīgu visas sabiedrības un katra indivīda dzīves kvalitāti.

Šādā attīstības modelī zināšanas virza kapitāla izmantošanu, tehnoloģiju attīstību un darbaspēka kvalitāti, kopsummā nosakot modeļa darbības efektivitāti un sekmējot ekonomisko augšupeju. Augsto tehnoloģiju nozarēs iegūstamais

efekts, protams, ir koncentrētāks, taču arī risks ir lielāks. Tādēļ daudz svarīgākas ir uz zināšanām balstītas darbības ikvienā nozarē, amatā un darbības sfērā, inovācijām atvērta ekonomika un līdz ar to labvēlīga vide valsts un tās reģionu attīstībai, ikviena sabiedrības locekļa radošam darbam.

Inovāciju izmantošana rada IKP pieaugumu, no kura daļa aiziet izglītībai un jaunām zinātniski pētnieciskām izstrādņēm, pēdējo lietošana savukārt vēl vairāk palielina ekonomikas attīstības tempus. Process tiek atražots, un tikai kopumā tas nodrošina maksimālo pozitīvo ekonomisko efektu. Tad arī ienākumi ideju īstenošanas rezultātā pārsniedz ieguldījumus zināšanu uzkrāšanā un ideju ģenerēšanā. Dažādu valstu empīriski dati rāda, ka ieguldījumu pieaugums zinātniski pētnieciskajos darbos par 1% dod iekšzemes kopprodukta pieaugumu pat par 0,15 procentiem.

Latvija kļuvusi par pilntiesīgu Eiropas Savienības valsti un iekļāvusies globālās integrācijas procesos. ES izvirzījusi par savu mērķi līdz 2010. gadam kļūt par reģionu ar dinamiskāko ekonomiku pasaulē, veidojot uz zināšanām balstītu sabiedrību. Šī ambiciozā mērķa sasniegšanai jāpalielina ES pētnieciskā un inovatīvā kapacitāte. 2010. gadā zinātnes un pētniecības finansējumam jāsaasnieiedz 3% no iekšzemes kopprodukta (to skaitā 1% no valsts budžeta un 2% no privātkapitāla līdzekļiem).

Tiek uzskatīts, ka mūsu laikmetam atbilstošs kopējais ieguldījums pētniecībā 3% no IKP dod apmēram pieckārtīgu investīciju atdevi. Provizoriski aprēķini rāda, ka arī Latvijā minētā proporcija varētu būt līdzīga. Proti, ja ieguldījumi pētniecībā tiktu palielināti, piemēram, par vienu miljonu latu, tas dotu tautsaimniecisko efektu piecu miljonu latu apjomā. Ir grūti iedomāties vēl kādu citu nozari Latvijā, kur ieguldījumi dotu 500% lielu atdevi.

Tādēļ uz zināšanām balstītais modelis izvirza izglītību, zinātņi un attīstību, inovācijas kā prioritārus priekšnosacījumus sekmīgai, ilgtspējīgai valsts attīstībai.

Latvijas zinātņi un tehnoloģisko attīstību raksturojošie skaitļi ir vairāk nekā satraucoši zemi, kas rada bažas par Latvijas kā valsts nākotnes modeli, raugoties no Rietumu civilizācijas kritēriju un vērtību viedokļa. Zinātņei un pētniecībai (R&D) no iekšzemes kopprodukta atvēlēto līdzekļu apjoma ziņā Latvija ir pēdējā vietā starp ES valstīm. Pēc IZM datiem kopējais finansējums pētniecībai un attīstībai 2002. gadā bija 0,42% no IKP, bet 2003. gadā vairs tikai 0,38% no IKP. Valsts budžeta finansējums tieši zinātņei 2003. gadā faktiski bija tikai

0,18% no IKP, bet privātā sektora investīcijas pētniecībai – 0,13 procentu. Taču arī šis niecīgais rādītājs – 0,13% būtībā neatsedz kritisko stāvokli. No Pasaules Bankas 2003. gada pētījuma izriet, ka R&D aktivitātes Latvijā veic galvenokārt atsevišķas ārvalstu telekomunikāciju firmas; visas pārējās kopā finansē tikai salīdzinoši nelielu R&D daļu.

Īpaši kritisks stāvoklis ir pētījumos un inovācijās augsto tehnoloģiju nozarēs, kas draud ar drīzu Latvijas izkrišanu no moderni attīstošos ES valstu skaita. Pēc FIAS (*Foreign Investment Advisory Service*) datiem tikai 2% no Latvijā strādājošiem ir nodarbināti augsto tehnoloģiju nozarēs. Tikai 3% tiešo ārvalstu investīciju (atskaitot telekomunikācijas) ir ieguldīti zināšanu ietilpīgajos sektoros. Arī starp Baltijas valstīm Latvija vairākos rādītājos ieņem pēdējo vietu – gan zinātnieku un zinātnisko publikāciju skaita ziņā uz miljonu iedzīvotāju, gan pēc aprēķinātās inovatīvās kapacitātes un, protams, zinātnei un pētniecībai atvēlēto līdzekļu apjoma.

Latvijā doktora grādu ieguvuši ap 5700 cilvēku, no kuriem tieši zinātnē pilna laika izteiksmē strādā ne vairāk kā 3200. Arī rēķinot uz vienu miljonu iedzīvotāju, Latvijā zinātnieku skaits šodien nav lielāks par 1390.

2002. gadā Izglītības un zinātnes ministrija kopā ar Latvijas Zinātnes padomi (LZP) un galveno universitāšu pārstāvjiem izstrādāja “Augstākās izglītības, zinātnes un tehnoloģiju attīstības vadlīnijas 2002.–2010. gadam”, kuru tālākā virzība valsts struktūrās apstājās un tādējādi palika tikai labu vēlējumus statusā. Daudzas šī dokumenta normas saglabājušas nozīmi un aktualitāti arī šodien un ir ietvertas šajā jaunizstrādātajā dokumentā.

Secinājums

Situācija valstī ir mainījusies pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai, un Latvijai skaidri jāformulē sava attieksme pret ES attīstības stratēģiju. Valstij jāieņem skaidra nostāja attiecībā pret zinātni, pētniecību un inovācijām, īpaši – pret augstajām tehnoloģijām, jāizstrādā konkrēti pasākumu plāni gan likumdošanas un strukturālajā jomā, gan adekvāta finanšu nodrošinājuma ziņā:

- 1) jārada priekšnoteikumi augsta līmeņa zinātniskiem pētījumiem nozarēs, kurām ir atbilstošs potenciāls un attīstības perspektīvas, sevišķi prioritārajās zinātnes nozarēs;

2) jāatbalsta konkurētspējīgi, uz lietotāju orientēti pētījumi inovatīvās tehnoloģijās, nodrošinot investīcijām labvēlīgu vidi, vienlaikus koncentrējot pētniecisko potenciālu un resursus izvēlētās stratēģiskās nozarēs.

ZINĀTNISKAIS POTENCIĀLS UN PĒTĪJUMU KVALITĀTE

Zinātnes sasniegumus un to ietekmi uz Latvijas kā modernas valsts attīstību lielā mērā nosaka zinātniskais potenciāls un pētījumu kvalitāte, kas mūsdienu ekonomiskās un sociālās globalizācijas apstākļos jāsamēro ar aizvien augošajām prasībām un konkurenci Eiropas un pasaules kopējā zinātniskajā telpā tā, lai zinātniskai darbībai Latvijā būtu kāda nozīme un vērtība valsts attīstībā un intelektuālajā izaugsme.

Zinātnes potenciālu, pirmkārt, raksturo zinātnieku (ar zinātņu doktora grādu) skaits, kas Latvijā jau ilgi ir viens no viszemākajiem Eiropā, un atpaliekam arī no tuvākajiem kaimiņiem. Ja negribam, lai zinātnē turpinātos destruktīvi procesi, nedrīkstam ļaut zinātnieku skaitam atrasties zem 2000 uz 1 milj. iedzīvotāju un līdz 2010. gadam jāsasniedz pētniecībā iesaistīto zinātņu doktoru kopskaits Latvijā vismaz līdz 5000. Līdz ar to krasi jāpalielina doktorantūras studentu un zinātņu doktora grādu ieguvušo pētnieku skaits, īpaši dabas un inženierzinātnēs, lai vistuvākajā laikā izklūtu no katastrofāli zemā rādītāja – 30–50 doktora grādu ieguvušie gada laikā. 2003. gadā aizstāvētas jau 80 disertācijas, kas liecina par nelielu aktivizēšanos šajā jomā. Lai tuvotos “Vadlīnijās” paredzētajiem 400–450 promocijas darbiem gadā un vēlamajam kopējam doktorantu skaitam – 4500, nekavējoši jāizstrādā aktīvas rīcības plāns un pasākumu koordinācija, paredzot tam augošus finanšu līdzekļus – vidēji apm. 6 milj. Ls gadā.

Zinātnes potenciālu, otrkārt, raksturo atbilstošs materiāli tehniskais nodrošinājums – priekšnosacījums jebkurai produktīvai zinātniskai darbībai, it sevišķi dabas un inženierzinātņu laukā. Jāatgādina, ka zinātnisko institūtu un zinātnieku grupu aparatūras parks un tā ekspluatācijai nepieciešamie materiāli un uzturēšanas līdzekļi nav guvuši kaut cik vērā ņemamu atjaunināšanu kopš padomju laikiem sakarā ar faktiski tikai izdzīvošanai pietiekošo zinātnes budžeta finansējumu neatkarīgās Latvijas laikā. Pie tam Eiropas Savienības zinātnes projektu finansējums pēc definīcijas vispār nav paredzēts zinātniskās aparatūras

iegādei, bet gan tikai jau esošās izmantošanai. Pēdējos gados IZM līdzfinansējums sekmīgiem ES zinātniskiem projektiem gan nedaudz uzlaboja kritisko situāciju. Tādēļ svarīgi panākt, lai zinātniskās infrastruktūras atbalsts no ES strukturālajiem fondiem un Latvijas līdzfinansējuma, kas sekmīgi iesācies 2004./2005. gadā, nekļūtu par vienreizēju kampaņu, bet sistemātiski un plānveidīgi turpinātos ik gadus vismaz 3 milj. Ls apjomā.

Par zinātnisko pētījumu kvalitāti, pirmkārt, liecina zinātniskās publikācijas augsta prestiža zinātniskajos žurnālos. Tikai tās liecina par Latvijas zinātnieku atpazīstamību starptautiskajā mērogā un arī nodrošina līdzdalību ES un citos starptautiskos pētnieciskos projektos. Latvijas zinātnieki gada laikā publicē tikai 140–150 zinātnisko rakstu augsta prestiža zinātniskajos žurnālos (kuri ietverti *Science Citation Index* žurnālu sarakstā un dažu citu starptautiski atzītu zinātnisko izdevumu sarakstos). To skaits ir daudzkārt zemāks par ES valstu, pat mūsu tuvāko kaimiņu publikāciju skaitu. Turpmāk Latvijas Zinātnes padomes atbalstāmo pētniecisko projektu izvērtēšanā daudz vairāk jāvadās no autoru zinātnisko publikāciju kvalitātes kritērijiem, it sevišķi fundamentālajās zinātnēs. Lai stimulētu augsta zinātniskā līmeņa pētījumus un publikācijas, piešķirot grantu, nedrīkst ignorēt katra pētnieciskā projekta izpildei nepieciešamā finansējuma apjomu un jāatbalsta ar adekvātiem budžeta līdzekļiem. Dabas un inženierzinātnēs, piemēram, vidēja lieluma pētnieciskam projektam, kuru izpilda trīs cilvēki, nepieciešamais minimālais gada finansējums ir 15 000–25 000 Ls robežās. Ar to krasi kontrastē pašreizējais vidējais LZP granta lielums – apm. 5000 Ls, pie kam pilnas slodzes pētnieku skaits katrā projektā parasti ir vairāk nekā trīs. Līdz ar to kļūst obligāts finanšu līdzekļu palielinājums zinātniskajiem pētījumiem vismaz četras reizes, lai nodrošinātu iespēju veikt kvalitatīvus pētījumus kaut vai tādām kritiski minimālam zinātnieku skaitam, kāds pašreiz ir Latvijā.

Otrs zinātnisko pētījumu kvalitātes rādītājs, kas raksturo zinātnieku inovatīvās aktivitātes, – iesniegtie un apstiprinātie patenti diemžēl ir grūti piemērojams Latvijā. No vienas puses, katastrofāli zems iesniegto izgudrojumu skaits (pēc Starptautiskās patentu kooperācijas datiem 2003. gadā Latvijai to ir tikai 12) raksturo Latvijas zinātnes zemo inovatīvo kapacitāti. Taču jāatzīmē, ka diemžēl ne visus izgudrojumus Latvijas zinātnieki iesniedz kā patenta pieteikumus, bet tie vienkārši kā *know-how* izstrādes tiek pārdoti ārzemju partneriem.

Nenokārtotā iesniegto patentu uzturēšanas kārtība Latvijā un faktiski motivācijas trūkums pētnieciskās izstrādes patentēt ārzemēs būtiski traucē inovatīvo produktu un procesu attīstību un tiesisko aizsardzību Latvijā. No šo un citu jautājumu sakārtošanas Latvijā arī atkarīga mūsu zinātnieku ieinteresētība un aktivitāte lietišķajos pētījumos un izstrādēs. Taču galvenā problēma ir Latvijas speciālistu nepietiekamā zinātniskā kapacitāte inovatīvo produktu izstrādē un Latvijas komercstruktūru nespēja vai/un neieinteresētība šādus produktus iegādāties vai investēt to izstrādē. Par šiem jautājumiem ir virkne pašmāju un ārzemju pētījumu un izvērtējumu, diemžēl bez konkrētām rekomendācijām, kas tuvākajā laikā situāciju varētu izmainīt.

ZINĀTNISKO PĒTĪJUMU ORGANIZĀCIJA UN FINANSES

Fundamentālā zinātne ir viens no priekšnosacījumiem valsts modernai attīstībai un izglītības nodrošināšanai. Tā ir pamats lietišķiem pētījumiem un inovācijām modernajās tehnoloģijās, kas ceļ nācijas intelektuālo potenciālu un nodrošina valsts konkurētspēju zināšanu ekonomikas globālajā tīklā. Fundamentālie zinātnes pētījumi jāveic iespējami plašās dzīves jomās un aspektos, ko prasa aizvien augošais zinātnes un tehnoloģijas īpatsvars visās tautsaimniecības un sociālās dzīves sfērās un nozarēs. Universitātēm jāklūst par fundamentālās zinātnes centriem Latvijā, kas veicina mūsdienīgu, sabiedrībā pieprasītu lietišķo pētījumu attīstību un nodrošina atbilstošu studiju kvalitāti visos studiju līmeņos un jomās.

Strauji jāpieaug zinātnes īpatsvaram universitātēs un akreditētajās studiju programmās, pie tam harmoniski visās zinātņu nozarēs. Katrai universitātei ir jārealizē rīcības plāns, lai līdz 2010. gadam pētniecībai paredzēto finanšu līdzekļu apjoms sasniegtu vismaz 50% no universitātes kopējiem finanšu līdzekļiem. Šai prasībai jāklūst par vienu no galvenajiem kritērijiem, lai augstskola iegūtu vai saglabātu universitātes statusu. Lai to realizētu, jāveic divi galvenie pārkaļķojumi universitāšu struktūrā un finansēšanā. Pirmkārt, jāveic universitātes profilam atbilstošo līdz šim patstāvīgo zinātnisko institūtu integrācija universitātes sastāvā atbilstoši jaunajam Zinātniskās darbības likumam, attiecīgi nostiprinot zinātnisko institūciju statusu un pētniecības organizatorisko struktūru universitātes satversmē. Universitātēs ir jāveic būtiskas reformas, kas

izveidotu tās par zinātnes centriem Latvijā, internacionalizētu studijas un akadēmiskā personāla vēlēšanas. Otrkārt, pakāpeniski jāpalielina valsts budžeta finansējuma zinātnei un pētniecībai daļa, ko novirza augstskolām, galvenokārt universitātēm, tuvojoties optimālai vērtībai – 40% no kopējā apjoma. Universitātes budžetam pilnā mērā jāsedz integrēto universitātes institūtu līdzdalība studiju programmu īstenošanā un daļēji arī to zinātniskā darbība.

Augstskolām, it sevišķi universitātēm, efektīvi jāizmanto ārpus augstskolu zinātnisko un tehnoloģisko institūciju un uzņēmumu pētnieciskais potenciāls un resursi augstskolas pētnieciskās kapacitātes un augstāko līmeņu studiju kvalitātes celšanai.

Atsevišķos zinātnes un tehnoloģiskās attīstības prioritārajos virzienos valsts izveido zinātnes kompetences centrus, kuros koncentrē valsts stratēģiskai attīstībai nozīmīgus pētījumus un izstrādes. Zinātnes kompetences centri realizē valsts pētījumu programmas, savā specialitātē veic inovatīvu darbību, pētījumus ES un citu starptautisku zinātnisku programmu ietvaros, aktīvi sadarbojas ar universitātēm augstākā līmeņa studiju programmās un pētniecībā.

TEHNOLOĢISKĀS IZSTRĀDES UN INOVĀCIJAS

Lai gan augsto tehnoloģiju izstrāde un inovatīvā darbība Latvijas zinātnē raksturojas ar visai zemiem formāliem rādītājiem (patenti, investīcijas pētniecībā, privātkapitāla piesaiste u. tml.), atsevišķi zinātniskie institūti un pētnieku grupas uzrāda visai labas sekmes šajā jomā. To sekmē arī iespēja līdzdarboties ES zinātnes un tehnoloģiskās attīstības programmās, kuru uzdevums ir atbalstīt tieši lietišķos pētījumus. Zīmīgs ir fakts, ka Latvijas zinātnieku grupu piesaistītie ES finanšu līdzekļi no 5. ietvara programmas zinātnē un tehnoloģijā (1998.–2002. g.) bija vairāk nekā divas reizes lielāki kā Latvijas valsts līdzfinansējums šajā programmā. Diemžēl jauno dalības noteikumu un citu apstākļu dēļ Latvijas sekmes ES 6. ietvara programmā (2002.–2006. g.) neizskatās vairs tik cerīgas. Atsevišķi sekmīgi ilgtermiņa sadarbības piemēri Latvijas zinātniekiem ir arī ar Eiropas un pārējās pasaules augsto tehnoloģiju firmām, kas dod būtisku papildinājumu ierobežotajam zinātnes valsts finansējumam.

Pēc aptuveniem datiem, no ES 5. ietvara programmas Latvijas zinātnieki saviem zinātniskajiem projektiem vidēji ik gadus guvuši finanšu līdzekļus,

kuru kopapjoms ir ap 12% no visa valsts budžeta gada finansējuma zinātnei. Programmas ietvaros galvenokārt tiek atbalstīti lietišķie pētījumi un izstrādes. No vienas puses tas pozitīvi raksturo Latvijas zinātnes potenciālu un iespējas (vismaz daļā nozaru), taču tas apgrūtina nacionālas zinātnes politikas un prioritāšu realizāciju. Ja attīstītās ES valstīs zinātnisko pētījumu finansēšanā tikai 3–5% ieņem ES programmu līdzekļi un tādējādi maz ietekmē valsts zinātnes politiku un pētījumu virzību, Latvijā vairums kvalificētāko zinātnieku jau ir iesaistīts ES pētnieciskajos projektos. Taču šo šķietamo problēmu var pārvērst pozitīvā guvumā, pareizi veidojot valsts zinātnes politiku un finansiālā atbalsta formas.

Daudz smagāka problēma ir Latvijas zinātnieku sadarbība ar pašmāju uzņēmumiem augsto tehnoloģiju izstrādē un realizācijā. Tikai nedaudzi Latvijas uzņēmumi veic aktīvu inovatīvo darbību, bet t.s. mazo uzņēmumu ierobežotie finanšu resursi daudzos gadījumos vispār izslēdz jebkuru pētniecību un inovatīvo darbību, nemaz nerunājot par pētniecisko ārpakalpojumu pasūtīšanu. Stāvokli un situācijas nopietnību lietišķajos pētījumos un inovācijās Latvijā labi raksturo virkne pētījumu (*Zināšanu ekonomika kā mērķis – labvēlīgi apstākļi investīcijām un tehnoloģiju ieviešanai, FIAS, 2003; 21. gadsimta Nacionālā inovāciju sistēma Latvijas 21. gadsimta ekonomikai, Pasaules Banka, 2003; RIS Latvia – Stage 1 Synthesis Report, 2004; Zinātniskais pētījums Nacionālās inovāciju programmas izstrādei, BDO Invest Rīga, 2002; u. c.*).

Lai novērstu pielietojamo pētījumu fragmentāciju zinātnē, lietderīgi izveidot Latvijas lietišķo pētījumu informācijas un koordinācijas centru. Inovatīvo pētījumu un izstrāžu atbalstam būtu jāizveido Inovāciju fonds, kura finanses veidotu gan valsts budžets, gan līdzekļi no uzņēmējdarbības. Jāpārskata nodokļu politika valsts programmās un projektos iesaistītiem uzņēmumiem, lai stimulētu uzņēmēju investīcijas pētniecībā. Jāatbalsta zinātnes kompetences centru un pārējo pētniecisko struktūru ārpakalpojumi Latvijas uzņēmumiem.

Lai sasniegtu ES deklarēto mērķi – 2010. gadā zinātnisko pētījumu atbalstam atvēlēt 3% no iekšzemes kopprodukta, to skaitā 1% no valsts budžeta un 2% no privātkapitāla līdzekļiem, jāapzinās, ka virzība uz šiem rādītājiem notiks nevienmērīgi. Pirmajos gados neizdosies nodrošināt divas trešdaļas līdzekļu pieauguma no uzņēmējdarbības. Tādēļ valsts budžeta daļa kopējā zinātnes finansējumā sākumā būs lielāka. Mēģinājumi kompensēt sākotnējo privātkapitāla

deficītu ar valsts budžeta līdzekļiem, lai saglabātu deklarēto proporciju, nodarīs ļaunumu abām pusēm – gan zinātnes institūcijām, gan pašiem uzņēmumiem. Tikai izsvērta un uz lietišķas analīzes balstīta finanšu politika zinātnē stiprinās pagaidām vēl vājos kontaktus un sadarbību starp zinātni un uzņēmējdarbību.

Lietišķo pētījumu un inovāciju atbalstam finanšu resursi un materiālie līdzekļi jākoncentrē jau esošu un savu produktivitāti apliecinājušu pētniecisko un komerciālo struktūru kopprojektu īstenošanai, nevis jārada jauni tehnoloģiski centri un parki ar plašu celtniecības programmu. Jāizvēlas galvenokārt tādas formas kā virtuālie tehnoloģiskie centri, izveidojot kopējas informācijas, komercializācijas un tehnoloģiskās palīdzības u.c. struktūras. Jāņem vērā pašreiz visumā veiksmīgā lielāko zinātnisko institūtu prakse, kad zem viena jumta sekmīgi darbojas savstarpēji papildinošas aktivitātes – fundamentālā zinātne, lietišķie pētījumi, tehnoloģiskie pakalpojumi, arī mazie uzņēmumi. Šo aktivitāšu mākslīga nodalīšana pēc formāliem principiem pārraus vienoto zinātne – inovācija ķēdi.

Pasaules praksē mazie un vidējie uzņēmumi kā jauno inovatīvo tehnoloģiju inkubatori parasti savu intelektuālo un materiālo produktu realizē lielajos uzņēmumos, ar kuriem tie nereti ir tieši saistīti gan finansiāli, gan juridiski. Latvijā diemžēl šāda prakse nav populāra. Tādēļ ES valstīs aktīvi popularizētais tiešais atbalsts mazajiem un vidējiem uzņēmumiem inovatīvu produktu un procesu radīšanā Latvijā jārealizē apdomīgi, izvērtējot konkrētā uzņēmuma iespējas. Nereti lietderīgāk būtu atbalstīt lielākos uzņēmumus, to sadarbību ar pētnieciskiem institūtiem un zinātnieku grupām atsevišķi vai kopējas inovāciju programmas ietvaros. Jāizvērtē ES struktūrfondu iesaistīšanas formas šajā inovāciju atbalsta programmā, lai stimulētu abu pušu reālu ieinteresētību produktīvā sadarbībā un atturētos kopēt bez izvērtēšanas populārākos ES atbalsta modeļus.

NOBEIGUMA INFORMĀCIJA

Stratēģijas analīzes komisijas Izglītības, zinātnes, tehnoloģiskās attīstības un inovāciju (IZTI) darba grupa 2004. gadā veica pētījumu par zinātnes stāvokli Latvijā un attīstības perspektīvām, to skaitā saistībā ar augstāko izglītību,

starptautisko zinātnes sadarbību un inovācijām augstajās tehnoloģijās. Izstrādāts dokumenta projekts "Zinātnes, tehnoloģiskās attīstības un inovāciju stratēģija Latvijā", kura sakarā 2005. gada sākumā tiks organizēta publiska diskusija. Vienlaikus IZTI darba grupa turpinās strādāt pie dažām citām šīs stratēģijas sadaļām, īpašu vērību veltot jautājumam par zinātnes prioritātēm Latvijā. 2005. gadā plānota ciešāka sadarbība ar citām komisijas darba grupām, it sevišķi ar Ekonomiskās attīstības darba grupu.

DEMOGRĀFISKIE PROCESI LATVIJĀ

Stratēģiskās analīzes komisijas

Demogrāfisko pētījumu darba grupas vadītājs PĒTERIS ZVIDRIŅŠ

Dalībnieki: Uldis Ušackis, Ilmārs Mežs, Aivita Putniņa, Edvīns Vītolīņš,

Zigrīda Goša, Pārsla Eglīte, Atis Bērziņš, Vilnis Dzērve-Tāluts,

Ilmārs Vanags, Maira Roze

Kopš darba grupas izveidošanas galvenie pētījumu un analīzes virzieni ir sekojošie:

- 1) depopulācija, tās novēršanas iespējas;
- 2) starptautiskā migrācija un darbaspēka kustība.

Visā periodā pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas Latvijas iedzīvotāju skaits sistemātiski sarūk gan dabiskā ceļā, mirušo skaitam pārsniedzot dzimušo skaitu, gan arī sakarā ar iedzīvotāju izceļošanu uz citām valstīm. Turklāt mūsu valstī visbiežāk fiksēti viszemākie paaudžu nomaiņas pakāpes raksturojumi un pastāvīgo iedzīvotāju skaita augstākie samazinājuma tempi. Tāpēc depopulācijas situācijas padziļināta izpēte un tās novēršanas iespēju nodrošināšana ir viens no svarīgākajiem valsts un sabiedrības uzdevumiem.

Demogrāfisko procesu pētījumi Latvijā noris jau ilgāku laiku, it īpaši iedzīvotāju dabiskās kustības procesu (dzimstības, mirstības, laulātības) un demogrāfisko struktūru (iedzīvotāju dzimumvecuma, etniskās u. tml. sastāva) pētīšana. To veic LU, LZA Ekonomikas institūta, LR CSP un dažu citu institūciju pētnieki, galvenokārt Latvijas Zinātnes padomes finansēto projektu ietvaros. Tomēr šiem pētījumiem pārsvarā ir akadēmiska rakstura ievirze, relatīvi šaurs ir pētījumu tematiskais loks un nepietiekama saistība ar valsts pārvaldes institūciju darbību un pieņemtajiem lēmumiem. Protams, visai svarīga nozīme šo jautājumu risināšanā ir tam, ka 2002. gada beigās tika izveidota Bērnu un ģimenes lietu

ministrija un 2003. gadā arī Demogrāfisko un ģimenes lietu padome, tomēr gan ministrija, gan arī padome iedzīvotāju attīstības jautājumus risina sašaurinātā rakursā. Atsevišķus demogrāfiska rakstura kārtējos uzdevumus risina Veselības, Labklājības u. c. ministrijas. Tomēr pārēja no visai pasīvās uz aktīvo sociālo un demogrāfisko politiku noris gausi, turklāt iedzīvotāju attīstības stratēģiskie jautājumi vispusīgi nav apspriesti nedz valdībā, nedz arī plašsaziņas līdzekļos. Īpaši tas attiecas uz starptautiskās migrācijas un darbaspēka kustības regulēšanas problēmām.

Lai vispusīgāk aptvertu demogrāfisko problēmu loku un to iespējamos praktiskos risinājumus, SAK demogrāfijas grupā kopš tās izveides tika iesaistīti gan akadēmisko, gan arī valsts pārvaldes institūciju pārstāvji no dažādām nozarēm. Darba grupas pamatkodolu veido LU demogrāfi profesori Juris Krūmiņš un Pēteris Zvidriņš, socioloģe antropoloģe Aivita Putniņa, ANO Starptautiskās migrācijas organizācijas Rīgas biroja vadītājs Ilmārs Mežs, LR CSP Iedzīvotāju daļas vadītājs Uldis Ušackis, Kardioloģijas institūta direktors Vilnis Dzērve un Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes vadītāja vietniece Maira Roze. Darba gaitā grupā iesaistījās arī LU profesore Zigrīda Goša un pētnieks Edvīns Vītoļiņš, Statistikas institūta vadošais pētnieks Ilmārs Vanags un LZA Ekonomikas institūta speciāliste demogrāfe Pārsla Eglīte. Kā prioritārie aspekti tika izvirzīti dzimstības, dzīvotspējas (mirstības) un starptautiskās migrācijas likumsakarību izpēte un šo procesu iespējamā optimizēšana tuvākajā un vidēji tālā perspektīvā.

Svarīgākā demogrāfiskā problēma valstī ir zemā dzimstība un ar to saistītās sekas. Dzimstības līmenis neatkarības gados samazinājies gandrīz divas reizes, kā rezultātā iedzīvotāju paaudžu nomaiņa noris izteikti sašaurinātā apmērā. Kopš 1999. gada dzimstības līmenim ir gan tendence palielināties. 1998. gadā summārais dzimstības koeficients bija zemākais visā Latvijas vēsturē (vidēji vienai sievietei dzīves laikā, saglabājoties šī gada dzimstībai, varētu piedzimt 1,1 bērns). Pēdējos divos gados šis rādītājs pieaudzis līdz 1,3. Tas gan nodrošina paaudžu nomaiņu tikai par apmēram 60 procentiem. Izteiktākās negatīvās sekas ir sistemātisks iedzīvotāju sastāva novecojums: sarūk bērnu daļa iedzīvotāju kopskaitā, un palielinās veco cilvēku īpatsvars un valsts asinājumi šo cilvēku aprūpē. Valsts iedzīvotāju vidējais vecums ir pārsniedzis 40 gadus, kas starptautiski tiek atzīts par ļoti augstu novecojuma līmeni. Pārskata periodā

iedzīvotāju novecošanās dinamikas un diferenciācijas aspektiem veltīta īpaša uzmanība. Par šo problemātiku ziņots SAK konferencē 2004. gada novembrī, sagatavotas vairākas publikācijas.

Neskatoties uz noslēgto laulību skaita nelielu pieaugumu pēdējos gados, tas ir visai zems. Laulību noslēgšanas relatīvie rādītāji ir vieni no zemākajiem Eiropā. Tikai puse no laulībspējīgajiem vīriešiem un sievietēm stājas reģistrētā laulībā. Laulībā stājušos vidējais vecums sievietēm pārsniedzis 29 gadus, vīriešiem – 32 gadus. Arī pirmo laulību partneru vidējais vecums ir augsts (attiecīgi 25,5 un 27,5 gadi). Ir acīmredzams, ka ģimeņu veidošanas jomā pastāv nopietnas problēmas, kuras ir jāanalizē un jāmeklē ceļi ģimeņu prestiža nostiprināšanā un jauno ģimeņu vispusīgā atbalstīšanā.

Kopš 90. gadu vidus valstī ir uzlabojušies iedzīvotāju dzīvotspējas raksturojumi. Tā rezultātā vidējais mūža ilgums jūtami pieaudzis, lai gan joprojām tas ir viens no vissliktākajiem Eiropā. Vīriešu vidējais mūžs šodien ir tāds pats kā pirms 40 gadiem, kas norāda uz nepieciešamību kardināli risināt šo problēmu.

Visai daudz ir mirušo no ārējiem (nedabiskās) nāves cēloņiem. Mirstība no šiem cēloņiem ir 3–4 reizes augstāka nekā Eiropas ekonomiski attīstītajās valstīs. Neveselīgā dzīves veida un dažādu riska faktoru ietekmē nelaimes gadījumos visbiežāk iet bojā darbspējas vecuma vīrieši. Rezultātā ievērojami samazinās vidējais mūža ilgums un pusmūžā ir izveidojusies dzimumu disproporcija. Lielus zaudējumus cieš tautsaimniecība.

Viens no paaugstinātās mirstības cēloņiem ir izplatītās sirds un asinsrites slimības. Šī paaugstinātā mirstība ir viens no depopulācijas iemesliem. Tāpēc SAK Demogrāfijas grupā tika iekļauti divi speciālisti šo jautājumu izpētē, t. sk. riska faktoru izpētē. Šie jautājumi apspriesti darba grupas sēdēs, akcentējot sirds un asinsvadu slimību profilakses uzsākšanu jau bērnībā, antisklerotisku pārtikas produktu lietošanu iedzīvotāju uzturā un indivīdu uzvedības faktoru nozīmi veselības saglabāšanā. Kardioloģijas institūta speciālisti ir sagatavojuši brošūras manuskriptu par šo pētījuma virzienu "Risku faktoru saistība ar mirstību", kuru paredzēts publicēt 2005. gadā.

Valstī vēl nav izstrādātas stratēģijas seksuālās un reproduktīvās veselības jomā. Līdzšinējie pētījumi rāda, ka bez seksuālās un reproduktīvās uzvedības maiņas nav panākama tautas veselības būtiska uzlabošanās un veselīgas jaunās paaudzes radīšana. Sekmējot dzimstības līmeņa paaugstināšanu, jāņem

vērā relatīvi augstais neplānoto grūtniecību biežums, jārespektē ģimenes tiesības plānot bērnu skaitu un to dzimšanas laiku, padarot pieejamākus veselībai nekaitīgus dzimstības plānošanas līdzekļus. Jāizvērs pētījumi par neauglības izplatību un tās ietekmi uz dzimstību un iedzīvotāju atražošanas kopumā.

Līdz šim relatīvi maz bija pētījumu par starptautiskās migrācijas un darbaspēka kustības dažādiem aspektiem. Pēc iestāšanās ES šie iedzīvotāju attīstības aspekti kļuvuši visai aktuāli. Pastiprinās gan iedzīvotāju izceļošana, gan arī ieceļošana Latvijā, tomēr migrācijas bilance joprojām saglabājas negatīva, emigrācijai prevalējot pār imigrāciju. Turklāt migrācijas saldo negatīvie raksturojumi palielinājās salīdzinājumā ar periodu pirms iestāšanās ES.

Liela problēma ir objektīvu statistisko datu iegūšana par starptautiskās migrācijas plūsmām un migrantu raksturojumiem. Tā kā Latvijas pilsoņiem par savu izbaušanu un atrašanās vietu nav jāinformē valsts iestādes, turklāt daudzi ārvalstīs strādā nelegāli, informācijas iegūšana ir apgrūtināta. Šim nolūkam nepieciešams izmantot visdažādākos datu avotus, t.sk. dažādus apsekojumus, starpvalstu līgumus u. tml. Pēc aptuvenām aplēsēm šobrīd ārpus Latvijas legāli vai nelegāli dzīvo (lielākā daļa arī strādā) aptuveni 50 tūkstošu Latvijas iedzīvotāju. Daudzi no viņiem ārvalstīs pavadīs ilgus gadus vai pat neatgriezīsies nemaz. Visai svarīgs uzdevums ir precīzāk apzināt izbaukušo cilvēku skaitu un sastāvu, emigrācijas iemeslus, lai izstrādātu valsts politiku šo procesu regulēšanai, tajā skaitā īstenotu pasākumus reemigrācijas veicināšanā. Ja starptautiskās migrācijas procesus valsts nekontrolēs, tie attīstīsies stihiski, radot papildgrūtības valsts attīstībā. Īpašu nozīmi šie aspekti iegūs pēc dažiem gadiem, kad darbaspējas vecumu sasniegs mazskaitliskās 90. gados dzimušo kohortas. Šo kohortu pārstāvju emigrācija vēl izteiktāk bremsēs valsts ekonomisko izaugsmi un pastiprinās noslodzi ar pensijas vecuma kontingentu. Tātad ES brīva darba tirgus izsauktā emigrācija un it īpaši kvalificēto speciālistu noplūde var izraisīt nopietnus traucējumus valsts sociālajā un ekonomiskajā attīstībā, arī darbaspēka imigrācijas jautājumos, kas savukārt var radīt saspīlējumus etniskajās attiecībās vai apgrūtināt latviešu tautas kultūras attīstību.

Pārskata gadā uzsākti pētījumi par darbaspēka kvalitatīvajiem aspektiem. Izdots biļetens par demogrāfiskajām struktūrām "Latvijas iedzīvotāju sastāvs 21. gadsimta sākumā" (LU, 2004).

LU speciālisti sadarbībā ar LR CSP un Statistikas institūta darbiniekiem analizēja darbaspēka kvalitatīvos raksturojumus. Par tiem ziņots SAK konferencē un starptautiskajā konferencē Frankfurtē 2004. gada oktobrī. 2005. gadā paredzēts izvērst pētījumus šajā virzienā.

Tā kā darba grupas uzdevumos ietilpst ilglaicīga rakstura procesu un izmaiņu novērtēšana, 2004. gadā tika strādāts pie Latvijas demogrāfiskās attīstības prognožu laikposmam līdz 2050. gadam sagatavošanas. Darbs tika veikts kopīgi ar Eiropas Savienības statistikas biroju "Eurostat" un tā piesaistītajiem ekspertiem.

Tika sagatavoti prognožu izstrādāšanai nepieciešamie statistikas dati, analizētas iedzīvotāju dzimstības, mirstības, mūža ilguma, kā arī starpvalstu ilgtermiņa migrācijas tendences ar mērķi izstrādāt un argumentēt hipotēzes par šo demogrāfisko procesu paredzamām izmaiņām prognozējamajam periodam. Tika izskatīti un analizēti arī "Eurostat" sagatavotie aprēķini un prognožu izstrādātājiem nosūtīti Latvijas ekspertu atzinumi par minētajiem projektiem.

Divi raksti publicēti SAK Zinātniski pētniecisko rakstu 1. laidienā (J. Krūmiņš, P. Zvidriņš). Vairāki raksti publicēti žurnālā "*Humanities and Social Sciences. Latvia*" (2004. g. 4. nr. – *Population an Labour Force*), kā arī citos izdevumos. Paredzēts, ka par galvenajiem darba rezultātiem tiks ziņots arī LU Akadēmiskās konferences sekcijā "Demogrāfiskā attīstība Latvijā" 2005. gada februārī.

Divi Demogrāfijas grupas rekomendētie LU demogrāfijas studiju programmas studenti – doktorante Zane Leduskrasta un maģistrante Santa Feifere piedalījās SAK Jauno zinātnieku forumā.

2005. gadā plānots turpināt pētījumus depopulācijas izpētē, it īpaši etniskajā un reģionālajā aspektā. Ņemot vērā vīriešu paaugstināto mirstību un vīriešu relatīvi zemu lomu ģimenē, paredzēts pētījums par vīrieša dzīves kvalitāti, t.sk. organizējot aptauju (par vīriešu veselību, nodarbinātību, dzīves stilu un uzvedību u. tml.). Viens no darba uzdevumiem varētu būt īpaša biļetena sagatavošana par iedzīvotāju novecošanās galvenajām likumsakarībām (dinamika, diferenciācija, prognozes).

Liela vēriba 2005. gadā tiks veltīta starptautiskās un valsts iekšējās migrācijas pētījumiem. Paredzēts novērtēt neregistrēto migrantu apjomu un ārvalstīs strādājošo skaitu. Tiks analizēti ekspertu aptauju dati migrācijas jautājumos par gaidāmajām izmaiņām migrācijas procesu attīstībā valstī un reģionos.

Turpināsies pētījumi par darbaspēka kvalitatīvajām izmaiņām un iedzīvotāju nodarbinātības dažādiem aspektiem.

Tāpat plānots izstrādāt demogrāfiskās prognozes valsts reģioniem, katrai republikas lielākajai pilsētai un visiem rajoniem, kā arī prognozes par etniskā sastāva izmaiņām administratīvi teritoriālajā skatījumā.

Demogrāfijas darba grupa plāno organizēt īpašu sekciju nākošajā SAK konferencē, kā arī uzstāties ar ziņojumiem SAK semināros un citās konferencēs.

DOKUMENTI

ĪSUMĀ PAR LISABONAS STRATĒGIJU UN LATVIJAS NACIONĀLĀS POZĪCIJAS DOKUMENTU

(Informācijas avots:

www.latvija-eiropa.gov.lv/lv/elb/Lisabona/)

Lisabonas stratēģija ir 2000. gada martā Lisabonas Eiropadomes apstiprināts Eiropas Savienības (turpmāk – ES) stratēģiskās attīstības dokuments, kas nosaka ES ekonomiskās attīstības virzienus līdz 2010. gadam.

Stratēģijas pamatmērķis ir panākt, lai ES līdz 2010. gadam kļūtu par viskonkurētspējīgāko un dinamiskāko, zināšanās balstīto ekonomiku pasaulē, kas spēj ilgtspējīgi augt, radot vairāk un labākas darbavietas, lielāku sociālo vienotību un nodrošinot vides aizsardzību.

ES konkurētspējas izaugsme ir panākama, veicinot katras dalībvalsts un visas ES ekonomisko attīstību. Šīs attīstības sasniegšanai ir izvirzīti precīzi uzdevumi, kuri ir iedalīti trīs lielos blokos:

- 1) ekonomiskā izaugsme: stabila makroekonomika un konkurētspēja;
- 2) sociālā kohēzija: nodarbinātība un sociālā iekļaušanās;
- 3) vides aizsardzība: ekoloģiski pieļaujama un efektīva dabas resursu izmantošana, piesārņojuma samazināšana.

Visi trīs bloki ir savstarpēji sabalansēti, lai nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību. Katrā blokā ir izvirzīti stratēģiskie mērķi dalībvalstīm un noteikti ES līmeņa pasākumi, kas jārealizē stratēģijas sasniegšanai.

Latvija kā ES dalībvalsts ir uzņēmusies saistības realizēt Lisabonas stratēģiskos mērķus. Latvijas prioritātes Lisabonas stratēģijas kontekstā ir izaugsmes veicināšana un nodarbinātības līmeņa paaugstināšana.

2004. gada 12. oktobrī Ministru kabinets apstiprināja *Latvijas sākotnējo pozīciju Nr. 1 "Par Lisabonas stratēģiju"*. Tajā ir noteikta Latvijas pozīcija attiecībā uz

Lisabonas stratēģiju un tās stratēģiskajiem mērķiem, kā arī noteikti valdības prioritārie uzdevumi stratēģisko mērķu sasniegšanai.

Lai novērtētu dalībvalstu progresu Lisabonas stratēģijas mērķu sasniegšanā un vienotos par tālāko tās virzību, 2005. gada Eiropadomē paredzēts veikt stratēģijas vidusposma novērtēšanu. Gatavojoties vidusposma novērtēšanai, Eiropas Komisija izveidoja Augsta līmeņa darba grupu (V. Koka vadībā), kuras uzdevums bija līdz 2004. gada 3. novembrim Eiropas Komisijai iesniegt neatkarīgu ziņojumu par progresu stratēģisko mērķu sasniegšanā. Ziņojumā ir uzsvērts dalībvalstu lēnais progress Lisabonas stratēģijas mērķu sasniegšanā. Kā galvenais iemesls tam tiek minēts politiskās gribas trūkums. Tāpat ziņojumā tiek uzsvērta nepieciešamība ciešāk iesaistīt sociālos partnerus un informēt iedzīvotājus.

2004. gada 14. decembra Ministru kabineta sēdē tika apstiprināta *Latvijas nacionālā pozīcija Nr. 2 "Par Lisabonas stratēģiju – Augsta līmeņa darba grupas ziņojums"*, kurā pausta Latvijas reakcija uz ziņojumā minētajiem ieteikumiem un priekšlikumiem un precizētas nacionālās prioritātes stratēģijas kontekstā.

LATVIJAS NACIONĀLĀ POZĪCIJA NR. 2*

Par Lisabonas stratēģiju – Augsta līmeņa darba grupas ziņojums

STADIJA Pozīcija par ES Augsta līmeņa darba grupas 2004. gada 3. novembra ziņojumu par progresu Lisabonas stratēģijas ieviešanā un gatavošanās 2005. gada pavasara Eiropadomei, kur paredzēta Lisabonas stratēģijas vidusposma izvērtēšana

Atsauces uz Augsta līmeņa darba grupas ziņojums "Pieņemot izaicinājumu: Lisabonas stratēģija izaugsmei un nodarbinātībai"
ES dokumentiem

1. ES TIESĪBU AKTA PROJEKTA/IZSKATĀMĀ JAUTĀJUMA ĪSS APRAKSTS

2004. gada 3. novembrī V. Koka (*W. Kok*) vadītā Augsta līmeņa darba grupa (kuru pēc Eiropadomes priekšlikuma 2004. gada martā izveidoja Eiropas Komisija, uzdodot sagatavot neatkarīgu ziņojumu, kurā tiktu identificēti līdzekļi/veidi Lisabonas stratēģijas mērķu sasniegšanai) iesniedza Eiropas Komisijai ziņojumu "Pieņemot izaicinājumu: Lisabonas stratēģija izaugsmei un nodarbinātībai". Ziņojums tika pirmo reizi prezentēts 2004. gada 4.–5. novembra Eiropadomē.

Šajā ziņojumā tiek atspoguļots dalībvalstu progress Lisabonas stratēģijas prioritārajās jomās, par pamatu ņemot kvantitatīvus makroekonomiskus rādītājus. Tiek novērtēta iespējamība līdz 2010. gadam sasniegt 2000. gada Lisabonas Eiropadomes sanāksmē uzstādītos mērķus un secināts, ka pašreizējais

* Pieņemts LR Ministru kabinetā: 14.12.2004. Autors: Eiropas lietu birojs. LR Ministru kabinets. <http://ppd.mk.gov.lv/ui/Default.aspx>

lēnais progress saistīts ar dalībvalstu politiskās gribas trūkumu ieviest nepieciešamās strukturālās reformas. Līdz ar to dalībvalstis tiek aicinātas uz aktīvāku rīcību stratēģijas ieviešanā.

Ziņojums uzsver, ka nedrīkst atkāpties no mērķa līdz 2010. gadam kļūt par pasaules konkurētspējīgāko, uz zināšanām balstīto ekonomiku. Galvenais ziņojuma priekšlikums ir katrai dalībvalstij saskaņā ar Eiropas līmeņa atbilstošu ietvaru, kas ņem vērā dalībvalstu īpašās intereses, izstrādāt nacionālo rīcības plānu reformām, kuru īstenošanu uzraudzītu Komisija. Augsta līmeņa darba grupa piedāvā koncentrēties uz 14 strukturālajiem indikatoriem, lai vērtētu panākumus 2000. gadā uzstādīto Lisabonas mērķu sasniegšanā (nodarbinātība un izaugsme).

Lai uzlabotu Lisabonas stratēģijas turpmākās ieviešanas koordinācijas un uzraudzības procesu, Augsta līmeņa darba grupa uzsver, ka Eiropas Komisijai jābūt gatavai skaidri un precīzi ziņot par katras dalībvalsts veiksmeš un neveiksmeš. Ziņojumā uzsvērts priekšlikums veidot "labo" un "slikto" valstu sarakstus atkarībā no progresa izvirzīto mērķu sasniegšanā, kas varētu būt kā viens no Eiropas Komisijas uzdevumiem, uzraugot Lisabonas stratēģijas īstenošanu. Īpaši uzsvērts ir priekšlikums par to, ka nacionālajās un ES politikās un dalībvalstu un ES budžetā nepieciešams skaidrāk atspoguļot Lisabonas prioritātes.

Lai nodrošinātu to, ka Lisabonas stratēģija sasniedz savu mērķi, nepieciešams pievērst īpašu uzmanību trim nosacījumiem:

- 1) ciešākas saiknes nodrošināšana starp iesaistītajām valstis un ES politikām un to dalībniekiem (ieviesējiem);
- 2) mērķu īstenošanas procesa uzlabošana, iesaistot nacionālos parlamentus un sociālos partnerus;
- 3) skaidrākas komunikācijas ar sabiedrību attīstīšana par stratēģijas mērķiem un sasniegumiem to īstenošanā.

Darba grupa atzīst, ka Lisabonas stratēģijas mērķi ir izplūduši, un uzsver, ka turpmāk nepieciešams koncentrēties uz vissvarīgāko – izaugsmi un nodarbinātību. Līdz ar to nepieciešama steidzama rīcība šādās politikas sfērās:

- 1) zināšanu sabiedrība: veidot Eiropu pievilcīgu zinātniekiem un pētniekiem, pētniecību un attīstību (R&D) izvirzīt par galveno prioritāti un veicināt informāciju un komunikāciju tehnoloģiju izmantošanu;

- 2) iekšējais tirgus: iekšējā tirgus pilnveidošana brīvai preču un pakalpojumu plūsmai un steidzama darbība, lai izveidotu vienotu pakalpojumu tirgu;
- 3) komercdarbības vide: samazināt kopējo administratīvo slogu, pilnveidot likumdošanas kvalitāti, veicināt jaunu komercsabiedrību ātru dibināšanu, radīt komercdarbībai vēl atbalstošāku vidi;
- 4) darba tirgus: Eiropas nodarbinātības darba grupas rekomendāciju steidzama ieviešana, izstrādāt stratēģiju mūžizglītības veicināšanai un aktīvā darba mūža pagarināšanai;
- 5) vides ilgtspējība: ekoloģisko inovāciju izplatīšana un ekoloģiskās industrijas vadošās lomas veidošana; tādu politiku veicināšana, kas vērsta uz ilgtermiņa un ilgtspējīgiem produktivitātes uzlabojumiem un kas pamatojas uz ekoloģisko efektivitāti.

Diskusijas par V. Koka ziņojumu notikušas Izglītības, jaunatnes un kultūras padomē (15. novembrī), Ekonomikas un finanšu padomē (16. novembrī), Konkurētspējas padomē (25., 26. novembrī), Nodarbinātības, sociālās politikas, veselības un patērētāju lietu padomē (6. un 7. decembrī) un Augsta līmeņa vides darba grupā (30. novembrī). Jautājums tiks skatīts arī Vides padomē 20. decembrī.

ES tiesību akta izdošanas/jautājuma izskatīšanas juridiskais pamatojums.

2. SITUĀCIJA LATVIJĀ

Ministru kabinets Latvijas nacionālo sākotnējo pozīciju par Lisabonas stratēģijas ieviešanu apstiprināja šā gada 12. oktobrī. Šobrīd Vadības grupa Lisabonas stratēģijas ieviešanas koordinācijai Latvijā (Vadības grupa) izstrādā priekšlikumus turpmākai stratēģijas īstenošanai. Vadības grupa, novērtējot situāciju Latvijā, ir secinājusi, ka Ministru kabinets ir pieņēmis virkni politikas plānošanas dokumentu katrā no turpmāk uzskaitītajām jomām, tomēr dokumenti dažkārt nav saistīti savā starpā un nav paredzēta skaidra sasaiste ar valsts finanšu plānošanu. Līdz ar to šobrīd tiek meklēti veidi, kā izveidot mehānismus gan dokumentu savstarpējai saskaņotībai, gan to sasaistei ar Lisabonas stratēģijas prioritātēm, gan ciešākai sasaistei ar valsts budžetu un tā plānošanu.

Latvijā ir veikti pētījumi par progresu attiecībā uz darba tirgu un reformām produktu un kapitāla tirgos; katru gadu tiek sagatavoti nacionālie ziņojumi, kas tiek iesniegti ES. Tomēr nav veikts kopējs detalizēts pētījums, kas salīdzinātu Latvijas ekonomikas attīstības tendences un līdz šim ES līmenī noteiktos pasākumus tieši Lisabonas mērķu sasniegšanā, tādēļ nav iespējams dot izvērstu vērtējumu par situāciju Latvijā attiecībā uz Ziņojumā norādītajām piecām prioritārajām jomām.

Latvija šobrīd būtiski atpaliek no Lisabonas stratēģijā uzstādītajiem mērķiem zināšanu sabiedrības jomā, līdz ar to šai jomai ir nepieciešams pievērst vislielāko uzmanību un definēt gan vidēja, gan ilgtermiņa mērķus un uzdevumus, kā rezultātā būtu iespējams uzlabot darba tirgus kvalitāti.

Latvijā ir izstrādāta virkne politikas plānošanas dokumentu un tiesību akti, taču atbilstošu finanšu līdzekļu trūkums valsts budžetā jau vairāku gadu garumā ir būtiski kavējis zinātnes un inovāciju sistēmas attīstību Latvijā un līdz ar to arī zināšanu sabiedrības veidošanas procesu. Šobrīd esošā situācija nenodrošina atbilstošu vidi sekmīgai zinātnes un pētniecības attīstībai valstī. Šo apstākļu kopums ir pamats tam, ka Lisabonas stratēģijas vienam no centrālajiem mērķiem – sasaistīt zinātni, izglītību un ražošanu – šobrīd ir jāpievērš pastiprināta uzmanība un jāveltī vislielākās pūles, lai novērstu tālāku Latvijas atpalikšanu un dotu nepieciešamos impulsus zināšanu ekonomikas attīstībai.

ES iekšējā tirgus efektīva darbība ir Latvijas kā atvērtas un liberālas ekonomikas prioritāte. Tādēļ Latvija atbalsta visus tos ES līmeņa pasākumus, kas vērsti uz pastāvošo šķēršļu novēršanu iekšējā tirgus brīvību īstenošanā. Vienlaikus ir jāatzīmē, ka iekšējā tirgus direktīvu ieviešana Latvijā nav pabeigta, tādēļ atbildīgajām ministrijām direktīvu normu iekļaušana nacionālajos tiesību aktos un to prasību īstenošana dzīvē ir jāuzstāda par prioritāru uzdevumu.

Komercedarbības vides uzlabošanas jomā ir veikta virkne pasākumu, kas dod pozitīvus impulsus komercedarbības uzsākšanai un veikšanai Latvijā. Tomēr ir vairāki jautājumi, kur būtu vēlamas papildu aktivitātes, proti, atbilstošas izglītības attīstība (gan vispārējā, gan mūžizglītība), finanšu sloga samazināšana komercedarbības uzsākšanai, normatīvo aktu prasību vienkāršošana un citi.

Darba tirgus jomā Latvija uzrāda salīdzinoši labus rādītājus attiecībā uz nodarbināto cilvēku skaitu, tāpat pensiju un bezdarba pabalstu sistēma atbilst Lisabonas stratēģijas uzstādītajam mērķim – veicināt cilvēku aktivitāti darba tirgū. Šobrīd galvenā uzmanība būtu jāpievērš darbaspēka kvalitātes uzlabošanas jautājumiem, lai tādējādi veicinātu produktivitātes pieaugumu. Tāpat ir jānodrošina, lai izvēlētie pasākumi Latvijas ekonomikas konkurētspējas uzlabošanai palīdzētu mazināt nabadzību un sociālo atstumtību.

Ziņojumā ierosinātie pasākumi vides ilgtspējības jautājumos atbilst Latvijas vajadzībām šajā nozarē. Līdz šim īstenotā valsts politika nodrošina Latvijas pakāpenisku iekļaušanos ES vides politikā, tomēr nepietiekamie finanšu līdzekļi var kavēt visu uzstādīto mērķu laicīgu īstenošanu.

Ziņojumā definētās jomas atšķiras atkarībā no to īstenošanai nepieciešamo pasākumu novērtējuma laika griezumā. Ja pasākumi komercdarbības vides sakārtošanā un iekšējā tirgus pilnveidošanā ir īstermiņa vai vidēja termiņa prioritātes, tad zināšanu sabiedrības pilnveidošana un darba tirgus attīstība ir vidēja un ilgtermiņa prioritātes, savukārt uzdevumi vides ilgtspējības jomā – ilgtermiņa. Līdzīgi ir jāplāno arī nacionālās aktivitātes un finansējums prioritāro mērķu sasniegšanā konkrētās jomās, kas norāda uz nepieciešamību izveidot vidēja termiņa budžeta plānošanas mehānismus.

Ietekme uz budžetu

Ietekmi uz budžetu šajā stadijā nav iespējams precīzi noteikt. Ziņojumā ietverta rekomendācija īstenošana ir tiešā veidā atkarīga no nacionālo strukturālo reformu veikšanas sabalansētas zināšanu ekonomikas attīstībai. Par Lisabonas stratēģijā iekļautajiem jautājumiem Ministru kabinets ir apstiprinājis virkni politikas plānošanas dokumentu, no kuriem daļa tiek īstenota. Šobrīd nav pieejama informācija par to, kāda valsts budžeta daļa ir jau atvēlēta Lisabonas mērķu īstenošanai un cik ir nepieciešami papildu līdzekļi.

Lisabonas stratēģijas veiksmīgas ieviešanas gadījumā tiek prognozēta visas ES un Latvijas tajā skaitā ekonomiskā izaugsme, kas pozitīvi ietekmēs valsts budžetu.

3. LATVIJAS POZĪCIJA

Vispārējs Ziņojuma vērtējums

Latvija atbalsta Augsta līmeņa darba grupas nostādni, ka tiek saglabāts kopējais Lisabonas stratēģijas mērķis 2010. gadā kļūt par dinamiskāko zināšanu ekonomiku pasaulē, fokusējot Lisabonas stratēģiju uz izaugsmi un nodarbinātību. Tas sakrīt arī ar Latvijas sākotnējā pozīcijā definētajiem mērķiem.

Augsta līmeņa darba grupas sagatavotais Lisabonas stratēģijas attīstības novērtējums viennozīmīgi pierāda, ka līdzšinējā dalībvalstu nespēja nodrošināt savu saistību izpildi, ko papildina virkne negatīvu ārēju un iekšēju faktoru, ir galvenais iemesls stratēģijas vājumam progresam. Tā rezultātā ES ekonomika pasaules kontekstā aizvien vairāk atpaliek. Lai to pārtrauktu, ir nepieciešama tūlītēja un aktīva katras dalībvalsts un visas ES saskaņota rīcība.

Latvija uzskata, ka Augsta līmeņa darba grupa savā Ziņojumā pamatoti norāda, ka Lisabonas stratēģijas veiksmīgai īstenošanai ir nepieciešama Eiropas Savienības dalībvalstu uzmanības koncentrēšana uz izaugsmi un nodarbinātību. Latvija izaugsmes veicināšanu visciešākā veidā saista ar zinātnes un izglītības lomas palielināšanu ekonomikā. Lai mazinātu sabiedrības novecošanās negatīvo ietekmi uz valsts nākotnes attīstību, jāveicina investīcijas zinātniskās darbības nodrošināšanā, augsto tehnoloģiju izstrādē un inovācijās. Sociālās kohēzijas un ilgtspējīgas attīstības politikai jādarbojas kā atskaites punktam, vērtējot pasākumus, kas tiek īstenoti, lai nodrošinātu izaugsmi un veicinātu nodarbinātību. Tas ir būtisks nosacījums, jo ekonomiskā izaugsme un nodarbinātības līmeņa paaugstināšana automātiski nenodrošina sociālās kohēzijas un iekļaušanas jautājumu atrisināšanu, ir nepieciešama līdzsvarota pieeja. Nodarbinātības politikas tālākā attīstība Latvijā būtu visciešākā veidā jāsaista ar darbaspēka kvalitātes pieaugumu, investējot darbinieku izglītībā.

Turklāt, lai optimāli izmantotu dabas un enerģijas resursus (t.sk. importētos), nepieciešams veicināt ekonomiski efektīvu un videi draudzīgu jaunievedumu izstrādāšanu un ieviešanu. Tādējādi tiktu radīti priekšnosacījumi produktivitātes pieaugumam un komercdarbības ar augstu pievienoto vērtību attīstībai.

Stratēģijas ieviešanas vispārēja koordinācija un uzraudzība

Latvija (līdzīgi kā citas dalībvalstis) pauž nostāju, ka Lisabonas stratēģijas turpmākajai veiksmīgai ieviešanai nepieciešams koncentrēties uz Lisabonas stratēģijas pamatmērķiem, tos apkopojot vienā dokumentā, kas analizē ES 25 situācijas un nosaka būtiskākos ES līmeņa mērķus.

Latvijas nacionālajā pozīcijā ir noteikts, ka Lisabonas stratēģijas sekmīgai īstenošanai ir nepieciešama dalībvalstu stingra vienošanās par svarīgākajiem Lisabonas mērķiem, vienlaikus nodrošinot pietiekošu elastību dalībvalstīm attiecībā uz konkrētiem pasākumiem, kas vērsti uz šo mērķu sasniegšanu. Šāda pieeja ir nepieciešama, ņemot vērā dažādos ekonomiskos apstākļus un problēmu cēloņus dažādās dalībvalstīs.

Latvija pilnībā atbalsta Ziņojumā iekļauto priekšlikumu par to, ka dalībvalstīm ir jāuzņemas atbildība par strukturālo reformu īstenošanu. Lai to nodrošinātu, katrai dalībvalstij ir jāveido politikas un budžeta plānošana tā, lai attiecīgie dokumenti atspoguļotu Lisabonas mērķus un mērķu sasniegšanai izvēlētos pasākumus. Latvija atbalsta priekšlikumu katrai dalībvalstij veidot savu "Lisabonas reformu plānu", tomēr nav vēlams, ka par pašmērķi tiktu uzstādīts uzdevums izstrādāt atsevišķu visaptverošu politikas plānošanas dokumentu – "nacionālā Lisabonas stratēģija". Formas un metodes izvēle, lai realizētu Lisabonas reformas, būtu jāatstāj dalībvalstu ziņā, lai tādējādi dotu iespēju radīt tādu politikas plānošanas un koordinēšanas sistēmu, kas vislabāk atbilst konkrētās dalībvalsts vajadzībām.

Risinot jautājumu par Lisabonas stratēģijas ieviešanas vērtēšanu ES līmenī, Latvija atbalsta ierobežota skaita strukturālo indikatoru piemērošanu, lai vērtētu centrālos Lisabonas mērķus, un elastīgu progresa vērtēšanas mehānismu izmantošanu nacionāliem ieviešanas pasākumiem, kas pēc iespējas mazinātu dalībvalstu ziņojumu sniegšanas "nastu". Tas ļautu ierobežotos cilvēku un finanšu resursus koncentrēt nepieciešamo reformu plānošanai un ieviešanai. Tādēļ Latvija atbalsta priekšlikumu dalībvalstu progresa visaptverošu vērtējumu veikt reizi trīs gados. Starpposmos būtu veicama dalībvalstu vērtēšana (analītiskā salīdzināšana) dažādos sektoros, pamatojoties uz Komisijas veiktajiem pētījumiem un analīzi. Nav atbalstāma dažu dalībvalstu un arī Ziņojumā

paustā iniciatīva veidot jaunas ES institucionālas struktūras turpmākai Stratēģijas koordinēšanai.

Latvija pašreizējā stadijā atbalsta Augsta līmeņa darba grupas ierosinātos strukturālos indikatorus, kas varētu tikt izmantoti, vērtējot dalībvalstu progresu Lisabonas mērķu sasniegšanā, tomēr uzskata, ka šī jautājuma izvērtēšanai ir nepieciešamas papildu konsultācijas. Vienlaikus Latvija ierosina apsvērt iespēju papildināt indikatoru sarakstu, iekļaujot rādītāju, kas raksturo jaun dibināto un likvidēto mazo un vidējo komercsabiedrību īpatsvaru attiecībā pret visām pastāvošajām komercsabiedrībām.

Nemot vērā Stratēģijas īpašo nozīmi ES ekonomiskā uzplaukuma sekmēšanā, kā arī aptverto jautājumu loku, Latvija atbalsta Eiropadomes centrālo lomu Stratēģijas tālākās virzības noteikšanā, saglabājot iesaistīto Ministru padomes formējumu atbildību par to kompetencē esošajiem jautājumiem (Ekonomikas un finanšu jautājumu, Konkurētspējas, Nodarbinātības un sociālo lietu, Izglītības, jaunatnes un kultūras un Vides padomes).

Latvija atbalsta Ziņojumā definētās piecas prioritārās jomas: zināšanu sabiedrība, iekšējais tirgus, komercdarbības vide, darba tirgus un vides ilgtspējība. Vairums Augsta līmeņa darba grupas izteikto rekomendāciju (turpinājumā izvērstis vērtējums) ir atbalstāms, un to sekmīga īstenošana dotu nepieciešamos impulsus Lisabonas stratēģijas ieviešanas tempa pieaugumam.

Latvija Lisabonas stratēģijas ieviešanu skata ciešā kontekstā ar ES Finanšu perspektīvu 2007.–2013. gadam, līdz ar to ir atbalstāma Ziņojumā paustā iniciatīva Stratēģijas prioritātes daudz precīzāk atspoguļot ES un dalībvalstu nacionālajos budžetos. Lai to izdarītu, nepieciešams Ministru kabineta lēmums par Lisabonas stratēģijas mērķu sasaistīšanu ar valsts budžeta plānošanu un Saeimas ciešāka iesaistīšana šī procesa īstenošanā.

Ziņojumā Eiropas Komisija tiek aicināta izstrādāt komunikāciju stratēģiju, kas kāpinātu sabiedrības informētības līmeni par Stratēģijas mērķu sasniegšanai nepieciešamiem procesiem. Latvija atbalsta nepieciešamību informēt sabiedrību un iesaistīt sociālos partnerus, lai sagatavotu iedzīvotājus reformām un veicinātu caurspīdīgumu lēmumu pieņemšanā.

Horizontālās rekomendācijas

2005. gada pavasarī Eiropadomei vajadzētu aicināt Padomi, vēlākais, līdz 2005. gada jūlijam pieņemt vispārējās ekonomikas politikas vadlīnijas (BEPG). Šīs vadlīnijas būtu jāpieņem uz četriem gadiem, nosedzot divu ciklu nacionālās programmas.

Latvija kopumā atbalsta vadlīniju pieņemšanu. Tomēr nepieciešams tās saistīt ar Latvijas priekšlikumu par dalībvalstu progresa visaptverošu vērtēšanu reizi trīs gados.

Stabilitātes un izaugsmes pakta reforma.

Latvija atbalsta to Stabilitātes un izaugsmes pakta (SGP) aktualizēšanas un reformēšanas sadaļu, kas ir saistīta ar aktīvāku strukturālo reformu un investīciju izmantošanu valstīs ar zemu valsts parāda līmeni un kas neapdraud ekonomikas un tirgus funkcionēšanu. Tas nozīmē uz attīstību orientēta valsts budžeta lietošanu, kas ir vērsts uz valsts finanšu pozīcijas nostiprināšanu caur valsts ekonomisko attīstību vidējā un ilgtermiņā.

Tomēr SGP reformas ietvaros atbalstām pozīciju, kas priekšplānā izvirza valsts finanšu ilgtspēju un aicina strukturālās reformas īstenot šī mērķa noteiktajās robežās. Valsts finanšu ilgtspēja ir būtisks nosacījums makroekonomiskajai stabilitātei un ilgstošai un augstai ekonomiskajai attīstībai ilgtermiņā.

Zināšanu sabiedrība

Zināšanu sabiedrības attīstība pamatā balstās uz dalībvalsts kompetencē esošu jautājumu risināšanu. Panākumi šajā jomā ir cieši saistīti ar finanšu resursu pieejamību un atbilstošas, motivējošas vides radīšanu izglītības, zinātnes un ražošanas sasaistei. Latvija uzskata, ka tas ir centrālais jautājums izaugsmes ilgtspējības nodrošināšanai, tādēļ ir nepieciešams meklēt risinājumus, kā ierobežota finansējuma apstākļos apturēt pašreizējo atpalicību. Latvijas vērtējums par Ziņojumā iekļautajām rekomendācijām ir šāds:

Dalībvalstīm steidzami jārisina problēmas saistībā ar universitāšu un valsts zinātnisko institūtu finansēšanu.

Latvija uzskata par pamatotu prasību palielināt valsts finansējumu universitātem un valsts zinātniskajām institūcijām (institūciju infrastruktūras attīstībai un administratīvo izdevumu segšanai). Finansējums pētījumu veikšanai

piešķirams, pamatojoties uz projektu konkursu vai īstenojot īpašas Nacionālās pētījumu programmas zinātņu nozarēs, kas ir būtiskas valsts ekonomiskās attīstības nodrošināšanai un sociālo jautājumu risināšanai. Viens no pamatnosacījumiem finansējuma piešķiršanai ir īstenojamā pētījuma potenciālais ieguldījums komercdarbības inovāciju attīstībā.

Lai uzlabotu Eiropas pievilcību pētniekiem no citiem pasaules reģioniem, jāievieš 'zaļās kartes' (fast-track work permit) zinātniekiem un jāuzlabo savstarpējā profesionālo kvalifikāciju atzīšana.

Latvija atbalsta zinātnieku mobilitātes veicināšanu, norādot, ka nepieciešams uzlabot situāciju nacionālā līmenī. Uzsverot, ka liela daļa Latvijas zinātnieku strādā citās valstīs, nepieciešams izvērtēt zinātnieku atgriešanas programmu izstrādāšanu, ko, iespējams, varētu sasaistīt ar zinātnes ekselences centru programmu izstrādāšanu. Vadības grupas priekšlikums ir Latvijas migrācijas politikas ietvaros izstrādāt rīcības plānu citu pasaules valstu zinātnieku piesaistei darbam un dzīvei Latvijā, kopumā veicinot zinātnieku mobilitāti valstī.

Kā instrumentu investīciju piesaistīšanai R&D (Zinātnei & Attīstībai) nepieciešams veicināt un pilnveidot valsts–privātā sektora sadarbību (public–private partnership). Turklāt, lai veicinātu tehnoloģijas iniciatīvas, kas balstītas uz Eiropas mēroga valsts–privātā sektora sadarbību, nepieciešams pielikt pūles visu ar konkrēto problēmu saistīto institūciju (stakeholders) koordinētas darbības organizēšanai gan nacionālā, gan ES līmenī.

Lai veicinātu valsts–privātā sektora sasaiti un aktīvu sadarbību pētījumu veikšanā un inovatīvu tehnoloģiju izstrādē, Latvijā jau ir apstiprināta un tiek ieviesta Valsts atbalsta programma "Atbalsts jaunu preču un tehnoloģiju attīstīšanai". Programmu administrē Latvijas investīciju un attīstības aģentūra, un tā tiek līdzfinansēta no Eiropas reģionālās attīstības fonda. Lai turpinātu pilnveidot sadarbību starp izglītības, zinātnes un rūpniecības sektoriem, kas veicinātu jaunu konkurētspējīgu produktu un uzņēmumu veidošanos, nepieciešams valsts atbalsts inovāciju atbalsta infrastruktūras (kompetences centru, tehnoloģisko centru, parku) izveidošanā. Šādos centros tiktu koordinēta jauno speciālistu izglītošanas pasākumi, veicināta zinātnieku un uzņēmēju sadarbība, kā arī attiecīgās nozares attīstības stratēģijas jautājumu izstrāde.

Dalībvalstīm kopā ar Komisiju jāmeklē veidi, kā pielietot valsts iepirkumu, lai nodrošinātu 'pionieru' tirgu jaunām zinātniskām un inovāciju intensīvām precēm un pakalpojumiem.

Vadības grupa atbalsta nepieciešamību veicināt valsts pasūtījumu augstajām tehnoloģijām. Tāpat nepieciešams veidot valsts atbalsta shēmas R&D un riska kapitāla fondu veidošanai, kā arī veidot nodokļu aflaižu sistēmas uzņēmējiem, kas investē R&D un inovācijās. Šajā jomā būtu jāveicina dalībvalstu labākās pieredzes apmaiņa, izmantojot atvērtās koordinācijas metodes sniegtās priekšrocības. Šajā ziņā Eiropas Komisija jau ir uzņēmusies koordinatora lomu.

2004. gada 15. novembrī ir apstiprināts Komisijas darba dokuments par Kopienas noteikumiem par valsts atbalstu inovācijām, kurā ir ļoti plašs apkojums atbalstam inovatīviem mērķiem, kādu šobrīd Eiropas Komisija ir apstiprinājusi vecajām ES dalībvalstīm. Turklāt kā viens no inovāciju atbalstīšanas veidiem ir minēts atbalsts saskaņā ar R&D atbalsta vadlīnijām. Papildus jāmin, ka Latvijā jau ir apstiprināta R&D atbalsta programma, kuru administrē Latvijas investīciju un attīstības aģentūra un kuru līdzfinansē no ES fondiem. Ir apstiprināta arī riska kapitāla fondu veidošanas atbalsta programma, bet šobrīd Ekonomikas ministrija ir ierosinājusi to grozīt, līdz ar to ir nepieciešams saņemt Komisijas piekrišanu labotajai programmai.

Lai gūtu pēc iespējas vairāk labumu no Informāciju un Komunikāciju tehnoloģijām (IKT), dalībvalstīm jānodrošina papildu pasākumi e-Eiropas 2005. gada rīcības plāna īstenošanai. Tiek pieprasīts straujāks progress e-pārvaldes, e-apmācības un e-komercijas jomā. Dalībvalstīm jāveicina piekļuve platjoslu tīklam (broadband), lai līdz 2010. gadam sasniegtu vismaz 50 procentus.

Latvija atbalsta e-Eiropa iniciatīvu. Šobrīd Valsts kancelejas Informācijas sabiedrības birojs aktualizē programmu "e-Latvija 2005–2008", kuras ietvaros paredzēts veicināt e-biznesa attīstībai piemērotas vides izveidi.

Nepieciešams orientēties uz šādu e-pārvaldes galveno mērķu sasniegšanu:

1) samazināt administratīvo slogu uz sabiedrību, nodrošinot ērtākus, lietošanai vienkāršākus valsts un pašvaldību institūciju pakalpojumus, ātrāku un kvalitatīvāku jautājumu risināšanu pārvaldes institūcijās;

2) efektīvāk izmantot valsts pārvaldes un pašvaldību cilvēku resursus, ieviešot informācijas tehnoloģijas sistēmas;

3) nodrošināt Viseiropas pakalpojumu izmantošanu Latvijas teritorijā un Latvijas pakalpojumu izmantošanu Eiropā;

4) ieviest e-demokrātijas mehānismu (vēlēšanas, referendumu, aptaujas un politiskā saziņa internetā).

Latvija atbalsta ES platjoslu iniciatīvu un pašlaik izstrādā Platjoslas attīstības pamatnostādnes, kuras pamatojas uz vēlmi iekļauties ES platjoslu attīstības procesā un plāno piekļuves attīstību Latvijā tā, lai sasniegtu ES noteikto līmeni – 50% līdz 2010. gadam.

Eiropas Izpētes (Zinātnes) padomes (European Research Council) izveidošana, lai koordinētu fundamentālās zinātnes finansēšanu Eiropas līmenī.

Latvija atbalsta šādas padomes izveidošanu un darbību, jo padomes darbība dotu iespēju piesaistīt Eiropas Savienības budžeta līdzekļus fundamentālajai pētniecībai Latvijā, kas līdz šim ir iespējams visai ierobežotā apmērā, jo Ietvara programmu stratēģiskais mērķis ir sekmēt lietišķās un industriālās pētniecības attīstību. Taču ir nepieciešams noskaidrot precīzāk Eiropas Izpētes (Zinātnes) padomes darbības principus un Latvijas zinātnieku iespējas aktīvi iesaistīties tās darbībā.

Iekšējais tirgus

Latvija pozitīvi vērtē Ziņojumā ietverto priekšlikumu pievērst ES institūciju un dalībvalstu pastiprinātu uzmanību iekšējā tirgus darbības šķēršļu novēršanai. Vienlaicīgi ir jānodrošina, lai pastāvētu pietiekošs līdzsvars starp aktivitātēm, kas ir vērstas uz jau pieņemto lēmumu ieviešanu, no vienas puses, un darbībām, kas saistītas ar jaunu ideju radīšanu, no otras. Tas nepieciešams, lai jaunu pasākumu uzsākšana nekavētu jau iesākto un turpināmo pasākumu īstenošanu Lisabonas stratēģisko mērķu sasniegšanai.

Katra direktīva, kas ieviesta ar kavēšanos, mazina konkurētspējas attīstības tempu. Jābūt stingrām saistībām no dalībvalstu puses, lai nodrošinātu, ka nacionālie normatīvie akti netiek lietoti kā iemesls, lai bloķētu vai ierobežotu citu dalībvalstu pakalpojumu piegādātājus. Tiek aicināts paātrināt EK likumdošanas pārņemšanu līdz 98,5 procentiem.

Direktīvu pārņemšana 98,5% līmenī un efektīva piemērošana ir izdevīga Latvijai, jo ļautu vietējiem komersantiem attīstīt pārrobežu aktivitātes ES ietvaros. Efektīva ES iekšējā tirgus darbība ir izdevīga Latvijas ekonomikas

attīstībai. Tādēļ pozitīvi vērtējama Ziņojumā iekļautā rekomendācija 2005. gada pavasara Eiropadomē noteikt galīgo termiņu to direktīvu pārņemšanai, kuru prasību ieviešana nacionālajā likumdošanā kavējas.

Vienlaikus Latvija uzskata, ka iekšējā tirgus darbība netiks panākta tikai ar direktīvu ieviešanu. ES institūcijām (Padomei un Komisijai) ir nepieciešams pievērst pastiprinātu uzmanību arī cita veida šķēršļiem, ko rada dalībvalstu iestāžu faktiskā rīcība attiecībā pret citu ES dalībvalstu komersantiem.

Nepieciešams nodrošināt godīgu konkurenci un valsts atbalstu samazināt līdz 1% no IKP.

Latvijā turpmākajos gados viens no konkurences politikas galvenajiem uzdevumiem būs tīklu infrastruktūras nozarē nodrošināt brīvu un godīgu konkurenci. Šai sakarā būtiski ir iespējamās konkurences ierobežojumu riskus novērst jau normatīvo aktu izstrādes līmenī, kā arī pastiprinātu uzmanību pievērst norisēm attiecīgos tirgus sektoros.

Nebūtu atbalstāms kvantitatīvs valsts atbalsta samazinājums ar mērķi nodrošināt godīgu konkurenci, tā vietā nepieciešams pievērst uzmanību valsts atbalstu regulējošo normatīvo aktu ievērošanai.

Informācijai: atbalsta summa, kas Latvijā piešķirta horizontāliem un kohēzijas mērķiem, ir minimāla. Piemēram, 2000. gadā piešķirtais atbalsts bija 19,84 miljoni latu vai 0,46% no IKP, 2001. gadā – 20,54 miljoni latu jeb 0,43% no IKP, bet 2002. gadā – 12,48 miljoni latu jeb 0,24% no IKP.

Atbalsta jomā kontroles un atskaitīšanās mehānisms par dažādās padomēs pieņemto mērķu izpildi ir ieviests un darbojas jau divus gadus. Katru gadu jūlija sākumā Eiropas Komisijas Konkurences direktorāts rīko sanāksmi ar dalībvalstu atbalsta kontroles speciālistiem. Sanāksme parasti ir ar nosaukumu "Follow-up to Council Conclusions on State Aid". Informācijas sākumā minētie dati ir no Latvijas gatavotajām atbildēm uz Eiropas Komisijas jautājumiem 2004. gada 7. jūlija sanāksmei.

Enerģētikas sektorā spēkā stājušies jauni normatīvie akti, kas izvirza skaidrus elektroenerģijas un gāzes tirgus liberalizācijas mērķus. Dalībvalstīm tiek pieprasīts, lai tās atvērtu elektroenerģijas un gāzes tirgu visiem ne-saimniecību (non-household customers) lietotājiem līdz 2004. gada jūlijam un visiem lietotājiem līdz 2007. gada jūlijam. Ir svarīgi, lai dalībvalstis pildītu savus pienākumus šajā jomā.

Lai izpildītu jauno ES normatīvo aktu prasības par iekšējā elektrības un gāzes tirgus liberalizāciju, Ekonomikas ministrija ir izstrādājusi un Ministru kabinets 2004. gada 20. jūlijā ir pieņēmis politikas plānošanas dokumentu "Pamatnostādnes elektrības tirgus izveidei", šobrīd tiek izstrādāts likumprojekts "Elektroenerģijas tirgus likums". Ministru kabinets 1999. gada 21. septembrī pieņēma noteikumus nr. 326 "Noteikumi par kvalificētajiem elektroenerģijas lietotājiem", bet 2004. gada 11. februārī noteikumus nr. 100 "Par elektroenerģijas gada patēriņa apjomu kvalificētā elektroenerģijas lietotāja statusa iegūšanai 2004. gadā". Minētie noteikumi atceļ visus juridiskos šķēršļus pilnīgai elektroenerģijas tirgus atvēršanai.

Saistībā ar dabasgāzes tirgus liberalizāciju. Ekonomikas ministrija ir izstrādājusi un iesniegusi Saeimā apstiprināšanai grozījumu projektu esošajā Enerģētikas likumā.

Komisijai jāpiešķir resursi, lai noteiktu dalībvalstu ierobežojumus brīvai preču kustībai. Katrā dalībvalstī šādu ierobežojumu atcelšanai jāklūst par galveno politikas prioritāti.

Latvija atbalsta priekšlikumu Eiropas Komisijai veikt plašus nozaru pētījumus/aptaujas, lai identificētu iespējamās barjeras, to vidū arī valsts palīdzības ietekmi, kas atsevišķās nozarēs traucē iekšējā tirgus darbībai un godīgas konkurences pastāvēšanai. Šķēršļu uzturēšana dalībvalstu attiecībās iekšējā tirgus jomā novājina ES konkurētspēju pasaulē, kā arī var atstāt negatīvas sekas ārējās tirdzniecības attiecībās ar pārējām pasaules valstīm.

Lai līdz 2005. gadam pilnībā īstenotu finanšu pakalpojumu rīcības plānu (FSAP), nepieciešams veikt pasākumus, lai samazinātu barjeras pārrobežu klīringa un norēķinu (clearing and settlement) veikšanai un veicinātu mazumtirdzniecības finanšu tirgu integrāciju, samazinot ierobežojumus, lai panāktu elastīgāku hipotekāro finansēšanu vairākās dalībvalstīs. Līdz 2005. gada pavasarim Padomei ir jāpieņem atlikušie FSAP noteiktie uzdevumi. Līdz 2005. gada beigām dalībvalstīm ir jāievieš attiecīgie FSAP uzdevumi nacionālajā likumdošanā. Pirms 2005. gada pavasara Eiropas Padomes sanāksmes Komisijai ir jāizstrādā stratēģija, lai mazinātu barjeras pārrobežu klīringa un norēķinu veikšanai. Tāpat līdz 2005. gada beigām Komisijai ir jāiesniedz analīze un ieteikumi par nepieciešamām darbībām, lai veicinātu mazumtirdzniecības finanšu tirgu integrāciju.

Latvija atbalsta iepriekš minētos ieteikumus, taču uzskata, ka FSAP ietvaros pieņemtās direktīvas dalībvalstīm savā likumdošanā ir jāievieš tajās noteiktajos termiņos, nevis līdz 2005. gada beigām, kā tas norādīts Ziņojumā (piemēram, direktīvas 2004/39/EC transponēšanas termiņš ir 30.04.2006.; vēl nepieņemtajai kapitāla prasību direktīvai transponēšanas termiņš tiek plānots 31.12.2006.).

Saskaņā ar jaunākajiem Komisijas priekšlikumiem nepieciešams bez kavēšanās vienoties par uzņēmuma ienākumu nodokļu bāzes (corporate tax base) harmonizāciju, kas ievērojami samazinātu administratīvo slogu tiem komersantiem, kas darbojas vairākās dalībvalstīs.

Latvijas pozīcija paredz saglabāt valstu nacionālo kompetenci nodokļu politikas īstenošanā (īpaši tiešo nodokļu sfērā). Nav pieņemams nodokļu demping, savukārt nodokļu konkurence starp dalībvalstīm ir atbalstāma.

Nepieciešamas mērķtiecīgākas investīcijas infrastruktūrā saistībā ar efektīvāku konkurētspēju tādās jomās kā elektroniskās komunikācijas, enerģētika un transports, lai mazinātu uzņēmējdarbības izmaksas neatkarīgi no tās atrašanās vietas. Nekavējoties jāīsteno Ātrā starta (Quick Start) programma prioritārajiem infrastruktūras projektiem, par kuru Eiropadome vienojusies 2003. gadā.

Bāzes infrastruktūras jomā ir nepieciešams atbalstīt attālināto reģionu sasaistīšanu ar valsts centru, lai nodrošinātu transporta infrastruktūras bāzi komercdarbības attīstībai reģionos. Ņemot vērā Latvijas ģeogrāfisko situāciju un tranzīta pakalpojumu īpatsvaru iekšzemes kopproduktā, būtiska nozīme ir transporta infrastruktūras attīstībai tranzīta koridora nodrošināšanai.

Latvija atbalsta Ātrā starta programmas īstenošanu atbilstoši noteiktajam plānam, tomēr uzskata, ka šai programmai nav īpaša nozīme, jo Ātrā starta projektu finansēšanas noteikumi neatšķiras no tiem, kādi ir pārējiem prioritārajiem projektiem.

Infrastruktūras attīstībai ir svarīgi veicināt plašāku valsts un privātās partnerības potenciāla izmantošanu visos līmeņos.

Kommercdarbības vide

Ziņojumā tiek uzsvērts, ka Eiropa vēl joprojām nav pietiekoši orientēta uz komercdarbības veicināšanu un attīstību. Lai mainītu šo situāciju, ir izvirzītas šādas iniciatīvas, ko dalībvalstīm būtu nepieciešams īstenot.

1

Stratēģiskās analīzes komisijas izveidošana,
2004.gada 8.aprīlis.

No kreisās: prof. Pēteris Zvidriņš, prof. Elmārs Grēns,
Latvijas bankas prezidents Ilmārs Rimševičs,
Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe Freiberga,
prof. Aivars Stranga, Latvijas Ministru prezidents
Indulis Emsis, Stratēģiskās analīzes komisijas vadītāja
prof. Žaneta Ozoliņa, Gints Grūbe.
Klāt nav prof. Ineta Ziemele

2

Latvija NATO: alianses karoga pacelšanas ceremonija pie Rīgas pils
2004.gada 2.aprīlī

Latvija Eiropas Savienībā.
Pirms Latvijas karoga pacelšanas:
(no kreisās) Latvijas Valsts
prezidente Vaira Vīķe-Freiberga,
Kipras prezidents Tassos
Papadopoulos, Itālijas premjer-
ministrs Silvio Berlusconi,
Francijas prezidents Žaks Širaks

3

Latvijas karoga pacelšana

4

5

Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga,
Ministru prezidents Indulis Emsis un Ārlietu ministrs Artis Pabriks
paraksta Līgumu par Eiropas Savienības Konstitūciju Romā, Itālijā
2004.gada 29.oktobrī

6

Eiropas Savienības valstu augstākās amatpersonas

Latvijas Valsts prezidentes uzruna Stratēģiskās analīzes un Sociālo un politisko pētījumu institūta kopīgi organizētās starptautiskās konferences «Valstis, sabiedrības un pasaule nākotnes attīstības ietvarā» atklāšanā Latvijas universitātē 2004.gada 12.novembrī

7

8

9

Konferences goda viesi vizītē pie
Latvijas universitātes rektora Ivara Lāča

Stratēģiskās analīzes komisijas zinātniski pētniecisko rakstu sērijas 1.krājuma «Nacionālās intereses: formulējuma meklējumos» atvēršanas svētki Rīgas pilī 2004.gada 16. novembrī

10

Pirmā rakstu krājuma autoru kolektīvs kopā ar Valsts prezidentu: (no kreisās) Pēteris Zvidriņš, Ineta Ziemele, Vaira Vīķe-Freiberga, Žaneta Ozoliņa, Edvīns Karnītis, Ābrams Kleckins Nav klāt Ivars Ijabs un Juris Krūmiņš

11

Foto – Juris Krūmiņš (10,11)

Dalībvalstīm un Komisijai nepieciešams līdz 2005. gada pavasara Padomei vienoties par kopēju definīciju tiesību akta projekta administratīvā sloga noteikšanai.

Latvija stingri iestājas par iniciatīvas "Labāka likumdošana" efektīvu un ātru realizēšanu, tādēļ uzskata, ka dalībvalstīm un Komisijai ir jāpieliek visas pūles, lai nepieciešamie lēmumi šajā jautājumā tiktu pieņemti pēc iespējas ātrāk, lai varētu uzsākt to ieviešanu.

Dalībvalstīm ir jāizvērtē to nacionālie normatīvie akti un jāuzstāda mērķis samazināt nacionālo administratīvo slogu uzņēmumiem. Gan Komisijai, gan dalībvalstīm līdz 2005. gada jūlijam jānorāda, kādā veidā tiks samazināts administratīvais slogs galvenajās politikas jomās.

Uzsverot, ka Latvijas normatīvie akti komercsabiedrību reģistrēšanas jomā ir sakārtoti un līdz ar to nerada slogu vai papildu pienākumus komersantiem, tiek atbalstīts priekšlikums, ka līdz ar ES iniciatīvu "Labāka likumdošana" katrai dalībvalstij ir nepieciešams veikt spēkā esošo tiesību aktu normu vienkāršošanu un nacionālo tiesību aktu projektu detalizētu novērtēšanu attiecībā uz to ietekmi uz konkurētspēju.

Dalībvalstīm krasi jāsamazina laiks, darbības un izmaksas, kas nepieciešamas jaunu uzņēmumu dibināšanai, līdz 2005. gada beigām. Tiek rekomendēts izveidot vienas pieturas aģentūru (one-stop-shop) komercdarbības uzsākšanai.

Komercdarbības vides uzlabošana ir cieši saistīta ar likumdošanas vienkāršošanu, to kodificējot un skaidrojot tās piemērošanu. Vadības grupas priekšlikums ir veicināt valsts atbalstu riska kapitāla fondu veidošanai, lai veicinātu jaunu komercsabiedrību dibināšanu.

Tiek arī atbalstīts priekšlikums samazināt jaunu komercsabiedrību dibināšanas formalitāšu skaitu un izmaksas dalībvalstīs, tajā skaitā vienkāršot licenču, atļauju un citu komercdarbību regulējošu dokumentu saņemšanas kārtību.

Nākamajā gadā saskaņā ar Komerclikumu ir samazināts pieteikumu izskatīšanas laiks līdz trīs dienām, kā arī nākotnē ir paredzēts virzīt iniciatīvas vienas pieturas aģentūras principa pilnveidošanai, piemēram, tiesības Uzņēmumu reģistra valsts notāram apstiprināt amatpersonu paraksta paraugus, ko šobrīd veic tikai zvērināti notāri.

Pašreiz notiek darbs pie riska kapitāla nacionālās programmas un valsts atbalsta programmas izstrādes, lai jau 2005. gadā varētu uzsākt šī finanšu atbalsta mehānisma realizēšanu.

Notiek nepārtraukts darbs pie komercdarbības vides pilnveides, lai samazinātu dažādo procedūru skaitu, izmaksas un patērēto laiku, kas nepieciešams komercdarbības uzsākšanai. Tāpat plānots izveidot vienas pieturas aģentūras arī vides sektorā.

Darba tirgus

Ekonomiskā izaugsme un nodarbinātības līmeņa paaugstināšana automātiski nenodrošina sociālās kohēzijas un iekļaušanas jautājumu atrisināšanu, tādēļ ir nepieciešama līdzsvarota pieeja, izvēloties tādus nodarbinātības veicināšanas pasākumus, kas ņem vērā nepieciešamību mazināt sociālās atšķirības starp dažādām iedzīvotāju grupām, lai arī Ziņojumā tam nav pievērsta atbilstoša uzmanība.

Lai sasniegtu pilnu nodarbinātību, nepieciešams nodrošināt stabilu ikgadēju nodarbinātības pieaugumu, īpašu uzmanību pievēršot:

- 1) aktīvā darba mūža pagarināšanai;
- 2) ekonomiski neaktīvo cilvēkresursu aktivizēšanai;
- 3) atbalstam sociālās atstumtības riskam pakļautajām grupām darba tirgū;
- 4) darba kvalitātes un produktivitātes paaugstināšanai;
- 5) nedeklarētās nodarbinātības transformācijai oficiāli uzskaitītā nodarbinātībā.

Dalībvalstīm, cieši sadarbojoties (konsultējoties) ar sociālajiem partneriem, jāatskaitās par 2004. gada martā dalībvalstu apstiprināto Nodarbinātības darba grupas rekomendāciju ieviešanu, to skaitā nodarbinātības attīstību un sociālo sistēmu ilgtspējību, lai 2005. gada pavasara Padome varētu novērtēt progresu. Nodarbinātības un sociālās politikas padomei būtu jākoordinē šī novērtēšana.

Ņemot vērā sociālo partneru būtisko lomu nodarbinātības un sociālo jautājumu risināšanā un situācijas uzlabošanā, Latvija atbalsta Nodarbinātības darba grupas rekomendāciju ieviešanas kopīgu izvērtēšanu un atskaites sagatavošanu, kas dos iespēju novērtēt progresu situācijas uzlabošanā atbilstoši konkrētajām rekomendācijām.

Dalībvalstīm, cieši sadarbojoties ar sociālajiem partneriem, līdz 2005. gadam jāpieņem nacionālās mūžizglītības stratēģijas, lai risinātu straujās tehnoloģiju pārmaiņas,

paaugstinātu līdzdalību darba tirgū, samazinātu bezdarbu un ļautu cilvēkiem strādāt ilgāk.

Latvija atbalsta iniciatīvu un uzskata, ka ir nepieciešama rīcības programma izglītības un prasmju līmeņa celšanai, lai samazinātu to studējošo skaitu, kas nepabeidz mācības dažāda līmeņa mācību iestādēs. Būtisku ieguldījumu izglītības tuvināšanai zināšanu ekonomikas darba tirgus prasībām var dot valsts atbalsts IT tehnoloģiju ieviešanai skolās.

Latvija ir apņēmusies nākamajos divos gados izstrādāt nacionālās stratēģijas par pensiju sistēmu un tās finansiālās stabilitātes ilgtermiņa nodrošināšanu un par aktīvā darba mūža pagarināšanu. Sākot ar 2005. gadu, tiks atcelta priekšlaicīga aiziešana pensijā.

Dalībvalstīm līdz 2006. gadam jāizstrādā visaptveroša stratēģija aktīvā darba mūža pagarināšanai, kam nepieciešama radikāla politika un atteikšanās no agras pensionēšanās, strādājot trīs galvenajos virzienos: nodrošinot pareizu juridisku un finansiālu motivāciju darbiniekiem strādāt ilgāk un darba devējiem pieņemt un paturēt darbā vecākus darbiniekus; palielinot visa vecuma cilvēku, it īpaši mazkvalificēto un vecāko darbinieku līdzdalību mūžizglītībā; uzlabojot darba apstākļus un darba kvalitāti.

Ņemot vērā iedzīvotāju demogrāfisko novecošanos, Latvija apzinās nepieciešamību īstenot pasākumus aktīvā darba mūža pagarināšanas jomā. Piemēram, tā kā Latvijā pensijas apmērs ir tieši atkarīgs no apdrošināšanas stāža, pensijas vecuma un ienākumiem, no kuriem veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas, indivīdi ir finansiāli ieinteresēti pēc iespējas ilgāk atrasties darba tirgū. Bez tam 2005. gada 1. jūlijā tiks atcelta priekšlaicīga aiziešana pensijā un līdz 2008. gadam turpināsies pensijas vecuma paaugstināšana sievietēm līdz 62 gadiem. 2005. gadā Latvija izstrādās Pensiju sistēmas nacionālo stratēģiju, ņemot vērā pašreizējās un paredzamās demogrāfiskās un sociālekonomiskās izmaiņas.

Dalībvalstīm nopietni būtu jāizvērtē ietekme, ko rada ierobežojumi brīvai darbaspēka kustībai no jaunajām dalībvalstīm saskaņā ar pārejas perioda noteikumiem. Jāpārveertē, vai tie joprojām ir nepieciešami.

Latvija atbalsta ierobežojumu atcelšanu, jo uzskata, ka tādu šķēršļu pastāvēšana ir pretrunā ar Lisabonas stratēģijas pamatmērķiem.

Vides ilgtspējība

Ziņojumā nav pievērsta detalizēta uzmanība ES Vides programmai (2001.–2010. gads), kas ietver šādus būtiskus jautājumus:

- 1) klimata izmaiņas un globālās temperatūras paaugstināšanās;
- 2) bioloģiskās daudzveidības saglabāšana;
- 3) vide un veselība;
- 4) dabas resursu saglabāšana;
- 5) vides kvalitātes saglabāšana.

Liekot pārāk lielu uzsvāru uz ekonomikas izaugsmi, novārtā var palikt vides aizsardzības un integrētie ilgtspējīgas attīstības jautājumi. Tādēļ Latvija turpinās nacionālās konsultācijas par Ziemeļvalstu nostāju par Kārdifas, Lisabonas un Gēteborgas stratēģiju ciešāku integrāciju.

Dalībvalstīm nepieciešams ratificēt Kioto (Kyoto) protokolu. Nepieciešams progresēt Kioto mērķu sasniegšanā līdz 2005. gadam – sasniegt 12% līmeni primārās enerģijas nepieciešamībai un 22% kopējo patēriņu no atjaunojamiem resursiem.

Saeima to ratificēja 2002. gadā.

Nesaistīt ekonomikas izaugsmi ar resursu izmantošanu.

Latvija atbalsta izteikto priekšlikumu, kas sakrīt ar Kioto protokolā izvirzītajiem mērķiem par kopējo enerģijas patēriņu, kas iegūta no atjaunojamiem energoresursiem. Latvijai šie mērķi ir reāli izpildāmi.

Pieņemt Direktīvas par enerģijas nodokli (2002), vides atbildību (2004), sesto vides rīcības programmu.

Nākošajā periodā (2005–2010) Latvijas enerģijas patēriņš varētu palielināties, tādēļ jautājumi, kas saistīti ar enerģiju, ir ļoti svarīgi. Papildu kapitālieguldījumi mājokļu normatīvajā uzturēšanā mazinās atkarību no importētās enerģijas, bet jāņem vērā, ka šādu pasākumu lietderība varētu tikt vērtēta atšķirīgi 'vecajās' un 'jaunajās' dalībvalstīs.

Latvijas darbību plānots koncentrēt jaudu palielināšanai enerģiju ģenerējošajos objektos vai jaunu objektu radīšanai, atjaunojošās enerģijas avotu īpatnsvāra palielināšanai kopējā enerģētikas bilancē un nelietderīgu enerģijas zudumu mazināšanai.

Komisijai, Padomei un dalībvalstīm nepieciešams veicināt eko-inovāciju attīstību un izplatību.

Latvija atbalsta iniciatīvu veicināt ekoloģiski efektīvas inovācijas, uzsverot, ka nodokļu atlaides komercsabiedrībām, kas veic videi labvēlīgas inovācijas (potenciālie sektori: medicīna (biomedicīnas ražojumi, ārstnieciskie preparāti), koksnes pārstrāde, ekoloģiskā lauksaimniecība, transports un loģistika), un vides aizsardzības principu ievērošana, veidojot un attīstot ekonomiskās un nodarbinātības politikas, nodrošina nepieciešamo līdzsvaru starp vides aizsardzību un konkurētspējas pieaugumu.

Dalībvalstīm jāizveido plāns, kā īstenot Vides tehnoloģiju rīcības plānu (ETAP), nosakot konkrētus līdzekļus un termiņus.

Latvija atbalsta Ziņojumā iekļautos ieteikumus rīcības plāna īstenošanai. Pēc Vides tehnoloģiju rīcības plāna apstiprināšanas EK Latvija sagatavos nacionālo rīcības plānu un uzsāks tā īstenošanu. Tomēr rezultāti būs minimāli, ja netiks piešķirti atbilstoši finanšu resursi. Nepieciešamie ekonomiski efektīvie un videi draudzīgie jaunievedumi mazajos un vidējos uzņēmumos būs jāatbalsta gandrīz pilnā apjomā no sabiedriskajiem avotiem. Bez tam ražojošās jomas īpatsvars IKP nav tik liels, lai varētu orientēties uz būtisku zinātnes finansējuma daļu. Rezultātā efekts varētu būt neliels, tas varētu palielināt plaisu starp Latviju un citām ES dalībvalstīm (pēc IKP uz 1 iedzīvotāju).

Nacionālajām un vietējām valsts institūcijām jāizstrādā rīcības plāni 'zaļā' valsts iepirkuma attīstībai (greening public procurement) līdz 2006. gada beigām, balstoties uz enerģijas atjaunošanas tehnoloģijām un jaunu transporta līdzekļu degvielu.

Latvija atbalsta 'zaļā' iepirkuma idejas īstenošanu Lisabonas mērķu sasniegšanai, jo to valsts vai pašvaldību vajadzībām var izmantot kā papildu atbalsta mehānismu. Tomēr tiešu ieguvumu šāda mehānisma lietošana nedos. Jau šobrīd praktiski var īstenot 'zaļo' iepirkumu, tomēr būtu nepieciešams uzlabot normatīvos aktus, kas regulē iepirkuma jomu.

Eiropai jātiecas pēc ilgtermiņa mērķa paaugstināt enerģijas un resursu efektivitāti.

Latvijai nozīmīgākais jautājums ir energoefektivitātes paaugstināšana (galvenokārt ēku energoefektivitātes uzlabošana). Tam nepieciešami gan likumdošanas, gan konkrēti ieviešanas projekti.

4. SASKAŅOŠANA

Vadības grupa Lisabonas stratēģijas ieviešanas koordinācijai Latvijā.

Nevalstiskās organizācijas: Nacionālā trīspusējās sadarbības padome, Pasaules Banka, Latvijas Zinātņu akadēmija, Latvijas Darba devēju konfederācija.

5. SASKAŅOŠANA AR SAEIMAS EIROPAS LIETU KOMISIJU

Laiks nav saskaņots.

6. CITU ES DALĪBVALSTU VIEDOKĻI

Dalībvalstu pozīcijās tiek uzsvērta nepieciešamība konkretizēt Lisabonas stratēģijas mērķus un definēt galvenās prioritātes. Turklāt tiek rekomendēts uzlabot kopējo Stratēģijas ieviešanas koordinācijas procesu.

Slovākija – Lisabonas stratēģiju nepieciešams pārskatīt un rezultātā noteikt reālus mērķus un skaidri norādīt līdzekļus to sasniegšanai. Par prioritātēm izvirza *acquis* pārņemšanu, mērķu saistišanu ar jauno Finanšu perspektīvu un KLP reformu. Priekšlikums – kādu no Ministru padomēm veltīt Lisabonas dienaskārtībai. Iesaka EK izstrādāt jaunu individuālu dalībvalstu novērtēšanas sistēmu Lisabonas mērķu sasniegšanas jomā, kas radītu efektīvu uzsvaru (spiedienu) individuāli uz dalībvalstīm. Pamatojoties uz ierobežoto laiku, kas palicis Lisabonas reformu īstenošanai, tā rekomendē apsvērt iespēju reizi pusgadā veikt dalībvalstu darbības pārskatu.

Apvienotā Karaliste – uzskata, ka nepieciešams pilnveidot un pārveidot monitoringa sistēmu. Rekomendē izvēlēties vienu no piedāvātajiem priekšlikumiem – *'Lisabon Scoreboard'* vai *'Lisabon Comittment'*.

Zviedrija – atbalsta 'nacionālo stratēģiju' izstrādāšanu. Uzsver, ka nepieciešams koncentrēties uz aptuveni 10 galvenajiem mērķiem. Iniciatīva – izveidot nacionālo Lisabonas koordinatoru grupu, kurus ieceltu Ministru prezidents.

Polija – norāda nepieciešamību jebkuru darbību Lisabonas stratēģijas ietvaros balstīt uz Ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un uzsver nepieciešamību stiprināt Stratēģijas vides pilāru. Uz zināšanām balstītas ekonomikas izveidošana ir viena no Polijas galvenajām Lisabonas stratēģijas prioritātēm. Lai gūtu maksimālu

labumu no Eiropas pētnieciskās telpas (*European Research Area*), Polija norāda uz nepieciešamību pastiprināti iesaistīt jaunās dalībvalstis Eiropas zinātniskajā sadarbībā.

Dānija – procesam jābūt vienkāršākam un caurspīdīgākam. Inovācijām jābūt virzītām uz tirgu. Par Stratēģijas prioritātēm izvirza uz zināšanām balstītu izaugsmi un vairāk un labāku darbavietu radīšanu. Dānija izvirza iniciatīvas atjaunot (*update*) iekšējo tirgu, veidot iekšējo zināšanu tirgu (*internal market for knowledge*), radīt pozitīvas mijiedarbības starp prioritātēm. Priekšlikums – progresa atskaites veidot par trīs gadu periodu.

Nīderlande – par prioritārām Lisabonas kontekstā izvirza darba tirgus un iekšējā tirgus efektīvu pilnveidošanu, kvalitatīvākas likumdošanas veidošanu, uz zināšanām balstītu ekonomiku. Nīderlande uzsver nepieciešamību palielināt produktivitāti, attīstot IKT.

Igaunija – par prioritārām izvirza darba kvalitātes paaugstināšanu, veidot uzņēmējdarbībai labvēlīgu vidi, palielināt ieguldījumus zinātnē un tehnoloģijās, IT sasniegumus veidot pielietojamākus plašākai sabiedrībai, radīt drošu vidi attīstībai.

Vācija – izstrādājusi nacionālo dokumentu 'Agenda 2010', kurš nosaka prioritātes un aktivitātes Stratēģijas ietvaros. Vācijas valdība uzskata, ka svarīgs un produktīvs faktors sabiedrībai un ekonomikai ir atbilstošs sociālo garantiju tīkls un šajā jomā nepieciešamas reformas. Uzskata, ka Stratēģija jāpārorientē saskaņā ar Finanšu perspektīvu. Vācija piedāvā vairākas iekšējā tirgus attīstības iniciatīvas, kas balstītas uz virkni aktivitāšu enerģētikas, finanšu tirgus, maksājumu sistēmu, pakalpojumu, bruņojuma, saistību tiesību (*contract law*) un nodokļu sfērās.

Portugāle – uzsver, ka nepieciešami uzlabojumi nodarbinātības likumdošanas elastības modernizēšanai un pilnveidošanai, reformām publisko finanšu ilgtermiņa ilgtspējībai saistībā ar Eiropas modeļa ilgtspējības stiprināšanu, ārējās tirdzniecības veicināšanā.

Eiropas Komisijas iesaistīšanās līmenis uzraudzības procesā būtu jāpaaugstina. Portugāle izvirza priekšlikumu Komisijai izveidot nodaļu, kas koordinētu un uzraudzītu Stratēģijas ieviešanu.

Somija – apgalvo, ka Lisabonas stratēģija ir atdalīta no nacionāla līmeņa politiku īstenošanas (lēmumiem par strukturālām reformām). Padomei un

Komisijai kopīgi būtu jāizstrādā atskaite par katru valsti, uz kuras pamata dalībvalstis sagatavotu katra savu progresa ziņojumu. Uzskata, ka jāvienkāršo monitoringa sistēma un jāpagarina atskaitīšanās periodi.

Papildu R&D attīstības finansēšanai svarīgi ir radīt apstākļus, kas uzkrātu komerciāli izmantojamas inovācijas, kuras kāpinātu produktivitāti. Atbalsta Eiropas patenta izveidi un norāda, ka tā aizsardzība būtu panākama, izveidojot Kopienas patentu vai arī noslēdzot Eiropas patenta līgumu (*European Patent Agreement*).

Īrija – nepieciešama pozitīva saikne starp trim stratēģijas pilāriem – ekonomisko, sociālo un vides attīstību. Nākošajā periodā Eiropai jābalstās uz izaugsmi, produktivitāti un darbavietām. Vidusposma atskaitē nepieciešams apsvērt, kādā veidā pastāvošie mehānismi var tikt lietoti, lai uzlabotu jau esošo mērķu sasniegšanu.

7. ES INSTITŪCIJU VIEDOKĻI

Viedokļus ir izteikuši:

Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komiteja, Ministru padomes Nodarbinātības komiteja un Sociālo lietu komiteja.

Eiropas komisijas ziņojums par Lisabonas stratēģijas ieviešanu ir sagaidāms 2005. gada janvārī.

8. KONSULTĀCIJAS AR NEVALSTISKAJĀM ORGANIZĀCIJĀM

2004. gadā notikuši vairāki informatīvi pasākumi un semināri, kas veltīti atsevišķām Lisabonas stratēģijas sadaļām. Ir plānots arī turpmāk organizēt šādus pasākumus.

Ministru prezidents AIGARS KALVĪTIS

REĢIONĀLĀS POLITIKAS PAMATNOSTĀDNES

Apstiprinātas ar Ministru kabineta
2004. gada 2. aprīļa rīkojumu Nr. 198

IEVADS

Reģionālās politikas pamatnostādnes (turpmāk – pamatnostādnes) nosaka valsts reģionālo politiku turpmākajiem 10 gadiem.

Pamatnostādņu izstrādes nepieciešamību pamatā nosaka situācija, ka, neskatoties uz valsts attīstības līmeņa pieaugumu, ir vērojama atsevišķu reģionu attīstības līmeņu atšķirību palielināšanās tendence.

Pamatnostādņu nepieciešamība ir juridiski reglamentēta – to izstrādi nosaka Reģionālās attīstības likums. Pamatnostādnēs ir ietverti reģionālās politikas galvenie principi, mērķi, prioritātes un rīcības virzieni. Pamatnostādnēs izvirzītie mērķi un rīcības virzieni atspoguļo reģionālās politikas prioritātes.

Politikas plānošanas dokumentus izstrādā saskaņā ar pamatnostādnēs un Nacionālajā plānojumā noteiktajiem mērķiem un prioritātēm, tādā veidā nodrošinot šo dokumentu savstarpēju koordināciju (Pielikums Nr. 1). Nacionālo plānojumu izstrādā, izvērtējot valsts reģionālās attīstības plānošanas dokumentus. Pamatnostādnes un Valsts telpiskās attīstības perspektīva (Valsts ilgtspējīgas telpiskās attīstības pamatnostādnes), kas ir Nacionālā plānojuma sastāvdaļa, ir savstarpēji saskaņoti un papildinoši dokumenti.²

¹ Dokuments publicēts saīsinātā variantā ar ministrijas atļauju. Pilns Reģionālās politikas pamatnostādņu teksts ar visiem pielikumiem atrodams LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas interneta mājaslapā:

http://www.raplm.gov.lv/lat/regionala_attistiba/politikas_dokumenti/

² MK 2002. gada 26. novembra noteikumi Nr. 515 "Nacionālā plānojuma noteikumi".

1. SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS

1.1. Reģionālās politikas normatīvā un institucionālā bāze

1996. gadā Latvijas Republikas Ministru kabinets apstiprināja Latvijas reģionālās attīstības politikas koncepciju. Koncepcijā tika sniegts plašs reģionālās attīstības līdzekļu, jomu un pasākumu uzskaitījums, kas deva plašas iespējas uzskatīt dažādas valsts regulējošas un atbalsta iniciatīvas par reģionālās attīstības instrumentiem. Taču koncepcija neradīja skaidrību jautājumā par to, kas ir valsts atbalsts reģionālajai attīstībai: vai tas ir instruments, kas ir par reģionālo attīstību atbildīgās institūcijas pārziņā, vai arī valsts darbība, kas būtiski ietekmē teritoriālo vienību attīstību.³

1997. gada maijā tika pieņemts likums "Par īpaši atbalstāmajiem reģioniem", kura mērķis bija radīt iespējas īpaši atbalstāmo reģionu paātrinātai ekonomiskajai attīstībai un veicināt līdzvērtīgu sociālekonomisko apstākļu izveidošanos visā valsts teritorijā. Balstoties uz šo likumu un citiem ar to saistītiem normatīviem aktiem, divus periodus (no 1998. gada vidus līdz 2001. gada vidum un no 2001. gada vidus līdz 2004. gada vidum) atsevišķām pašvaldībām tika piešķirts īpaši atbalstāmā reģiona statuss, kas deva iespēju saņemt Reģionālā fonda līdzekļus.

Līdz ar Reģionālās attīstības likuma pieņemšanu 2002. gada 21. martā likums "Par īpaši atbalstāmajiem reģioniem" zaudēja spēku, bet saskaņā ar Reģionālās attīstības likumu tiek turpināts atbalsts īpaši atbalstāmajām teritorijām, t.i., teritorijām, kurās saglabājas negatīvas ekonomiskās un sociālās attīstības tendences. 11.11.2003. MK apstiprināja noteikumus Nr. 637 "Īpaši atbalstāmās teritorijas statusa piešķiršanas un atcelšanas kārtība", kas nosaka kārtību, kādā plānošanas reģionu attīstības padomes piešķir un atceļ īpaši atbalstāmās teritorijas statusu.

1998. gada novembrī stājās spēkā "Teritorijas attīstības plānošanas likums", kura mērķis bija nodrošināt teritorijas attīstības plānošanas sistēmas izveidošanu, kas veicina ilgtspējīgu attīstību valstī. Šajā jomā no 2002. gada jūnija ir stājies spēkā jauns likums "Teritorijas plānošanas likums".

³ *Vilka I.* Ziņojums "Reģionālās attīstības atbalsta instrumentu efektivitātes izvērtējums", Rīga, 2003. g. augusts.

Plānošanas reģioni

Šobrīd spēkā esošā Reģionālās attīstības likuma mērķis ir veicināt un nodrošināt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību, ievērojot visas valsts teritorijas un atsevišķu tās daļu īpatnības un iespējas, samazināt nelabvēlīgās atšķirības starp tām, kā arī saglabāt un attīstīt katras teritorijas dabai un kultūrvidēi raksturīgās iezīmes un attīstības potenciālu.

Reģionālās attīstības likums paredz piecu plānošanas reģionu izveidi reģionālās attīstības plānošanai, koordinācijai un pašvaldību sadarbības nodrošināšanai: Kurzemes, Latgales, Rīgas, Vidzemes un Zemgales plānošanas reģioni. Plānošanas reģionu teritorijas ir noteiktas Ministru kabineta 2003. gada 25. marta noteikumos nr. 133 "Noteikumi par plānošanas reģionu teritorijām". Plānošanas reģiona lēmējinstītūcija ir plānošanas reģiona attīstības padome, un izpildinstītūcija ir plānošanas reģiona attīstības aģentūra.

No 1996. līdz 2002. gadam reģionālās attīstības jautājumi bija vairāku valsts institūciju kompetencē, kuras īstenoja sadrumstalotu un savstarpēji nekoordinētu reģionālo politiku. Pētījumi rāda, ka reģionālās attīstības mērķu sasniegšanai mērķtiecīgi lietoto valsts atbalsta instrumentu (Reģionālais fonds un nodokļu atlaides Īpaši atbalstāmo reģionu programmas ietvaros) klāsts bija

šaurš un to apjoms – nepietiekošš.⁴ Nozīmīgs valsts atbalsts teritoriju attīstībai ir investīcijas Valsts investīciju programmas (Pielikums Nr. 2) un atsevišķu nozaru attīstības programmu ietvaros. Taču šo programmu resursu sadalē līdz šim netika ņemti vērā reģionālās attīstības mērķi.

2003. gada februārī tika izveidota Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija, kas ir atbildīga par reģionālo politiku, telpisko plānošanu, pašvaldību attīstības jautājumiem un mājokļu politiku valstī.

2003. gada jūlijā tika izveidota koleģiāla konsultatīva institūcija – Nacionālā reģionālās attīstības padome, kura koordinē reģionālo attīstību un teritorijas plānošanu valstī.⁵ Nacionālo reģionālās attīstības padomi vada reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrs, un tās sastāvā ir ekonomikas ministrs, finanšu ministrs, labklājības ministrs, izglītības un zinātnes ministrs, satiksmes ministrs, zemkopības ministrs, vides ministrs un plānošanas reģionu attīstības padomju priekšsēdētāji.

1.2. Latvijas reģionālā attīstība Eiropas Savienības kontekstā

Latvijas nacionālā reģionālā politika tiek veidota valsts teritoriju attīstības līmeņu izlīdzināšanai, ņemot vērā Eiropas Savienības reģionālās politikas pamatprincipus, kas nosaka vispārīgo ietvaru Kopienas reģionālās politikas veidošanai un īstenošanai.

Eiropas Savienības reģionālās politikas pamatā ir šādas vērtības: *solidaritāte* un *kohēzija*. Solidaritātes vērtība tiek izcelta, jo reģionālā politika ir vērsta uz to reģionu attīstības veicināšanu, kas pēc sociālekonomiskās attīstības rādītājiem atpaliek no ES vidējiem rādītājiem. Savukārt kohēzijas vērtības būtība ir veicināt Eiropas Kopienas līdzsvaroto attīstību.

Eiropas Kopienas dibināšanas līguma XVII sadaļas “Ekonomiskā un sociālā kohēzija” 158. pants paredz, ka Kopiena, lai veicinātu vispārējo harmonisku attīstību, izstrādā un veic darbības, kas stiprina tās ekonomisku un sociālu kohēziju. Kopiena jo īpaši tiecas mazināt būtiskas dažādu reģionu attīstības

⁴ Vilka I. Ziņojums “Reģionālās attīstības atbalsta instrumentu efektivitātes izvērtējums”, Rīga, 2003. g. augusts; “Reģionu attīstība Latvijā”; VSIA “Reģionu attīstība”, 2003; Reģionu attīstība Latvijā 2003, VSIA “Reģionu attīstība”, Rīga, 2003.

⁵ “Reģionālās attīstības likums”, pieņemts 21.03.2002., 15. panta pirmā daļa.

līmeņa atšķirības un mazāk attīstīto reģionu vai salu, tostarp lauku apvidu, atpalcību.⁶

Lai savāktu un analizētu statistisko informāciju par reģioniem, atvieglotu un unificētu problēmreģionu noteikšanu un īstenotu reģionālo politiku, ES lieto teritoriālo vienību klasifikāciju (*Nomenclature des unités territoriales statistiques*, saīsināti NUTS).⁷

Eiropas Savienības reģionālā politika ir vērsta uz NUTS I, un Latvijas teritoriālo vienību sadalījums atbilstoši NUTS klasifikācijai ir šāds:

- 1) NUTS I un NUTS II līmeņos ietver Latvijas valsti kopumā;
- 2) NUTS III līmenim atbilst pieci valsts statistikas reģioni – Rīgas, Kurzemes, Zemgales, Vidzemes un Latgales statistikas reģioni.

Statistikas reģionu teritorijas neatbilst plānošanas reģionu teritorijām. Līdz 2003. gadam statistika tika apkopota un analizēta par statistikas reģionu teritorijām, bet, kopš ir noteiktas plānošanas reģionu teritorijas, nepieciešama statistikas analīze par plānošanas reģionu teritorijām.

2002. gadā Latvijas iekšzemes kopprodukts (IKP) uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes standarta veido 35% no ES vidējā rādītāja. Latvijas rādītājs ir 1,9 reizes zemāks nekā Grieķijai, kam ir zemākais rādītājs starp ES valstīm (66% no ES vidējā), un 5,2 reizes zemāks nekā Luksemburgai (189% no ES vidējā), kam ir augstākais IKP uz vienu iedzīvotāju starp ES valstīm. Šie dati liecina, ka Latvija kā vienots reģions (NUTS II līmenis) ievērojami atpaliek no Eiropas Savienības valstu sociālekonomiskās attīstības līmeņa.

Nemot vērā, ka Latvijā IKP rādītājs uz vienu iedzīvotāju zemāks par 75% no ES vidējā rādītāja, Latvija plānošanas periodam 2000.–2006. gadam tika atzīta par ES reģionālās politikas 1. mērķa teritoriju. Ievērojamākā ES struktūrfondu līdzekļu daļa koncentrējas tieši uz 1. mērķa teritoriju attīstības veicināšanu.⁸

Ar mērķi mazināt pastāvošās attīstības līmeņa atšķirības starp Latvijas un Eiropas Savienības reģioniem un līdz ar to palielināt Latvijas un tās reģionu

⁶ The Treaty establishing the European Community, Article XVII "Economic and Social Cohesion".

⁷ Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS).

⁸ Council Regulation (EC) No 1260/1999 of 21 June 1999 laying down general provisions on the Structural Funds.

konkurētspēju ES reģionu vidū valsts saņems struktūrfondu finansējumu atbilstoši ES reģionālās politikas definētajām prioritātēm un Latvijas sagatavotajā Vienotā programmdokumenta projektā iekļautajām nacionālajām prioritātēm. Tomēr atbildība par Eiropas Reģionālās attīstības fonda līdzekļu administrēšanu Latvijā ir sadalīta starp vairākām institūcijām,⁹ līdz ar to var paredzēt koordinācijas trūkumu līdzekļu apguves procesā un reģionālās attīstības veicināšanā. Tāpat līdz šim nav nodrošināta sistēma dažādu – gan valsts, gan ES reģionālās attīstības atbalsta instrumentu darbības koordinācijai. Reti kuram instrumentam atbalsta saņēmēja teritoriālā piederība (reģionam) un plānošanas reģiona attīstības prioritātes ir viens no atbalsta piešķiršanas kritērijiem. Netiek sistemātiski apzināts un apkopots kopējais dažāda veida atbalsta apjoms (ne resursi, ne ieguvumi) plānošanas reģionos, un līdz ar to, piešķirot atbalstu, netiek ņemta vērā citu atbalsta instrumentu darbība attiecīgajā teritorijā.

1.3. Sociālekonomiskās attīstības līmeņa atšķirības starp plānošanas reģioniem

Latvijas plānošanas reģioni ir salīdzinoši viendabīgi pēc teritorijas platības, bet pastāv ievērojamas atšķirības starp Rīgas plānošanas reģiona iedzīvotāju skaitu, kas veido 47% no valsts iedzīvotāju skaita, un pārējo plānošanas reģionu iedzīvotāju skaitu. Latvijā ir izveidojusies nevienmērīga apdzīvojuma struktūra ar izteiktu viena attīstības centra – Rīgas dominanti.

1. tabula

Plānošanas reģionu teritorija un iedzīvotāju skaits 2003. gada sākumā

	Teritorija		Iedzīvotāji	
	platība, km ²	īpatsvars, %	skaits	īpatsvars, %
Rīgas plānošanas reģions	10 352,6	16,0	1 098 117	47,1
Kurzemes plānošanas reģions	13 600,8	21,1	315 555	13,5
Zemgales plānošanas reģions	10 741,6	16,6	291 326	12,5
Vidzemes plānošanas reģions	15 346,5	23,8	251 665	10,8
Latgales plānošanas reģions	14 547,2	22,5	374 817	16,1
LATVIJA	64 588,7	100	2 331 480	100

Informācijas avots: aprēķini veikti pēc CSP datiem.

⁹ MK 02.09.2003. noteikumi nr. 500 "Noteikumi par Eiropas Savienības struktūrfondu vadības, uzraudzības, kontroles un novērtēšanas institucionālo sistēmu".

Starp plānošanas reģioniem pastāv būtiskas atšķirības rādītājos, kas raksturo teritoriju sociālekonomiskās attīstības līmeni.

2. tabula

Plānošanas reģionu teritorijas attīstību raksturojošie
sociālekonomiskie rādītāji

Rādītāji	Rīgas plānošanas reģions	Kurzemes plānošanas reģions	Zemgales plānošanas reģions	Vidzemes plānošanas reģions	Latgales plānošanas reģions
Iekšzemes kopprodukts (IKP) 2001. g., faktiskajās cenās, tūkstošos Ls*	3 098 396	623 015	347 227	297 088	440 249
IKP īpatsvars valstī 2001. g., %*	64,4	12,9	7,2	6,2	9,1
IKP uz vienu iedzīvotāju 2001. g., faktiskajās cenās, Ls*	2790	1958	1188	1170	1158
Bezdarba līmenis 2003. g. sāk., %**	3,9	6,9	6,6	6,2	11,9
Iedzīvotāju ienākumu nodoklis uz 1 iedzīvotāju 2002. g., Ls**	127,2	83,1	76,1	70,3	55,8
Ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem 2003. g. sāk.**	26,0	13,4	10,4	12,1	9,5
Nefinanšu investīcijas (bez individuālās būvniecības) uz 1 iedzīvotāju 2002. g., Ls*	743	540	389	354	261

Informācijas avots:

* Statistisko datu krājums "Latvijas reģioni skaitļos", Rīga: CSP, 2003.

** CSP dati un pēc tiem veiktie aprēķini.

Viens no pamatrādītājiem, kas raksturo valsts un tās reģionu ekonomiskās attīstības līmeni noteiktā laika periodā, ir IKP uz vienu iedzīvotāju. Vidējais IKP uz vienu iedzīvotāju valstī 2001. gadā bija 2044 lati. Rīgas plānošanas reģionā tika radīti 64,4% no visas valsts iekšzemes kopprodukta, bet pārējos četros reģionos – 35,6 procenti. Zemākais IKP uz vienu iedzīvotāju ir Latgales reģionā – 1158 lati, tas ir 1,7 reizes zemāks nekā valstī vidēji un 2,4 reizes zemāks nekā Rīgas reģionā.

Bezdarba līmenis Latgales reģionā ir visaugstākais valstī – 11,9%, un tas ir 3 reizes augstāks nekā Rīgas plānošanas reģionā, kur situācija ir vislabvēlīgākā valstī. 2003. gada sākumā bezdarba līmenis valstī bija 6,3 procenti.

1.4. Sociālekonomiskās attīstības līmeņa atšķirības starp pašvaldībām

Krasi atšķiras dzīves kvalitāte, ekonomiskās un sociālās infrastruktūras kvalitāte un kvantitāte dažās lielajās pilsētās un pārējā valsts daļā. Lauku teritorijās un mazajās pilsētās ir vērojama sociālā atstumtība, pieaug nabadzības risks¹⁰ un pazeminās cilvēkresursu potenciāls. Nepietiekami līdzsvarota un sabiedrībai pieejama satiksmes infrastruktūra Latvijas reģionos kavē investīciju piesaisti un modernu ekonomisko attīstību. Mazām pašvaldībām ir ierobežotas iespējas investīciju veikšanā un piesaistē (Pielikums Nr. 3).

Valstī kopumā un reģionos lēni palielinās uzņēmumu skaits, kas izmanto jaunākās tehnoloģijas. Inovāciju veicinošu struktūru – industriālo parku un tehnoloģisko centru – darbības apjoms ir šaurs. Lēni veidojas sadarbība starp uzņēmējiem, zinātnes un augstākās izglītības centriem. Pastāvīgi samazinās pētnieciskie resursi, līdz ar to zūd inovatīvu tautsaimniecības jomu un uzņēmumu rašanās iespējas. Gan valstij kopumā, gan atsevišķiem tās reģioniem ir zema konkurētspēja Baltijas jūras reģionā un globālā mērogā.

Analizējot situāciju pa mazāka mēroga teritoriālajām vienībām (pa rajoniem un republikas nozīmes pilsētām vai pa vietējām pašvaldībām), atšķirības starp rādītājiem, kas raksturo sociālekonomiskās attīstības līmeni, ir vēl ievērojamākas nekā starp plānošanas reģioniem. Piemēram, starp Latvijas administratīvi teritoriālajām vienībām augstākais IKP uz vienu iedzīvotāju 2001. gadā bija Ventspilī (4674 lati), zemākais – Rēzeknes rajonā (504 lati), atšķirība starp šo teritoriju rādītājiem ir 9,2 reizes. Pilsētu grupā 2002. gadā lielākais iedzīvotāju ienākumu nodokļa apjoms uz vienu iedzīvotāju bija 149,7 lati Ventspilī, bet mazākais – 27,4 lati Daugavpils rajona Subatē. Pagastu grupā vērojamas vēl krasākas atšķirības. Lielākais iedzīvotāju ienākumu nodokļa apjoms uz vienu iedzīvotāju bija 175,0 lati Rīgas rajona Inčukalna pagastā, bet mazākais – 5 lati Ludzas rajona Launderu pagastā. Šajā pašā grupā zemākais bezdarba līmenis 2002. gadā bija 1,6% Saldus rajona Gaiķu pagastā, bet augstākais –

¹⁰ Sociālie procesi Latvijā 2003, Rīga: CSP, 2003.

33,5% Balvu rajona Baltinavas pagastā. Ievērojamas atšķirības starp teritorijām ir arī plānošanas reģionu ietvaros (sk. Pielikumu Nr. 4). Tā, piemēram, Kurzemes plānošanas reģionā Ventspilī IKP uz vienu iedzīvotāju (4674 lati) ir 4,7 reizes augstāks nekā Kuldīgas rajonā (978 lati) un 3,3 reizes augstāks nekā Ventspils rajonā (1378 lati).

1.5. Rīgas starptautiskā konkurētspēja

Rīgas kā galvaspilsētas starptautiskās konkurētspējas līmenis ir būtisks visas valsts attīstības veicināšanā. Rīgas starptautiskā konkurētspēja nosaka investīciju, kā arī tūristu piesaistes iespējas valstī, ko iespējams novirzīt uz visiem Latvijas reģioniem.

Pēc 1997. gada Pasaules Bankas apkopotajiem datiem, Rīgā ir zemākais IKP uz vienu iedzīvotāju Baltijas valstu galvaspilsētu vidū.¹¹ Kredītreitinga aģentūra "Standard & Poors" 2003. gada 28. augustā, nosakot jaunu kredīta reitingu Rīgas pilsētai, pazemināja to no BBB/Positive/A-3 (noteikts 13.09.1999.) uz BBB-/Stable/A-3. ESPON (*European Spatial Planning and Observatory Network*) 3. pētījuma vidusziņojumā, salīdzinot 64 funkcionālās pilsētzonas Eiropas Savienībā un kandidātvalstīs, Rīga atrodas 61. vietā (ziņojumā tika vērtētas funkcionālo pilsētzonu funkcijas: iedzīvotāju, transporta, tūrisma, rūpniecības, zināšanu, lēmumu pieņemšanas un administratīvā),¹² atpaliekot arī no kaimiņvalstu galvaspilsētām Tallinas un Viļņas. Tas liecina par to, ka, lai arī Rīga pēc sociāl-ekonomiskās attīstības rādītājiem ievērojami apsteidz citas Latvijas teritorijas, tā atpaliek no Eiropas valstu galvaspilsētām.

2. LATVIJAS REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS UN POLITIKAS PROBLĒMAS

Latvijas reģionālajā attīstībā pastāv šādas problēmas:

- 1) Latvijas un tās reģionu zema konkurētspēja pārējo ES reģionu vidū;
- 2) sociālekonomiskās attīstības līmeņa būtiskas atšķirības un šo atšķirību palielināšanās tendence starp plānošanas reģioniem;

¹¹ <http://lnweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf>

¹² ESPON Project 1.1.1, The Role, Specific Situation and Potentials of Urban Areas as Nodes in a Polycentric Development (2002–04).

3) sociālekonomiskās attīstības līmeņa būtiskas atšķirības un šo atšķirību palielināšanās tendence atsevišķu plānošanas reģionu ietvaros;

4) vāji attīstīta un nekvalitatīva infrastruktūra, t.sk. vāja uzņēmējdarbību veicinoša un pievilcīgu dzīves vidi veicinoša infrastruktūra teritoriālās vienībās;

5) Rīgas kā galvaspilsētas zema konkurētspēja salīdzinājumā ar citām Eiropas galvaspilsētām.

Reģionālās attīstības problēmu iemesls ir šādas reģionālās politikas problēmas:

1) nozaru politiku veidošana un īstenošana notiek savstarpēji nekoordinēti un netiek saskaņota ar plānošanas reģionu attīstības prioritātēm;

2) nav nodrošināta valsts un ES reģionālās attīstības atbalsta instrumentu saskaņota darbība;

3) līdz šim pārāk lēns novadu veidošanās process, kā rezultātā Latvijā ilgstoši pastāv liels skaits ekonomiski un administratīvi vāju pašvaldību, kas nespēj nodrošināt visu pašvaldību funkciju veikšanu;

4) šauras pašvaldību vietējo atbalsta instrumentu klāsta iespējas.

3. LATVIJAS REĢIONĀLĀS POLITIKAS PRINCIPI

Reģionālās attīstības principus nosaka Reģionālās attīstības likums. Savukārt reģionālā politika balstās uz šādiem pamatprincipiem, kuri ir jāievēro, izstrādājot un īstenojot politikas plānošanas dokumentus, kas izriet no pamatnostādnēm vai skar reģionālās attīstības jomu:

1. *Integrācijas princips* – Latvijas reģionālā politika ir pārsektoriāla darbības sfēra, kas veidojama sadarbībā starp nozaru ministrijām, plānošanas reģioniem, rajona un vietējām pašvaldībām, sociālajiem partneriem un par reģionālo politiku atbildīgo iestādi.

2. *Inovācijas princips* – atbalsts inovatīvām idejām un aktivitātēm.

3. *Pašiniciatīvas princips* – vietējā līmeņa iniciatīvu rašanās veicināšana un šo iniciatīvu atbalsts.

4. *Teritorijas savstarpējās atkarības princips* – teritorijas attīstība, ievērojot tās centra un perifērijas savstarpējo atkarību.

5. *Koncentrācijas princips* – reģionālās attīstības atbalstam novirzīto finansējumu koncentrē noteiktu prioritāro mērķu sasniegšanai.

6. *Decentralizācijas princips* – kompetences nodošana no augstāka pārvaldes līmeņa uz zemāku pārvaldes līmeni.

4. LATVIJAS REĢIONĀLĀS POLITIKAS MĒRĶI

1. Latvijas un tās reģionu attīstības līmeņa tuvināšana Eiropas valstu līmenim. Latvijas un tās reģionu konkurētspējas pieaugums pārējo ES reģionu vidū.

2. Līdzvērtīgu dzīves, darba un vides apstākļu nodrošināšana valsts iedzīvotājiem visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību.

3. Līdzvērtīgu uzņēmējdarbības priekšnoteikumu radīšana visā Latvijā, lai sekmētu līdzsvarotu valsts teritorijas, reģionu un to daļu attīstību.

4. Rīgas kā galvaspilsētas starptautiskās konkurētspējas palielināšana.

5. LATVIJAS REĢIONĀLĀS POLITIKAS REZULTĀTI UN TO SASNIEGŠANAS RĀDĪTĀJI

Reģionālās politikas īstenošanai jānodrošina līdzsvarota un ilgtspējīga valsts attīstība, līdzsvarota attīstība Latvijas plānošanas reģionos un atsevišķās teritorijās. Līdz ar to reģionālās politikas īstenošanai pamatā jābūt orientētai uz nelabvēlīgu atšķirību samazināšanu starp plānošanas reģioniem un atsevišķu plānošanas reģionu teritoriju ietvaros. Rezultātu sasniegšanas raksturojošie rādītāji ir noteikti pamatnostādņu darbības periodam – 10 gadiem.

Rezultāti	Sasniegšanas rādītāji
Latvijas sociālekonomiskās attīstības līmeņa tuvināšanās Eiropas Savienības vidējam līmenim.	1) Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju pieaugums līdz 60% no ES vidējā; 2) nodarbinātības līmeņa pieaugums Latvijā līdz 100% no ES vidējā; 3) bezdarba līmeņa samazināšanās Latvijā līdz 90% no ES vidējā.

Rezultāti	Sasniegšanas rādītāji
<p>Plānošanas reģionu sociālekonomiskās attīstības līmeņa paaugstināšanās. Atšķirību samazināšanās starp plānošanas reģionu teritoriju attīstības līmeņiem.</p>	<p>Sekojošo rādītāju uzlabošanās visos plānošanas reģionos, pie kam vājāk attīstītos reģionos ar straujāku attīstības tempu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) IKP uz vienu iedzīvotāju; 2) bezdarba līmenis; 3) iedzīvotāju ienākumu nodokļa ieņēmumi uz vienu iedzīvotāju; 4) uzņēmumu skaits uz 1000 iedz.; 5) investīciju apjoms; 6) teritorijas attīstības indekss.
<p>Pašvaldību teritoriju sociālekonomiskās attīstības līmeņa paaugstināšanās. Atšķirību samazināšanās starp teritoriju attīstības līmeni plānošanas reģionu ietvaros.</p>	<p>Sekojošo rādītāju uzlabošanās plānošanas reģionā ietilpstošajās administratīvajās vienībās:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) iedzīvotāju ienākumu nodokļa ieņēmumi; 2) uzņēmumu skaits uz 1000 iedz.; 3) teritorijas attīstības indekss.
<p>Rīgas kā galvaspilsētas konkurētspējas faktoru attīstība.</p>	<p>Šādu Rīgas rādītāju uzlabošanās:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) IKP ne mazāk kā par 8,5% gadā;¹³ 2) ārvalstu investīciju apjoms ne mazāk kā par 12% gadā;¹⁴ 3) starptautisku uzņēmumu un starptautisko organizāciju pārstāvniecību skaits; 4) tūristu skaita, kas pārnakšņo pilsētas reģistrētā viesnīcā/viesu namā, palielināšanās līdz 135%;¹⁵ 5) nodrošināta transporta infrastruktūra, kas palielina Rīgas sasniedzamību starptautiskā mērogā.

¹³ SIA "Konsorts" pētījums Rīgas domes Pilsētas attīstības programmas apakšprojekta ietvaros "Vispārējā Rīgas ekonomiskā attīstība", 2003.

¹⁴ Rīga. Ekonomiskais profils, Rīgas dome, 2003.

¹⁵ Par bāzi izmantoti dati par ārzemju iebraucēju Latvijā skaita pieaugumu 2003. gadā.

LATVIJAS REPUBLIKAS ATTĪSTĪBAS SADARBĪBAS POLITIKAS PAMATNOSTĀDNES

Ar Latvijas Republikas Ministru kabineta 2003. gada 19. februāra rīkojumu nr. 107 "Par Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politikas pamatnostādēm" tika apstiprinātas LR Attīstības sadarbības politikas pamatnostādnes, nosakot Ārlietu ministriju par atbildīgo institūciju šo pamatnostādņu īstenošanā. Rīkojums paredz Ārlietu ministrijai sagatavot un iesniegt Ministru kabinetā Attīstības sadarbības politikas plāna projektu katram gadam, Attīstības sadarbības politikas programmu pieciem gadiem, kā arī informatīvu ziņojumu par pamatnostādņu īstenošanas gaitu. Saskaņā ar rīkojumu nr. 107 2003. gada 3. jūnijā tika izveidota Konsultatīvā padome Attīstības sadarbības politikas jautājumos (MP rīkojums nr. 257) un apstiprināts tās nolikums (MK noteikumi nr. 271). Šajā Konsultatīvajā padomē ir pārstāvētas ministrijas, NVO, kā arī akadēmiskais sektors, kas sniedz savus priekšlikumus izstrādātajiem dokumentiem Attīstības sadarbības politikas jomā.

LATVIJAS REPUBLIKAS ATTĪSTĪBAS SADARBĪBAS POLITIKAS PAMATNOSTĀDNES

1. Situācijas raksturojums

1.1. Salīdzinoši neilgajā laika periodā kopš neatkarības atgūšanas Latvija ir veikusi daudzas tautsaimniecībai un sabiedrībai nepieciešamas reformas, un šobrīd var apgalvot, ka atrodamies pārejas perioda noslēdzošajā posmā. Kā

¹ Dokuments publicēts saīsinātā variantā. Pilns dokumenta teksts atrodams LR Ārlietu ministrijas interneta mājaslapā:

<http://www.mfa.gov.lv/lv/Arpolitika/Attistibas-sadarbiba/pamatnostadnes/>

galvenos piemērus šī apgalvojuma apliecinājumam varētu minēt jau notikušo Latvijas atzīšanu par tirgus ekonomiku, iestāšanos Pasaules Tirdzniecības organizācijā (PTO) 1999. gadā, saņemto uzaicinājumu iestāties NATO un sarunu pabeigšanu par iestāšanos Eiropas Savienībā (ES).

1.2. Tai pašā laikā ir jāapzinās, ka valsts tautsaimniecības sekmīgu attīstību, drošību un ilgtspējīgu attīstību nosaka ne tikai valsts politiskās, ekonomiskās un strukturālās reformas, bet arī procesi Eiropas reģionā un pasaulē kopumā. Tādēļ Latvija ir ieinteresēta veicināt sadarbību un sniegt iespējamo palīdzību, t.sk. Attīstības palīdzību jaunattīstības un citām pārejas ekonomikas valstīm, īpašu uzmanību veltot kaimiņvalstīm.

1.3. Sadarbība, t.sk. Attīstības jomā, tiek veidota, lai nodrošinātu demokrātiskas reformas, cilvēktiesību ievērošanu, kā arī ekonomisko un sociālo izaugsmi, panākot ilgtspējīgu attīstību un nabadzības samazināšanos jaunattīstības valstīs un valstīs ar pārejas ekonomiku.

1.4. Eiropas Savienībai, par kuras dalībvalsti Latvija plāno kļūt jau 2004. gadā, Attīstības politika ir viens no centrālajiem elementiem ES ārējā politikā kopā ar tās ārējām politiskajām attiecībām, ieskaitot Kopējo Ārējo un Drošības politiku un Starptautiskās tirdzniecības politiku. Katrā no šīm jomām pasaules mērogā ES jau ir lielākais spēlētājs, un tiek prognozēts, ka nākamā ES paplašināšanās nostiprinās tās lomu vēl vairāk:

- ◊ ES jau tagad ir ļoti ievērojams spēks starptautiskajās attiecībās. Paplašinātajā ES būs vismaz 25 valstis ar apmēram pusmiljardu iedzīvotāju;
- ◊ ES jau tagad ir lielākais tirdzniecības bloks. Pēc paplašināšanās reģions veidos vienu piekto daļu no pasaules tirdzniecības, tas būs apmēram 50% izejošo investīciju avots un uzņems apmēram 30% ienākošo investīciju;
- ◊ ES jau tagad ir lielākais Oficiālās Attīstības palīdzības (ODA) un humānās palīdzības sniedzējs pasaulē – tā sniedz apmēram pusi pasaules ODA, no kuras 22% tiek pārvaldīti Kopienas līmenī. ES dalībvalstis 2002. gadā ir apņēmušās palielināt savus ODA budžetus ar mērķi sasniegt vidējo ES ODA/GNI (jeb Oficiālās Attīstības palīdzības attiecība pret nacionālo kopproduktu) attiecību 0,39% līdz 2006. gadam, un tas ir tikai pirmais solis, lai sasniegtu Apvienoto Nāciju Organizācijas

(ANO) deklarēto mērķi 0,7 procenti. Par jauno dalībvalstu iemaksām Attīstības palīdzībai, tai skaitā ODA, vēl notiks sarunas, tomēr jau tagad ir skaidrs, ka arī jaunajām dalībvalstīm būs jāpiedalās Kopienas Attīstības politikas veidošanā.

1.5. Latvija jau tagad sniedz atbalstu pārejas ekonomikas un jaunattīstības valstīm gan divpusēji, gan sadarbībā ar starptautiskajām organizācijām. Latvijas eksperti ir piedalījušies noderīgas pieredzes sniegšanā vairākās jomās, arī kā starptautisko organizāciju vai kā valstu konsultanti. Līdz šim Latvijas dalība palīdzības sniegšanā nav bijusi balstīta uz programmu vai stratēģiju, bet gan galvenokārt reaģējot uz atsevišķām situācijām. Attīstības palīdzībai (tikai ļoti aptuveni dati) 1999. gadā kopumā tika piešķirti LVL 88 773, 2000. gadā LVL 29 321 un 2001. gadā, ieskaitot daudzpusējo sadarbību, – aptuveni LVL 898 201 (ODA un OA kopā LVL 1 098 764; sk. 1. pielikumu).

1.6. Turklāt 2001. gada 22. novembrī Saeimā tika pieņemti grozījumi likumā "Par muitas nodokli (tarifiem)", kas daļēji ieviesa Vispārīgo Priekšrocību sistēmas shēmu jaunattīstības valstīm, paredzot brīvu tirgus pieeju vismazāk attīstītajām valstīm.

1.7. Kā atskaites punkts varētu tikt lietots 2010. gads – saskaņā ar Pasaules Bankas t. s. *graduation policy* un prognozēm 2010. gadā Latvija varētu pārsniegt ienākumu līmeni uz vienu iedzīvotāju (šobrīd tas ir 5225 USD 2000. gada cenās), pēc kura Banka pārskata valsts vispārējo ekonomisko situāciju, lai pārbaudītu tās spēju uzturēt ilgtermiņa attīstības programmu bez Bankas finanšu atbalsta. Šis atskaites datums varētu tikt izmantots kā datums, no kura Latvija kļūst par pilnvērtīgu donorvalsti.

1.8. Tai pašā laikā jāatzīmē, ka pāreja uz donorvalsts statusu notiek pakāpeniski un, kā minēts iepriekš, Latvija jau tagad sniedz dažāda veida palīdzību, un tās apjomi ar katru gadu pieaug. Vēl vairāk – vairākas valstis, līdzšinējās palīdzības sniedzējas Latvijai, ir paziņojušas par sniegtās palīdzības pakāpenisku samazināšanu, par atskaites punktu uzskatot iestāšanos ES. Arī ANO Attīstības programma (ANAP) gatavojas pārtraukt savu darbību Latvijā no 2004. gada.

1.9. Līdz šim Latvija ir veikusi iemaksas speciālos fondos un programmās, sniedzot humāno palīdzību dabas un cita veida katastrofu seku likvidēšanai, kā arī konsultējot pārejas ekonomikas valstis ekonomisko reformu īstenošanā.

Palīdzības piešķiršana pēc *ad hoc* principa ar Ministru kabineta ikreizēju atsevišķu lēmumu vai Finanšu ministrijas rīkojumu neļauj plānot un izmantot pieejamos resursus efektīvi, kā arī sniegt visaptverošu situācijas raksturojumu par Latvijas sniegto palīdzību starptautiskajās organizācijās.

1.10. Latvija ir apņēmusies pieņemt un piemērot Eiropas Komisijas (EK) primāro likumdošanu Attīstības palīdzības politikā no iestāšanās brīža, bez izņēmumiem un pārejas periodiem. Tai skaitā Latvija ir apņēmusies koordinēt savu Attīstības palīdzības politiku un saskaņot savas ārvalstu palīdzības programmas ar ES un dalībvalstīm, ieskaitot koordinētu pieeju starptautiskajās organizācijās un konferencēs, kā arī uzņēmusies saistības dot ieguldījumu Kopienas palīdzības programmās.

1.11. Papildu līdzdalībai ES Attīstības politikā Latvijai jāturpina īstenot divpusējos un daudzpusējos sadarbības projektus, sniedzot palīdzību jaunattīstības un pārejas perioda valstīm, ņemot vērā savas prioritātes.

1.12. Līdz ar iestāšanos ES, tāpat kā pārējām ES dalībvalstīm, Attīstības sadarbības politika pakāpeniski kļūs par vienu no centrālajiem Latvijas ārpolitisko mērķu (attiecībā uz valstīm, kuras nav ES vai citas donorvalstis) realizēšanas mehānismiem.

2. Problēmu, kuru risināšanai nepieciešams īstenot noteiktu valdības politiku, formulējums

2.1. Latvijas saistības izstrādāt ES tiesību normām atbilstošu ārējo ekonomisko politiku (tai skaitā arī Attīstības politiku) līdz ar iestāšanos ES ir apstiprinātas ar Eiropas integrācijas padomes lēmumu (EIP 20.03.2000. sēdes protokols nr. 3). Turklāt Latvijas Nacionālā programma integrācijai ES nosaka ES saistību pārņemšanu Attīstības politikas jomā kā vienu no prioritārām darbībām (LNPIES kods LA-062). 2001. gada un 2002. gada Eiropas Komisijas Progresā ziņojumā ir ieteikts pilnveidot administratīvo kapacitāti, lai nodrošinātu līdzdalību ES attīstības politikā.

2.2. Kā jau iepriekš minēts, papildu jau esošajiem un plānotajiem maksājumiem Latvijai būs jāiesaistās un jādod ieguldījums Kopienas palīdzības programmās. Lai arī sarunas par Latvijas ieguldījumu Eiropas Attīstības fondā notiks pēc iestāšanās (sarunas ir jāpabeidz līdz 2005. gadam), ir paredzams, ka

Latvijas kopējie maksājumi Attīstības sadarbībai un Oficiālajai palīdzībai pakāpeniski pieaugs.

2.3. Nekoordinētā rīcība un visaptverošas politikas trūkums neļauj izmantot pieejamos resursus tikpat efektīvi kā ES dalībvalstīs un daudzās citās donorvalstīs. Tādējādi netiek izmantota iespēja informēt par Latvijas sasniegto progresu un piedāvāt koordinētu Latvijas ekspertīzi salīdzinošo priekšrocību jomās. Papildu tam esošā situācija, kad konkrēti palīdzības sadarbības projekti un finansējums ir dažādu Latvijas institūciju pakļautībā, apgrūtina informācijas statistisku apkopošanu un nesniedz precīzu informāciju par reāli sniegtās palīdzības apjomiem.

2.4. Dalība daudzpusējās (gan ES, gan ANO utt.) Attīstības palīdzības un sadarbības programmās ne tikai uzliek saistības valstij, bet arī rada iespējas Latvijas uzņēmumiem, ekspertiem un nevalstiskajām organizācijām piedāvāt savas preces un pakalpojumus. Pagaidām Latvijas fiziskajām un juridiskajām personām ir tiesības piedalīties konkursos, kas izsludināti PHARE (palīdzības programma Austrumeiropas valstu ekonomiku pārstrukturēšanai), OBNOVA (palīdzība konfliktos cietušajam Balkānu reģionam, veicinot atjaunošanu un iesaistīto pušu samierināšanu, kā arī novēršot vardarbības uzliesmojumus) un TACIS (*Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States* – palīdzības programma Krievijas un pārējo PSRS pēcteču ekonomiku reorganizācijai) palīdzības programmu ietvaros. Pēc Latvijas iestāšanās ES uzņēmējiem būs iespējas piedalīties arī MEDA (*Mediterranean Development Assistance* – Vidusjūras valstu attīstības palīdzība), ALA (*Asia and Latin America* – Āzijas un Latīņamerikas valstis) un EDF (*European Development Foundation* – Eiropas Attīstības fonds – attiecas uz *Kotonu* līguma valstīm) palīdzības programmās, tomēr bez koordinētas rīcības un visaptverošas politikas šīs iespējas netiks pilnībā izmantotas.

2.5. Attīstības sadarbības politikas pamatnostādņu un vēlāk arī programmas, plāna un, iespējams, arī Likuma par Attīstības sadarbību izstrāde palīdzētu sistematizēt, koordinēt un pilnveidot Latvijas palīdzības sniegšanas mehānismu, kā arī nodrošināt saikni starp palīdzību un starpvalstu tirdzniecības attīstību.

2.6. Papildu iepriekšminētajam visaptverošas Attīstības sadarbības politikas neesamība kavē Latvijas aktivitāšu koordināciju dažāda līmeņa starptautiskos

forumos un organizācijās – sākot ar divpusējām attiecībām, dalību ES Attīstības politikā, citās daudzpusējās un starptautiskās organizācijās un programmās.

2.7. Viens no nozīmīgākajiem balstiem sekmīgai Attīstības politikas realizēšanai ir pilsoniskās sabiedrības iesaistīšana. Ievērojama oficiāli reģistrēto NVO skaits (2001. gadā vairāk nekā 4500) apliecina Latvijas iedzīvotāju vēlmi un iespējas līdzdarboties savu interešu pārstāvēniecībā. Pilnveidojot Attīstības politiku, turpmāk tiks paplašinātas NVO iespējas piedalīties tās īstenošanā.

3. Politikas pamatprincipi

3.1. Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politikas pamatprincipi izriet no Latvijas ārpolitikas mērķiem un ANO Tūkstošgades deklarācijā uzskaitītajiem mērķiem.

3.2. Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politika tiks realizēta gan daudzpusējā Attīstības sadarbībā, gan divpusējā un trīspusējā Attīstības sadarbībā.

3.3. Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politikas virzieni pēc jomām:

- ◊ **Politiskā** – dalība palīdzības projektos nolūkā īstenot Latvijas ārpolitikas mērķus – integrācija Eiropas ekonomiskajās un politiskajās struktūrās, attiecību pilnveidošana ar kaimiņvalstīm u. c.
- ◊ **Ekonomiskā** – dalība Attīstības politikas projektos, kas var pozitīvi ietekmēt Latvijas ekonomisko augšupeju tiešā vai netiešā veidā.
- ◊ **Humānā** – humānās palīdzības projekti, kas paredzēti dabas vai cita veida katastrofu seku mazināšanai un likvidēšanai.
- ◊ **Izglītojošā** – palīdzības projekti, kuri iepazīstina ar Latvijas vēsturi un kultūru, tādējādi paplašinot vispārējās informētības līmeni par Latviju pasaulē.
- ◊ **Valsts pārvalde** – tehniskās palīdzības projekti Latvijas pieredzes nodošanai starptautiski atzītās veiksmīgās Latvijas valsts un pašvaldību reformu jomās, piemēram, sociālās drošības, it sevišķi pensiju un sociālās palīdzības u. c.

4. Politikas mērķi

Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politikas prioritārie mērķi:

4.1. Latvija ir aktīva valstu divpusējo attiecību veicinātāja, tādēļ Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politikas mērķis ir veidot pamatu arī ārējās

divpusējās palīdzības sniegšanai attīstības un pārejas ekonomikas valstīm. Līdzsvarojot kopīgās intereses un daudzveidojot sadarbības jomas, iespējams nostiprināt Latvijas drošību, veicināt valsts ekonomisko attīstību un labklājību. Pilnveidojot divpusējo sadarbību ar attīstības valstīm palīdzības sniegšanas jomā, Latvijai būtu iespēja panākt sekmīgāku savu interešu pārstāvniecību šajās valstīs, attīstot izdevīgu sadarbību ekonomikā, zinātnē un kultūrā. Vienlaikus tiks radīti priekšnosacījumi parādīt Latviju kā sekmīgu reformu valsti un palīdzības sniedzēju citām valstīm.

4.2. Cits mērķis tieši izriet no Latvijas ārpolitikas galvenā mērķa – pievienošanās ES. Integrejoties ES, Latvijai ir jābūt gatavai pildīt kritērijus, kādus kandidātvalstīm izvirza ES, saskaņojot nacionālās tiesiskās normas atbilstoši ES normatīvajiem aktiem. Viena no Latvijas valdības prioritātēm šajā jomā ir ES attīstības politikas principu apzināšana un sagatavošanās to pārņemšanai, kā arī nacionālās Attīstības sadarbības politikas koordinēšana ar ES kopējo attīstības politiku.

4.3. Latvija ir ieinteresēta turpināt aktīvu darbību starptautisko organizāciju palīdzības programmās attīstības valstīm, kas veicina tādu svarīgu mērķu sasniegšanu kā nabadzības samazināšana, demokrātijas principu ievērošana, vides aizsardzība, pienācīga veselības aprūpe, izglītības iespējas un dzīves apstākļu uzlabošana pasaules nabadzīgākajās valstīs. Piedaloties Apvienoto Nāciju Attīstības programmas (ANAP), Pasaules Bankas (PB) un Starptautiskā Valūtas Fonda (SVF) palīdzības programmās, Latvijai tiek dota iespēja reāli iesaistīties attīstības veicināšanā šī reģiona valstīs.

4.4. Latvijas darbības koordinēšana starptautiskajās finanšu un ekonomiskajās organizācijās Attīstības sadarbības politikas jomā.

5. Politikas rezultāti un to sasniegšanas rādītāji

5.1. Līdz šim paveiktais Attīstības politikas jomā ir vērtējams kā pozitīvs sākums, Latvijai kļūstot par palīdzības sniedzēju citām valstīm. Attīstības sadarbības politika radīs priekšnosacījumus rezultatīvākai darba organizācijai. Pilnveidojot līgumtiesisko bāzi, kā arī administratīvo kapacitāti, tiks izveidota konsolidēta sistēma Attīstības politikas jomā.

5.2. Jāievēro, ka gan ANO, gan ES u. c. organizāciju un valstu Attīstības politiku virzieni un prioritātes kopumā pastāvīgi attīstās un mainās. Tādēļ kā

viens no galvenajiem Attīstības sadarbības politikas mērķiem jau tika minēta Latvijas drošība, valsts ekonomiskā attīstība un labklājība. Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politika būs viens no centrālajiem ārpolitikas mehānismiem ārpolitisko interešu realizācijai attiecībā pret valstīm, kuras nav ES dalībvalstis vai citas attīstītās valstis.

6. Rīcības virzieni politikas mērķu un rezultātu sasniegšanai

6.1. Rīcības virzieni Attīstības sadarbības politikas mērķu un rezultātu sasniegšanai:

- ◊ Latvijas dalība ES Attīstības politikā definējama šādos virzienos: politiskais dialogs, sadarbība attīstībā un tirdzniecībā, noderīgas pieredzes sniegšana reformu procesa īstenošanā pārejas ekonomikas un jaunattīstības valstīm, kā arī līdzdalība palīdzības projektos un humānās palīdzības sniegšana dabas katastrofu vai citu krīžu skartajām valstīm;
- ◊ tiks turpināta Latvijas iesaistīšanās divpusējā sadarbībā ar attīstības valstīm, kā arī ar valstīm, kuras atrodas pārejas periodā no plānveida ekonomikas uz brīvā tirgus ekonomiku, lai tādējādi dalītos ar Latvijas pieredzi pārejas periodā un sniegtu konsultācijas reformu veikšanai. Par prioritāro reģionu Latvijas Republikas Attīstības sadarbībai pirmām kārtām ir uzskatāms NVS reģions, kā arī atsevišķās jomās Balkānu reģiona valstis, lai savu iespēju robežās dotu ieguldījumu attīstības veicināšanā, pamatojoties uz savstarpējām vēsturiskām un kultūras saitēm ar šīm valstīm. Arī turpmāk tiks veicināta sadarbība ar valstīm, kas atrodas reformu procesā, piemēram, lai konsultāciju ceļā nodotu Latvijas pieredzi reformu īstenošanā;
- ◊ papildu Latvija sadarbosies ar trešo valstu – aktīvu attīstības politiku īstenošanu institūcijām, ar mērķi veidot un piedalīties kopējos projektos valstīs, kur noderīga ir Latvijas valsts un pašvaldību reformu pieredze (piemēram, jau izveidojusies veiksmīga sadarbība ar Kanādas Starptautiskās Attīstības aģentūru (CIDA), kurā tiek izmantots Kanādas Attīstības politikas finansējums un Latvijas eksperti nodod pieredzi Ukrainas institūcijām, utt.);

- ◊ aktīva dalība starptautisko organizāciju pasākumos, programmās un politikās, kas vērsta uz ANO Tūkstošgades deklarācijā uzskaitīto mērķu sasniegšanu (tiks izstrādātas valdības programmas Tūkstošgades deklarācijas mērķu sasniegšanai), kā arī sadarbība humānās palīdzības programmu realizēšanā. Latvija turpinās iesākto praksi, sniedzot palīdzību katastrofu seku mazināšanai un likvidēšanai, tieši sadarbojoties ar katastrofu skartajiem rajoniem. Latvija iesaistīsies palīdzības programmās, kurās ir nepieciešams vairāku valstu un starptautisko organizāciju atbalsts. Kā galvenie partneri daudzpusējai sadarbībai Attīstības politikas jomā ir jāmin ANO, PB, SVF un Eiropas Rekonstrukcijas un Attīstības banka (ERAB).

6.2. Papildu iepriekšminētajam ir jāorganizē publiskās informācijas kampaņas un informatīvi pasākumi par Attīstības sadarbības politikas mērķiem, prioritātēm un Latvijas aktivitātēm iedzīvotāju pilsoniskās apziņas un atbalsta veidošanai Attīstības sadarbības politikas veiksmīgai attīstībai un realizācijai.

7. Ietekmes uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem novērtējums

7.1. Papildu Latvijas līdzšinējiem un jau iepļānotajiem maksājumiem starptautiskajās organizācijās līdz ar iestāšanos ES tiks maksātas gadskārtējās iemaksas ES budžetā, no kurām 5% tiks novirzīti Kopienas Attīstības programmām. No 2007. gada Latvijai būs jāpievienojas Eiropas Attīstības fondam, par kura iemaksām sarunas vēl tikai notiks.

7.2. Līdzīgi kā citas ES kandidātvalstis, arī Latvija Attīstības politikai novirza nelielu IKP daļu. Tā, piemēram, Čehija ir paziņojusi par savu apņemšanos palielināt Attīstības politikas budžetu līdz 0,1 % no NKP līdz iestāšanās ES. Kaut arī ir skaidrs, ka jaunās ES dalībvalstis nevarēs nodrošināt ES dalībvalstu t.s. Monterejas apņemšanos, kas paredz sasniegt vidējo ODA/NKP attiecību 0,39 % līdz 2006. gadam, pie tam katras dalībvalsts ODA/NKP vismaz 0,33 %, tiek sagaidīts, ka arī jaunās dalībvalstis aktīvi piedalīsies Kopienas Attīstības politikā. Sprotams, ka jaunajām dalībvalstīm tiks pieļauts pārejas periods, tomēr tām ir jāpiekrīt vispārējam principam pakāpeniski palielināt Attīstības sadarbības politikai veltītos līdzekļus.

8. Turpmākās rīcības plānojums

Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politikas veidošanai būtu jāizstrādā Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politikas programma (plāns) un tās ieviešanas mehānisms. Ir jāizpēta nepieciešamās izmaiņas likumdošanā. Šajā kontekstā prioritārie darba virzieni būtu tiesiskās bāzes pilnveidošana, institucionālās kapacitātes nostiprināšana, sadarbības veidošana ar Attīstības politiku saistītajām institūcijām, kā arī, analogiski citu donorvalstu praksei, atsevišķas budžeta programmas izveidošana.

8.1. ES Attīstības politikas, divpusējās un daudzpusējās palīdzības projektu koordinēšana; Latvijas ekspertu datu bāzes (nozaru un institūciju datu bāzes) izveidošana, apkopojot informāciju par speciālistiem un jomām, kurās Latvija var piedāvāt palīdzību citām valstīm; tiesiskās bāzes pilnveidošana – Latvijas un ES tiesību normu saskaņošana un tulkošana Attīstības politikas jomā; ES Attīstības politikas saistību pārņemšana un dalība ES Attīstības politikas īstenošanā.

8.2. Konsultatīvās padomes Ārlietu ministrijas vadībā izveide, kurā tiktu pārstāvētas valsts institūcijas, pašvaldības, nevalstiskās organizācijas, Tautsaimniecības padome un akadēmiskās aprindas un kurā tiktu apspriestas un sagatavotas iesniegšanai Ministru kabinetā jebkuras izmaiņas likumdošanā, ar Ārlietu ministrijas definētām prioritātēm saskaņotas Attīstības sadarbības politikas programmas, kā arī konkrētu palīdzības programmu plānošana.

8.3. Ārlietu ministrijas Attīstības sadarbības budžeta vienotas programmas izveidošana no 2004. gada, kurā tiktu apvienoti nākotnē iespējamie brīvprātīgie Latvijas maksājumi atsevišķās starptautiskās organizācijās, kā arī paredzēti līdzekļi divpusējo/trīspusējo Attīstības sadarbības programmu, humānās palīdzības u. c. Latvijas Republikas Oficiālās un Attīstības sadarbības pasākumu finansēšanai atbilstoši valdības apstiprinātai gadskārtējai programmai.

8.4. Sabiedrības informēšana, sabiedrības izpratnes nodrošināšana, pamatojot nepieciešamību Latvijai kļūt par palīdzības sniedzēju citām valstīm, dialoga ar sabiedrību veicināšana Attīstības sadarbības politikas jomā.

9. Pārskatu sniegšanas un novērtēšanas kārtība

Līdz ar atbilstošas struktūras, mehānisma un finansējuma shēmas izveidošanu paredzēts izstrādāt Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politikas programmas/plānus noteiktiem laika posmiem (pieciem gadiem). Ievērojot to, ka starptautiskas programmas ir iespējams novērtēt tikai ilgākā laika posmā, ir jāparedz iesniegt apstiprināšanai Ministru kabinetā iepriekšējās programmas/plāna izvērtējumu kopā ar vai pēc programmas/plāna iesniegšanas nākamajam laika posmam.

ATTĪSTĪBAS SADARBĪBAS POLITIKAS PLĀNS 2005. GADAM

(Ministru kabineta 2004. gada 31. augusta rīkojums nr. 594)

Kopš pārejas uz tirgus ekonomiku procesa uzsākšanas pēdējo 12 gadu laikā Latvija ir uzkrājusi ievērojamu pieredzi, kas ir unikāla un ir uzskatāma par Latvijas priekšrocībām salīdzinājumā ar līdzšinējām donorvalstīm, kurās šādas pārejas procesa pieredzes nav. Jau šobrīd Latvija ir uzsākusi savas bagātīgās pieredzes nodošanu tuvākām un tālākām valstīm. Latvijas ekspertu palīdzība līdz šim ir sniegta pensiju reformas un sociālās aizsardzības sistēmas jomā, pašvaldību finanšu sistēmas jautājumos, dabas aizsardzības jomā, muitas, informācijas tehnoloģiju lietošanas un vadības sistēmu, kā arī enerģētikas un transporta statistikas jautājumos. Plānojot tālākās attīstības sadarbības aktivitātes, tiek ņemts vērā apsvēruma, ka Latvijas pārejas perioda pieredze ir būtiska tām valstīm, kas atpaliek no mums reformu procesa virzībā.

Saskaņā ar Ministru kabineta (turpmāk – MK) 2003. gada 19. februāra rīkojumu nr. 107 "Par Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politikas pamatnostādņem" un tam sekojošajiem grozījumiem ir noteikti sekojoši rīcības virzieni Attīstības sadarbības politikas mērķu un rezultātu sasniegšanai:

- 1) Latvijas dalība ES attīstības politikā;
- 2) divpusējā sadarbība ar attīstības valstīm, kā arī ar valstīm, kuras atrodas pārejas periodā no plānveida ekonomikas uz brīvā tirgus ekonomiku;
- 3) sadarbība ar trešajām valstīm – aktīvām attīstības politiku īstenotājām;
- 4) dalība starptautisko organizāciju pasākumos, programmās un politikās, kā arī sadarbība humānās palīdzības programmu realizēšanā;

¹ Plāns publicēts saīsinātā variantā. Pilns teksts pieejams Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas interneta mājaslapā:

<http://www.am.gov.lv/lv/Arpolitika/Attistibas-sadarbiba/plans-2005/>

5) publiskās informācijas kampaņas un informatīvi pasākumi par Attīstības sadarbības politikas mērķiem un prioritātēm.

Nemot vērā, ka:

- ◊ Latvijas dalība ES Attīstības politikā – Latvijas prioritāšu un interešu pārstāvība ES Ministru Padomes darba grupās un komitejās šobrīd tiek organizēta saskaņā ar 2003. gada 3. jūnija MK noteikumiem "Pagaidu kārtība, kādā tiek koordinēta Latvijas nacionālo pozīciju Eiropas Savienības jautājumos izstrāde, apstiprināšana un pārstāvēšana" un par katru aktuālo jautājumu tiek gatavotas pozīcijas, kas tiek apstiprinātas MK;
- ◊ līdz divpusējās politikas izveidošanai un specifisku Latvijas interešu attīstībai nav iespējams izstrādāt un realizēt noteiktu politiku attīstības sadarbības jautājumos starptautiskajās organizācijās un to programmās, kā arī realizēt dalību pilnā apmērā ES Attīstības politikā.

Attīstības sadarbības politikas plāns 2005. gadam (turpmāk – Plāns 2005. gadam) par prioritāti izvirza divpusējās un trīspusējās sadarbības projektu uzsākšanu, kā arī publisko informācijas aktivitāšu par Attīstības sadarbības politikas mērķiem, prioritātēm un Latvijas aktivitātēm iedzīvotāju pilsoniskās apziņas un atbalsta veidošanai Attīstības sadarbības politikas veiksmīgai attīstībai un realizācijai.

Attīstības sadarbības politika kopumā ir jauna koncepcija gan valsts pārvaldei, gan sabiedrībai kopumā, tādēļ 2005. gadā un tuvākajos gados papildu pamatnostādņēs uzskaitītajiem rīcības virzieniem liela uzmanība tiks veltīta pētniecības darbu par Latvijas palīdzības potenciālajām saņēmējvalstīm atbalstīšanai, normatīvi tiesiskās bāzes un administratīvās kapacitātes attīstīšanai.

Palīdzība krīzes situācijās un humānā palīdzība netiek uzskaitīta starp divpusējās Attīstības sadarbības prioritātēm 2005. gadā.

Plāns 2005. gadam ir pirmais solis, uzsākot divpusējo attīstības sadarbības projektu programmu, lai pārskatāmā laika periodā nodrošinātu Latvijas kā Eiropas Savienības (turpmāk – ES) dalībvalsts saistības, kas ietvertas ES Barseļonas Padomes deklarācijā,² – palielināt finansējumu Attīstības sadarbības

² Barseļonas Padomē ES dalībvalstis nāca klajā ar deklarāciju, kurā tās apņēmas palielināt Attīstības sadarbībai veltīto finansējumu, līdz 2006. gadam sasniedzot vidēji 0,39% no katras dalībvalsts NKP, katrai dalībvalstij atsevišķi nodrošinot vismaz 0,33% no NKP. Šī deklarācija ir uzskatāma par t.s. *soft acquis* un ir saistoša arī jaunajām ES dalībvalstīm.

mērķiem, vienlaicīgi izpildot Latvijas saistības nodrošināt Latvijas Attīstības sadarbības politikas savstarpēji papildinošu raksturu ar Kopienas un citu ES dalībvalstu sniegto palīdzību.

Plāns 2005. gadam ir izstrādāts prioritāšu reģionam (kas noteikts ar MK 2003. gada 17. februārī apstiprinātajām pamatnostādņēm) – NVS un Balkānu valstīm, par prioritārām izvirzot Gruziju, Moldovu, Ukrainu un Uzbekistānu, ņemot vērā līdz šim izveidojušos kontaktus, attiecīgo valstu ārpolitisko virzību, Latvijas vēstniecību esamību šajās valstīs un citus aspektus. Latvijas interesēs ir veicināt sadarbību arī ar Baltkrieviju, tomēr šī sadarbība šobrīd var notikt tikai atsevišķās nozarēs, kā, piemēram, demokrātiskas un pilsoniskas sabiedrības veicināšanā, kravu transporta jomā, vides aizsardzībā u.c. Būtisks elements plāna izstrādē ir ES Jauno kaimiņu politika, kas daļēji aptver šo Latvijas prioritāšu reģionu, konkrēti šīs valstis ir Ukraina, Moldova, Gruzija un Baltkrievija.

1. Attīstības sadarbības mērķi un rīcības virzieni

1.1. Prioritārie mērķi:

1.1.1. 2005. gadam divpusējai un trīspusējai sadarbībai tiek noteiktas sekojošas prioritārās jomas Attīstības sadarbības projektiem:

- ◊ demokrātiskas un pilsoniskas sabiedrības veicināšana;
- ◊ tautsaimniecības attīstības veicināšana;
- ◊ atbalsts valsts pārvaldes, pašvaldību un aizsardzības sistēmas reformu procesā;
- ◊ vides aizsardzība;
- ◊ izglītība, sociālā attīstība, veselība;
- ◊ iekšlietas un tieslietas.

1.1.2. Citi mērķi Attīstības sadarbībai 2005. gadā:

- ◊ pētniecības darbu finansēšana par Attīstības sadarbības un Jauno kaimiņu iniciatīvas jautājumiem NVS valstīs;
- ◊ komunikāciju aktivitātes, informatīvais nodrošinājums.

1.1.3. Latvijas pieredze un normatīvā bāze Attīstības sadarbības politikas veidošanai un projektu administrēšanai ir tikai veidošanās sākumposmā. Tādēļ pie prioritārajiem mērķiem 2005. gadā ir pieskaitāma normatīvi tiesiskās

bāzes attīstība, administratīvās kapacitātes Ārlietu ministrijā nostiprināšana un konsolidētas sistēmas Attīstības sadarbības politikas jomā izveidošana.

1.2. Rīcības virzieni mērķu sasniegšanai:

1.2.1. Divpusējai un trīspusējai sadarbībai:

- ◊ atbalsts valsts, pašvaldību, privātā sektora un nevalstisko organizāciju (turpmāk – NVO) projektiem 1.1.1. punktā uzskaitītajās prioritārajās jomās;
- ◊ pēc citu valstu pieprasījuma Latvijas ekspertu finansēšana, lai dalītos ar Latvijas pieredzi pārejas periodā un sniegtu konsultācijas reformu veikšanai;
- ◊ Latvijas Attīstības sadarbības normatīvi tiesiskās bāzes un administratīvās kapacitātes attīstīšana Ārlietu ministrijā.

1.2.2. Pētniecības darbiem, komunikāciju aktivitātēm un informatīvajam nodrošinājumam:

- ◊ atbalsts izpētes projektiem un pētniecības darbu pasūtīšana Attīstības sadarbības politikas un Jauno kaimiņu iniciatīvas jautājumos;
- ◊ publiskās informēšanas aktivitātes, sabiedriskā viedokļa izpēte;
- ◊ dalība citu institūciju un NVO organizētās publiskās informēšanas aktivitātēs, viedokļa veidošana par Attīstības sadarbību, atbalsts informatīvā nodrošinājuma veidošanai.

2. Pasākumi izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanai

2.1. Divpusējai un trīspusējai sadarbībai:

2.1.1. atbalstam valsts, pašvaldību, privātā sektora un NVO projektiem Ārlietu ministrija uzsāk grantu programmu:

- ◊ pēc nepieciešamības Ārlietu ministrija izstrādā grozījumus un jaunu likumdošanas aktu projektus Attīstības sadarbības programmu efektīvai funkcionēšanai;
- ◊ Attīstības sadarbības programmu administratīvai vadībai Ārlietu ministrija izveido Projektu ieviešanas vienību/sekretariātu un apstiprina Attīstības sadarbības padomi (turpmāk – Padome);
- ◊ līdz 2005. gada februārim Ārlietu ministrija izstrādā un pieņem grantu programmas vadlīnijas;

- ◊ līdz 2005. gada februārim Ārlietu ministrija izstrādā un pieņem Projektu konkursa vadlīnijas un izsludina projektu konkursu; nepieciešamības gadījumā Padome var lemt par atkārtotu vai papildu konkursu;
- ◊ projektu pieteikumu izvērtēšanai Ārlietu ministrija izveido vērtēšanas komitejas, pēc iespējas pieaicinot nepieciešamos ekspertus;
- ◊ projektu uzraudzību veic Ārlietu ministrija;
- ◊ par katru projektu tiek sastādīti novērtējumi, kuri tiek izmantoti informatīvā ziņojuma MK sastādīšanā (sk. 6. punktu).

2.1.2. Latvijas ekspertu finansēšana tehniskās palīdzības projektos:

- ◊ Ārlietu ministrija regulāri konsultējas ar prioritātēs uzskaitīto valstu valdībām par to interesi Latvijas pieredzes un palīdzības saņemšanā un nepieciešamās palīdzības jomām;
- ◊ pēc saņēmējvalsts pieprasījuma saņemšanas Ārlietu ministrija organizē un finansē priekšprojekta izpēti ar mērķi izstrādāt tehniskās palīdzības projekta darba uzdevumu;
- ◊ pēc priekšprojekta izpētes/darba uzdevuma izstrādes un ekspertu atlases Ārlietu ministrija finansē tehniskās palīdzības projektu, kura nobeigumā tiek sastādīts novērtējums.

2.2. Pētniecības darbiem, komunikāciju aktivitātēm un informatīvajam nodrošinājumam:

2.2.1. Padome lemj par atbalstu izpētes projektiem un pētniecības darbu pasūtīšanu Attīstības sadarbības un Jauno kaimiņu iniciatīvas jautājumos;

2.2.2. Ārlietu ministrija apstiprina Komunikāciju stratēģiju Attīstības sadarbības jautājumos un veic atbilstoši nepieciešamībai sabiedrības viedokļa aptauju; balstoties uz sabiedrības viedokļa aptaujas rezultātiem, Komunikāciju stratēģiju un Attīstības sadarbības politikas aktualitātēm, Padome lemj par publiskās informēšanas aktivitātēm, kuras tiek organizētas likumdošanā paredzētajā kārtībā;

2.2.3. Ārlietu ministrija sadarbojas ar citām institūcijām un NVO sabiedrības viedokļa veidošanai, kapacitāšu attīstīšanai un atbalstot informatīvo nodrošinājumu. Par finansējuma piešķiršanu lemj Padome.

3. Prognozējamie rezultāti

3.3. Prognozējamie rezultāti.

3.3.1. Uzsākot un izveidojot divpusējo un trīspusējo sadarbību ar valstīm attīstības posmā palīdzības sniegšanas jomā, Latvija nodrošinās sekmīgāku savu interešu pārstāvniecību šajās valstīs, attīstot izdevīgu sadarbību ekonomikā, zinātnē un kultūrā, veicinās reģionālās drošības stiprināšanu u.c. Vienlaikus tiks radīti priekšnosacījumi parādīt Latviju kā sekmīgu reformu valsti un palīdzības sniedzēju citām valstīm.

3.3.2. Pētniecisko darbu, komunikāciju aktivitāšu finansēšana un atbalsts informatīvajam nodrošinājumam:

- ◊ izpētes darbu finansēšana par Attīstības sadarbības un Jauno kaimiņu iniciatīvas jautājumiem veicinās dziļāku izpratni par potenciālo palīdzības saņēmējvalstu vajadzībām un problemātiku, kas tiks izmantots Attīstības sadarbības programmēšanai,
- ◊ komunikāciju aktivitātes veicinās plašākas sabiedrības informētību par Attīstības sadarbības politikas principiem un Latvijas aktivitātēm, veicinās Latvijas NVO informētību un iesaisti Latvijas Attīstības sadarbības politikas jautājumos, tai skaitā NVO dalību Latvijas Attīstības sadarbības politikas veidošanā,
- ◊ veicinās Latvijas NVO dalību starptautiskos projektos, nodrošinās konsultatīvu palīdzību Latvijas NVO dalībai starptautiskos projektos.

3.3.3. Latvija jau līdz šim ir sniegusi un turpina sniegt Attīstības sadarbības palīdzību. Tomēr līdz šim Latvijas sniegtā palīdzība ir bijusi nekoordinēta, netika plānota un saskaņota ar ārpolitikas mērķiem. Tiesiskās bāzes un administratīvās kapacitātes pilnveidošana un konsolidētas sistēmas izveidošana radīs priekšnosacījumus rezultatīvākai darba organizācijai un efektīvākai palīdzības sniegšanai – Latvijas ārpolitikas mērķu sasniegšanai.

4. Papildu nepieciešamais finansējums

Plāna izpildei šobrīd līdzekļi nav piešķirti.³ Koordinētas, plānotas un ārpolitikas prioritātēs pamatotas palīdzības sniegšanai attīstības un pārejas

³ Ar 2004. gada 20. decembra Saeimas lēmumu likuma "Par valsts budžetu 2005. gadam" Ārlietu ministrijai kopējā budžeta ietvaros Attīstības sadarbības politikas plāna īstenošanai piešķirti LVL 100 000.

ekonomikas valstīm Ārlietu ministrijā ir jāizveido budžeta programma Attīstības sadarbības un Jauno kaimiņu politikas projektiem ar kopējo papildu finansējuma budžetu 2005. gadam LVL 250 000,00, kas tiks iesniegta izskatīšanai MK kopējā Ārlietu ministrijas budžeta pieprasījumā un apstiprināta ar likumu "Par valsts budžetu 2005. gadam". Ja papildu finansējums netiks piešķirts, plānu nebūs iespējams īstenot.

Indikatīvs budžeta programmas Attīstības sadarbības un Jauno kaimiņu politikas projektiem sadalījums (par budžeta sadalījumu un jebkurām izmaiņām tajā lemj Padome).

Kopā LVL 250 000, no tā:

- ◊ komunikāciju aktivitātes, informatīvais nodrošinājums LVL 10 000;
- ◊ izpētes darbu finansējums LVL 25 000;
- ◊ grantu programma LVL 140 000;
- ◊ tehniskās palīdzības projektu programma LVL 75 000, tai skaitā:
 - projektu priekšizpēte LVL 8000,
 - tehniskā palīdzība LVL 67 000.

5. Atbildība

Par plāna ieviešanu atbild Ārlietu ministrija.

6. Atskaitīšanās kārtība

Saskaņā ar MK 2003. gada 19. februāra rīkojuma nr. 107 "Par Latvijas Republikas Attīstības sadarbības politikas pamatnostādņem" 3.3. punktu Ārlietu ministrijai līdz 2006. gada 1. aprīlim iesniegt MK informatīvu ziņojumu par plāna īstenošanas gaitu 2005. gadā.

Ārlietu ministrs ARTIS PABRIKS

LATVIJA SKAITĻOS

Izmantotie statistiskie dati raksturo Latvijas progresu nozīmīgos ekonomikas, sociālās sfēras un vides aizsardzības sektoros. Šie rādītāji dod ieskatu Latvijas progresīvajā virzībā, raksturo svarīgākos resursus augstu un noturīgu izaugsmes tempu sasniegšanai un noturēšanai, ļauj vērtēt Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes atsevišķu komponentu izmaiņas.

Valsts attīstības pamatā ir labklājība – augsta nodarbinātība, nepārtraukta ekonomiskā izaugsme, katram valsts iedzīvotājam nodrošinātas izglītības un atpūtas iespējas.

IEDZĪVOTĀJI

1. tabula

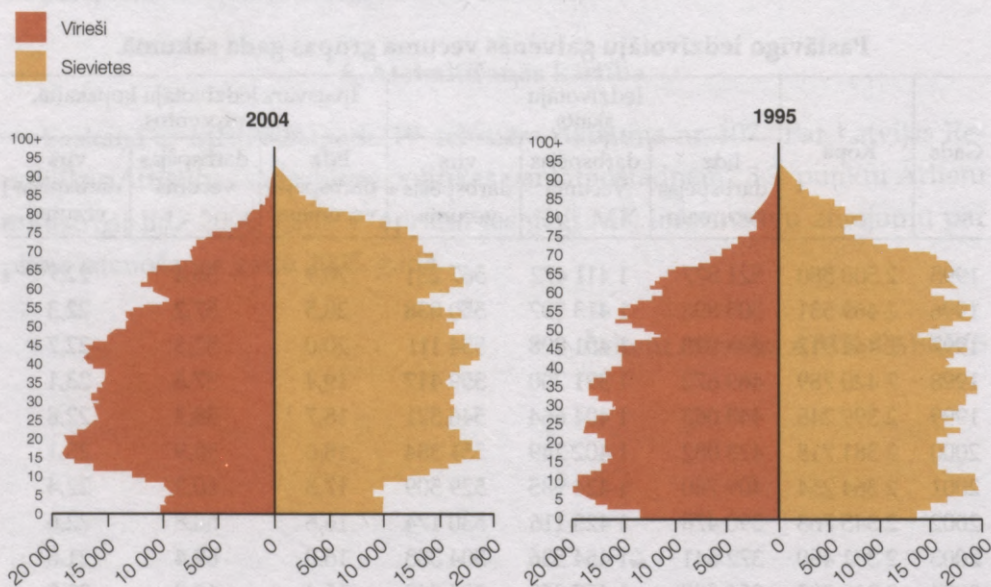
Pastāvīgo iedzīvotāju galvenās vecuma grupas gada sākumā

Gads	Kopā	Iedzīvotāju skaits			Īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā, procentos		
		līdz darbspējas vecumam	darbspējas vecumā	virs darbspējas vecuma	līdz darbspējas vecumam	darbspējas vecumā	virs darbspējas vecuma
1995	2 500 580	521 877	1 411 472	567 231	20,9	56,4	22,7
1996	2 469 531	505 896	1 413 597	550 038	20,5	57,2	22,3
1997	2 444 912	488 993	1 401 808	554 111	20,0	57,3	22,7
1998	2 420 789	469 672	1 391 700	559 417	19,4	57,5	23,1
1999	2 399 248	448 063	1 404 664	546 521	18,7	58,5	22,8
2000	2 381 715	428 082	1 402 249	551 384	18,0	58,9	23,1
2001	2 364 254	409 760	1 424 985	529 509	17,3	60,3	22,4
2002	2 345 768	390 478	1 425 116	530 174	16,6	60,8	22,6
2003	2 331 480	372 641	1 454 536	504 303	16,0	62,4	21,6
2004	2 319 203	356 505	1 457 858	504 840	15,4	62,8	21,8

Iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijā un tās ietekmējošie faktori

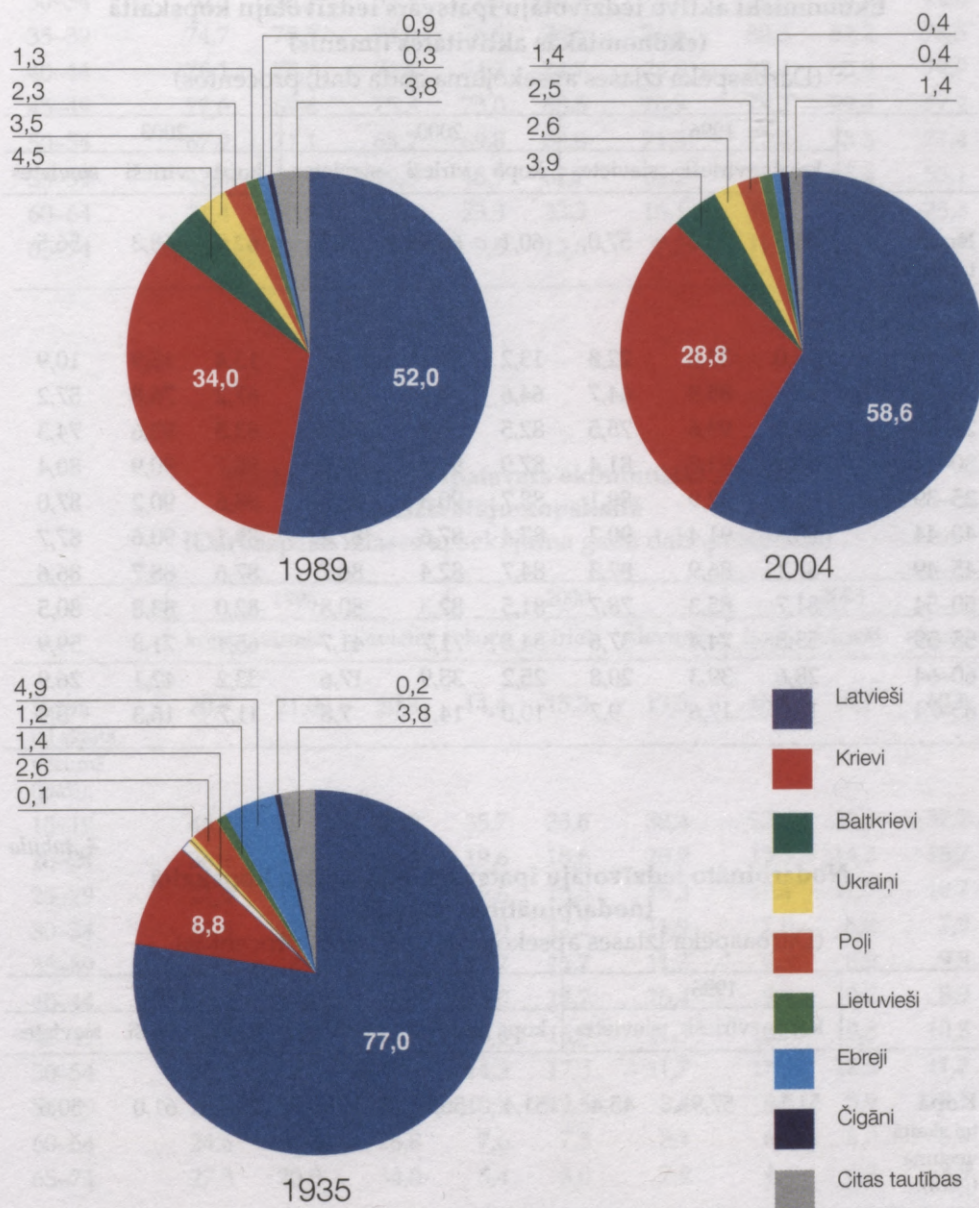
Gads	Iedzīvotāju skaita izmaiņas			Procentos		
	kopā	dabiskais pieaugums	migrācijas saldo	kopā	dabiskais pieaugums	migrācijas saldo
1995	-31 049	-17 336	-13 713	-1,24	-0,69	-0,55
1996	-24 619	-14 538	-10 081	-1,00	-0,59	-0,41
1997	-24 123	-14 703	-9420	-0,99	-0,60	-0,39
1998	-21 541	-15 790	-5751	-0,89	-0,65	-0,24
1999	-17 533	-13 448	-4085	-0,73	-0,56	-0,17
2000	-17 461	-11 957	-5504	-0,73	-0,50	-0,23
2001	-18 486	-13 327	-5159	-0,78	-0,56	-0,22
2002	-14 288	-12 454	-1834	-0,61	-0,53	-0,08
2003	-12 277	-11 431	-846	-0,53	-0,49	-0,04

1. diagramma

Iedzīvotāju vecuma un dzimuma sastāvs
1995. un 2004. gada sākumā

2. diagramma

Latvijas iedzīvotāju etniskais sastāvs attiecīgā gada sākumā

NODARBINĀTĪBA

3. tabula

**Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
(ekonomiskās aktivitātes līmenis)
(Darbaspēka izlases apsekojuma gada dati, procentos)**

	1996			2000			2003		
	kopā	vīrieši	sievietes	kopā	vīrieši	sievietes	kopā	vīrieši	sievietes
Kopā tai skaitā vecumā (gadi):	64,5	73,3	57,0	60,1	66,9	54,2	62,0	68,3	56,5
15-19	28,0	33,0	22,8	13,2	16,4	9,8	13,4	15,9	10,9
20-24	75,6	85,9	64,7	64,6	74,1	55,0	67,2	76,8	57,2
25-29	84,8	93,6	75,5	82,5	90,8	74,0	83,5	92,6	74,3
30-34	86,9	92,8	81,4	87,9	91,9	84,0	85,7	90,9	80,4
35-39	91,0	92,9	89,1	88,7	90,8	86,7	88,6	90,2	87,0
40-44	90,8	91,4	90,2	87,4	87,6	87,2	89,1	90,6	87,7
45-49	87,1	86,9	87,3	84,7	82,4	86,7	87,6	88,7	86,6
50-54	81,7	85,3	78,7	81,5	82,3	80,8	82,0	83,8	80,5
55-59	53,8	74,4	37,6	54,8	71,7	41,7	65,1	71,8	59,9
60-64	28,6	39,3	20,8	25,2	35,9	17,6	33,2	42,1	26,9
65-74	12,3	17,6	9,7	10,0	14,1	7,8	11,7	16,3	8,9

4. tabula

**Nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā
(nodarbinātības līmenis)
(Darbaspēka izlases apsekojuma gada dati, procentos)**

	1996			2000			2003		
	kopā	vīrieši	sievietes	kopā	vīrieši	sievietes	kopā	vīrieši	sievietes
Kopā tai skaitā vecumā (gadi):	51,1	57,9	45,4	51,4	56,7	46,9	55,4	61,0	50,6
15-19	14,4	18,0	10,7	8,5	10,9	5,9	9,0	11,2	6,8
20-24	55,8	62,2	49,1	52,0	60,3	43,4	56,9	65,9	47,7
25-29	66,7	75,0	57,9	69,6	76,5	62,7	74,0	81,6	66,3

	1996			2000			2003		
	kopā	vīrieši	sievietes	kopā	vīrieši	sievietes	kopā	vīrieši	sievietes
30-34	70,8	76,7	65,3	77,3	80,7	74,0	79,7	85,3	74,0
35-39	74,7	75,3	74,0	76,6	76,6	76,6	80,3	82,2	78,5
40-44	76,1	75,7	76,4	74,2	74,7	73,8	80,4	80,9	79,9
45-49	72,6	69,4	75,3	73,0	68,5	76,9	78,2	79,4	77,2
50-54	67,9	71,1	65,2	69,8	68,0	71,3	72,4	73,5	71,4
55-59	42,8	59,6	29,5	48,9	62,7	38,2	59,6	65,4	55,1
60-64	21,4	30,9	14,6	23,3	33,3	16,1	30,9	38,8	25,3
65-74	8,8	13,8	6,2	9,5	13,6	7,2	11,2	15,7	8,5

5. tabula

**Darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo
iedzīvotāju kopskaitā**
(Darbspēka izlases apsekojuma gada dati, procentos)

	1996			2000			2003		
	kopā	vīrieši	sievietes	kopā	vīrieši	sievietes	kopā	vīrieši	sievietes
Kopā tai skaitā vecumā (gadi):	20,7	21,0	20,3	14,4	15,3	13,5	10,6	10,7	10,5
15-19	48,3	45,3	52,9	35,7	33,6	39,4	32,6	29,3	37,7
20-24	26,1	27,6	24,1	19,6	18,6	20,9	15,3	14,2	16,7
25-29	21,4	19,8	23,4	15,6	15,8	15,3	11,4	11,9	10,7
30-34	18,5	17,4	19,7	12,0	12,2	11,9	7,0	6,2	7,9
35-39	17,9	18,9	16,9	13,7	15,7	11,7	9,3	8,9	9,8
40-44	16,2	17,2	15,3	15,0	14,7	15,4	9,8	10,7	8,9
45-49	16,7	20,1	13,8	13,8	16,9	11,3	10,7	10,5	10,8
50-54	16,9	16,7	17,1	14,3	17,3	11,7	11,7	12,3	11,2
55-59	20,3	19,8	21,0	10,7	12,5	8,4	8,5	8,9	8,1
60-64	24,6	21,4	28,8	7,6	7,3	8,1	6,9	8,0	5,8
65-74	27,3	20,0	34,0	5,4	3,0	7,9	4,1	4,2	3,9

Vīriešu un sieviešu mēneša vidējā bruto darba samaksa
pa darbības veidiem¹ (latos)

	1995		2000		2003	
	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes
Kopā	93	73	160	126	194	162
Lauksaimniecība un mežsaimniecība	55	51	113	94	154	127
Zvejniecība	89	69	85	86	105	104
Rūpniecība – pavisam	97	78	156	127	185	147
ieguves rūpniecība	74	61	143	113	201	160
apstrādes rūpniecība	95	78	146	123	173	142
elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde	112	90	213	180	269	225
Būvniecība	82	67	127	111	143	138
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, sadzīves iekārtu remonts	66	61	129	93	161	118
Viesnīcas un restorāni	67	59	106	78	128	100
Transports, glabāšana, sakari	140	100	204	170	239	198
Finanšu starpniecība	179	126	491	281	645	362
Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma, komercdarbība	77	72	181	145	213	176
Valsts pārvalde un aizsardzība	103	97	182	181	220	228
Izglītība	71	64	133	119	189	177
Veselība un sociālā aprūpe	76	65	134	116	183	153
Pārējie komunālie, sociālie un individuālie pakalpojumi	80	60	145	107	176	135

¹ Informācija tiek iegūta katra gada 1. ceturkšņa apsekojumos un raksturo vidējo gada tendenci.

EKONOMIKA

7. tabula

Iekšzemes kopprodukta apjoms

Gads	Pavisam, tūkst. latu		Uz vienu iedzīvotāju, latos	
	faktiskajās cenās	2000. g. vidējās cenās	faktiskajās cenās	2000. g. vidējās cenās
1995	2 580 087	3 638 725	1038	1451
1996	3 076 148	3 742 672	1252	1523
1997	3 562 863	4 052 658	1464	1666
1998	3 902 926	4 244 123	1619	1761
1999	4 224 228	4 383 635	1767	1834
2000	4 685 706	4 685 706	1975	1975
2001	5 168 292	5 060 983	2195	2149
2002	5 689 376	5 387 257	2433	2304
2003	6 322 483	5 788 915	2719	2489

8. tabula

Iekšzemes kopprodukta indekss
 (2000. g. vidējās cenās)

Gads	Procentos pret		
	1990	1995	iepriekšējo gadu
1990	100,0	-	102,9
1991	87,4	-	87,4
1992	59,3	-	67,9
1993	52,6	-	88,6
1994	53,7	-	102,2
1995	53,3	100,0	99,1
1996	55,3	103,8	103,8
1997	59,8	112,4	108,3
1998	62,7	117,7	104,7
1999	64,7	121,6	103,3
2000	69,2	129,9	106,9
2001	74,7	140,3	108,0
2002	79,6	149,4	106,4
2003	85,5	160,5	107,5

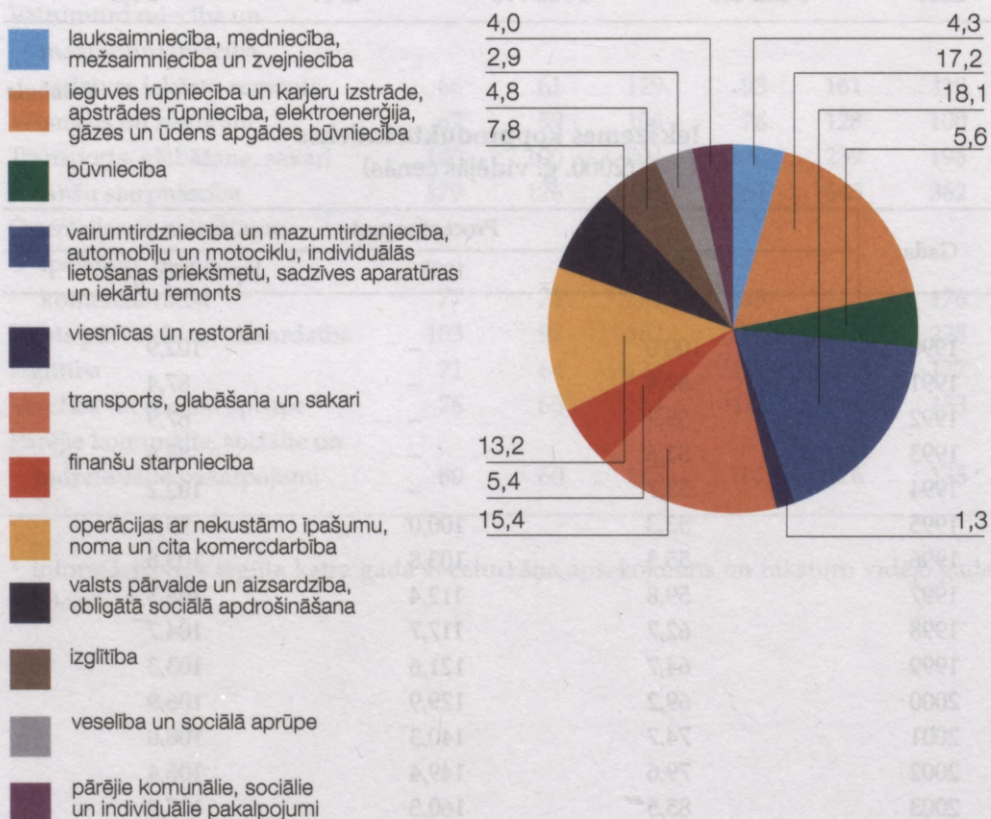
Iekšzemes kopprodukts uz vienu nodarbināto¹

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Faktiskajās cenās, latos	3586	3940	4342	4962	5356	5803	6339
2000. gada vidējās cenās, latos	4080	4285	4506	4962	5245	5495	5804
Dinamika, 1995 = 100	109,8	115,3	121,2	133,5	141,1	147,8	156,2

¹ 1995.–2001. g. nodarbinātie iedzīvotāji vecumā no 15 gadiem un vairāk, sākot ar 2002. g. – 15–74 g.

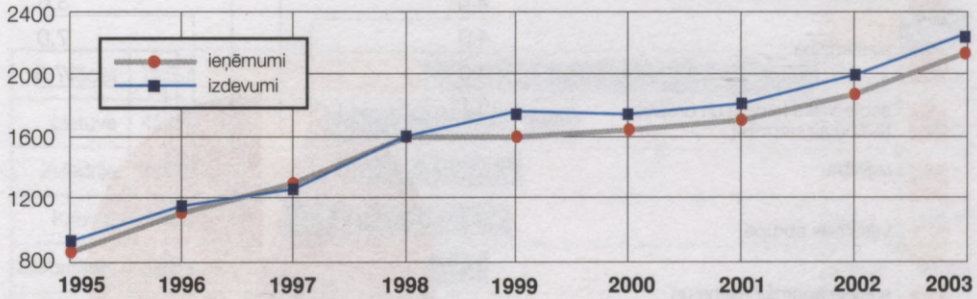
3. diagramma

Kopējās pievienotās vērtības sadalījums pa darbības veidiem 2003. gadā
(faktiskajās cenās; procentos no kopapjoma)

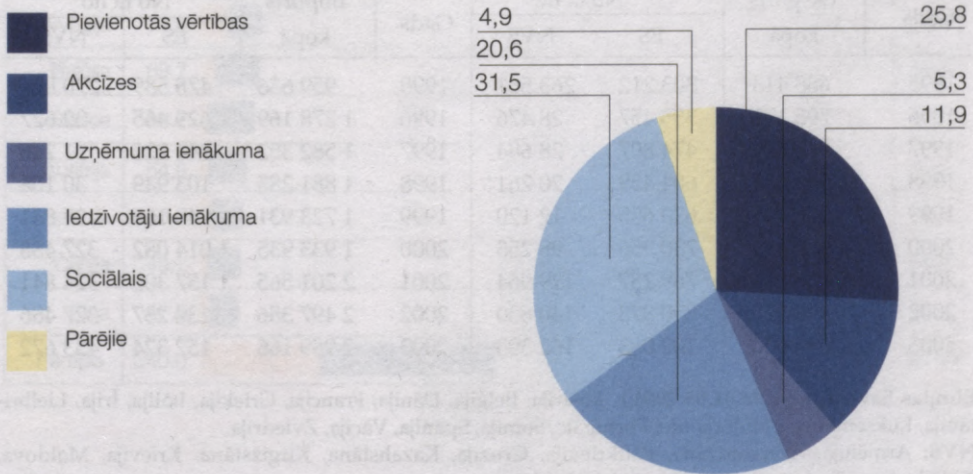
4. diagramma

Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi un izdevumi
(milj. latu)

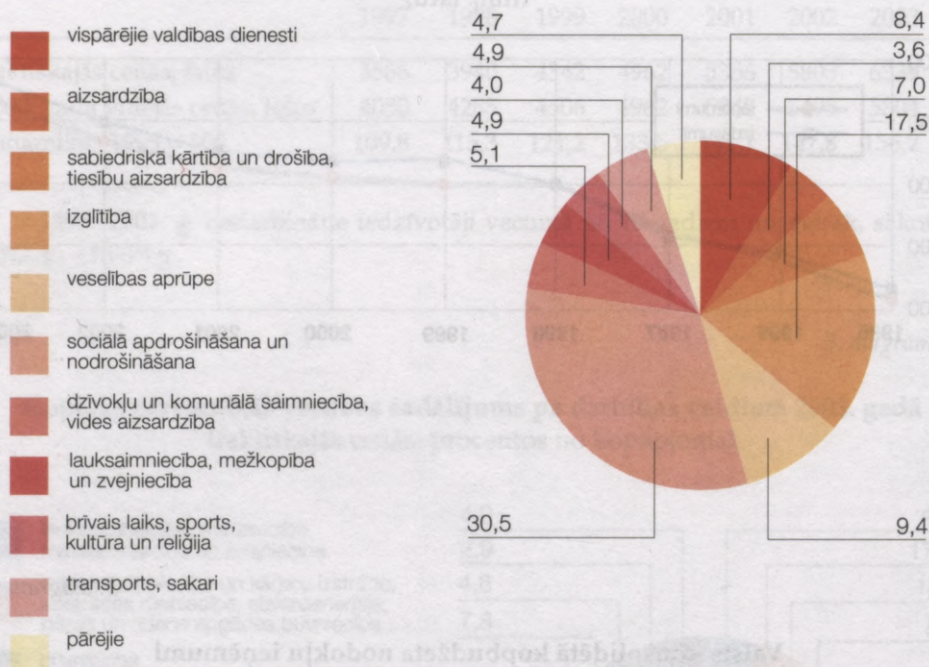

5. diagramma

Valsts konsolidētā kopbudžeta nodokļu ieņēmumi
sadalījumā pa nodokļu veidiem 2003. gadā
(procentos)

**Valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi
sadalījumā pēc valdības funkcijām 2003. gadā
(procentos)**

10. tabula

**Eksports un imports pa valstu grupām
(tūkst. latu)**

Gads	Eksports kopā	No tā uz		Gads	Imports kopā	No tā no	
		ES	NVS			ES	NVS
1995	688 413	303 212	263 561	1995	959 636	478 589	270 847
1996	795 172	355 457	28 476	1996	1 278 169	629 465	32 627
1997	971 749	474 807	28 684	1997	1 582 352	841 225	31 216
1998	1 068 852	604 459	20 261	1998	1 881 285	103 949	30 106
1999	1 008 333	630 655	12 120	1999	1 723 931	940 166	25 831
2000	1 131 315	730 956	98 255	2000	1 933 935	1 014 082	327 488
2001	1 256 402	769 287	129 964	2001	2 201 565	1 157 303	324 841
2002	1 408 816	850 873	140 630	2002	2 497 386	132 237	327 486
2003	1 650 630	102 083	162 393	2003	2 989 166	152 324	433 672

Eiropas Savienība (līdz 01.05.2004.): Austrija, Beļģija, Dānija, Francija, Grieķija, Itālija, Īrija, Lielbritānija, Luksemburga, Nīderlande, Portugāle, Somija, Spānija, Vācija, Zviedrija.

NVS: Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija, Kazahstāna, Kirgizstāna, Krievija, Moldova, Tadžikistāna, Turkmēnistāna, Ukraina, Uzbekistāna.

6. diagramma

 Ārējās tirdzniecības apgrozījums ar galvenajiem partneriem 2003. gadā
 (milj. latu)

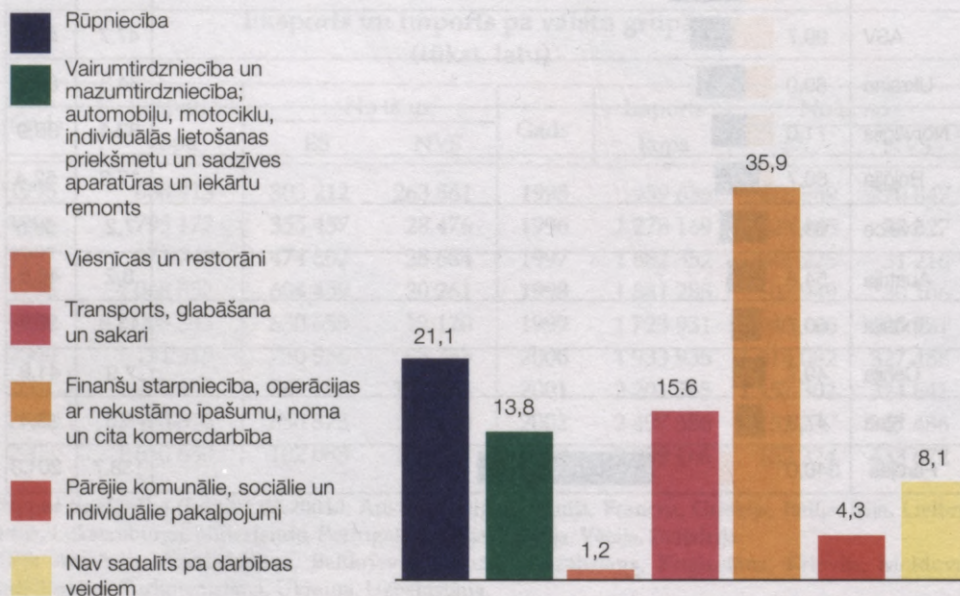
			Eksports	Imports
Vācija	725,1		245,3	479,8
Lietuva	424,8		135,1	289,7
Zviedrija	361,3		174,2	187,1
Krievija	349,5		88,8	260,7
Lielbritānija	323,9		256,6	67,3
Igaunija	300,3		108,5	191,8
Somija	265,2		44,3	220,9
Dānija	200,9		99,0	101,9
Polija	177,3		24,6	152,7
Itālija	173,6		43,3	130,3
Nīderlande	146,3		53,7	92,6
Baltkrievija	134,7		23,9	110,8
Francija	120,7		36,6	84,1
ASV	99,7		47,7	52,0
Ukraina	89,0		34,3	54,7
Norvēģija	71,0		32,1	38,9
Beļģija	69,7		17,3	52,4
Šveice	63,7		7,2	56,5
Austrija	54,8		8,2	46,6
Spānija	50,7		13,8	36,9
Čehija	49,7		7,9	41,8
Ķīna	47,9		9,5	38,4
Pārējās	340,0		138,7	201,3

Ārvalstu investīcijas Latvijā

Gads	Uzkrātās ārvalstu investīcijas gada beigās		Gada laikā saņemtās ārvalstu tiešās investīcijas		
	kopā, milj. latu	tiešās investīcijas, milj. latu	kopā, milj. latu	uz vienu iedzīvotāju, latos	procentos pret iekš- zemes kopproduktu
1995	1037,5	330,5	94,1	37,9	3,6
1996	1510,7	520,5	210,6	85,7	6,8
1997	2187,3	750,2	303,4	124,7	8,5
1998	2418,3	886,2	209,9	87,1	5,4
1999	2979,4	1046,7	202,7	85,1	4,8
2000	3715,4	1277,3	250,5	106,0	5,3
2001	4572,8	1485,3	82,6	35,2	1,6
2002	5408,4	1634,3	156,6	67,2	2,8
2003	6375,8	1775,3	172,0	72,2	2,7

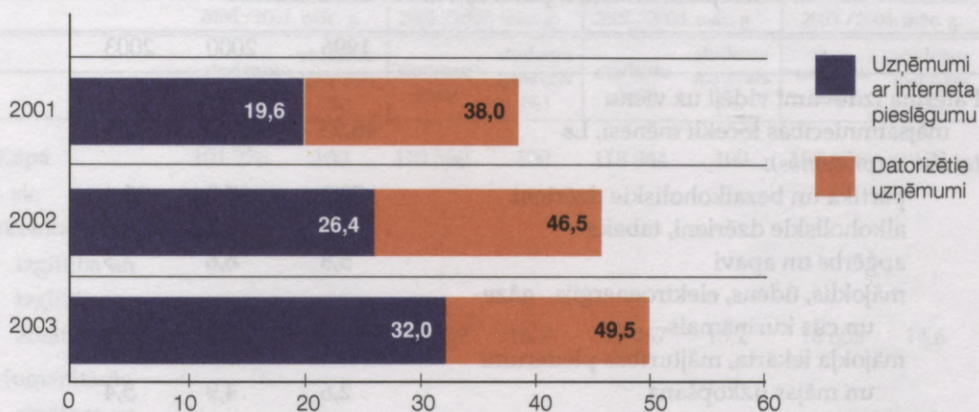
7. diagramma

Uzkrātās ārvalstu investīcijas sadalījumā pa darbības veidiem 2003. gadā
(procentos no Latvijā reģistrēto uzņēmumu pamatkapitāla kopapjoma)

8. diagramma

Informāciju tehnoloģijas uzņēmumos
(gada sākumā, % no uzņēmumu kopskaita)

12. tabula

Datoru lietošana uzņēmumos
(gada sākumā; procentos no uzņēmumu attiecīgās grupas kopskaita)

	Kopā			Tai skaitā	
	2001	2002	2003	ar darbinieku skaitu <10	ar darbinieku skaitu ≥10
Kopā	38,0	46,5	49,5	39,4	81,1
Apstrādes rūpniecība, tirdzniecība, transports un biznesa pakalpojumi	37,2	45,8	48,5	39,1	81,5
Apstrādes rūpniecība	45,2	53,2	56,8	38,0	80,4
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu, individuālās lietošanas priekšmetu un sadzīves aparatūras un iekārtu remonts	31,6	38,3	41,3	33,4	79,8
Viesnīcas un restorāni	24,3	28,2	32,4	17,7	76,8
Transports, glabāšana un sakari	40,1	52,7	57,2	48,0	82,2
Finanšu starpniecība	59,8	71,3	68,0	60,2	92,5
Operācijas ar nekustamo īpašumu; noma un cita komercdarbība	51,0	64,9	62,1	56,8	89,1
Pārējie	42,3	49,9	54,0	41,0	80,1

SOCIĀLĀ SFĒRA, IZGLĪTĪBA, VESELĪBA, ATPŪTA

13. tabula

Mājsaimniecību patēriņa izdevumu sastāvs			
	1996	2000	2003
Patēriņa izdevumi vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, Ls	46,93	63,84	100,38
<i>tai skaitā (procentos):</i>			
pārtika un bezalkoholiskie dzērieni	52,2	37,5	32,4
alkoholiskie dzērieni, tabaka	2,5	2,8	3,6
apgērbs un apavi	5,8	6,6	7,5
mājoklis, ūdens, elektroenerģija, gāze un cits kurināmais	14,8	16,8	12,7
mājokļa iekārta, mājturības piederumi un mājas uzkopšana	2,6	4,9	5,4
veselība	3,9	4,2	3,6
transports	6,2	7,7	10,7
sakari	1,4	5,4	6,0
atpūta un kultūra	3,9	6,4	6,6
izglītība	1,9	1,0	1,6
restorāni, kafejnīcas un viesnīcas	1,8	2,5	4,9
dažādas preces un pakalpojumi	3,0	4,2	5,0

9. diagramma

¹ 2001. gada dati ir aprēķināti par laika periodu no 2001. gada maija līdz 2002. gada aprīlim. Ienākumu vai patēriņa nevienlīdzību mēdz raksturot ar Gini (Džini) koeficienta palīdzību. Tas variē no 0 līdz 1. Ja sabiedrībā ir vienlīdzība ienākumu vai patēriņa resursu sadalē, tad Džini koeficients ir vienlīdzīgs 0. Jo lielāka nevienlīdzība, jo lielāks koeficients.

14. tabula

**Studentu skaits un īpatsvars studiju nozarēs
augstskolās un koledžās**

	2000./2001. māc. g.		2001./2002. māc. g.		2002./2003. māc. g.		2003./2004. māc. g.	
	studentu skaits	studentu īpatsvars (%)	studentu skaits	studentu īpatsvars (%)	studentu skaits	studentu īpatsvars (%)	studentu skaits	studentu īpatsvars (%)
Kopā	101 270	100	110 500	100	118 944	100	127 656	100
t. sk.								
Skolotāju izglītība un izglītības zinātnes	18 480	18,2	17 859	16,2	18 067	15,2	18 603	14,6
Humanitārās zinātnes un māksla	6867	6,8	7794	7,1	8176	6,9	9129	7,2
Sociālās zinātnes, uzņēmējdarbība, tiesības	51 263	50,6	56 391	51,0	62 725	52,7	68 983	54,0
Dabaszinātnes, matemātika	6592	6,5	7905	7,2	6090	5,1	6354	5,0
Inženierzinātnes un tehnoloģijas	10 128	10,0	11 320	10,2	14 398	12,1	14 899	11,7
Lauksaimniecība	1795	1,8	2025	1,8	2108	1,8	2073	1,6
Veselība, veselības un sociālā aprūpe, pakalpojumi	3091	3,1	3940	3,6	4168	3,5	4329	3,4
	3054	3,0	3266	3,0	3212	2,7	3286	2,6

Veselības aprūpes pamatrādītāji (gada beigās)

Gads	Visu specialitāšu ārstu skaits	Ārstniecības personu skaits ar vidējo medicīnisko izglītību	Slimnīcu skaits	Gultu skaits slimnīcās	Hospitalizāciju skaits uz 1000 iedzīvotājiem
1995	8399	18 270	166	27 808	215
2000	8134	14 934	142	20 655	221
Rīgas reģions	4826	7036	44	9538	280
Vidzemes reģions	840	1863	30	2907	180
Kurzemes reģions	721	1721	17	1748	166
Zemgales reģions	778	1781	26	3233	169
Latgales reģions	969	2533	25	3229	205
2003	7883	14 741	131	18 352	209
Rīgas reģions	4751	7397	47	8708	264
Vidzemes reģions	808	1746	24	2455	173
Kurzemes reģions	653	1599	17	1610	158
Zemgales reģions	765	1616	23	2661	165
Latgales reģions	906	2383	20	2918	188

Latvijas un ārzemju ceļotājus raksturojošie rādītāji

Gads	Ceļotāju skaits, tūkst.	Kopējie izdevumi ārzemēs, milj. latu	Vidējais ceļojuma ilgums, diennaktis	Viena ceļotāja vidējie izdevumi diennaktī, Ls
Latvijas ceļotāji ārzemēs				
1996	1750	201,8	6,1	19
1997	1850	167,2	3,6	25
1998	1933	171,1	3,5	25
1999	2207	157,1	3,3	20
2000	2589	147,9	2,6	22
2001	2651	137,0	2,8	19
2002	2310	137,4	3,4	18
2003	2299	182,5	3,6	22
Ārzemju ceļotāji Latvijā				
1996	1713	108,7	2,9	22
1997	1824	118,4	2,4	27
1998	1801	98,2	2,1	26
1999	1718	66,0	2,0	19
2000	1914	74,4	1,8	22
2001	2039	70,8	1,8	19
2002	2273	96,0	2,1	20
2003	2470	124,4	1,9	27

17. tabula

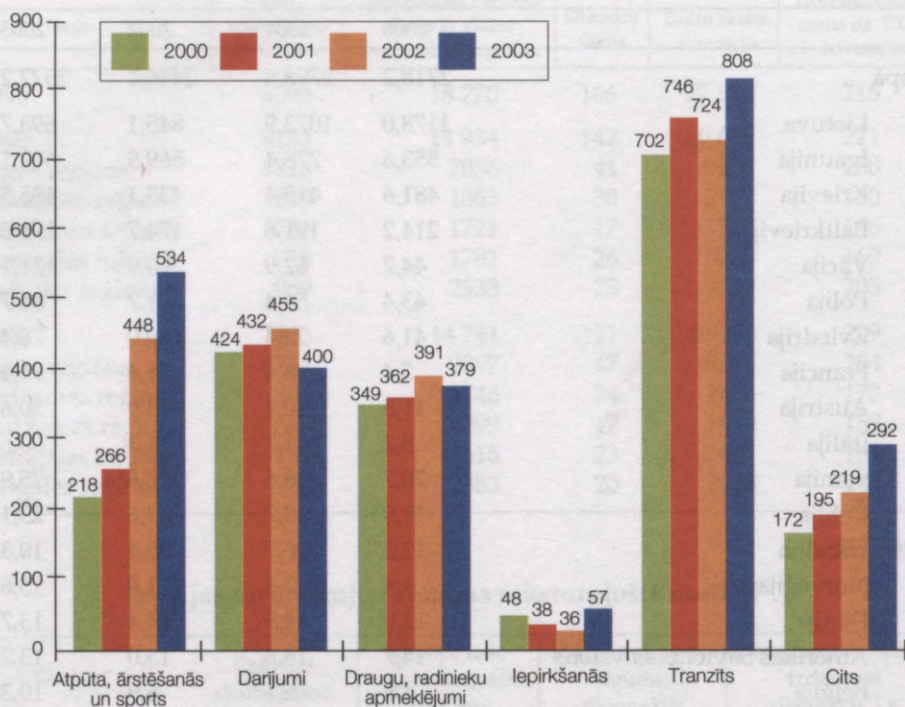
Latvijas ceļotāju skaits sadalījumā pa valstīm¹
 (tūkstošos)

	2000	2001	2002	2003
Kopā	2718,2	2798,8	2446,1	2522,2
Lietuva	1178,0	1073,9	845,1	693,7
Igaunija	553,6	778,4	569,5	602,1
Krievija	481,6	415,4	435,4	435,5
Baltkrievija	214,2	191,8	174,7	171,5
Vācija	44,7	62,9	70,9	121,1
Polija	43,4	56,4	61,7	86,7
Zviedrija	41,6	22,4	50,0	78,4
Francija	7,4	8,4	21,4	35,4
Austrija	11,5	10,4	13,9	30,6
Itālija	8,2	11,7	11,3	30,6
Somija	20,7	18,6	23,6	25,9
Čehija	11,9	10,7	9,6	23,1
Ukraina	12,2	16,7	25,4	19,3
Norvēģija	4,6	3,3	11,0	15,6
Dānija	12,0	14,9	14,4	13,7
Amerikas Savienotās Valstis	14,7	16,8	13,0	13,2
Beļģija	4,5	6,1	6,9	10,3
No kopējā skaita devās uz:				
ES valstīm	167,2	186,4	243,5	386,4
NVS valstīm	710,7	625,7	637,0	629,5

¹ Ja ceļojuma laikā ceļotājs apmeklējis vairākas valstis, viņš tiek iekļauts katras valsts apmeklētāju skaitā.

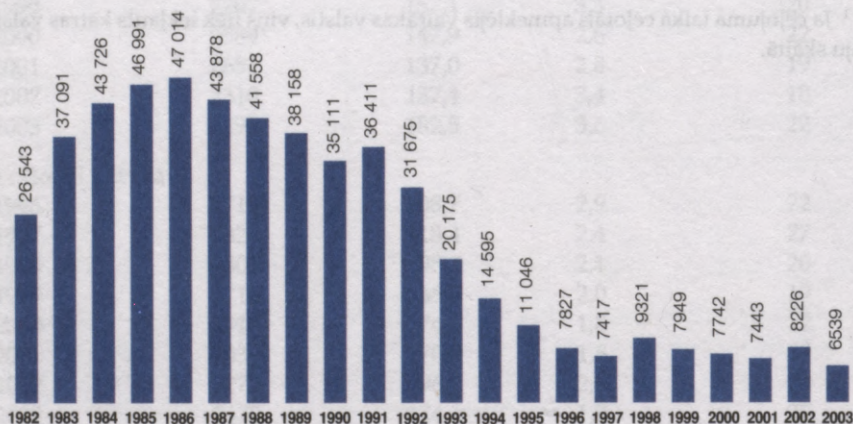
10. diagramma

Ārzemju ceļotāju skaits sadalījumā pēc ceļojuma motīva
(tūkstošos)

11. diagramma

Reģistrēto vieglo automobiļu sadalījums pēc izlaides gada
(2004. gada 1. janvārī)

18. tabula

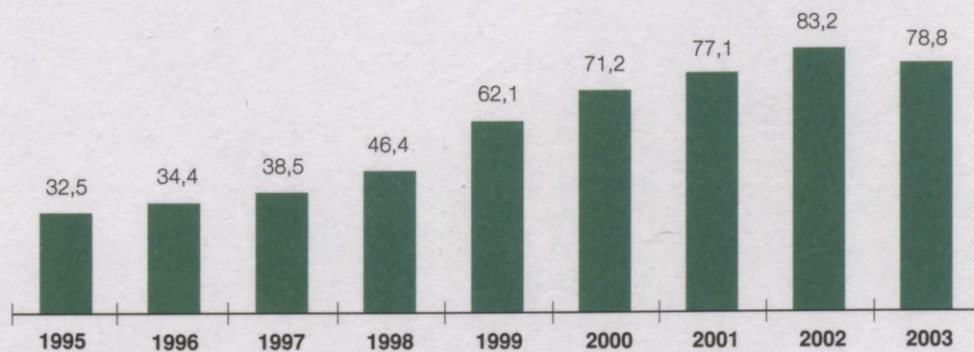
**Vieglo automobiļu skaits iedzīvotāju personiskajā īpašumā
(gada beigās)**

Gads	Vieglie automobiļi		
	kopā	uz 1000 iedzīvotājiem	iedzīvotāji uz vienu vieglo automobili
1990	271 513	102	10
1995	305 109	124	8
1999	472 431	198	5
2000	502 562	213	5
2001	526 279	224	4
2002	552 209	237	4
2003	573 395	247	4

VIDES AIZSARDZĪBA

12. diagramma

**Normatīvi attīrīto notekūdeņu īpatsvars
attīrāmo notekūdeņu kopapjomā
(procentos)**

**Kaitīgo vielu izplūde atmosfērā no stacionāriem avotiem
sadalījumā pa piesārņojošām vielām**

	1995	2000	2001	2002	2003
Kopā, tūkst. tonnu	86,4	60,0	56,9	51,5	50,9
to skaitā (procentos):					
NO _x – slāpekļa oksīdi	7,9	8,3	15,5	18,0	20,2
SO ₂ – sēra dioksīds	38,1	12,1	15,6	15,1	11,6
CO – oglekļa oksīds	23,4	25,0	43,8	41,9	44,4
GOS – gaistoši organiskie savienojumi	1,7	3,9	7,5	8,9	8,9
cietās vielas	12,5	9,5	15,0	8,4	8,1
pārējās	2,8	1,2	2,6	7,7	6,8

Strategic Analysis Commission
under the Auspices of the President
of the Republic of Latvia

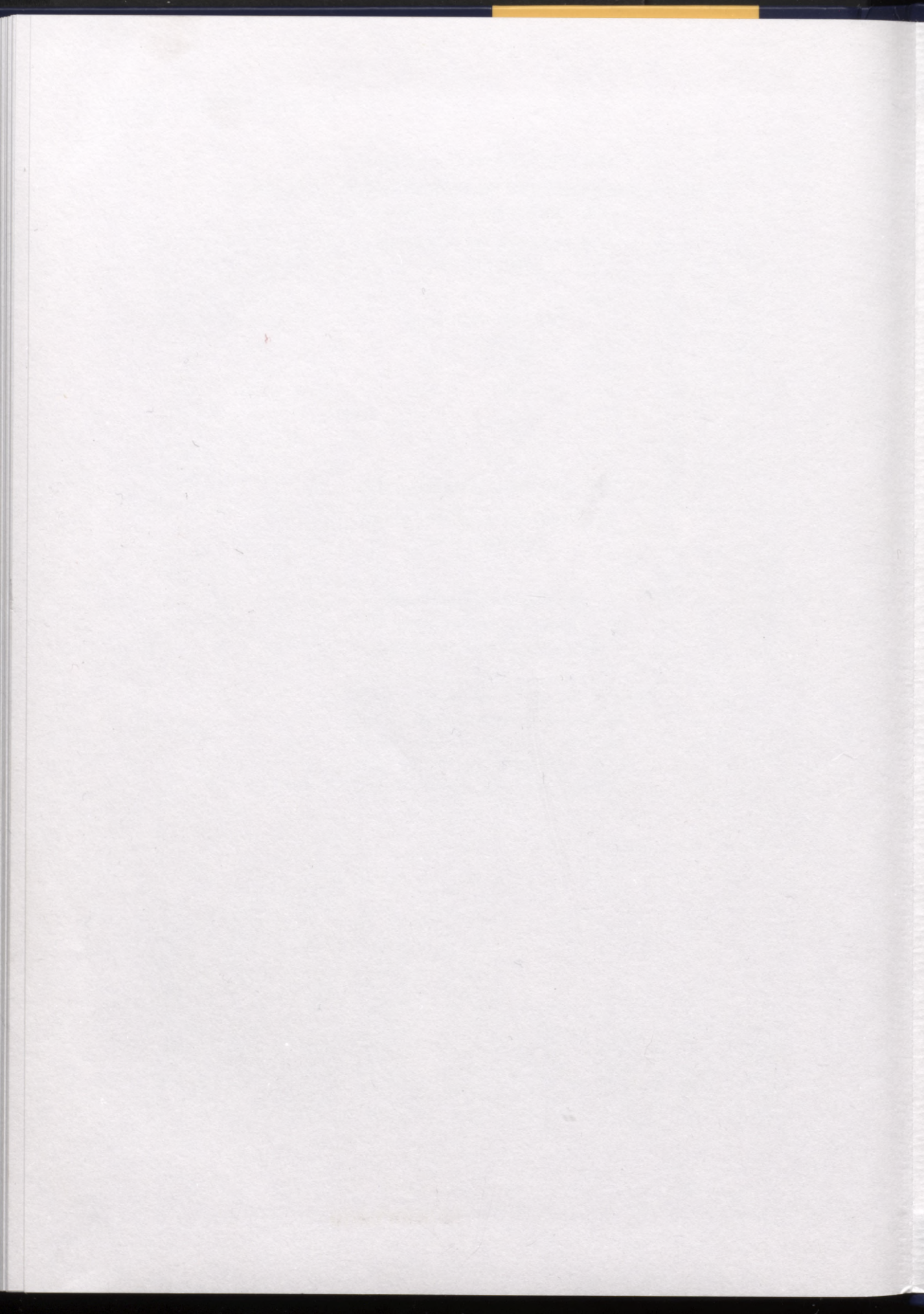
**YEARBOOK OF POLITICS
LATVIA 2004**

"Zinātne" Publishers
Riga 2005
In Latvian

Stratēģiskās analīzes komisija
**POLITIKAS GADAGRĀMATA
LATVIJA 2004**

Redaktore *Regīna Jozauska*
Korektore *Brigita Vārpa*
Maketētāja *Gundega Kārcliņa*

Formāts 70×100/16. Izdevniecība "Zinātne",
Akadēmijas laukums 1, Rīga, LV-1050.
Reģistrāc. apliecība Nr. 40003086250.
Iespiesta un iesieta a/s "Preses nams",
Balasta dambis 3, Rīga, LV-1081.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305036548

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

3780

2005-5

L 101

Lasītājiem tiek piedāvāta Latvijas Valsts prezidenta kancelejas pārziņā izveidotās Stratēģiskās analīzes komitejas sastādītā pirmā gadagrāmata «Politikas gadagrāmata. Latvija – 2004».

Grāmatas izveides pamatā ir apņemšanās ik gadu nākt klajā ar vispusīgu pārskatu par nozīmīgākajiem notikumiem valsts un sabiedrības dzīvē. Viens no būtiskākajiem motīviem ir nepieciešamība palūkoties uz Latviju kā valsti, kurā notiek straujas pārmaiņas un konstatēt šo pārmaiņu ietekmi uz valsts un sabiedrības kopējo attīstību. Gadagrāmatas galvenais mērķis ir atspoguļot tās 2004. gada politiskās norises, kurām bija stratēģiska nozīme Latvijas dzīvē un kuras turpinās ietekmēt iekšpolitiskos un ārpolitiskos procesus arī turpmākajos gados.

ISBN 9984-767-38-8

9 789984 767383